

Szilágyi Ferenc

VISSZANÉZEK ÉLETEMRE...

DOCUMENTATIO EPICA

I.

SOROZATSZERKESZTŐ

Magyar Zoltán

Szilágyi Ferenc

VISSZANÉZEK ÉLETEMRE...

Sajtó alá rendezte, a kísérő tanulmányt
és a jegyzeteket írta

Magyar Zoltán

BUDAPEST, 2018

A borítón Szilágyi Ferenc és harmadik felesége, Laczi Katalin portréja látható
(Magyar Zoltán fotója, 2011).

Borítóterv: Kemény Márton

© Szilágyi Ferenc

© Magyar Zoltán

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, nyilvános előadás, a rádió- és
televízió-előadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

ISBN

ISSN

Kiadja:

A kiadásért felelős:

Tördelte: Fancsek Krisztina

A nyomdai munkálatokat a
Prime Rate Kft végezte.
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Ferenc

Tartalom

VISSZANÉZEK ÉLETEMRE.... (ÖNÉLETÍRÁS)	7
NÉPFŐISKOLAI NAPLÓ	117
LEVENTENAPLÓ ÉS HADIFOGOLYNAPLÓ	154
FÉLÉVSZÁZADOS VISSZAEMLEKEZÉSEIMBŐL	205
Karácsonyi szokásainkról	205
Farsangi szokások 1. „Addig ültem a tüszelyen”	208
Farsangi szokások 2.	211
Aratási szokásainkról	214
Kaláka szokásainkról	216
A szilágysámsoni kenderfeldolgozás szokásai	217
Szilágysámsoni lakodalmas szokások az 1930-as évekből	219
Temetési szokásainkról	231
A szilágysámsoni zsidóságról	234
A szilágysámsoni férfidalárda története	236
Nagyapám nótája (Avagy a kényszer, ami az örökségből rám maradt)	241
MAGYAR ZOLTÁN: EGY SZILÁGYSÁMSONI HAGYOMÁNYŐRZŐ	244
A KÉPEK JEGYZÉKE	257
KÉPMELLÉKLET	261

Visszanézek életemre... (Önéletírás)

1925. február 22-én egy vasárnap hajnalán születtem. Anyám, Péli Piroska szerint egy fonóházat „beszegő” bőséges vacsora után az éjfélig megálló vacsora után anyám már alig várta, hogy a fonó asszonyok elmenjenek, hogy lefeküdjön, mert én már nagyon hangosan kértem, hogy láthassam ezt a még elég szegény, de mégis számomra szép világot. Bölcsőben ringatott, anyatejjel nevelt. Gyerekkoromról keveset tudok, de amikor már szüleim, mint karon ülő gyermeket vittek a nagyszüleimhez, már a rokonságból nagybátyám, néném annyit mondtak, hogy én már kezdtem is valamiféle könnyű nótát, amelyre az apám öccse, Sándor bátyám tanított. Aztán hamar elkezdtem táncolni úgy, ahogy egy másfél-két éves gyerek tud. Amikor anyám kért, hogy legyen elég, azt mondtam, hogy: „Hadd el, anyám, táncoljon még kicsi Feri kicsit!” Ezekre anyám és apám emlékezése szerint emlékszem. Amire már emlékszem, az az volt, hogy két-három éves koromban nagyapám és nagyanyám (Szilágyi Sándor és Péli Julianna) az ököritői vasútállomáson hazajövet a legelőn két cigányfiú kérésére egy szép kis kutyakölyköt vettek nekem. Amikor nagyapám azt kérdezte: „Hogy adjátok, hogy adjátok?” Azt mondta az egyik cigányfiú, hogy: „Doi lei” = két lej. Nagyapám kifizette, hazahozta nekem, és így lett az én kiskutyám neve Dojlé. Sajnos csak egynéhány hónapig játszottam vele, mert a kis Dojlé kiszaladt az utcára egy lovas kocsit megugatni, és a lovak eltaposták.

Hogy miért kereszteltek Ferencnek, azt már előbb le kellett volna írni. Nagyapám öccse, akit Szilágyi Ferencnek hívtak, az első világháborúban az olasz fronton, a gyászos emlékü Piave folyónál halt meg. Nagyapám, aki nagyanyámmal 1920-ban jött haza Amerikából, úgy határozott, hogy: „Négy fiam van, és amelyiknek a négy fiú közül legelőször fiúgyermek lesz, az Ferenc legyen!” És aztán hamar megoldódott ez, mivel apámnak, aki 1900-ban született, az első gyermeke fiú lett, és így lettem én Ferenc. Aztán tovább nem volt gond, mert apám öccsének, Sándornak (sz. 1903) két lánya lett, a Laci bátyámnak (sz. 1905) is két fia született Jenő és Béla, de ők már utánam jöttek, a negyedik, Gergely nevű fia legénykorában, 1927 körül tüdőgyulladásban meghalt. Még volt a családban egy Erzszi néném, aki Amerikában született 1917-ben. Három-négy éves gyerekkoromból még arra emlékszem, hogy mentem a tornácon ülő kotlóhoz, és ahogy ettem, a kotló kicsíp-te a kezemből a kenyeret, s én haragomban ráültem a kotlóra és megfojtottam, és mint aki jól végezte dolgát, mentem és újságoltam nagyanyámnak, hogy álmos vagyok, fektessen le, mert alszik már a kotló is. Nagyanyám rosszat sejtve kiment a kotlójához, de az már meg volt döngölve. „Hej, bűdös kölyke, hát mit csináltál!” „Hát ha elvette a zsíros kenyeremet, hát ráültem a hátára.” Nagyanyám nem bántott, hanem szépen elaltatott.

Még volt egy másik gyerekkori emlékem. Akkor került a falunkba Éltető János iskolaigazgató és egyben református kántor. Az 1920-as években lett megszervezve az elhíresült négyszólamú református férfidalárda, ezt Éltető János szervezte.

Akkor már Éltetőnek volt fényképezőgépe. Apámék úgy gondolták, hogy legyen egy emlék. Elvittek Éltetőhöz egy képet csináltatni. Ki is jött az igazgató úr, megkereste a megfelelő helyet, odaálltunk apám, anyám meg én, de amikor láttam, hogy lép be az igazgató egy nagy fekete zsákkal, leugrottam az apám öléből és nagy visítással elszaladtam. Apám elfogott, de már nem tudott visszavinni, csak ordítottam tovább, úgy megijedtem a fekete zsákos igazgatótól. akkor még olyan készülékek voltak, hogy csak fekete zsákba bújva lehetett a filmeket kezelni. Egész iskolás koromig kerültem a fekete zsákos embert, ha csak lehetett, az utcán is messze elkerültem. Akkor még nem tudtam, hogy később mennyi jót fog nekem tenni, és hálával fogok tartozni Éltető Jánosnak.

Közben növekedtem, megszülettek a testvéreim: Zsuzsanna (1927. március hó), Rózsa (1928. szeptember hó). Nagy háza volt nagyapámnak, kellett is, mert megházasodott a nagybátyám, Sándor, aki ha nem is olyan sokáig, de ott lakott a nagyapáméknál. Ott voltunk még mi öten (az apám családja), Laci bátyám, Erzsi néném és Sándor nagybátyám feleségétől és a nagyszülők. Nagyapám szeretett engem, mint első fiúunokáját, emlékszem, már öt-hat évesen megtanított kártyázni. „Zsír” játszottunk, és mindig úgy csinálta, hogy én nyerjek, és én nagyon örültem. Más különben házasratos ember volt, ha ivott, gyakran veszekedett a feleségével, ilyenkor a fiai, de különösen a Sándor bátyám, a pintér fektette be az ágyba. Megtörtént, hogy kapott is egy-két pofont, olyankor aztán elmondta a pincebarátoknak, hogy „A pintér úgy vágott pofon, még nem is füstölt!”. Így teltek a gyermekéveim.

Közben a Péli József nagyapám segítségével épült az új házuk, úgyhogy 1929 őszén beköltözhattünk oda. Két darab 5x4 méteres szobát sikerült annyira kipucolni, hogy egy sütőkemencére épített fojtott tüzelő mellé, a kemence tetejére terített pokrócon ültünk, hogy ne fázzunk, mert a szoba frissen tapasztott, szép sárga poronddal lehintve elég hideg volt, és legjobb esetben is csak egy pár lábbelink volt, tudom, hogy Rózsa húgom egy posztókalapból varrt szandállal tanult járni. Ezekben az években elég szegényen voltunk, sokszor ettünk málékenyeret, az építkezés és a '20-as évek gazdasági válsága nagyon szigorú telet hozott ránk, de hála Istennek és Péli nagyapánk segítségének, a telet kibírtuk, és reménységgel néztünk a jövő elé.

Az én időmben nem volt óvoda, akkor meg kellett várni, hogy a gyermek töltsen be a hetedik évet szeptember 1.-ig, és akkor beírták az első osztályba. Így értük meg 1932. szeptember 15-ét, amikor iskolába kellett menni. Ekkor történt egy nagyon szomorú eset az iskola életében: Éltető Jánosnak két fia volt, a nagyobbik, Zoltán, a zilahi Wesselényi Kollégiumba járt. Úgy mondták, a fiú egy szigorú vizsga előtt állt, talán a szülők dorgálták, hogy tanuljon jobban, a fiút sokan látták, hogy szeptember 11–12. körül könyveivel a hóna alatt ment a sámsoni szőlőhegyen az erdő felé, aztán este nem jött haza. Másik nap keresték a szomszédos faluban lévő tanítóknál, papoknál, de nem találták. Harmadik nap aztán az egész falu elindult a keresésére az erdőkre, a szülők már rosszat sejtve. Végül aztán négy fiatal legénycsoport két kutyával megtalálta a szőlőhegytől alig néhány száz méterre egy somfabokor tövében könyveivel a feje alatt, az édesapja fegyverével a száján belőtt sebbel, vérben. A temetése pontosan arra a napra esett, amelyen az

első osztályba kellett volna mennem, így maradt el az első osztályba való beiskoláztatásom 1932. szeptember 17-re.

Iskolánk egy hosszú szabadfolyosóra nyíló, három nagy tanterem volt, amelynek az utca felőli oldalán két szoba, nagykonyha, előszoba és kamara is volt, ez volt az Éltető házaspár lakása. Az első tanteremben Éltetőné tanította az I. és II. osztályt, párhuzamosan a másik teremben Éltető igazgató tanította a III. és IV. osztályt, ezt a négy osztályt tanította a harmadik teremben Buteanu Aurél román tanító csak románul. A román tanító egy Nagykároly környéki román faluból való volt, aki még azért is megbüntetett minket, ha magyarul beszéltünk az osztályban. Úgy látszik, hogy az erdélyi románság sokkal sovinstább volt, mint a regáti, mert később kaptunk egy észak-moldvai román tanítót, aki nem bánta, ha magyarul beszélünk; a regáti románságba valószínűleg nem volt úgy belenevelve a sovinizmus. A tanítás szigorú volt, nagy dolog volt, ha egy húsz-harmincfős osztályból hét év alatt a 7 általános osztályból a fele le tudta tenni a záróvizsgát. Valamikor a harmincas évek közepe felé megkezdődött az óvoda is, a román tanító magyarul nem tudó feleségével. Ilyen körülmények között végeztem én el 1939. tavaszán az általános hét osztályt. A környék iskoláinak hetedik osztályait Oláhbaksára gyűjtötték és ott írásták meg a vizsgadolgozatot, ami azt jelentette, Románia királyai, I. Károly, II. Ferdinánd és II. Károly király uralkodását kellett összefoglalni. Én az osztályból elsőnek írtam meg a nem könnyű dolgozatot. Még azon a tavaszon megkonfirmáltam áldozócsüörtök napján, de előbb az egész iskolának ki kellett vonulni a román temetőbe a román hősök napján egy rövid műsort előadni.

Így léptem a legénykorba, már mehettem a bálba, ősszel pedig már a leányfőnökhöz is. Itt írom, hogy már az utolsó iskolai évemben szimpatikus lett egy szép, három évvel fiatalabb iskolás lány, Bóbis Zsuzsanna. Nekem jólesett, hogy egy nálamnál módosabb lány elfogad, és figyeltünk egymásra, az iskolások is tudomásul vették, hogy szimpatizálunk egymással, én csináltam neki apró ajándékokat, elfogadta és használta. Így telt el néhány év, amikor aztán ő is megkonfirmált, és akkor aztán elmentem a házukhoz, és már rendesen, a sámsoni szokás szerint jártam hozzá, varrottas zsebkendőt kaptam, és ezzel beléptem a leányokhoz járó legények sorába.

Közben nagy politikai fordulat állott be az életünkbe: 1940 őszén Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz, és ezzel kinyílt életünkben a világ. Nagy ünnepséget rendeztek a bevonuló honvédek fogadására, átalakult a közigazgatás, magyarországi jegyzőt kaptunk, két magyar tanítónő is jött az Éltető házaspár mellé, a lányok körében divatos lett a pártás magyar ruha. Aztán megalakult a levente egyesület, a legények az amúgy fekete csizma, nadrág mellé, a posztókalap helyett már egyre többen a leventesapkát hordták, már nem csak a hetenként kötelező leventefoglalkozás idején, hanem a mindennapi életben is. Az iskolában megalakult a nyolc osztályos általános iskola, aztán a leventeintézmény, amely kihirdette, hogy a 13–21 éves korú fiúgyermekeknek kötelező heti fél napot, azaz négy órát a járási leventeparancsnokság által kidolgozott programon részt venni, amin hazafias, erkölcsi, katonai, kulturális és vallásos ismereteket kellett megtanulni. Ez a kilenc év három korcsoportra lett beosztva: a 13, 14, 15 évesek a kiscsoport, a 16, 17, 18

évesek a középcsoport, a 19, 20, 21 évesek a nagycsoport. Ezeknek a csoportoknak már más és más programjuk volt, egy leventeoktató, Bálint Gyula vezetésével. Szilágyi Ferenc a kiskorcsoportot, Bántó Zs. János a közép- és Kis A. J. Gyula a nagycorcsoportot vezette. Bálint Gyula sámsoni, középiskolát végzett házasember volt, akit kiképeztek a leventeoktatói állásra, amely feladatot elég jól meg is oldott. Mi pedig a Kolozsvár mellett lévő cserkésztáborban kaptunk háromhetes alapképzést, amely délelőtt négyórás, csaknem katonai képzést, délután háromórás kulturális, erkölcsi stb. képzést jelentett. Táborparancsnokunk a híres ifjúsági nevelő, Dobri János, a „Janó” bácsi volt. Mi hárman megkaptuk az ifjúsági rangot, ami azt jelentette, hogy a kötelező fél napon, amely mindig csütörtök délelőtt volt, az átvett korcsoportokat a kiírt program szerint oktattuk. Télen általában az iskolában, vagy alkalmas időben néha kimentünk a legelőkre, nyáron ha jó idő volt, kivonultunk a hegy hátán lévő levente gyakorlótérre, amely a Kerekhegy feletti legelőn volt. A kivonulás az Alszezen végig katonadalokat énekelve történt. Ennek még volt olyan vonatkozása is, hogy mivel Mocsolyáról nem volt ifjúsági vezető, engem bíztak meg azzal, hogy csütörtök délután menjek át Mocsolyára az ottani oktatót segíteni, ezért a négy óráért olyan fizetést kaptam, hogy akár egy napszámot is fogadhattam érte. Szép élményem volt a levente intézmény által rendezett ünnepség báljain a szép mocsolyai lányokkal táncolni. Még alig néhány éve a mocsolyai falunapon is találkoztam idős asszonyokkal, akik nagy szeretettel emlékeztek azokra a szép időkre, ami valamikor a negyvenes évek magyar világában volt.

Erre az időre esik a nyíregyházi Bessenyei Társaság Népfőiskolájára való elutazásom. Ez abból állt, hogy a Bessenyei Társaság tagjai, nyíregyházi és más közeli városok értelmiségei szerveztek Dr. Vác Elemér vezetésével egy három hónapos tanfolyamot azzal a céllal, hogy a Szabolcs megyei parasztfiúkat általános ismeretekre oktassák. Az önkéntes előadók Dr. Vác Elemér beosztása szerint eljöttek hozzánk, a Nyírszőlősön berendezett tanterembe és internátusba órákat tartani, amelyeken nem kellett felelni, csak egy nagy füzetbe naplót írni, amelyet az igazgató a hétvégén összeszedett, kiértékelte, és aszerint osztott díjakat. Én és a mocsolyai Kincses János a Bessenyei Társaság hálájából mint szórvány magyarok kerültünk az intézetbe. Csak élelmiszer fejadagot kellett vinni, egyébként még az utazási költséget is fizették. Így lettem én 1942. november 15-től 1943. február 15-ig a nyíregyházi Bessenyei Társaság iskolájának a hallgatója, ha jól emlékszem, harminc Szabolcs megyei mellett két szilágysági magyar legény. Nem vallottunk szegényt, és már alig két hét múlva egy jó dolgozatomért megkaptam Gárdonyi Géza *A láthatatlan ember* című könyvét, a János barátom pedig számtanból jeleskedett. Itt bontakozott ki a magyar szépirodalom iránti érdeklődésem, az addigi olcsó ponyvaregények után immár a magyar írók műveit kezdtem nagy élvezettel olvasni. Itt mondtam búcsút a ponyvának, itt ismerkedtem meg az újonnan megjelenő magyar népi írókkal, itt ismerkedtem meg személyesen is Féja Gézával, Szabó Pállal, Veres Péterrel, és itt olvastam először Illyés Gyula, Móricz Zsigmond, és az erdélyi írók közül Tamási Áron, Reményik Sándor, Nyíró József stb. műveit. Előadóink közül egynémely kiemelkedő személyt említenék, úgymint Karácsony Sándor teológiai tanárt, Dr. Turi Sándort, a sárospataki kollégium igazgatóját, Féja

Géza író és sokan másokat. A Nyírszőlősön lévő iskola elég messze volt a várostól, de a fontosabb kulturális rendezvényekre bevitték Nyíregyházára olyan filmbemutatókra, mint a *Kalotaszegi Madonna*, és még más rendezvényekre, színházba, templomba stb is. Ilyenkor Kiss Zoltán tanító jött velünk, akinek állandó feladata volt biztosítani a rendet az internátusban. Nagyon jó cserkészvezető volt, sokat tanultunk tőle. A két szilágyságinak karácsonyra fizették az útiköltséget, sőt, még arra is jutott idő, hogy hétvégén, amikor a közel lakó barátok hazamehettek, minket a közelben lévő Kukucsabokorban lakó Kukucska István iskolatársunk elvitt egy fosztóba, ahol bemutatta a barátnőjét, Dobos Ilonkát, akivel és több más kórunkbeli lánnyal egynehány órát elszórakoztunk. A három hónapi ottlétünket összegezve: sokat tanultam, de legjobban annak örültem, hogy iskolazáráskor Vácz Elemér az összes naplót kiértékelve megállapította, hogy az enyém a legjobb. Sok jó könyvajándékot kaptam, továbbá egy vastag üres füzetet azzal a feladattal, hogy a naplómát a nyári napokban szóról-szóra másoljam le, és küldjem vissza neki, hogy a következő évben megrendezésre kerülő tanfolyamán felhasználhassák.¹

Visszatérve az iskolás éveimre, itt pótolom, hogy apai nagyapám, Szilágyi Sándor váratlan körülmények között 53 évesen meghalt. Úgy történt, hogy apám és anyám a szőlőben nyitogattak, amikor jött nagyapám és mondta: „Csak csinálgasátok, mert akkor holnap hozzáfogok korán a metszéshez!” Nagyon szép napos idő volt, nagyapám elment, valahol a barátokkal jól leitta magát, később visszajött a pincéjéhez, hogy vigyen haza egy korsó bort, a pinceajtó előtt elesett, és a hirtelen jött hideg márciusi havas eső odaérte az elesett részeg embert, és reggelre az odaérkező szomszéd pincés gazda már holtan találta. Nagyapám előtt egy évvel halt meg anyai nagyapám, ugyanazokban az időkben egy sötét este a pincéjéből hazafelé menet egy haragosa elébe állt, és még mielőtt a saját kertjébe ért volna, félholtra verte. Hazavánszorgott véresen, de aztán soha nem lett belőle ember, és néhány év múlva 58 évesen meghalt. Apai nagyapám a halála után sok adósságot hagyott a családjára, úgyhogy a harmincas évek gazdasági válsága és a sok örökölt adósság, a még be nem épített, csaknem üres telek nagy terhet rakott a három kisgyereket nevelő szüleim vállára. Mondhatom, hogy nagyon szerényen éltünk, voltak olyan idők, amikor málékenyeret ettünk. Elmondhatom, hogy én mint tizizenegy éves kamasz fiú, vigyáztam a két kisebb húgomra, hogy nyáron a szüleim mehessenek a mezőre szénát csinálni, aratni, kapálni stb.

Az iskolás évekből még kimaradt, hogy nagy hagyományai voltak a gyerekjátékoknak, az Adj király katonát, a papizás, a ciklizés, bújócskázás, gombozás stb. a lányokkal főleg a dalos játékok mentek, úgymint a *Jön a róka, ne néz hátra*, *Nyissuk ki a galambházat*, *Érik a meggyfa, zöldül az ága*, és még sok egyéb. Erre az időre esik még, hogy az iskolába nagy szép háromszólamú kórus volt Éltesítő igazgató vezetésével, de ezen inkább román nemzeti dalokat énekeltünk. Ekkor már javában működött a négyszólamú református férfidalárda, amely hála Éltesítő rugalmas nemzetiségi politikájának, az iskola egyik termében működött, amiért cserébe meg kellett tanulni a román királyi himnuszt.

¹ E népfőiskolai napló olvasható a kötet függelékében.

A negyvenes magyar világ alatt nagy hagyomány lett a több felvonásos magyar népszínművek tanulása, a faluban élő fiatalok majdhogynem versengve tanulták a legszebb magyar népszínműveket. Hogy csak egy párat említsek: *Falu rossza*, *Sárga csikó*, *Betyár kendője*, *Hegedű*, *Gyimesi vadvirágok* és még több tucat híresebb, nagyobb egy-, két-, három felvonásos darab. Ezeket az iskola egyik termében mutattuk be olyan sikerrel, hogy a terem kicsinek bizonyult, és így délután az öregek és a gyerekek nézték meg a főpróbát, este meg a felnőttek, ahol az előadás végén reggelig tartó batyus bál volt kitűnő sámsoni zenészek, a „Csillag zenekar” részvételével. Ezeket a darabokat Éltető János, később mások is tanították olyan sikerrel, hogy volt idő, hogy párhuzamosan két csoport is próbálta egyszerre a *Falu rosszát*, másik a *Dalos Katát*. Ezeket a bevételeket a tervezett kultúrház építésére fordítottuk, mert már az iskola terme kicsinek bizonyult, így szükség volt egy szép nagy kultúrházra. Az Éltető János vezette református dalárda Borbankja által hozott pénzből már kiégették 70 000 téglát, aztán egy-két évre rá még egy másik katlan téglát.

A Borbankról röviden: a húszas évek derekán megalakult férfidalárda tagjai összeadtak több ezer liter bort, és ezt kamatoztatták a következőképpen: nyáron, amikor már a sámsoni emberek egy részének elfogyott a bora, a dalárdától lehetett bort felvenni „új fejében”, ami azt jelentette, hogy másfél annyi újbort kellett szüret után adni, például 20 literért 30 litert, 50 literért 75 litert és így tovább. Ez a módszer olyan jól bevált, hogy a dalárda tizenöt-húsz év alatt már arra gondolt, hogy felhúzhatja az új kultúrházat, amelynek az alapkövét 1946-ban letették és '47-ben felépítették, ablakkal, ajtókkal ellátták, úgyhogy 1948. február 22-én az első lakodalom – az én lakodalmam – is megvolt a pirosban álló kultúrházban. Mivel a kultúrház a szomszéd telken épült, nagyon sokat dolgoztunk az anyagfordáson és minden más olyan munkán, ami egy ilyen nagy építkezésen előfordul. Itt írom, hogy 1946 nyarán volt a kultúrház alapkövetétele, amelyet a mocsolyai pap, Kun László végzett el, mert (már akkor is) rossz volt a viszony az akkori pap, Pálúr Miklós és Éltető között, és ezért került sor a mocsai [mocsolyai] pap alapköszentelésére. Az alapköbe be van vésve egy ágyúcsőbe tett papírtekerecs, amelyre az adományozók neve és az adott összeg van megörökítve, ez a faragott csapókő az utca és a Román utca felőli sarkon a sarokköbe van belefoglalva.

Visszatérve a harmincas-negyvenes évekre: Szilágysámson a módosabb faluk közé tartozott, és így elég nagy zsidó közössége volt zsinagógával, sakterrel. A sámsoni tízegynéhány zsidó család főleg kereskedelemmel foglalkozott, többüknek vegyes árú boltjuk volt, másiknak mézsárszék, pálinkafőző, az egyik nagy zsidó család megvette a malmot, mindent összegezve a pénz a zsidók kezében volt. Az egyik család azzal foglalkozott, hogy kölcsönadott pénzt a megszorult gazdáknak, akkor ősszel: „Na Péter, Gyuri bácsi, hozzon ennyi mázsa szőlőt vagy szilvát, vagy búzát, málét stb.!” Akkor a paraszt elvitte, a zsidó átvette, és: „Jöjjön a jövő nyáron is!” A Mandel úr feldolgoztatta, a nagyváradi zsidókkal jó kapcsolata lévén jó haszonnal továbbadta, és így ment az üzlet, vagy ahogy ők mondták, a „geseft”. Az akkori zsidóság még nagyon őrizte a zsidó hagyományokat, disznóhúst nem ettek, bornyúhúsból csak a sakter által jóváhagyott kóser bornyúhúst ették, csak libaszírt

fogyasztottak, sok libát, tyúkot tartottak, de abból is csak azt ehatték meg, amelyet a sakter vágott, és ha azt mondta rá, hogy „kóser”. Megtörtént, hogy a szép kövér libára azt mondta a sakter, hogy „tréfli”, akkor a zsidó asszony vitte a szomszéd-asszonynak, és olcsó áron eladta. A nők évente csak egyszer mentek a zsinagógába, a szombatot tartották ünnepeknek, amely péntek estétől szombat estig tartott. A zsidó sakter két fia még az iskolában is „pájszit” hordott: a fül előtt nőtt haját hagyták megnőni, az egy kicsi tincs formájában leért az álláig, és ezt felgöndörítve hordták. A két sakter fiún, Tulin és Mendin kívül a többi zsidó fiúk nem viselték. A zsidók általában a falu közepén lévő sarki házakat vették meg, így nagyjából a falu központjában laktak, amelyekben boltokat, kocsmákat, mészárszékeket tartottak. A szomszéd sarkon lakott a leggazdagabb zsidó család, Mandel Bendu és felesége, Berger Eszter. Négy gyerekük volt, három fiú és egy lány. Lányuk, a szép Éva még iskolás korában meghalt, a legkisebbik fiú, Gyula velem egyidős volt. Volt még egy osztálytársam, a Rozenfeld Ibolya, aki nagyon szép lány volt, szépségének köszönhette, hogy az Auschwitz-i táborban a német tiszték magukhoz vették, és úgy érte meg a háború végét. Férjhez ment Aradra, néhány éve halt meg. A Gyula barátom is megszökött a szilágysomlyói gyűjtőtáborból, itt bujkált a háború végéig, valamikor az 1990-es években még írt nekem szépen magyarul az izraeli Haifából, ígérte, hogy hazajön a fiával, hogy lássák a szülőházukat.

A zsidóság pénzügyi monopóliumának az ellensúlyozására alakult meg a falunkban a Hangya Szövetkezet, amely vegyesbolttal, kocsmával és pálinkafőzőjével le tudta szorítani a zsidóság monopóliumát úgy a kereskedelemben, mint a pálinkafőzésben és a mai kereskedelmi egységekben. A Hangya Szövetkezetet a helyi gazdák alapították ki több, ki kevesebb részvényt vásárolva. A nagyenyedi központ irányításával egy nagy vegyesbolt, kocsmá és pálinkafőző fenntartásával féken tartották a zsidó kerekedők által diktált árakat. Ennek ellenére az 1944 koranyarán bekövetkezett deportálás nagy esemény volt a faluban, mert a falu népe megszokta a zsidóságot, és megdöbbenő volt látni, amint a csendőrök egy háti batyúval az iskola udvarára kísérték, és még aznap lószekereken Szilágysomlyóra vitték őket. Aztán tovább csak annyit tudunk, hogy a helyi vezetők felleltározták az itt maradt ingóságait, és a háború után visszatért három fiatal rátalált néhány akkori bíró, albíró stb. lakásán néhány olyan holmira, amely azelőtt az övék volt. Két fiatal zsidó férfit, Mandel Ernőt a zsidó gabonabegyűjtő állomás igazgatójává, a Mandel Gyulát pedig egy érmihályfalvi állami gazdaság főnökévé nevezték ki. Ennek ellenére már nem érezték jól magukat itthon, eladták a házaikat, a még megmaradt ingóságait, és a két férfi néhány év múlva Izraelbe települt ki. Ahogy már írtam, a Gyula még írt, úgy volt, hogy azt Ernővel együtt hazajönnék megmutatni a családjuknak a szülőházat, aztán a levelezés elmaradt, nincs kizárva, hogy elhaláloztak. A szép zsidólány egy általam ismert szilágysomlyói zsidó férfihez ment feleségül, egy sámsoni ember, akinek az apja valamikor a család alkalmazottja volt, többször volt náluk Aradon, üzengetett néha az Ibolya, de amikor a sámsoni ember meghalt, a kapcsolat elmaradt. Úgy gondolom, hogy a sámsoni zsidóság közül már senki sem él most 2012. április 16-án. Úgyhogy 1944 koranyár óta egyetlen zsidó sem él már Szilágysámsonban.

A háború után a gazdasági helyzet egyre romlott, az alapvető élelmiszerek eltűntek, de a falusi ember megtermelte az élelmiszerek nagy részét, csak a cukorból volt nagy hiány. Csak egy példa: a nem nagynak tartott 150 személyes lakodalmunkra a menyasszonyom testvérével a Nagykárolyhoz közeli határ menti községbe, Börvelyre mentünk Magyarországról csempészett cukorért, és egy liter szilvapálinkát adtunk egy kg cukorért, vagyis én is vettem öt kilogramm cukrot, a sógorom is öt kilogrammot, és ezzel lakodalmaztunk. Azzal a cukorral elfogtak a csanálói határőrök, oda is kellett egy liter pálinka. Ahogy már írtam, 1948. február 22-én 23 évesen megnősültem, feleségem lett az a lány, akivel már iskolás koromban összebarátkoztam.

De térjünk vissza a magyar világ végére. 1944 őszén, szeptember 23-án a leventék három korcsoportját összeszedték, azzal a gondolattal, hogy elmenekítik a Dunántúlra, és ahogy mondták, „Az öreg Dunánál megállítjuk az oroszokat”, és mi belenövünk az időbe, ott majd besoroznak, és majd velünk nyerjük meg a háborút. Így kerültünk Zilahról néhány nap múlva Gyöngyösre, aztán egy pár napra már Solton szálltunk meg, ahol két hétig tankfogó árkot ástunk, ott értük meg október 15-ét, amikor egy vasárnap Horthy bejelentette a fegyverszünetet. Örültünk, hogy nemsokára megyünk haza, de csak estig tartott az örömünk, mert jött a hír, hogy Szálasi Ferenc átvette a hatalmat, és a háború tovább folyik. Solthoz kapcsolódóan van egy kedves emlék: én és Varga Laci elmentünk, hogy a ballai fiúkat meglátogassuk, ott két szép lány is fogadott, este kikísértek a kapuba, egy kicsit dalolgattunk, úgyhogy másik estére meghívtak máléhántani,² a következő este napraforgót csépelni, aztán az lett a vége a barátságnak, hogy a szemközti lévő nagy malom tulajdonosának a lánya által vásárolt a Bözsi 15 kg lisztet, amelyet elvittünk a pékhez, és a maradékból a mi háziasszonyunk csinált egy nagy vajling krumplislaskát,³ amellyel az összes sámsoni leventét megvendégeltük. Nem sokáig maradtunk Solton, és amikor szépen gyalog négyes sorban elindultunk Dunaföldvár felé, a két lány kijött, beállt hozzánk a sorba, és néhány lépés után kaptunk egy-egy búcsúcsókot Varga Liditől és Bözsitől. „Mi ez?” – kérdezték a fiúk. „Ezeknek köszönhetitek a krumplislaskát” – mondtuk. Amikor ott a rend felállt, a Bözsi (Őrsi Erzsébet) értesítette a szüleimet, hogy náluk voltunk. Aztán még vagy húsz évre is adott hírt magáról Bözsi. Aztán Dunaföldváron bevagoníroztak, aztán több napi hányódás után megérkeztünk egy Rába menti kedves kis faluba, Soborra. Itt a néhány napi vonatozás alatt kaptunk először tetűt. Itt üres házakban szállásoltak el, de olyan sokan voltunk egy házban, hogy négyen átkéredzkedtünk egy szomszéd házhoz, ahol egy kamraféleségben kaptunk annyi helyet, hogy szalmát vittünk be, és lepedőt tettünk rá, úgy aludtunk éjszaka. Háziasszonyunk egy özvegyasszony volt, akitől azonnal üstöt kértünk, és kifőztük a tetves ruhánkat, nehogy a háziakat is eltöltsük velük. Ez sikerült is, a nagylány, Irén segített. Az élelmezést a század konyhájáról kaptuk, nem kellett csinálni semmit, ismerkedtünk a faluval, a Rába partjáról száraz ágat szedtünk, hogy éjszakára legyen egy kis meleg. Egy pár nap múlva azok, akik nem féltünk a mezőgazdasági munkától, munkát vállalhattunk

² Kukoricát fosztani.

³ Krumplislaskát.

a helyi gazdáknál, öt pengő és koszt [volt a fizetség], mi a parasztfiúk elég sokan elmentünk. Így mentünk el a Német Lajos bácsihoz többen néhány napra répát szedni. Később a Lajos bácsi sógorasszonyánál dolgoztunk ismét egy hétig, aztán mikor Soboron elfogyott a munka, elmentünk a harmadik faluba, Rábacsanakra, ott voltunk két hétig. Hazafelé jövet az országúton egy zimankós vasárnap délelőtt találkoztam a kusalyi Gergely Ferencel, aki lóháton ment valahová mint honvéd szakaszvezető, nagyon örültünk, hogy ott messze idegenben egy szomszéd falusival találkoztam. Másik héten már a Rába túlsó partján lévő Újmalomsokon kerestem munkát, egy nagygazda fiatalasszonynál, akinek a férjét kivitték a frontra, ott tíz tehén, négy ló és egy bika mellé kellett segítség. Ebben a faluban már eddig is dolgozott öt-hat sámsoni fiú, így aztán vasárnap délutánokon együtt mentünk a kocsmába egy-két sámsoni nótát eldalolni. A szomszédban dolgozott Varga Laci is, hozzá is gyakran bementem, derék lánya volt Tóth bácsinak, vőlegénye a fronton volt, gyakran süített nekünk úritököt. Az Irmától tanultam azt a szép magyar nótát, hogy „Jaj, de messze estél töllem”. Rá kb. húsz évre arra jártam, meglátogattam a malomsoki ismerősöket. „Gyere, Gyula, itt a leventénk!” – kiáltott a férjének Juci, a volt háziasszonyom, aztán átmentünk az Irmához. Irma kiállt a volt háziasszonynak: „Menek!” – kiállt vissza malomsokiason. „Irma, vendéget hoztam!” Irma végignézett: „Melyik vagy, Laci vagy Feri?” „Ha Jucival jöttem, akkor gondolhatod.” „Na mondjad már, Feri, mit csinál az a betyár ott Sámsonban?” Annyit mondott még a menyecske: „Mondjad neki, hogy nem szeretem a nagy hasú embereket!”

A karácsonyt már Soboron Német Lajos bácsinál karácsony este karácsonyfa alatt családi hangulatban töltöttük, jólesett, hogy itt a messze idegenben is voltak családok, akik a szeretet ünnepét velünk az idegenekkel is szépen megosztották. Nem sokáig maradtunk Soborban, januárban gyalog elindítottak Sopronba, csaknem egy hétig gyalogoltunk, míg végre Sopronban egy rideg kaszárnyába raktak be. Nem sokat dolgoztunk, néha kivittek a soproni erdőre fenyőrönköket húzgálni, de csaknem naponta volt légiriadó, olyankor futás az erdőre, aztán vártuk, hogy lefűjják a riadót, így teltek a napok. Aztán egyszer csak alaposan lebombázták Sopront, ezután naponta romtakarításra jártunk. Szerencsére a belvárost nem érték támadások, csak a két állomást és a laktanyákat. Gyakran jöttek a toborzótisztek, a hungarista légióba keresték az önkénteseket. Szólt a hadnagyunk: „Nekem nem szabad mondjam, hogy ne menjetek, de nagyon jól gondoljátok meg, mielőtt elmennétek!”

Még néhány nap eltelt, és 1945. március 27-én nagypénteken jött a parancs, hogy megyünk Németországba. Karácsony Ferenc ludovikás hadnagyunk felvett két szekér élelmet, és elindultunk Németország felé. Sopronbánfalva, Agfalva után Brennebergbánya előtt egy fenyves erdőnél megállította a hadnagyunk a menetet: „Fiúk, nem megyünk tovább, irány fel balra az erdőbe, itt várjuk meg az oroszokat! Van élelmiszer, egynéhány napot kibírunk.” Felmentünk jó mélyen be az erdőbe, megálltunk, vacsorát főztek a szakácsok. „Fiúk, fenyőgallyakból mindenki csináljon magának egy kis lyukat, és így néhány napot itt leszünk, míg Sopront elfoglalják!” Úgy is lett. Húsvét első napján az ünnepi ebéd után: „Ki megy be a faluba megtudni, hogy mi van? Két fiú bement, hozták a hírt, hogy Sopron ellenál-

lás nélkül elesett. Összeszedtünk mindent, és a teljes csapat két szekérral be Ágfalvára, onnan Bánfalván át Sopronba vonult. Már kinn voltunk a Fertőszentmihály felé tartó úton, senki meg nem állított, egy útszéli árokban megaludtunk, reggel valamit ettünk és irány Győr felé. Győr előtt egy kis faluban megálltunk, ott azt mondta a hadnagy: „Fiúk, a fronttól már ötven-hatvan kilométere vagyunk. Azt mondom, osszuk szét a szekereken lévő élelmiszert és a felvett pénzt, és menjen mindenki a saját felelősségére, ahová akar!” Úgy is lett. Ha mi is elmentünk volna a közelben lévő Soborra, ott néhány nap vagy egy hét múlva a bíró ad egy papírt, avval hazajöhettünk volna, de hát gondoltuk, hogy már Győrből lesz vonat, és hamarabb hazaérünk. Estére azonban beleütköztünk a Duna és a Rába hídját elálló orosz katonákba, és május 3-án este már a győri fogolytáborban voltunk. Először csak pár százan, később rohamosan gyűltünk, egy hét múlva már húsz-huszonöt ezren voltunk, még szerencse volt, hogy a hátizsákban volt egy pár napra való élelmiszer, mert csak néhány napra kaptunk valami híg hagymalevest, amit téglára állított benzines hordókban főztek, és lécekre szegezett háborús vaskalapokkal osztottak ki. Néhány napra rá megérkeztek a már Németországból jövő sámsoni leventék is. Mi heten más századba, ők megint más századba kerültek, de nappal találkozhattunk. Itt aztán a semmittevés mellett volt idő a sorsunkról elbeszélgetni, hogyan tovább, mikor merre visznek stb. Egy hónapig kellett várni, amikor ezerfős csoportokra osztva elindítottak gyalog Budapestre. Adtak egy szekeret két lóval, hogy az esetleg beteg vagy gyenge foglyokat feltegyék. Előre elkészített nagy uradalmi épületekben volt az éjszakai szállásunk, ott várt a vacsora, reggel a reggeli, nappal ötös sorban géppisztolyos örök között mentünk, valahol egy-egy faluvégen megálltunk, és a faluvégi lakosok vizet hozhattak, délre egy-egy pléhkanál kristálycukor volt az ebéd. Így érkeztünk meg az ötödik nap elején a budapesti lovassági laktanyába, ahol egy nagy lovardában szállásoltak el. Itt már voltak korábbi foglyok is, itt találkoztunk két sámsoni és egy mocsolyai fogolytársunkkal, akik elmondták, hogy néhány napja innen vitték ki Bóbis Mihályt, a szeretőm testvérbátyját. Itt napokon belül kialakult egy bizonyos társadalmi réteg, az irodalomkedvelők, a jó nótások, a kézművesek stb. ki-ki a maga által választott csoporthoz társult, és a szabadidejét ott tölthette el.

Május 9-én reggel arra ébredtünk, hogy egy nagy ágyúdörgés hallatszott mindenfelől a városban, előbb megijedtünk, később mondják, hogy annak a tiszteletere, hogy vége a háborúnak, az oroszok díszlövéseket adtak, így üdvözölték a háború végét. Budapesten még heten voltunk sámsoniak. A kosztunk csaknem végig egyhangú burizsfőzelék, egy fél kiló kenyér és egy kanál cukor volt. Körülbelül két hétre rá aztán az ezer embert meztelenre vetkőztetve sorba állították, és egy kis mongolképű orvosnő megcsipte a farunkat és mellünket, és egy krétával a mellünkre húzott egy, kettő, három vonalat (úgy, ahogyan valamikor a nagyvásárokon a marhakereskedő a megvett állatokat megjegyezte), aztán a elsőt és a másodikat vezényszóra előre léptette, mi négyen a sámsoni „hármások” már csomagoltunk is, és irány Cegléd, a javítótáborba, a három másik sámsoni (Bántó P., Fekete G. és Szilágyi M.) másik nap már mentek is ki Oroszországba. Kétnapi gyaloglás után megérkeztünk Ceglédre, az egyik pánceles laktanyába, ahol már várt a jó borsó-

főzelék. Úgy mondták, hogy ha elérjük az első és második osztályt, akkor innen megyünk Oroszországba. Ez volt 1945. május végén. Teltek a napok, egyik este azt mondja az egyik szatmári mészáros barátom, hogy: „A tábor főszakácsa jó nótás embereket toboroz a foglyok közül, másik este jössz velem, bemutatlak, hátha felvesznek”. Úgy is lett, elmentem, néhány nóta, és máris a ötszáz embernek főző táborigényese kisegítő szakácsa lettem. A főszakács ugyancsak fogoly volt, egy szlovák értelmiségi, aki jól beszélt oroszul, magyarul, nagyon szerette a magyar nótát, és olyan emberekkel akart dolgozni, akik nem búsultak, és így az éjszakai főzést jobbra végigdaloltuk. „Lakjatok jól, és vigyetek egy csajkával a barátotoknak, amiért kimossa a gatyátokat!” Így telt el két-három hét, amikor mondják, hogy aki tudja igazolni, hogy nem volt aktív katona, jelentkezzen a tábor udvarán felállított asztalnál, ahol az orosz táborparancsnok, a tolmácsa és egy írnök ültek. Sorba álltunk vagy ötven-hatvan személy jó messzire az asztaltól. Nekem csak egy kicsi leveleigazolványom volt, de benne voltak az adatok, így a táborparancsnok elfogadta, s így kerültünk rá ketten a listára, én és Szabó A. Pár napra rá sorakozó a kis csomagjainkkal, egy kézfogas Gyurkával és Zsigóval, és már kísérték a lágerbéli várakozóra, ahol megkaptuk az oroszul és magyarul írt iratot, hogy végre kiszabaduljunk a ceglédi foglyótáborból. Szombat délután volt, estére kaptunk egy orosz tehervonatot, amelyik Debrecen felé ment, arra szálltunk fel, de csak vasárnap estére értünk Debrecenbe, és csak másik nap Károlyba [Nagykárolyba]. Károlyból ismét csak másik nap kedden délután volt vonat Zilah felé, úgyhogy csak kedden késő este értünk haza. Az érmihályfalvi vonatállomáson még ért egy-két meglepetés, a zubbonyainkról leszaggatták a magyar jelvényeket. „Trecut vremea lui!” – és elhajigálta a „sergent”. Be a fertőtlenítőbe, és elvették a felesleges alsóruhánkat. Amikor éjfél tájban otthon bekopogtam, és mondtam, hogy én vagyok Feri, anyám idegességében sokáig az ajtó sarkát kapargatta.

Még a fogolyélethez tartozik, hogy a téglafalra apró verseket karcoltunk, a budapesti száraz burizs után a ceglédi több és jobb borsófőzelékre a gyomor nem tudott hirtelen átállni, és nagy hasmenésbe esett mindenki. Erről így szólt a versike: „Jó kaját főznek itt a foglyok részére, / Minden nap két gatyát viszünk a vécére. / Nyolcvanas tempóban tesszük meg az utat, / Közben be kell fogni bal kézzel a lyukat.” Vagy: „Nem tudom, mi vagyok, fogoly-e vagy fécán, / Nem kapom a kaját tányéron sem tálcán, / Konzervás dobos az étkező edényem, / Kurva bűdös világ, de kibasztál vélem.” Mondani sem kell, megszületett a tetűkultusz, a tetűk versenyztetésére. Nagy papírra, közepére egy kicsi kört és egy jó nagy kört csináltak, aztán két fogoly, az egyik is kivette a hóna alul a tetűjét, a másik is, aztán betették a kicsi körbe. Akinek a tetűje hamarabb ért a nagy körhöz, az nyert. Aztán a nótaszerzők megcsinálták a tetűindulót, a kis német dalocska „Kívül a kaszányán” dallamára: Íme: „Belül a gatyában száz tetű lapul, / Haragszunk is rájuk irgalmatlanul, / Kiszívják csepp kis vérünket, / Ellopják minden esténket. / Hogy ők is éljenek, / Belőlünk éljenek. / Vannak köztük néha oly hatalmasok, / Akkorát harapnak, mint a farkasok, / Megtámad mint egy partizán, / Úgy viszket minden porcikám. / Ilyen az éjszakám, / Jaj, minden éjszakám.”⁴

⁴ E fél éves levelelet történéseiről és viszontagságairól Szilágyi Ferenc szintén naplót vezetett, amely ugyancsak olvasható e függelékében.

De térjünk vissza a sámsoni élethez. Az ötvenes évek elején a kommunizmus egyre erősödött, Éltető János nem lehetett tovább iskolaigazgató és egyházi kántor is egyszerre, és megkért, hogy járjak el hozzá, megtanítsa kottaolvasásra, és egy idő után hosszabb gyakorlatot követően belejövök a kántorságba. Úgy is lett, megszerettem a polgári zeneiskola tankönyveit, és alaposan hozzáfogtam a zeneelméleti és gyakorlati tanuláshoz. Egy évre az egyházmegye keretén belül alakult bizottság előtt lettem egy énekvezéri vizsgát, amely birtokában 1951. február 3-án elfoglaltam a szilágysámsoni református kántori szolgálatot. Eleinte bizony reszketett a kezem a nyolcváltós és kétpedálos nagy orgonán.

Az ötvenes évektől egyre nagyobb lett a nyomás a kommunista rendszer részéről. A cél az volt, hogy megtörjék a jobb és módosabb gazdákat, hogy lépjenek be a mezőgazdasági termelősövetkezetbe. Erre a feladatra szegény sorsú, főleg román emberekkel vettek fel a pártba, és azokat szabadították rá a jobb módú gazdákra. Csaknem írástudatlan embereket ültettek felelős posztokra: elnök (bíró), gazdasági előjáró, párttitkár, a zsidóktól elvett malom felelőse stb. Ezek aztán kíméletlenül végrehajtották a megyei szervek ugyanolyan butácska utasításait, bevezették a kötelező beszolgáltatást, amely aztán végképpen „leszerelte” a módosabb gazdákat. A falu nagyobb gazdáit kuláklisra tették, amely azzal járt, hogy bármikor elvihették őt vagy akár a családját a hírhedt Duna-csatornához – erre volt is példa Laczi Mihály személyében, akinek először elvittek négy ökrét, több disznóját, aztán egy alapos padlásseprés után őt magát is a Duna-csatorna melletti lágerbe, amely talán a legszigorúbb volt az országban. Később módomban volt látni, mert 1953 nyarán én is mint munkaszolgálatos elkerültem három hónapra a Constanța épülő tengerész szakiskola telepére, de olyan oka is volt, hogy mint református kántor, osztályellenség lettem. Szilágy, Kolozs és Fehér megyéből több száz kereskedőt, orvost és más, a rendszernek gyanús személyt vittek el három hónapra kényszerrel. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy ott szolgált két rokonom a tengerészeknél, és különösen az egyik hetenként megkeresett egy jó nagy csomaggal, mivel szakaszvezetői rangban egy élelmiszerraktárban szolgált. Szép, derék ember volt, és amikor feltűnt szép tengerész egyenruhájában, már kiáltott a mi sergentünk:⁵ „Szilágyi, jön a tengerész!” Nekem volt még módomban a Poarta Alba (Fehér kapu) lágert látni, mert mint a teherkocsi rakodója, sokszor elmentünk a láger mellett, amely a fogolytáborokra emlékeztetett.

En mint középparaszt szorgos munkával átvészeltam az ötvenes évek nagyon nehéz éveit. Két ökörrrel dolgoztam a földet meg a néhány ezer tő szőlőt, de éppen hogy elég volt, mert 1954. februárban megszületett a második gyermekünk, Éva. A feleségem a sok mezei munkától bokasüllyedést kapott, amelyet Kolozsváron kellett kezelni, ilyen-olyan ortopédcipőt csináltatni, ami elég alaposan megterhelte a családi kasszát. Akkortájt fogtam hozzá egy nagy terület feldolgozásához új szőlő telepítése céljából, ezért a téli hónapok is nehéz kézimunkával teltek, a kántori szolgálat pedig még a vasárnapokat is igénybe vette. Sokszor elgondolkozom, hogy miért van az, hogy a kommunista időszakban csak szombat délután vagy vasárnap délelőtt volt szabad vallást és egyházi éneket tanítani, és annyi volt a gyermek, hogy

⁵ Örmesterünk.

alig fértek a kicsi imaterembe, annak ellenére, hogy nem kötelezte őket a törvény részéről senki. Ma állandóan panaszkodik a pap, hogy nem mennek a gyerekek az egyházi ének- és vallásórákra.

Nagy feladat volt a szilágysámsoni nagy múltú férdfalárda fenntartása, hiszen apám, nagybátyám mind koros felnőtt emberek voltak, és én a huszonhat éves ifjú itt is fel kellett kössem a gatyámat, amikor reszkető inakkal először vezényeltem a hozzám képest öreg embereket. A tanításukkal nem volt baj, mert megvolt a kottatárban az anyag, és az énekek négy szólamra be voltak tanítva. A temetések, nagyobb egyházi ünnepeken a dalárdával közösen választottuk ki a megfelelő számokat, és meglehetősen magas szinten elő is adtuk azokat. Mondhatnám, hogy az ötvenes évek nagyon nehéz gazdasági élete mellett a kulturális élet Sámsonban még magas szinten működött a népszínművek tanulása, népdalok és más műdalok gyakorlása által. Ennek eredménye, hogy jóval később, a 80-as években a „Megéneklünk Románia” program keretén belül a sámsoni csoport feljutott Bukarestbe is az országos döntőbe. Kissé humoros volt, hogy a férdfalárdát elnevezték úgy, hogy „Corul bărbătesc CAP”, azaz a Sámsoni Termelőszövetkezet Férfikórusa. A baptista fúvószenekart pedig úgy, hogy „Orchestra Viticulturii Șamșud” azaz a Sámsoni Szőlészet Fúvószenekara. Az elődöntőben Sarmaságra kellett menni a környék falvaiból. Mi egy nagy busszal mentünk, és az elődöntő után a bányatelep kultúrházától gyalog jöttünk fel a vonatállomásnál várakozó buszig, ami csaknem egy kilométer. Ahogy elindultunk, a fúvószenekar elől, mi a dalárdisták utánuk, elkezdték a fúvósok a szép egyházi énekeket trombitálni. Ahogy beértünk a faluba, a házakból mind kijöttek az emberek, asszonyok: miféle felvonulás ez? Egyszer csak két milicista megállt, hogy miféle tüntetés ez, erre kiugrik a sorból az öcsém, a néptanács elnöke, odakiáltja a két rendőrnek: „Cântarea României”,⁶ a két rendőr szalutált és intett, hogy mehetünk tovább, mi meg fújtuk tovább.

A húszas-harmincas-egyvenes években volt egy jó papunk, Pálúr Miklós. A baj ott kezdődött, hogy feleségül vett egy nagyon szép katolikus sváb leányt Nagyváradról, aki már Sámsonban is szeretőt tartott, de ez nem volt elég, gyakran ment haza Váradra, és ott a szüleinél barátokkal a pap szép kis jövedelmét elszórakozta. Minket a feleségemmel ő keresztelt, konfirmált 1939. május 18-án és eskett 1948. február 22-én. Aztán kaptunk átmenetileg egy fiatal papot Virág Károly személyében, aki csak rövid ideig volt Sámsonban, mert egy sokkal dörzsöltebb pap, a bogdándi származású érmindszenti pap, Tatár Mihály püspöki kinevezéssel elfoglalta a parókiát. Úgy mondták, hogy rosszul állt a szénája a falujában, ezért futni kellett, és a rossznyelvek szerint széna alatt a szekéren hagyta el Érmindszentet. Volt egy áldott jó felesége, egy földbirtokos lány Érszentkirályról, meg három fia és egy lánya. Néhány évig nagyon szerették, de aztán valami lopás gyanújába került, s az egyházmegyei vizsgálat után a presbitérium cserét ajánlott, így cserélt 1956-ban Dr. Horváth László magyarrégeni pappal. Dr. Horváth László egy nagy tudású pap volt, aki Hollandiában doktorált, kolozsvári születésű volt, és volt egy rögeszméje, hogy a püspöki tisztséget holland módra egy több személyből álló püspöki tanács töltsse be. Ezért a püspökök, esperesek sokat támadták, és idegös-

⁶ Megéneklünk Románia! – utalás a kommunista idők országos népdalversenyére.

szerozpanásban valamelyik börtönben felakasztotta magát. Ötéves sámsoni szolgálata után Sámsonból is elhelyezték a mezőségi Székre, onnan került börtönbe. Volt egy nagyon jó felesége, Olga, aki magyar-francia szakos tanárnő volt, gyermekük nem volt, egy szászrégeni nagycsaládból származó szép lányt neveltek. Én személy szerint nagyon jóban voltam Horváth Lászlóval, sokat tanultam tőle, ő tanított az egyházi jegyzőkönyv vezetésére, mondván, hogy a statútum szerint elkerülhetetlen eset kivételével a jegyzőkönyvet a lelkész nem vezetheti.

Visszatérve a politikához: az ötvenes évek közepére már olyan kegyetlen volt a nyomás a faluban a román és magyar kommunisták részéről, hogy eladtam a két szép ökrömet, és már csak két tehénfogattal gazdálkodtam. Habár külön család voltunk apám és én, mivel egy fedél alatt laktunk, összeraktak velem, ami azt jelentette, hogy egy pár hektárral megnőtt a birtok, megemelkedett a kvóta, és néhány nap alatt be kellett adjunk kétszáz liter tejet. Anyám és a feleségem „feljárták” a falut, és két nap alatt összeszedték a tejet, amit a saját fogaton el kellett vigenek a szomszéd faluba, Kusalyba. Egyéb terményeket a sarmasági begyűjtőhelyre kellett vinni: évente több mázsa búzát, málét, napraforgót, szénát stb. Több mázsa terményt két rossz tehénnel nagyon nehéz volt szállítani, de beadás után még órák hosszat kellett várni, amíg odaadták érte azt a pár lejt, és bizony legtöbbször éjszaka értünk haza. Volt eset, hogy egy zsák napraforgót együtt vittem a szénával, és egy lelei magyar, egy Pető nevű raktáros rám hozta a milíciát, mondván, hogy el akartam dugni a napraforgót, és csak hosszas vita után engedtek el. Ha visszagondolok, hogy micsoda gyalázzaton mentünk keresztül a kommunista hatalom részéről, csoda hogy kibírtuk. Aztán 1956-ban megszületett a harmadik lányom, az Anna is, ennek is örültünk, őt is a Jóisten adta. Hogy még teljesebb legyen a kép, újra behívtak két hónapra katonának egy alsózsuki állami gazdaságba nyári betakarításra, ahová nyolc-tíz személy voltunk kirendelve Sámsonból. Én egy Kanadából hozott arató-kéveköttő gépen dolgoztam, még a kis hernyótalpas traktort is megtanultam vezetni. Ott egyszer meglátogattam a feleségem is, akiről azt mondták a rossznyelvek, hogy amíg oda voltam, elszerették a menyecskét. Sebaj, járt így más is, nem csináltam belőle botrányt, megbocsátottam neki, járt így más is, és még jár is.

Az 50-es évek prágai mozgalmainak hatására itt nálunk is enyhült a helyzet, már csak a felesleges termésre kellett az állammal leszerződni, és egy kicsivel jobban áron a szövetkezeten keresztül eladni. A három gyerek mellett egyre jobban gyarapodtam, sok szőlőt ültettem, vettem két szép ökröt, azt neveltem, és a következő évben már két szép ökröm lett. Ezzel a két ökrrel könnyebben dolgoztam meg a néhány hektár földet. Közben a nyomás nem szűnt meg a hatalom részéről. A falubeli kommunista vezetők megalakították az Arany János Mezőgazdasági Társulást, amely azt jelentette, hogy tizenöt-húsz hektárt kitevő földjeiket összeadták, és a faluhoz közel vették ki a legjobb helyen a földeket, melyek helyett a határ távol eső részén rossz földeket kaptak a kenderági gazdák. Ez volt az első lépés a helyi termelőszövetkezet megalakulása felé. Engem szerencsére nem érintett, így most már a két szép fiatal ökrömmel, a Körmössel és a Bodorral eredményesen gazdálkodtam. De nem olyan sokáig, mert közben a feleségem testvérénjét egy

román erdész elszöktette a Bóbis család bosszússágára. A nagybányai erdészeti hivatal a román Iluț Györgyöt nevezte ki a Sámson környéki erdők kitermelésére, akit a sógorom, Balogh Ferenc házához szállásolt el az akkori román tanácselnök, mert ott volt egy üres lakás. Az erdész megegyezett a sógornőmmel, hogy főzzön és takarítson is neki, így alakult ki az a helyzet, hogy az erdész beleszeretett a sógornőmbe, és egy adott alkalommal elszöktette egy Szilágycseh melletti kis román faluba. Néhány hónap múlva visszajöttek, az erdész vett egy szép telket gyenge kis épületekkel, amelyre építeni kellett, így aztán eladó lett a sógorasszony egy hektár kaszálója az új román falu, a Telepesek mellett. És most jött a baj. Jött apósom: „Vegyétek meg, ne hagyjátok az oláhok kezére! Ott van egymás mellett a tietekkel, kéthektárnyi jó kaszáló, a két ökröknek egy egész téli takarmánya, nektek olcsóbban adja az új vejem, a telepes többet is megadna érte.” Jött a sógorom: „Ne csináljatok marhaságot, sógor, egy pár év és úgyis be kell adni a téeszbe!” Én is így láttam, és folyt a vita: vegyük, ne vegyük? Egyszer aztán azt mondja a feleségem: „Vegyük meg, szebb lesz a leányod!” Ez egy sajátos sámsoni mondás volt, ami arra ment, ha több a kaszálója, akkor jobban elkél a leány. Eladtam a két szép ökröt, megvettük a kaszálót, apósomat kiengeszteltük, de alig két-három évre rá 1961 őszén beadtuk a téeszbe. „Szebb lett a leányom...” – a sógoromnak lett igaza.

Az ötvenes évek vége és a hatvanas évek eleje állandó nyomás alatt telt el. 1961 őszén szüret után megszállták a falut [az agitárok], és addig nem mentek el, míg az utolsó gazdát is rá nem erőszakolták, hogy aláírja az „önkéntes” belépési nyilatkozatot a Szilágysámsoni Mezőgazdasági Termelőszövetkezetbe. Így tartottuk meg az első közgyűlést, amelyen a nagyobbik húgom férjét választottuk meg a téesz első elnökévé. Bár a Sipos Szabó László sógoromnak volt négy polgárijja, alig néhány hónapig volt elnök, elküldték egy továbbképző tanfolyamra. Amíg a sógor a tanfolyamon volt, a megyei vezetőség kinevezte Bóbis Mihályt, a feleségem testvérbátyját elnöknek, a sógorom a tanfolyam után a könyvelőségen kapott helyet. Én mint kántor szóba sem jöhöttem, bár a Bóbis sógorom megkért, hogy hagyjam ott a kántorságot, lépjek be a pártba, maga mellé vesz, mint második ember, jól kiegészítjük majd egymást. Amikor szegény vallásos anyám megtudta ezt, nem volt addig nyugta, amíg meg nem győződött arról, hogy maradok az egyháznál. Ma 87 évesen úgy érzem, jól döntöttem, nem kerültem a korpa közé, bár még most is érezni lehet, hogy az akkori párttagok még mindig ott vannak a vezetésben, különösen megyei, de községi szinten is. Ha nem éppen az illető tisztségviselő, de a szülei magas rangú kommunista beosztásban voltak, akik még manapság is kommunista módszerekkel irányítják a fiaikat.

Visszatérve a hatvanas évekre: a téeszben csak a hagyományos módon dolgoztak, a fegyelem még elég szigorú volt, néhány évig még a lopás is nagy bűnnek számított, az emberekben még élt az a gondolat, hogy a lopás az bűn. A változás azzal kezdődött, hogy jött a megyei vezetés Sámsonba: egy kis láda szőlő, pár korsó bor, aztán egyre nagyobb mennyiségben vitték a téesz vagyonát a tagság szeme láttára. Aztán ha már a megyeinek szabad, akkor jött az elnök, a brigádos, a mérnök, a raktáros, a traktorista, a fogatos, végül az egyszerű téesztag, aki már csak pár cső máléhoz vagy egy pár kiló lefejtett máléhoz jutott, és a végén cso-

dálkoztunk, hogy nagyon kevés év végén az osztalék. Én a magam részéről nem panaszkodtam, a kimért munkát megcsináltuk, azon kívül mindig olyan munkára kértek, ami mestermunkának számított: jászolok, ajtók reperálása, új épületeknél főleg tetőépítésre, deszkavágás, az istállóknál eltört jármok készítése mind olyan munka volt, amelyet a mocsolyai elnök csakis rám bízott, s még azt is elnézte, ha a tagoknak a téesz traktorával deszkát vagy tűzifát vágunk, hogy pénzért egy kicsit „csbukoljunk”.⁷ Meg is említette egyszer: „Feri, tudom, hogy csbukolnak, adjon egy kis pénzt a traktoristának is! „Kérdezd meg tőle, én minden nap adok neki is egy néhány lejt.”

Visszatérve Bóbis sógorra: nagyon rátermett vezetőember volt, neki köszönhetjük, hogy a falu villamosításakor a faluban dolgozó villanyszerelőket a feleségemre (a kicsi húgára) hozta kosztra, amihez a téesz adta az élelmiszereket, így aztán néhány hónapra elég jól jöttünk ki a villanyszerelők kosztolásával. Azután a faluba érkezett egy geológiai fúrócsoport, amely a falu határában hat helyen geológiai fúrásokat végzett, és annak a hat-hét embernek a kosztolását is a feleségem végezte, sőt később, amikor a sámsoni téesz szőlőoltó embereket hozott, annak a néhány embernek szintén a feleségem főzött. A téesz háztáji kisegítő parcella gyanánt adott húsz ár földet és ötszáz tő szőlőt. Mi olyan helyen kaptunk a külsőhegyi Messzilátón, ahol hiányos szőlő volt, és a hiányt kipótolva pár évre rá csaknem hétszáz tőke jó szőlőnk lett, amely „felgondozva” csaknem ötszáz liter bort adott, amiből még eladásra is futotta. Hasonlóképpen jogunk volt egy tehen vagy tehenbivaly tartására. Én először egy tehenet tartottam, amelyet összeraktam a sógoréval, csináltam egy ócska szekeret, és így dolgoztunk. Később vettem egy erős tehenbivalyt, és a Varró Miklós komámmal fogtam össze, mivel neki is volt egy jobb szekere, és így jól el tudtuk végezni a saját háztáji dolgainkat.

A hatvanas-hetvenes években még magas szintű kulturális élet folyt Sámsonban. Ezt Sípos Kati mérnöknőnek köszönhetjük. Sípos Kati agrármérnök papleány volt, Sípos Géza püspöki tanácsos lánya, kisfiús megjelenése miatt mindenkiben mosolyt váltott ki, de hamarosan meggyőződünk róla, hogy a kicsi, elvált asszonyka nagy tudású, és a sámsoni kulturális életet is támogatja, sőt mondhatnám, hogy annak fejlesztője lett. Mivel székelyudvarhelyi volt, egyre gyakrabban hívta Sámsonba a marosvásárhelyi, a sepsiszentgyörgyi, a csíkszeredai együtteseket, Kovásznáról Gazda József Tamási-színarabokat bemutató iskolásait. Ezek a híres együttesek évente egyszer, de akár többször is felléptek a sámsoni színpadon, csaknem minden alkalommal telházal.

Engem mint a dalárda karmesterét és a pincékben megalakult dalos-nótás csoportok legjobb nótását, Sípos Kati azzal bízott meg, hogy én fogadjam a vendégeket, és ahogy ez megtörtént, néhány vendégszereplés után már jó barátok lettünk, kicseréltük a dalainkat. Természetesen ezek a népzenei dalos előadások nem értek véget a kultúrházban, hanem az összes előadó meg lett híva valamelyik pincébe, ahol finom meleg malacpörkölt és kitűnő sámsoni bor várta őket, és a jó vacsora és a téesz fajbora megtette a magáét, és éjféljáig fűjtük a vendégekkel a legszebb népdalokat, magyar nótákat. A vendégek mind magánházaknál voltak elszállásolva, és

⁷ Fusizni, némi mellékjövedelemre szert tenni.

egy-egy jól sikerült este után jólesett a megérdemelt pihenés. Sípos Kati büszke volt arra, hogy székely véreit ilyen jól fogadtuk, jöttek is, ahányszor csak erre jártak. Amikor azt kérdeztem Sípos Katitól, ki fizeti ezeket a kiadásokat, röviden csak annyit mondott: „Van a téesznek kulturális alapja.” És ez így ment csaknem húsz évig, amíg Sípos Kati volt a sámsoni téesz főmérnöke. Sípos Katit visszahívták a megyéhez Zilahra, kaptunk egy román főmérnököt, aztán egy sámsoni főmérnök is volt, de a székely együttesek lassan elmaradtak. A kultúrigazgató nem tudott az új vezetőséggel megállapodni, és lassan-lassan megszűnt a székely együttesek népzene-dalos fellépése. Ebből is látszik, hogy mit jelent egy hagyományápoló értelmiségi egy falu életében, egy olyan, aki nem csak magával törődik.

Az utóbbi évtizedekben sokszor idézem Adynak azt a szomorkás mondását: a világ más táján szent dalnok lett volna belőle, de hogyha a bamba csordára nézett, elfelejtette a nótát, káromkodott vagy fütyörészett. Sípos Katiról már írtam, hogy kicsi termetű, fiús, sportos ruhát hordott, húsz év alatt talán egyszer láttam szoknyában. Végezetül még ide írok egy tréfás történetet, tőle hallottam: „Sarmaságra voltam híva gyűlésbe, jó lovam volt, egy kétszemélyes fiáker elé fogva, mondom Szabó Miklós jegyzőnek, elvinném a feleségét az öccséhez, Szabó Jóska sarmasági jegyzőhöz, legalább nem unatkozom az úton. Hamar jön is Eszter, a jegyzőné, felül a kocsi: 'Gyí, Csillag, Sarmaságra!' Meg is érkezünk be az udvarra, jön Jóska: 'Hát Isten hozott, kedves ángyó!' És már segíti is le az ángyóját a fiákerről. 'Te meg, faszi, hajtsál oda hátra, tegyél a lónak szénát, hogy egyen!' Bemennek, szól Eszter: 'Te Jóska, tudod te, ki hozott engem?' 'Nem én.' 'Hát ez a sámsoni téesz főmérnöke!' Jött aztán Jóska, majdnem hason csúszva kérte a bocsánatot.” Ilyen és hasonló eseteket aztán nevetve mondta el nekünk férfiaknak. Vasárnap délután gyakran beköszönt hozzánk, vagy a pincébe, vagy ha jó idő volt, valamelyik fa alatt ülő csoporthoz, szerette a bort, na meg a komoly férfitársaságot. Kulturális téren sokat köszönhet a falu Sípos Kati egykori téeszfőmérnöknek.

A hatvanas évekre esik Bella lányom konfirmálása és iskoláztatása. Középiskoláját a szilágycsehi középiskolában végezte az erdész lányával együtt. Egy kicsit messzebb volt, de az erdész gyakran ment hozzájuk, így megvolt a kapcsolat, és ott sikeresen le is érettségizett. Utána próbált bejutni Kolozsváron a vegyészmérnökre, ami nem sikerült, aztán egy évig Sámsonban tanított, mígnem Marosvásárhelyen fizika-kémia szakos tanárképzőn végzett, és úgy került a Nagykároly melletti Mezőterembe, egy gazdag sváb faluba tanárnőnek. Eva lányom a híres nagyenyedi tanítóképzőbe járt, és az erős mezőnyben osztályelsőként végzett. A sikeres vizsga után itthon Sámsonban kapott helyett. Anna lányom a szilágysomlyói agrárlíceum könyvelői szakára iratkozott be, el is végezte, és a sámsoni téesz irodáján kapott könyvelői állást, és ezzel az iskoláztatások nehéz, költséges éveit 1975-ben lezárultak.

És most visszatérek az egyházi dolgokra. Szorgalmasan, nagy felelősséggel végeztem a kántori szolgálatot, egészen belejöttem az orgonálásba, az iskolás gyerekek énektanításába, amelyet a kommunista rendszerben csak szombaton délután és vasárnap délelőtt lehetett tartani egy szűk kis imateremben a parókián. Jellemző, hogy bár nem volt kötelező, sokkal több gyerek járt vallás- és énekórákra, mint napjainkban. Emlékszem, hogy a Dr. Horváth László lelkész beiktatásán, amelyet

Dr. Tökés István, a volt püspökünk, Tökés László édesapja végzett, három kórus szerepelt, a négyszólamú férfidalárda, a háromszólamú vegyes ifjúsági kórus és egy kétszólamú gyerekkórus. Ezek az évek voltak a sámsoni dalkultúra legdicőségesebb évei, ettől kezdve egyre inkább kezdett a sámsoni ének- és nótakultúra hanyatlani.

1961-ben a megüresedett lelkészi állásra új pályázatot írt ki az egyház. Négy pályázó közül a diósadi születésű érckőrösi papot, Püsök Józsefet választotta meg a gyülekezet. Bemutakozó prédikációja nem volt valami fényes, de a szép, derék termete, zsinóros, fekete ruhája, kigöndörített haja megnyerte a menyecskék tetszését. Ott voltam a választóbizottságban mint a szilágysámsoni presbitérium jegyzője, és a lelkészválasztó gyűlés lezárása előtt egy órával, a vasárnap délutáni istentisztelet után egyszerre csak az alszegi asszonyok egy nagy csoportja érkezett szavazni, ami eldöntötte a választást. Az egyik öreg, tekintélyes presbiter, Zsigó Mihály bácsi, aki tagja volt a szavazatszámoló bizottságnak, a leadott szavazatok megszámlálása után keserűen megjegyezte: „A kutyák ettek volna belé, ezt az alszegi menyecskék csinálták!” Most már tudjuk, hogy az öreg Mihály bácsinak igaza volt, Püsök több mint három évtizedes sámsoni paposkodása ugyanis nagyon mély nyomot hagyott Szilágysámson kulturális életén. Mihály bácsi temetésén történt, hogy amikor jöttünk ki az udvarról, az egyik volt kurátor megjegyezte: „Emberek, kit temettünk most, Dávid királyt vagy Zsigó Mihályt?” A pap ugyanis meg sem említette, hogy sok évig bírója, presbitere és más tisztségeket betöltő tagja volt a községnek.

Aztán megtudtuk, hogy Püsök házassága is eléggé botrányos, nem éppen paphoz illő házasság. Kezdetben minden szépen indult, eljegyzett egy szép, tehetséges érszakácsi születésű tanítónőt, ki volt jelölve az esküvő napja, együtt vásárolták meg Nagykarolyból a bútorokat, együtt rendezték be az érckőrösi parókiát, amikor váratlanul megjelent egy fiatal gyereklány az egyik érckőrösi nagygazda rokonságából, Magyarberkeszről és megkérdezte a nagybácsi a fiatal lánytól, hogy „Akarsz-e papné lenni?”, mire a lány igent mondott. A nagybácsi elhívta a papot, a jó vacsora után magukra maradtak, és a fiatal lányból rövid időre rá papné lett. Az eljegyzett menyasszony pedig szégyenszemre el kellett vigye a bútorait a parókiáról. A Szilágycsehben tanító kollégája néhányszor megkérdezte tőlem: „Feri bácsi, mit csinál az a gazember, aki csaknem örületbe kergette azt az ügyes lányt?” Szilágysámsonba Püsökék már három gyerekkel érkeztek, a negyedik már itt született. Az első néhány éve még egyházi vonalon elég jól ment, presbiteri gyűléseken órákig adta a nagyokost, ő jobban értett a szőlőműveléshez, gazdálkodáshoz, aztán egykettőre letárgyalta a meghívón feltüntetett témapontokat. A késő estébe nyúló gyűlés után a fáradt emberek hazamentek, és a jegyzőkönyvet csak egy-két hétre rá írtuk meg, a hitelesítő két presbiterrel a vasárnapi istentisztelet után íratva alá, anélkül, hogy felolvasták volna. Egyszer úgy alakult, hogy egy gyűlés után csaknem két hétre rá hívott, hogy írjuk meg a jegyzőkönyvet, ő diktálja, és én írom. Az egyik mondatnál szerényen visszakérdeztem: „Tiszteletes úr, hát így határozott a presbitérium?...” Rám kiabált, hogy én kétségbe vonom a szavát, és azt állítom, hogy ő hamis jegyzőkönyvet diktál? Én bocsánatot kértem, elköszön-

tem, ő befejezte a jegyzőkönyvet, megrágalmazott a presbitériumnál, hogy nem azt írom, amit diktál. Elérte a célját, ugyanis ő vezette a gyűléseket, és a maga választotta presbiterekkel úgy határozott, ahogyan éppen jónak látta. Azóta formailag minden rendben, de a jegyzőkönyvet senki nem ellenőrzi, és ezzel az egyház vezetése is egyetlen kézbe került. Püsök a presbitérium még gondolkodó tagjait lassan „kicsípte” maga mellől, az egyiket, mert kulák volt, a másikat, mert párttag, és így tovább, míg végül szinte kizárólag az ő emberei kerültek a vezetésbe, és minden úgy ment, ahogy ő akarta. Egyszer megválasztottak egy komoly embert kurátornak, de néhány nap múlva ő is lemondott.

Valamikor az első világháború előtt volt az egyháznak felekezeti iskolája, és a kántori lakáshoz járt a templomtól nyugatra tizenegy ár gyümölcsös. Amíg a fizetésemet én is természetben kaptam, addig használtam a kántori kertet, és még néhány hold földet is. Aztán jött a téesz, a földeket elvették, a kántori fizetést pénzre változtatták, az Erkedről átjáró beszoigáló lelkész, Bartha Zsiga nekem is megszavaztatott egy egész normás fizetést és a kántori kertet. Az új pap azonnal fél normára csökkentette a fizetésemet, mondván, hogy nem tud igazolni nekem napi nyolc órát. Javasoltam, hogy a nyugdíjra járó összeget visszaadom, úgy, ahogyan Bogdándon is csinálták, de nem engedélyezte, ráadásul még a kántori kertre is haszonbért kért. Megértettem, otthagytam. Később, az 1990-es években gyülekezeti ház címen az egyházzal egy háromemeletes nagy épületet építtetett, arra számítva, hogy nyugdíjaztatása után a tetőtérben meghúzódhat, de ez már nem jött be neki.

1968-ban történt Éva lányom konfirmálása, amit olyan botrányosan rendezett meg, amelyhez hasonló nem volt a szilágysámsóni gyülekezetben. Korábban úgy volt, hogy a konfirmáló fiatalokat tudás szerint állították sorba, ez szerintem azért volt jó, mert arra ösztönözte a fiatalokat, hogy jobban tanuljanak. Nyilvánvaló volt, hogy Éva lányom kimagaslóan a legjobb volt, de a pap mindenáron egy másik lányt akart előre tenni, mire a fiúk mikor látták, hogy mit akar a pap, azt mondták, hogy ha nem Szilágyi Éva lesz az első, akkor ők nem konfirmálnak. Erre a pap bosszúból egy olyan botrányos kikérdezést rendezett, hogy egy-két jól tanuló gyereknek kívül senki sem tudott felelni a feltett káté-kérdésekre, mire a konfirmációi istentisztelet után a pap a kurátortól kapott egy kis szemrehányást, hogy ilyen többet ne csináljon. Azóta hol nagyság szerint, hol ilyen-olyan szempont alapján állnak fel a fiatalok, megszűnt egy több évtizedes hagyomány, azzal, hogy a pap bosszúból a lányomon akart elégtételt venni azért, mert kétségbe vontam, hogy miként vezeti a jegyzőkönyvet. Ezután állandóan ki voltam téve a támadásának. Én is, a harangozó is hónapokig nem kaptuk meg a fizetést, sokszor hetekig nem szólt az öreg orgona, nem volt pénz a javítására. A két sógor pap, a mocsolyai és a lompéti többször mondták, hogy „Vigyázz, Feri bátyám, mert alig van egyházmegyei gyűlés, ahol ne hozná fel a papod, hogy ilyen meg olyan vagy!”

Ezekre az évekre esik a szilágysámsóni férfidalárda feloszlata, arra való hivatkozással, hogy a hatalom nem nézi jó szemmel, hogy egy negyven-negyvenöt tagú, tekintélyes emberekből álló dalárdát működtetünk, és javasolta a feloszlata, mondván, hogy nem vállal felelősséget a próbákon elhangzott beszélgetésekért. A dalárda feloszlata után, amelyről még a Kolozsváron megjelenő *Mű-*

velődés folyóirat is cikkezett, a második nagy felháborodást kiváltó esemény az 1912-ben alakult EMKE férfidalárda szép, himzett, piros-fehér-zöld zászlójának elégetése volt. Akkor még az első világháború előtt ezen a néven fogták össze a sámsoni férfiak dalos kedvét, sajnos, kevés ideig, de mivel az egyház akkori vezetői két világháború alatt azzal a zászlóval fogadták a bevonuló honvédeket, jelképe volt a sámsoni dalkultúrának. Hatvan év után ilyen szomorú sorsra jutott a szép kicsi EMKE-zászló. Azután miután a dalárda feloszlott, nem volt módomban többé használni a dalárda két szekrénynyi iratát, amelyben a Borbank jegyzőkönyvei, a kultúrház építésének előkészületei, a száznegyven ezer téglák készítése, egyéb építőanyagok vásárlásának papírjai, tervrajzok, a építkezési, ellenőrzési iratok voltak. Amikor az új paptól megkérdeztem, hogy mi lett a dalárda két szekrénynyi iratával, egy papírdobozt tett elém, amelynek a tetején néhány dalegyveleg-kottát láttam, de azt sem volt módom végignézni. Most, 2012 májusában olyan érzésem van, hogy a régi papunk több évtizedes papsága idején, előre megírt forgatókönyv szerint, senkitől sem ellenőrizve tudatosan vetett véget a hagyományait ápoló, őrző, gyakorló sámsoni dalkultúrának.

1972. május 18-ára esett Izabella lányom esküvője, amelyet a sámsoni kántori kert nagy diófája alatt tartottak meg, mivel a templom nagy renoválás alatt volt. A lányom mint mezőteremi tanárnő, férjhez ment egy nagykárolyi agrármérnökhöz, aki akkor a teremi téesz mérnöke volt. Csak zárójelként jegyzem meg, hogy a vóm édesapja évfolyamtársa volt a papunknak a zilahi Wesselényi Kollégiumban, örült, hogy most találkoznak. Mikor megvolt az anyakönyvezés, megkérdi az apatárs: „Remélem, Jóska, eljössz az esküvői ebédre!” „Ne haragudj, Béla, nekem elveim vannak...” – és az irántam érzett gyűlölet miatt nem jött el az ebédre még az évfolyamtársa kedvéért sem.

Az 1972. évi templomrenoválásának is van egy furcsa története. Szabály szerint egy ilyen nagy építkezést meg kellett volna hirdetni és az olcsóbban és jobban dolgozó vállalkozónak adni, ehelyett odaadta egy helyi építésmesternek, akinek sok pénze volt, de nem éppen a leghíresebb mester hírében állt. Nagy munka volt, falrészeket kellett újraépíteni, betongerendákat önteni, nagyon sok deszka kellett hozzá. A pap úgy gondolkozott, hogy mivel én a téesz traktor hajtotta fűrészén dolgoztam, nem veszi meg a sok deszkát, csak vettek fenyőronkókat, és majd velem, a kántorral kivágatja. Úgy is lett, a traktort a téesz ingyen adta, én meg mint alkalmazott, több napos munkával kivágtam a rengeteg deszkát. A nem szakképzett kőművesekkel dolgoztató mester olyan görbe falat rakott, hogy azt már a laikus sem vehette át, a falat le kellett bontani. De azért lassan csak felépült a templom, megvolt az átadás, és akkor következett az újabb baj, ugyanis fizetni kellett volna, de nem volt pénz. Engem az esperes behívott négyszemközti kihallgatásra: „Kántor úr, mi van a dolgok hátterében?” Én elmondtam, hogy az történt, hogy a pap tartozott fűnek-fának, amikor a templomépítésre a tagok megtették az ajánlást, elmentek a paphoz, és akinek tartozott, azok azt kérték tőle, hogy a tartozást is tudja belé és írja a nyugtába. És így történt, hogy a 62 000 lejből egy negyede nem folyt be, mire azt mondta az esperes, hogy amíg nem rendezi a vállalkozóval a tartozást, addig nem ad engedélyt a templomszentelésre. A pap újabb furfanghoz

folyamodott, elment a kurátorhoz, hogy menjenek együtt a vállalkozóhoz, a kurátor kezességet vállalt és a pap megígérte, hogy lassan törleszti az adósságot. A vállalkozó aláírta a papírt, a pap megmenekült, és lassan oda is adogatott neki valamit. A vállalkozó néhány éve meghalt, és csak az özvegyen maradt felesége tudná megmondani, hogy a pap mivel maradt el.

A Nagyenyeden járó Éva lányom több évfolyamtársával tagja volt egy népdalgyűjtő csoportnak, és a gyűjtései megjelentek az *Utunk* című folyóiratban. Ez az újság valahogy kikerült a kanadai Calgary városában élő Nagy József fiatalemberhez, aki egy szép levelet küldött Éva lányomnak. Így kezdődött a kapcsolat, és folytatódott a levelezés, amíg 1976 júliusában eljött a Jóska, hogy meglátogassa a levelező társát. Tizenöt napot töltött Erdélyben, és már az első napokban megkérte az Éva kezét. A lánykérés meg is volt, de akkor elővettem a házi könyvtáramból a kis jogi tanácsadót, és felolvastam, hogy milyen jogszabályok vonatkoznak arra, hogy ha valaki idegen állampolgárságú férfihez megy feleségül. Akkor a Jóska rácsapott két kezével a fejére és azt mondta? „Atyaisten, ha a gatyám is rámegy, akkor is megpróbálom!” Miután hazament, és elkészültek a házasság megkötéséhez szükséges iratok, elindíthatták a kérvényezést az államtanácsnál, és csak azután jött a neheze. Megjelent a Securitate, megfenyegettek, hogy miért engedtem a házamba egy tekergőt. Kiderítették, hogy Jóska rendes útlevéllel Svédországba ment, és onnan utazott tovább Kanadába. Először még csak itthon gyötörtek, később behívtak a zilahi pártbizottság elé, a feleségemmel és a lányommal együtt ott gyötörtek nem is egyszer, a lányom, aki itthon tanított, a helyi pártszervek és milícia állandó zaklatásának volt kitéve. A beadott házassági kérvényt az államtanács elsőre visszadobta, és azt a választ adták, hogy a Szilágy megyei pártbizottság javaslatára utasították el a kérvény. Újabb kihallgatás a Szilágy megyei pártbizottságnál, és amikor már látták, hogy ilyen komoly a helyzet, azt javasolták Évának és Jóskának, hogy kérjenek egy újabb kihallgatást Bukarestben. Ez a kihallgatás meg is történt 1978 nyarán, ami után a Szilágy megyei pártbizottság jóváhagyta a kérvényt, és az államtanácstól megjött a beleegyező válasz. Éva megmutatta a helyi jegyzőnek, a jegyző pedig azt mondta, hogy ennek a papírnak a birtokában bármikor összeházasodhatnak. Ment a távirat Calgaryba, és 1979 januárjában jött is Nagy József a Miskolcon élő Dr. Nagy László nevű testvérével és annak feleségével, és 1979. február 3-án egy kiadós jó vacsora mellett kb. húsz-huszonöt személy részvételével megtartottuk az évekig várt lakodalmat. Természetesen Éva lányom még nem mehetett a férje után, még fel kellett bontani a munkaszerződést a tanüggyel, és egyéb adminisztrációs okok miatt csak 1979-ben április végén kísértük el Izabella lányommal és Belluska nevű kis unokámmal a bukaresti repülőtérre. Az akkori Ceaușescu-rendszerben ilyen nehéz volt idegen állampolgárhoz férjhez menni. Azóta csaknem minden évben hazajönnek, és hála Istennek elég jól megvannak.

Az 1970-es évek közepén feloszlott férjidalárda után nagy igény volt a közös éneklésre, és a fiatal menyecskék és asszonyok megkértek, hogy alakítsunk egy asszonykórust. Így alakítottam meg úgy 1983 körül egy harminc-harmincöt tagból álló háromszólamú asszonykórust, amely rendes fegyelmezett kórossá vált, de már

csak egyházi énekeket adott elő nagyobb ünnepeken, temetéseken. Több mint egy évtizedes munkámat akarták megköszönni azzal, hogy születésnapomra vesznek egy szép inget. Valamelyik locsogó asszony ezt elmondta a papnénak, a papné elővette a kórustagok egy részét, hogy hát ha a kántornak vesznek, akkor az ura megérdemelne egy szép öltönyt is. Akkor ha már a papné kéri, gyűjtöttek még egy öltönyre való pénzt is. Meg is vették a szép öltönyt a papnak, eljött az idő, hogy nekem is átadják az inget. Amikor elhozták a próbákra, én úgy éreztem, hogy a papné az ing tízszeresét kérte a kórustól, s így azt mondtam nekik, hogy köszönöm szépen, de ezek után nem fogadhatom el. Egy kicsit megsértődtek, de megértették, és továbbra is hűségesen jöttek a próbákra, ahol az akkor megjelent *Halleluja* című énekeskönyvből tanultuk az általam választott legszebb énekeket, a papné és a pap meg kacagott a markába, hogy jól átverte a kórustagokat.

1975 nyarán a zilahi turisztikai hivatal meghirdetett egy háromnapos budapesti utazást. Harminc éve nem jártam Budapesten, azonnal iratkoztam rá, és Sámsonból rajtam kívül még további tíz személy is. Szép idő volt, a környék néhány magyar falvaiból több mint harminc személy voltunk, mind magyarok, egy román vezetőnk volt, de az is tudott jól magyarul, nagyon rendes ember volt. Budapesten a Rózsadombon, az Ifjúsági Szállóban kaptunk helyet, délután városnézés volt, este Budafokon vacsoráztunk. Érdekes volt, hogy román turistáknak gondoltak minket, Lakatos híres bandája román dalt kezdett el, mire megmondtuk, hogy mi mind magyarok vagyunk. Másnap vásárolni mentünk, legtöbbször az akkor híressé vált Skála áruházat kerestük meg. Én megkerestem a régi, Sámsonban született ismerősöket, a vacsora a Maxim Bárban volt. A harmadik napra maradt a Halászbástya és a Margit-sziget, délután indulás haza. A sámsoni tanárnő, Gombos Ilonka itt ismerkedett meg az addigi levelezőpartnerével, későbbi férjével, Istvánnal. Olyan boldog volt, hogy hazafelé jövet maga mellé ültetett, és órákig dalolgattam neki a szép szerelmes dalokat. Még nemrég is kellemesen elbeszélgettem az Istvánnal. Rá két évre ismét voltunk Pesten, most már feleségemmel és a kisebbik lányommal, akkor meglátogattuk a dunántúli ismerősöket is.

Visszatérve az ötvenes évekre, a kommunista rendszer akkor szüntette be az úgynevezett karácsonyi bált. Három utca, az Alszeg, a Felszeg és az Ilbát utca legényei külön-külön már szüretkor összebeszéltek, összeszámolták, hogy hány legény van az utcában, és hogy az öt napos karácsonyi bálon legyen elég bor a vendégek jókedvéhez, megegyeztek, hogy huszonöt liter mustot kell összeadni mindegyiküknek. Ezt vasárnap délután összeszedték az egyik legény apjának a pincéjébe nótaszóval; ők voltak a „bortöltő” legények, ők rendezték az öt napos bált, ez megtörtént mind a három utcában. Azután egy gazdagabb legény édesapjától elkértek egy szép tinó árát, a novemberi nagyvásáron vettek egy szép, vágónak való tinót, azt több héten át hizlalták, és karácsony szombatján reggel végighajtották a falun. A legények karikás ostorokkal dörögettek a pántlikával, varrottas zsebkendőkkel feldíszített tinó után, ezzel jelezve a falu népének, hogy aki eljön a bálba, az nem hal éhen. A vágóhajítás után egy mészáros levágta az állatot, két gazdasszony a húst átvette, amelyből négy este finom vacsorával a vendégeket ellátták. Karácsony szombatján délre megérkeztek a megfogadott zenekarok, és délután megkezdődött

a borlehozatal. A zenekart egy ökörszekéren felvitték ahhoz a pincéhez, ahol a bor volt, és még be volt fogva négy szép ökör egy másik szekérbe, amelyre az ötszáz literes borshordót tették. Ezt az újból dörrögető legények végigkísérték a falun, hogy lássa a nép, hogy lesz mit inni a vendégeknek.

Első nap hajnalán minden bortöltő fiú szüleit felkántálták a cigányzenekar kíséretével, aztán délután megkezdődött a négy napos karácsonyi bál. Bálháznak mindig egy nagyobb házat béreltek ki, ahol még volt egy kisebb ház is, ahol a nem táncoló emberek iszogattak, beszélgettek, dalolgattak, estére terítettek, és egy jó vacsorával és borral a vendégeket ellátták. A bál nem tartott hajnalig, éjjel után vége lett. A második nap hajnala azzal kezdődött, hogy a bortöltő legények végigjárták a falu összes házát, és elmondták az erre a célra írt hívogatóverset. Ezt két legény pántlikás pálcával kellett mondja. Ezt a verset az alszegi legény a Felszegen is el kellett mondja, és a felszegi is az Alszegen, és persze az Ilbát utcán is. Itt nálunk a karácsony háromnapos volt, a negyedik nap, aprószentek napján délelőtt pedig a gyerekeké volt a bál, ők is kaptak egy ebédet, és délutánra újra jöttek a felnőttek, mert az öt napos karácsonyi bált most már ki kellett fizetni. Nem került túl sokba, mert a bor árát nem számolták el, a bálházért, borgazdának a bortöltő fiúk napszámot fizettek.⁸

Még arra emlékszem, hogy az ötvenes évek közepéig a sámsoni viselet priccses nadrág volt csizmával, hozzá fekete kabát, fehér ing háziszóttos vászonból, fekete lájblival. Akkor vett rá a sógorom, hogy csináltassak már „divatot”. Vettem hát egy szép sűrke anyagot, és a helyi szabóval elkészült az első pantallóm. Igen ám, de nem volt cipőm, volt egy bakancsom, de most már harisnya is kellett volna, addig a csizmába kapcát tekertünk, de már karácsony másodnapján mindenáron divatozni akartam. Elkértem az anyám ócska harisnyájának a szárát, és azt húztam a bakancsomba, az új díszes pantallómban és a rövid „pencilben” mentem a karácsony másodnapi bálba. Az első menyecske, akinek korábban udvaroltam, amikor felkértem táncolni, komolyan rám nézett és azt mondta: „Eredj haza, öltözz át, mert ebben a ruhában úgy nézel ki, mint egy rossz zsidó!” Azóta is, immár túl a nyolcvanon elkacagom, hogy hogyan lettem olyan hamar a divat rabja, bár a pantalló továbbra is megmaradt, mivel könnyű cipővel kényelmesebb, különösen nyáron. De azért végig hú maradtam a hagyományos régi viselethez: fekete priccses nadrág, fekete kabát, lájbli, fehér ing, és ha rendezvényre hívnak, akkor mindig csizmásan, hagyományos régi viseletben jelenek meg.

Csaknem hatvan éve, a kommunisták által megszüntetett ötnapos karácsonyi bál egy olyan egyedi szokás volt Szilágysámsonban, amelyhez hasonlót nem tapasztaltam. A karácsonyi szokások ötvenes évekbeli megszüntetésének évfordulóján kértem az akkori tanácsot, hogy valahogy meg kellene emlékezni róla, de „egyik fülükön be, a másikon ki”, nem hallgattak rám. De hát nem első eset volt ez, a kultúrház ötven éves évfordulóján is ugyanígy jártam. Sajnos, a kommunisták által nevelt társadalom sehogy sem tudja kitermelni azt az értelmiségi réteget, amely a régi hagyományaink ápolását, őrzését és folytatását felvállalná. Én és a feleségem, és még néhányan vagyunk, akik őrizzük a dalainkat, táncainkat, de itthon

⁸ A szilágysámsoni karácsonyi szokások bővebb leírása megtalálható a kötet függelékében.

kegyvesztettek lettünk. Azok, akik ezt kéne hivatalból csinálják, most kígyót-békát kiabálnak ránk, részint főleg, gondolom, a papok hatására.

Az édesapám néhány évre a házasságom után felhívta a figyelmemet arra, hogy: „Tudod-e, fiam, hogy a feleséged iszik?” Még annyira élt bennem a gyermek- és ifjúságkori szerelem, hogy arra kértem apámat, hogy hagyják békén. Ez a dolog annyiban érintette, hogy én is az apám pincéjében tartottam a boromat, mi megbíztunk egymásban, de apám később panaszkodott, hogy az ő hordói is nem úgy voltak, ahogy ő hagyta, ám egy ideig nem csináltunk ebből problémát. Ez felbátorította a feleségemet, és egyre gyakrabban járt a pincébe, különösen vasárnap délelőtt, amikor én mint kántor 10 órától a parókián keltem, hogy a gyerekeknek énekórát tartsak. A feleségem tudván, hogy több, mint két óra múlva megyek csak haza, apám, anyám pedig szintén a templomban vannak, úgy találta, hogy ez az idő elég arra, hogy a néhány száz méterre lévő pincébe feljárjon. Ezek a pincelátogatások azokra az időkre estek, amikor a gyermekeink iskolában voltak és csak a vakációra jöttek haza. És ez így ment nagyon sokáig. Édesanyám egyszer aztán visszafordult a templomtól, és ott kapta a feleségemet, a szeretőjével éppen megbeszéltek a találkozózt a pincénél. Anyám visszament a templomba, a feleségem meg fel a pincébe. Hogy ez hány éven keresztül folyt, azt pontosan nem tudom, de elég sokáig. Egyszer a feleségem bejelentette, hogy állapotos. Tudomásul vettem. Néhány hónapra rá rosszul lett, lefeküdt, az anyám segítségével elment a magzat, egy pár napos betegágy után felgyógyult, és minden ment tovább. Aztán néhány évre rá újból mondta a feleségem, hogy állapotos. Jól van, hát legyen. Ezt az állapotot jóval tovább hordta, de újra eljött a koraszülés ideje, amelyben ismét anyám segített. Amikor meglett egy jó nagy „csüsmálé” nagyságú fiúgyermek, még néhány másodpercig mozgott is, úgy láttuk, hogy egyáltalán nem hozzám hasonlít, hanem az édesapám első unokatestvéréhez, akiről ma már tudom, hogy hosszú évekig viszonya volt a feleségemmel. A gyereknek csináltam egy kicsi faládát, anyám egy nagy keszkenőbe takarta, a déli harangszó alatt kivittük a temetőbe, és az anyai nagyapám gombfája mellé eltemettük. Jóval később az egyik pincetársaságban a nagybátyámmal eléjött a dolog, de a társaságra való tekintettel lezártuk az ügyet.

És most álljon itt egy sokkal korábbi eset. Még nem voltunk egyhónapos házasságok, amikor egy március 15-i bálon szaladt hozzám sírva a feleségem, hogy megütötték. Az történt, hogy felkérte egy másik házasember táncolni, mire a nagybátyám olyan dühös lett, hogy összevesztek, mert haragosok voltak, a bátyám odaütött a másik jómadárnak, és az ökle véletlenül a feleségem fején csattant.

A hetvenes évekre esik, hogy a feleségem alkoholista lett, annyira, hogy szőlőben, mezőn, de volt hogy a templomban is összeesett, és néhány másodpercre úgy tűnt, hogy halott, aztán egy kis sikoly, megmozdult, aztán felsegítettük, hazavittük, kipihente magát, és ment minden tovább. És ez csaknem tíz évig tartott, előbb ritkábban, majd gyakrabban. A három lányom egyre kérték, hogy menjen elvonókúrára, de nem ment. Azonban a helyi orvosnő elküldte Tusnádfürdőre egy kéthetes kezelésre. Vállalta is, de csak ha én is vele megyek. Így kaptunk kedvezményes kétheti kezelési jegyvet Tusnádfürdőre. Dózsa László főorvos olyan kezelést csi-

nált, hogy egy hétig nagyon beteg volt, meg is mondta a doktor, hogy vigyázzon, mert ha a kezelése alatt valami szeszestalt fogyaszt, meghal. Be is tartotta egy hétig. Nekem, akinek semmi bajom nem volt, jól telt, jó barátokat szereztem, kirándulásokat szerveztünk a Szent Anna-tóhoz, Sólyomköre, minden este egy jó kis csapat összejött, beszélgettünk, nótáztattunk. Én is éppen úgy jártam naponta fürödni, néha a mofettába. Személyesen elmentem Dózsa doktor lakására, vittem egy korsó saját termésű bort, fogadott és megmondta, ha a feleségem nem tud felhagyni az itallal, előbb-utóbb meghal. Néhány évre rá 1979 májusában ismét kaptunk Tusnádra fürdőjegyet, ismét ugyanaz a kezelés volt, én vittem magammal egy kicsi bort, pálinkát, egy hétig ügyelt is a feleségem, de egy hétre rá észrevettem, hogy az én pálinkám nagyon fogy. Kérdezem, hogy mi van? Azt mondja, hogy többször megkínálta a takarítónőt. Ezzel tudomásul vettem, hogy kár volt minden próbálkozás. Aztán később megpróbálták rábeszélni, hogy menjen elvonókúrára, nem tudták rávenni. Egyre gyakrabban jelentkezett nála ez a szívbénulás, az otthon tartott nem kevés pálinkát lezártam, de feltörte, a szomszédoktól gabonáért vásárolt italt, így aztán elég sokszor voltak kisebb-nagyobb veszekedések, sőt kisebb verekedések, mert amikor ittas volt, akkor nagyon csúnyán szidott. Egy ilyen alkalommal hozzávágtam valamit, úgy, hogy a homlokán megeredt a vér, amely nem akart elállni. Amikor a legkisebb lányom elhívta az orvosnőt, azt mondta, hogy úgy tele van a vére alkohollal, hogy nem tudja a vérzést elállítani, de aztán mégiscsak sikerült, úgyhogy estére minden rendbejött.

Ezt a zűrzavaros családi állapotomat használta ki a papunk. Ahogy már írtam is, régen jelezte a két sógor pap, hogy: „Vigyázz, Feri bátyám, mert a papod a kántori állásodra készül a felesége javára!” Es úgy is lett. Az egyik fiatal özvegyasszony, aki a kórusba járt és második unokatestvérem volt, a pap biztatására rám szállt, különböző alkalmakat teremtett ilyen-olyan találkozókra. Nagyon kedves volt, és a megromlott családi életem után én is vágytam egy kis simogatásra, és így következett be, hogy 1982. február első napjaiban otthagytam a lakásomat, feleségemet, lányomat, és elmentem az özvegyhez. Természetesen otthagytam a kántori állásomat is, szabad utat hagytam a papnénak. A presbitérium nyitva hagyta a kántori állást, mondván, hogy ha egy hónapon belül visszamegyek a családomhoz, akkor minden meg lesz bocsátva. Így telt el néhány hét nagy boldogságban, aztán ahogy eltelt a hónap, a fiatalasszony szerint a legényfia engem nem tűrt meg, és én szégyenszemre visszamentem a családomhoz. A családom visszafogadott, apám, anyám is örültek, és én mint tékozló fiú, újból elkezdtem dolgozni a családban.

A fiatalasszony azonban tovább kereste a kapcsolatot, és rávett arra, hogy ha már nem lehetünk együtt nála, menjünk el együtt Gyergyócsomafalvára egy ismerőséhez, munkát vállalunk, és boldogok leszünk. Így történt, hogy húsvét ünnepén felpakoltunk, és irány Gyergyócsomafalva. Fülöp Jánosék nagyot csodálkoztak, de elfogadtak, másik nap már Gyergyószárhegyen voltunk András Feriéknél, aki 1948-ban Csomafalváról elhozott gyerekként nálunk volt hat hónapig, és aki ekkor a gyergyószentmiklósi bútorgyár második embere volt. Feri is csodálkozott, de megígérte, hogy ha nem tud a saját gyárában elhelyezni, akkor a másik nagy

fafeldolgozó üzemben szerez állást nekem. Ez egy egyhetes utánjárás után meg is történt. Így lettem én a gyergyószentmiklósi nagy fafeldolgozó gyár munkása.

Előtte a menyecske családja javaslatára beadtam a válópert a szilágysomlyói törvényszéken. Míg a gyárban dolgoztam, haza kellett jönni a tárgyalásra, de tovább ingáztam Csomafalvától Szentmiklósig, amikor kaptam a második idézést a tárgyalásra. A özvegyasszony jött velem, hogy lássa a családját, együtt jöttünk haza, én egyenesen mentem Somlyóra. Én a tárgyalás után visszamentem Csomafalvára, ő nem. Három napra rá, amikor este hazamentem a gyárból, azzal fogadott a háziasszony, hogy Ilus – úgy hívták – azt telefonálta, hogy nem jön vissza, csináljak, amit akarok. Másik nap reggel összecsomagoltam, megköszöntem a háziak vendégszeretetét, és vissza a gyárba, de már nem dolgozni, hanem az irodán felbontani az alig tíz napja nagy nehezen megcsinált munkaszerződést. Nagyot csodálkozott a titkárnő, jött az igazgató, hogy mi történt, most mit írjanak a munkakönyvbe? Írjanak, amit akarnak, én többet gyári munkás nem leszek! Az egyházmegye által kiadott munkakönyvbe beleírták, hogy elhagyta a munkahelyét, és 11 órakor már a Bukarest-Szatmárnémeti vonaton jöttem hazafelé. Magamban dúdolgattam azt a nótát, hogy „Aztán jött egy csalfa asszony, ki hazug szóval belevitt a bűnbe”. Kora reggel már az asszony ablakán kopogtam, nem fogadott. Felmentem a pincémbe, ott pihentem néhány órát. Aztán valamiért jött az apám is, ott talált, és együtt mentünk haza a régi családhoz. Így ért véget egy időre a nagy lelki karambol, amelyet részben a papom az Ilussal együtt előre megírt forgatókönyv szerint megcsináltak.

Ezek után a kántori állás megüresedett. Ahelyett, hogy meghirdették volna az állás betöltését, az istentiszteleteken a pap kezdte az éneket, majd bejelentette, hogy a papné jár egy zenekurzusra, és rövid időn belül megszerzi a diplomát, és minden rendben lesz. A kórustagok öntudatosabbja otthagya a kórust, fele, a talpnyalók maradtak. Természetesen hamar meglett a diploma, és valóságosan nevetéses volt, amikor (ez többször is megtörtént) a pap lökte le a palástot, és szaladt az orgonához a feleségét segíteni. Olyan is történt, hogy háromnapos ünnepen, egy közismert ének alatt az orgona leállt, aztán lassan a gyülekezet is, és akkor a papné lekiáltott az orgonától: „Ne hallgassanak maguk az ordító ördögökre, hanem hallgassanak rám!” Akkor kérdezte tőlem egy komoly presbiter: „Mikor lesz a sámsoni gyülekezetnek egy rendes kántora, mint volt?” Azt feleltem: „Ameddig nem lesz olyan papunk, akinek a felesége nem kap ennél jobb munkahelyet, addig nem lesz”. Ez a beszélgetés több mint harminc esztendeje történt, a presbiter sógorom néhány éve meghalt, nem érte meg, hogy a csodálatos hangszer olyan szépen kísérje a jó hangú gyülekezetet, mint régen.

A pap meglátván, hogy neki minden bejön, egyre bátrabb lett, az ottmaradt kórustagokkal próbálkozott, baptista menyecskéket molesztált, konfirmandus lányok édesanyjai jöttek hozzám, hogy ne mondjam meg az édesapjuknak a lányokkal történt eseteket. Bár olyan esetről is tudok, mikor az édesapa vasvillával ment a parókiára, ilyenkor a pap hason csúszva kért bocsánatot. Azt hiszem, nem állok messze az igazságtól, ha úgy vélem, hogy ez a sajátosság valami családi nyavalya volt a papon, hiszen a testvérbátyja amikor '45-ben a Dunántúlon voltunk mint

leventék, libalopásért kikötéssel lett megbüntetve az egész csapat előtt. Az öccsét meg a környék bikájának tartották. Mondják, hogy az anyja halálakor elküldték a szomszéd faluba orvosi bizonyítványért, és nem hazament, hanem a szomszéd faluban egy menyecskénél töltötte el az időt, és csak akkor ért haza, amikor a temetés kezdődött. Kérdezhetnék, hogy miért írok ennyit a papról? Először is azért, mert annyi gyalázatot és megaláztatást egyetlen embertől sem kaptam, mint húsz éves kántorságom ideje alatt, másodszer meg az itt leírt esetekből csak kettőt írtam le mindabból a rengetegből, amiket beszéltek róla. Mindezeket a gyalázatokat elkerülhettem volna, ha egy az egyben elfogadom azt a dolgot, hogy ő mindent jobban tud, és csak teszem, amit ő mond. De erről még lesz a későbbiekben is szó.

Én maradtam tehát a kis családban, dolgoztunk tovább a téeszben, de a pap részéről nem szűnt meg a gyalázkodás, hűséges talpnyalói továbbra is rajtam fenték a nyelvüket, hiszen ott volt az új székelyföldi téma is. A feleségem állapota nem javult, az itthon dolgozó kisebb lányommal továbbra is aggódva néztük, hogy néha-néha eléri a szívbaja, de megszoktuk, és együtt éltünk ezzel. A pincetársaság továbbra is elfogadott, és minden vasárnap délután, este jókat beszélgettünk, dalolgattunk úgy, ahogy addig is. Ott a pincetársaságban mindig én voltam a középpontban, én tudtam a legtöbb nótát, én ismertem legjobban a politikai, társadalmi problémákat, ezeket nem tudta befolyásolni a pap. Egyszer a komám, az Éva lányom keresztapja meg is jegyezte, hogy „Lám, a komám rádiója többet tud, mint a miénk!” – azt sugallva, hogy én jobban megértem a tévében és a rádióban közölteket.

Azon a nyáron, 1983-ban hazajöttek Éva lányom és Jóska, együtt örültünk, hogy újra együtt a család. Akkor nyáron esett szó, hogy a legkisebb lányom férjhez megy egy nagyon rendes ákosi ember özvegyen maradt fiához. Eljött a Bandi egynéhányszor és megegyeztek, hogy hozzámegy az emberhez, és anyja lesz az anya nélkül maradt két kicsi fiának. Szabó András el is vette a lányomat, az anyjuk helyett anyjuk lett, és igen szépen éltek. Éváké visszamentek, de még egy hétig Miskolcon maradtak.

Ezalatt történt, hogy szeptember első hetében Nusi lányommal egy este sokáig néztünk egy meccset, amelyet a magyar csapat játszott valami híres csapattal. Jól emlékszem, csaknem éjfél felé volt vége. Reggel felkeltünk, mindenki végezte a maga dolgát, egyszer csak a feleségem levágta magát a kanapéra, ahol aludt, és vártam, hogy mint máskor, egyet sóhajt, megrázza magát, és úgy, mint máskor, magához tér. Kicsit már sokallottam az időt, szólok a lányomnak: „Kelj fel, mert az édesanyád elájult ismét!” A lányom mozgatja, nézi a pulzusát, de a feleségem nem mozdul. Elszalad az orvosnőhöz, jön és megnézi, és azt mondja: „Astai mort” (ez halott). Azonnal telefonáltam Nagykárolyba az első lányomnak, az meg a még Miskolcon tartózkodó Éva lányomnak, hogy mi történt. Szóltunk a testvéreimnek, a rokonságnak, a feleségem apjának, testvéreinek, és hozzáfogtunk a szokásos szilágyásámsoni temetés megszervezéséhez. Ment is minden a rendjén, délután megérkeztek a lányaim, és úgy volt, hogy másnap lesz a temetés.

Úgy is volt, minden rendben és a szokásos időben megszólalt a harang a temetésre gyülekezőre, már tele volt az udvar, a koporsó kitéve az udvarra, amikor

megszakad a harangozás, és jön a helyi őrparancsnok, hogy menjek vele, mert le vagyok tartóztatva, és közli a gyászoló családdal és a gyülekezettel, hogy jelentést adtak be hozzá, hogy addig nem lehet temetni, amíg ki nem jön Zilahról egy csoport ügyész, szakorvos, boncolóorvos, egy kriminológus tiszt, és meg nem állapítja, hogy nem történt-e bűntény. Én elmentem az őrparancsnokkal, és ameddig vártuk a csoportot, addig megmutatta az őrparancsnok a jelentést, amelyet a feleségem testvérnénje, annak a fia és a feleségem testvérbátyjának a lánya írtak alá. A Bella lányom utánam jött sírva, de a rendőr megnyugtatta, hogy ha igaz az orvosnő vallomása, akkor a vizsgálócsoport sem állapíthat meg egyebet. Jött is a csoport, behozták a koporsót a szobába, a jelenlétemben felválták, és megállapították, hogy semmiféle külső beavatkozás nem történt, igazolva lett a helyi orvosnő vallomása, hogy évek óta volt már nála ez az infarktusos állapot. Telefonáltak a papnak, és egy órára rá megtörtént a temetés. Többen megkérdezték, milyen eljárást kérek a feljelentőkre, mondtam, hogy részemről semmit. A feljelentőket is megkérdezték, hogy minek alapján tették meg a feljelentést, mire ők azt mondták, hogy egy ember mondta nekik, aki akkor éjszaka bakter volt, hogy látta, hogy akkor éjjel nagy veszekedés volt nálunk. Az embert bevitték Zilahra a milíciára, állítólag jól elverték, ő tudja, annyi igaz, hogy néhány évre rá összecszerelte a pálinkás üveget egy másikkal, amelyben méreg volt, és attól meghalt. Itt jegyzem meg, hogy a feleségem nénje (akivel egy hónapban születünk), pár évre rá meghalt, a sógorom lánya ismeretlen okból 1989. január végén felakasztotta magát, a harmadik aláíró még él, de gyógyíthatatlan betegsége van. Így kaptam a Jóistentől elégtételt.

Így történt az, hogy az édesanyjuk temetésén itthon lehetett mind a három lányom. Jóska vejem utazásával történt egy kis baj: az akkori törvények szerint ő már nem mehetett vissza kétszer Magyarországra, így Belgrádon át csak Bécsben találkozhat újból a lányommal, és utazhattak tovább. En tiszta lelkiismerettel éltem meg ezt a nagy gyötrelmet, tudván azt, hogy semmi olyant nem csináltam, amiért bűnhődnöm kellene. Így lettem özvegyember, idegileg kissé megtörve, de azzal a megnyugvással, hogy senkinek szándékosan rosszat nem tettem, és nyugodt szívvel vártam sorsom további alakulását. Hála Istennek, nem maradtam teljesen egyedül, apám, anyám mind ott maradtak a házunk másik felében, és így nekem is volt kihez szólni néhány szót, mindamellert magam főztem, azt ettem, amit készítettem magamnak, és így teltek hetek-hónapok.

Közben az új vejem édesapja, aki jómódú ember volt Ákoson, rávett, hogy menjek hozzájuk kántornak. Elmentem, széjjelnéztem, és mivel éppen sámsoni származású pap volt Ákoson, megegyeztünk, hogy ingázok ideiglenesen, és később majd meglátjuk. Abban egyeztünk meg, hogy a vasárnapi istentiszteletekre és temetésekre járok el. Nagyon beleéltem magam a kántorizálásba, nem volt teher, ismertem az akkori énekeskönyv összes énekeit, így mentem minden vasárnap és a temetésekre vonattal Ákosra. Nem volt könnyű dolog, mert az ököritői vonatállomásra kb. négy kilométert kellett gyalogolni, de mentem, élveztem, különösen az új apatárssal lettem nagyon jó viszonyban, volt rá eset, hogy az apatárs biciklijével nem haza jöttem, hanem az Erdődön lakó egyik közeli rokonomhoz, jó barátomhoz, és már akkor este együtt a barátaival daloltuk a szebbnél-szebb sámsoni

magyar nótákat. Még az egyik Erdődhöz nem messze lévő faluban élő, Sámsonból elszármazott ismerősök is hívtak kántornak, el is bicikliztem oda is, meghívtak magukhoz, elmentünk a paphoz, a kurátorral megnéztük az új kántori lakást, megmutatták a temetőt, ahol egy szép nagy helyen lehetett volna gazdálkodni, meg is egyeztünk, de néhány napi gondolkodási időt kértem. Ilyen gondolatokkal telt el néhány nap, amikor mindent egybevetve győzött a szép sámsoni pincém, az odajáró jó nótás barátok, a szülőföld, apám, anyám, testvéreim, és visszatelefonáltam, hogy nem fogadom el, nagy csalódást okozva ezzel a kurátorral és a sámsoni származású négy-öt családnak, akik nagyon vártak. Így maradtam továbbra is Ákoson.

Eközben néhány hónapra a feleségem halála után újból jelentkezett az özvegy menyecske, hogy már hozzám jönne, és semmi akadálya, hogy boldogok legyünk. Értett a csábításhoz, én elfogadtam, és újból kezdtük a kapcsolatot, míg végül 1984 áldozócstörtökön az ákosi parókián megesküdtünk. Természetesen előbb itt helyben megkötöttük a polgári házasságot is, a három lányom tudomásul vette, bár megjegyezték, hogy meg sem vártam, hogy leteljen a gyászév az anyjuk halála után, de tudomásul vették, és helyreállt a béke. A tizenhat évvel fiatalabb Ilus is elfogadta az én családomat, én is elfogadtam az ő két gyermekét, és elkezdődött az új életem, bár sokan figyelmeztettek, hogy túl fiatal, és megcsal. Én nem tapasztaltam ezt, inkább azt, hogy túlköltekeznek, szerette az olcsó, divatos giccseket, tele volt velük a ház, voltak olyanok a férfiak között, akik irigyelték is őt. Így éltünk néhány évig boldogan, még a szüleim is megszerették, különösen az apám, ez érthető volt, mert az első unokatestvéremnek a lánya volt. Szeretett csillogni, különösen az unokái születése alkalmából mindig kihízelgett egy-egy nagyobb összeget a keresztelőkre. Büszke volt rá, hogy pénzes ura van, szerette volna, ha ő kezeli a kasszát, de azt én nem adtam ki a kezemből: amiket megszerzünk, feleslegesen nem szórjuk el. Így telt el néhány év, aztán valami semmiségen összevesztünk, pofon vágott, én pedig visszaadtam. Először kaptam asszonytól pofont, aztán többet nem próbálkozott. De azután egyre gyakrabban veszekedtünk. Egyszer azt mondja: „Váljunk el”. „Ahogy akarod” – mondtam. Elosztott minden élelmet, összepakolta a ruháit, és elváltunk. Mivel a téesznek dolgozott, ezért a szőlőt is elosztottuk, egyiket ő dolgozta, a másikat én.

Ismét özvegyember lettem, de nem sokáig. Alig két hét múlva ahogy mentem dolgozni a szőlőhegyre, ő jött velem szembe, rám mosolygott, és már együtt mentünk fel a szőlők közé. Megegyeztünk, hogy este visszajön. Úgy is lett, este a legszükségesebb ruhákkal egy zsákba kötve visszajött. Eltelt néhány nap, s mondom, hogy az elvitt élelmiszerekkel mi lesz, mire hízelegve azt mondta, hogy „Hagyd el, lesz nekünk újra, maradjon ott a szerencsétleneknek, hiszen alig van mit egyenek!” Olyan kedvesen kért, hogy azt mondtam, jól van. Aztán rávett, hogy az első feleségem bútorait adjam el és vegyünk új bútort, hát megvettük. Kezdett helyreállni a békesség, aztán egyszer úgy karácsony előtt néhány héttel fogta magát, hogy megy Zilahra a lányához, másik nap meg telefonált, hogy nem jön vissza, de a közösen nevelt disznót a vejével és leányával vágjuk le, dolgozzuk fel, és a felét elviszük. Hát legyen, kocsijuk volt, el is jöttek, a disznót levágtuk, feldolgoztuk, és estére

a felét kihoztuk a kocsiba. És akkor a lánya elkáromkodta magát, összeszidta az anyját, hogy menjen vissza, vigye vissza a húst és üljön a picsáján, míg szépen van.

Így lett vége a második válási kísérletnek is. Közben azt vettem észre, hogy apró tárgyak tűnnek el, sőt az egyik szomszédasszony figyelmeztetett, hogy azt mondta neki rólam, hogy „Lelopom róla a gatyáját is”. Aztán történt olyan eset is, hogy mentem Nagybányára a lányomhoz, és elhatároztam, hogy veszek egy szép fekete asztrahán kucsmát, természetesen az ő tudtával. Drága volt, de külön félretettem a kucsma árát az egyik belső zsebembe. Amikor a vejemmel elmentünk az üzletbe, kikértem a kucsmát, amikor fizetném ki, nincs a zsebemben a pénz. A vejem rájött, hogy mi történt, adott ezer lejt a kucsma árára, mondván, hogy majd megadom neki. Hazajöttem, kérdezem Ilustól, hogy mit csinált? Hazudott, mint egy kocsis, hogy ő így nem, úgy nem... Megbocsátottam neki, csak hogy legyen békesség. Aztán eladó lett egy szép telek, a lompéti pap telke. Rá akart beszélni, hogy adjuk el az enyémet és vegyük meg a pap sógoromtól, és ha azt már közösen vesszük meg, írassam rá a felét. Ebbe már nem egyeztem bele, annál is inkább, hogy az én telkem egyötöde már a leányaim nevéen volt, ebbe aztán ő is belenyugodott, és minden ment tovább. Hálából vetetett még egy drágább szobabútort. Ez előtt kisebb konfliktusa történt az anyámmal, amely vitában én semleges maradtam, mert egyrészt hibás volt az anyám is. De ez is megoldódott, mert közben meghalt az édesanyám. Szép időt élt, több mint nyolcvan évet.

Ezalatt Éva lányom elhatározta, hogy meghívják Kanadába, és megkezdődött a papírok beszerzése, amely az akkori időben elég hosszadalmas dolog volt. Végül is 1989 januárjában készen álltam a kanadai utazásra, de erről külön írok. Ott voltam Calgaryban három hónapig, egészen pontosan 1989. április 7-én érkeztem haza. Budapesti ismerőseim hoztak haza a repülőtérre. Ilus nagy szeretettel fogadott, elláttuk a vendégséget, másik, harmadik nap megkezdődött az ajándékok szétosztása, kapott az ő családja is, az enyém is szépen. Közben a szőlőmunka kellős közepébe estem, menten is minden nap, fáradtan észre sem vettem, hogy a házból ez is, az is hiányzik. Szombaton délben hazajövök elfáradva, látom, fel van öltözve ünneplőbe, és azt mondja: „Megyek Zilahra a lányomhoz, és hétfőn adom be a válópert”, és anélkül, hogy megmagyarázta volna a valós okot, kifordult az udvarról.

A szomszédasszony szerint az előző napokon többször itt volt egy lószekér, és azon a címen, hogy előzőleg fuvarozott Ilusnak szénát, a széna alatt elvitt sok értékes dolgot. Miután megebédeltem, kezdtem utána nézni, hogy mi hiányzik. Legelőször is hiányzott a hatvan kanadai dollárom, amelyet hazahoztam, értékes háztartási cikkek, értékes függönyök, aranygyűrűk, szőttesek stb. És úgy lett, ahogy mondta: a következő hétfőn beadta a válópert. Közben feljelentett a milicián, hogy a hazahozott sok szép ruhából egynéhány darabot eladtam, a miliciával csak úgy úsztam meg, hogy ő is kapott néhány értékes dolgot, és ezért elnézték, hogy én is megszegtem a törvényt, ugyanis a hozott dolgokkal tilos volt kereskedni. Aztán Szilágyssomlyón elkezdődött a per. A nagykárolyi lányom minden tárgyalásra eljött, hogy nehogy kiegyezzek vele, inkább dőljön rám a per, csak szabaduljak meg ettől a nőtől. Úgy

is lett, kétszer egyeztetni próbáltak, és nekem az volt az érzésem, hogy egy nagyobb összegért ki is egyezett volna, de ott volt a lányom, és nem hagyta, így a harmadik tárgyaláson az én hibámból kimondták a válást. Elfogadtam a hamis tanúk vádjait, és így lett vége az ötéves házasságomnak. Még volt egy vagyoneelosztási per, azt viszont én nyertem meg, és így a közösen vásárolt két szobabútor nekem marad. Még egy ideig Sámsonban élt, de a fia is elzavarta, aztán Zilahon egy kicsi garzonban húzta meg magát. Láttam néhány évvel ezelőtt a zilahi templomban betegen, megöregedve, nagyon szánalmasan nézett ki. Postás Feri barátom vette észre a templomban hófehér hajával. Amikor '89 őszén elvettem az első unokatestvérét, Katót, többször megfenyegette, végül beköltözött a zilahi lányához, de onnan is tudomásom szerint kirúgták, és most betegen él egy kicsi garzonban egyedül.

Most pedig a három hónapos kanadai tartózkodásomról. Budapesti ismerőseim vittek ki a Ferihegyi repülőtérre. Már várt a repülőjegyem, gyorsan túlestem a vámvizsgálaton, és egy kicsi MALÉV-géppel irány Amszterdam. A nagy köd miatt nem hagytak leszállni, így Brüsszelben szálltunk le, és némi várakozás után mentünk Amszterdamba, ám addig a calgary-i csatlakozás elment, és egy másik lemaradt magyar utassal szállodában aludtunk. Másnap aztán egy nagy holland géppel tovább indultunk. Itt sikerült úgy átírni a jegyet, hogy a Calgaryba utazó két magyar egymás mellett ültünk, és a csaknem kilenc órás utunkon elbeszélgettünk Torontóig. Ott átestünk a vámvizsgálaton, és nemsokára már a Torontó–Calgary gépen mentünk tovább. Gyönyörű látvány volt este a kanadai nagyvárosok felett repülni, de még aznap este megérkeztünk, ahol már vártak a lányoméék a férjével és négyéves unokámmal. Rövidesen már otthon voltunk a lakásukon, és együtt örültünk a szerencsés megérkezésnek. Nem sokáig beszélgettünk, egy jó vacsora után megkaptam a külön szobámat, és jól kialudtam magamat. Másnap aztán jöttek az ismerősök, először Erzsók asszony, egy özvegy papné, aki közel lakott, aztán Egyed Attila, aki nyugdíjas idejét ősmagyarág-kutatással töltötte, Hézseli Ferenc műfordító, Bíró Piroska, Kovács Zoltán és felesége, Ilonka és még egy tucat jó magyar család, akikkel három hónapig sok szép napot töltöttünk együtt. Aztán eljött a vasárnap, amikor a szép magyar református templomban legalább tizenöt magyar családdal megismerkedtem, köztük a református pappal, Pungur Józseffel. Amikor mondtam, hogy református kántor vagyok, megörült és azt mondja, ha a kántora akadályoztatva lesz, akkor én fogok orgonálni. A kántoruk egy római katolikus kottaismerő ember volt, így került sor arra, hogy a három hónap alatt három-négy alkalommal én kántorizáltam. Egyeztettünk a pappal, hogy olyan éneket orgonáltam, amely benne volt az erdélyi zsoltárban is, ez jól jött, mert minden alkalomra adtak huszonöt kanadai dollárt. A Calgaryban lévő református templomban csak délelőtt van istentisztelet, aki akar ott maradhat a gyülekezeti házban, egy kis kávé és tészta mellett elbeszélgetnek, társalognak, legtöbbször egy-egy jó régi magyar filmet nézhetnek, különösen a Karádi-, Szeleczi-, Jávor-, Páger- stb. filmek voltak műsoron.

Én három hónapig pesztra voltam, ami abból állt, hogy a vejem és a lányom elmentek dolgozni, és amikor Zsuzsi, az unokám felkelt, felöltözött, megreggeliztünk, aztán valamelyik nyugdíjas magyar családdal megbeszélték, hogy jöjje-

nek értünk, azok eljöttek, elvittek, és ott elbeszélgettünk. Több helyen volt unoka, a gyerekek eljátszottak Zsuzsival, munka után a lányoméék arra jöttek, és együtt hazamentünk. Szombaton Jóskával városnézésen vettünk részt, egyszer az éppen akkor Calgaryban megrendezett autó világkiállításon. Meglepetésemre a Honda pavilont egy magyar ember képviselte, akivel sokáig elbeszélgettünk. Hálából ideadta az egyik legújabb Honda kocsit egy félórai kocsikázásra, amelyet Jóska el is fogadott, és jól kikocsikáztuk magunkat. Ilyen hétvégeken végigjártuk a nagyobb áruházakat, köztük azt, amely arról volt híres, hogy ötezer kocsit tudott ott parkolni. Egy vasárnap Egyed Attila elvitt a háromszáz kilométerre lévő Edmontonba, Alberta állam fővárosába. Akkor voltam a világ állítólag legnagyobb áruházában. Valóban fantasztikus volt, óriási hullámvasútjával stb. Hazafelé jövet Attila három óra alatt megtette a háromszáz kilométert, alig három-négy kisebb városkán jöttünk át, csak a távolban kivilágítva maradoztak el mögöttünk. Másik alkalommal Attila elvitt a világ legnagyobb öslényeket bemutató múzeumába, valóban csodálatos volt. Még Attilának köszönhetem, hogy magnószalagra énekelhettem néhány tucat szilágysámsoni népdalt, balladát és egyéb szép nótákat, azt sokszorosította, és én azokat ajándékoztam azoknak az ottani magyar családoknak, akikkel szorosabb kapcsolatba kerültem. Egyed Attila nyugdíjas korára bekapcsolódott egy tudós társaságba, akik magukat Osmagyarország Kutató Társaságnak nevezték, és Attila is meg volt győződve arról, hogy a magyarság több ezer éves, és a nyomait Japántól, Jáva szigetén és világ sok más táján, sok helyen megtalálták. Ha ezek a tudósok néha összejöttek, akkor Attila nem sajnálta a költséget, elment ezekre a tanácskozásokra, míg Kanadában voltam, addig is volt a Hawaii szigeteken rendezett ilyen gyűlésen, nekem is adott néhány ilyen tanulmányt, most is őrzöm azokat.

A Calgaryban élő több ezer magyar nagy része nagyon őrzi magyarságát, van egy nagyon szép magyar házuk, kétszer voltam benne, egyszer, amikor Rác Sándor, 56-os politikus volt meghívva előadást tartani, másodszor meg a március 15-én tartott ünnepségen. Délelőtt templomba mennek, ahol a volt magyar tisztek felveszik a régi egyenruhájukat, felteszik a kitüntetéseiket, felkötik a kardjukat és úgy jönnek a templomba, este pedig a Magyar Házban rendezett ünnepségre. Az asszonyok is többnyire nagyon drága magyar ruhákban jönnek el, ahol több óras előadás után nagy vacsorák és bálók egészítik ki a jól megszervezett ünnepséget. Még itt említendő, hogy nagypénteken a lányoméékkel kétnapos kirándulásra mentünk a Sziklás-hegységen át a Columbia folyó völgyébe. A nagy hegyek közt van egy üdülővároska, ott megálltunk, bementünk egy nagy szállodába. A vejem csak azért vitt be, mert a szállodában egy magyar herendi porcelánt árult, csodálkozott, hogy mit keresek én, az erdélyi magyar ott az Isten háta mögött. Estére azonban már a Columbia folyó völgyében lévő Golden kisvárosban egy szállodában vacsoráztunk, aludtunk, de előbb még megfürödtünk egy szabadtéri melegvizű fürdőben, fejük felett esett, de a vízben kellemes meleg volt. A fürdőben is találkoztam és beszéltem Kolozsvárról elszármazott magyarokkal. Másnap már a folyó völgyében északi irányban mentünk tovább, még néhány kisváros, és vissza a hegyek között egy másik úton hazafelé. Az egyik kisváros kirakatában egy magas fakádban láttam két szőlőtőkét, szépen zöldelve, természetesen termés nélkül. Hazafelé

jövet még megálltunk a hegység legmagasabb pontján, ahol az út kanyarog, onnan néztük, hogy a vonat bemegy egy alagútba. Voltam még egy többhektáros botanikus kertben, ahol mesterségesen kiépített hidak, nagy fák, vízesések vannak, ahová a leghidegebb télben is jönnek a ráérő anyukák a gyerekeikkel, hogy amolyan nyári hangulatban a zöld bokrok, virágok közt játszódjanak a gyerekek, és ahol az anyukák csak arra vigyáznak, hogy a gyerek bele ne essen a folyóba, vagy hogy le ne essen a szikláról. Rólam is van egy felvétel egy szép virágoskert mellett.

Lassan közeledett a hazajövetel ideje. Mindig vágytam a Calgaryt jelképező Calgary Tower toronyba, így aztán egy héttel az indulás előtt mondtam a lányomnak, hogy még oda is el szeretnék jutni. Szólt Erzsók papnénak és Attila feleségének, hogy vigyenek fel a toronyba. A Calgary Tower egy csaknem kétszáz méter magas hosszú torony, tetején egy gomba alakú, kétszintes, kör alakú építménnyel, amelynek a tetején üvegfalú kilátó van, ahonnan be lehet látni a várost, de különösen a közelben lévő negyven-ötven emeletes irodaházakat. Ott is csináltunk több felvételt, ott is vásároltam valami apróságot emlékül, és ami a legérdekesebb volt, ott is találkoztam magyarokkal, ők szólítottak meg, mikor hallották, hogy én a két asszonnal magyarul beszélek. Jellemző, hogy három hónap alatt semmilyen igazolás nem volt nálam, itthon csak egy hónapra adták meg a kanadai tartózkodási időt, aztán felküldték a román követségre, ott meghosszabbították, de az útlevelet csak a hazautazásom előtt néhány nappal küldték vissza.

Eljött az indulás ideje, 1989. április 5. Néhány aranygyűrűvel, fülbevalóval és két nagy bőröndnyi értékes ruhákkal este szálltunk fel, hogy reggelre Amszterdamba érjünk. Érdekes volt az, hogy keletnek jöttünk, és alig néhány órát röptünk éjszaka, és máris virradt. Éva lányom rábízott egy Calgaryban élő magyar zenészre, hogy az amszterdami repülőtéren mutassa meg, melyik fülkéhez álljak sorba. Elég hosszú volt a sor a beszálló kártya kéréséhez, de odajutottam, odaadtam a repülőjegyet, az útlevelet is, megkaptam a kártyát, a repülőjegyet, és nagy sietve a 29-es kapuhoz mentem. Tizenöt perccel az indulás előtt vettem észre, hogy nincs meg útlevellem. Vissza az irodához, amely már be volt zárva, az információs irodán nem értették, hogy mit akarok, vissza a 29-es kapuhoz. Közben szerencsére találkoztam azzal a hölgygel, aki a MALÉV-et képviselte. Mondom, hogy mi van, azt mondja: „Uram, ha idáig elhozta az útlevelét, akkor itt kell legyen”. Telefon ide-oda... „Na, jöjjön velem!” Már le volt adva a repülőtér rendőrségén, a rendőr megnézett, egy aláírás, és rendben volt minden.

Budapesten már vártak a Szilágysámszonban született, Pesten lakó ismerőseim, Katona Erzsike és öccse, Lajos. Lajos megígérte, hogy hazavisz, hogy még egyszer lássa a szülőfaluját, amelyben a gyerekkorát töltötte. A román határhoz közeledve azt kérdezi Erzsike: „Feri, hozol arany ékszert?” „Nem sokat, egy pár fülbevalót és két gyűrűt, meg hatvan kanadai dollárt, de arra van papírom”. „Jó, mondja Erzsike, add ide az aranyakat!” A fülbevalót a fülébe tette, a két gyűrűt az ujjára húzta, és a többit meglátjuk. Nem is történt semmi baj a vámon, hamar túlestem rajta, és most már mehettünk, úgyhogy pár óra múlva késő délután szerencsésen hazaérkeztem a három hónapos kanadai tartózkodásomról. Ilus, a feleségem, öreg édesapám, testvérem és az egyik unokaöcsém vártak, egy jó vacsora, beszélgetés,

mindent elmeséltem. A következő napokon aztán nekifogtam az elmaradt tavaszi munkának. Néhány nap kellett, mire újra megszoktam. Az első napokban még csak nem is gondoltam, hogy a feleségem már eldöntötte, hogy elvállal – de erről már előzőleg írtam.

Még abban a hónapban, 1989 áprilisában elváltunk törvényesen, így lettem másodszer özvegyember. Sok munka volt a téészenben, amelyet kötelezően meg kellett csinálni, meg aztán meg is akartam mutatni, hogy az egyedüllét nem tört meg. A magam módján sütöttem, főztem, mostam, takarítottam, fogadtam a két lányomat, akik néha meglátogattak, és ez így ment néhány hónapig. „Társat keres a társtalan magának” – így egy szép székely vőfély-vers. Történt, hogy a nagy-károlyi téészen agrármérnökként dolgozó vejem hozott egy kocsi lisztet, hogy adjam el, én vállaltam és adogattam. Meghallotta ezt egy szintén özvegyasszony, a második unokatestvérem, Laczi Kató, akinek a férje 1984-ben meghalt, és eljött hozzám, hogy van-e még liszt eladó. Ez volt az az alkalom, amikor azt mondtam neki, hogy „Ne vegyél te lisztet, van itt elég, fogjunk össze és házasodjunk össze!” Így kezdődött. Nem sokat kellett győzködjem. Azt mondta: „Ha az elvált feleséged elviszi mindenit, akkor valamikor az ősszel hozzád megyek”. A két család, az ő és az én gyermekeim beleegyezésével így kerültünk össze 1989. szeptember 30-án, annak már huszonhárom éve. Sokszor elmondtam már, és most le is írom, hogy nekem ez az idő öreg éveim legszebb ideje volt, ha igaz az a közmondás, hogy „harmadik az Isten igaza”, akkor ez nekem sokszorosan igaz, és ezt köszönöm a Jóistennek és másodsorban Laczi Katónak. Mindig szimpatikus volt ez a törekeny, kicsi lány, később asszony, sokszor táncoltunk, úgy mint lány vagy asszony, örömmel jött táncolni lakodalmakban és más közös ünnepeken, és most sokszor elbeszélgetjük az akkori élményeinket.

Hamar megtudták a faluban az egybekerülésünket, a nemrég elvált feleségem meg is fenyegette őt. Ez is érthetetlen, hiszen ő adta be a válópert, neki adtak igazat a hamis tanúvallomásokra. Könnyen ment a válás, és néhány hónap múlva mégis már fenyegetőzött, hogy így meg úgy bánik el a Laczi Katóval, holott első unokatestvérek voltak. Közben a nagy nyári munka idején még arra is jutott idő néha-néha, hogy Kató esténként meglátogasson. Ezek a meghitt beszélgetések új erőt adtak a következő napi munkához. Én 64 évesen, ő 59 évesen már nem úgy udvaroltunk, mint a fiatalok szoktak, ő a sok dolga mellett is sokat varrt és verselt, az én hátam mögött szintén volt már némi kulturális múlt, a harminckét éves kántori szolgálat, a három hónapos kanadai tartózkodás. Ezek az esti beszélgetések is amolyan, a nagy költőtől vett idézetek voltak, például Ady: „Már vénülő kezemmel fogom meg a kezedet...”. Csak egy kiragadott versike, de még sokat felidézünk a néhány hónapig tartó beszélgetésünkön. Ezek a beszélgetések, egymás mellett ülve történtek. Én tiszteletben tartottam azt a kérését, hogy nem fekszik le, míg nem jön hozzám, legyen az ő hite szerint. Ő az én verses udvarlásomra egy maga írta szép verssel válaszolt. A címe: *Az özvegy*. És 1989. szeptember 30-án este megegyeztünk, hogy másik nap a délutáni busszal együtt megyünk a Ballán lévő leányához, és együtt bejelentettük, hogy még ma este összekerülünk. Aztán még akkor este

ugyanezt csináltuk Szilágynagyfaluban a másik lányánál is, majd az éjféλι busszal hazaérkezve vette a kis batyuját, és így ért véget a harmadik özvegységem.

Szilágyi Annáról, Nusiról, a harmadik lányomról úgy érzem, hogy keveset írtam. Már több mint huszonöt éve meghalt. Ezt szeretném most néhány sorban pótolni. 1956-ban született harmadik lányukként, a gyermekéveit itthon a nagy, gyepes udvaron a másik két testvérel töltötte, zengett az udvar a táncdalfesztivál divatos, felkapott számaitól. Különösen Évával voltak korban közelebb. Az általános iskolában amolyan közepes tanuló volt, így nem mertem elit iskolába adni, csak a szilágyosomlyói gazdasági középiskola könyvelési szakára adtuk, ahol el is végezte a könyvelői szakot, és az iskola után a szilágysámsoni téesz irodáján kapott könyvelői állást. Udvarolgattak neki komoly falusi legények, de végül itt maradt öregleánynak. Aztán férjhez ment egy ákosi emberhez, akinek meghalt a fiatal felesége, és ő itt maradt két kicsi fiával Nagybányán özvegyen. Nusi elment Nagybányára, a Szabó András jól keresett, és elég szépen éltek. A két kicsi fiú hamar elfogadták a mostohaanyjukat. A fiúk már legénysorba cseperedtek, amikor a lányomat elkapta egy komoly betegség. Egy ideig Nagybányán kezelték, de onnan felkerült Kolozsvárra, ahol kimutatták, hogy rákos. Néhányszor én is voltam nála, de egyszer rosszabbul lett, és így került az én lányom sógorához Miskolcra. Pár hétig ott kezelték, de egyszer jelezte Évának a főorvos, hogy hozzuk haza, mert ha ott a kórházban hal meg, az sokkal több adminisztrációs dologgal jár. Így hazahozták, de már nem Nagybányára, hanem hozzánk, és néhány hét múlva egyszerűen csak elaludt. Ez alatt néhány hétig a feleségem gondozta. Itt van eltemetve az édesanyja mellett. A két fogadott fia felnött, a nagyobbik megnősült, Nagybányán él, a kisebbik, úgy tudom, Spanyolországban van. András, a vejem is újra nősült, még jártak hozzánk elég sokszor, aztán jó néhány éve ő is meghalt. Évával voltunk Nagybányán, a feleségétől megtudtuk, hogy hol van a sírja, és közösen hárman vittünk egy szép nagy csokor virágot a sírjára. Ennyit a Nusi lányomról.

1989 farsangján Domokos Sándorné Laczi Kató elhatározta, hogy az addig az úrasztalán lévő gicces úrasztali terítő helyett szó egy igazi „szedéses” abroszt, mert Laczi Kató nemcsak jó kapás, jó háziasszony, versíró, hanem jó szövőasszony is. Akkor még szó sem volt arról, hogy még abban az évben a feleségem lesz. Nagy gonddal elkészült a terítő, elvitte, a böjti úrvacsora osztáskor már az volt az úrasztalán, nagyon köszönték a papék, hogy végre van egy szép terítő az úrasztalán. Akkor még nem gondolta Laczi Kató, hogy alig néhány hónap múlva mennyi gyalázat éri a szép abroszt csak azért, mert hozzám jött feleségül. Azóta több mint húsz éve újra meg újra előveszik, és látták már a régi papné fürdőszobájában, villanyorgona terítőként, a zongorán, csak éppen ott nem, ahová annyi gonddal és szeretettel szötte azt Laczi Kató. A gyűlölet rossz tanácsadó: soha semmi rosszat nem csináltam, bár csináltam volna, de hogy miért mondtam az egyik jegyzőkönyv írásakor, hogy „Így határozott-e a presbitérium?”, most több mint húsz év után is előveszik az abroszt és úgy, ahogy a nagypolitikában a magyar kártyát, újabb és újabb gyalázatot kell, hogy elviseljen a régi papné szerint „bűnös abrosz”. Sajnálatos dolog, hogy ezek a papnék egyáltalán nem kulturáltabbak, mint a mi átlag asszonyaink (Laczi Katóról nem is beszélve), de mivel nagy pap-

nék lettek, elvárják, sőt megkövetelik, hogy tiszteletes asszonynak szólítsák őket, sőt az a gyakorlat, hogy a tiszteletes urak megtanították, hogy nyilvános helyen tiszteletes asszonynak kell szólítani őket. Ha még azzal is párosul, mint ahogy Sámsonban mindkét esetben megtörtént, hogy valami kis gyanús kántori szolgálat elvégzésére való igazolványt is megszerez, akkor fennen kihangsúlyozza, hogy ő aztán diplomás kántor, és egy nagy köteg könyvvel a hóna alatt kérkedve megy fel az orgonához. Most, hogy a Királyhágómelléki Református Egyházkerület tíz éve átállt a ritmuséneklésre, megtörténik, hogy amikor végigénekünk egy-egy új éneket, a harmadik és negyedik versét már közel sem azzal az ütemmel énekeljük, amellyel az elsőt. Minket, az akkori kántorokat arra tanítottak az 1950-es években, hogy a gyülekezet a közös éneklésben forr eggyé, zengett is az ének, kissé lassabban, mint most, de tele lelkesedéssel. Szállt az ének az egek urához. Sajnálattal, de megkockáztatom, hogy évtizedek fognak eltelni, míg helyre fog állni az a buzgó gyülekezeti ének, amely volt az 1960–1970-es évek idején. Dicsőséges dal- és énekkultúrájáról híres sámsoni gyülekezet, magyar népzene, mit vétettél, hogy ilyen mélyre süllyedtél? Ez lett a kapzsiság és a hozzá nem értés eredménye.

Laczi Katóval való házasságunknak én utánam legjobban a 88 éves édesapám és a gyermekeink örültek. Kató elhozta a bútorainak és a szőttéseinek egy részét, és hozzáfogtunk új életünk megalapozásához. Még be kellett fejezni az utolsó évet a téeszben, mert ez évben eljött a nyugdíjba vonulásom ideje. Kató családjában az édesanyja és az egyik húga nem éppen lelkesedtek a házasságunkért, de belenyugodtak, és jártunk is egymáshoz. Katóval jól megvoltunk, hozzáfogtunk közösen dolgozni, elhozta a szép nagy kocáját, nekem volt tehenem, és így gazdálkodtunk. Mindketten az előző évtizedekben kemény munkához szokva, most már közösen összeszoktunk, közös témánk volt bőven, így munka közben hamar telt az idő. Rövid időn belül úgy polgárilag, mint az egyháznál megerősítettük a házasságunkat. A szüretet már közösen csináltuk. Az első szüretünk elég jól sikerült, és a közös borunkat az én szurdoki pincémbe tettük el.

A szüret után nemsokára a politikában is változás állott be, kitört a temesvári forradalom, amely aztán Ceaușescu teljes bukásához vezetett. Ha csak lehetett, a rádió, tévé előtt ültünk, és folyamatosan követtük az eseményeket. Tőkés László a Menyőbe menekítése után nemsokára Szilágysámsonba is eljött. Ez az esemény ihlette meg Katót, és több verset is írt Tőkés László szilágysámsoni templomi szolgálatának a köszöntésére. Azért mások szavalták a verset, mert ha a papunk megtudja, hogy Laczi Kató írta, nem hagyta volna elmondani. Ugyanígy tett Béres Ferenc sámsoni látogatásakor. Kató írt egy szép köszöntőt és azzal akarta köszönteni a nagy énekest, és a pap nem engedte, mert már akkor a feleségem volt Laczi Kató. Őrzöm a verset, az Éva lányom legépelte. Büszke vagyok rá, lehet, hogy nemsokára a többi versével együtt valahol megjelenik.

A következő évben megdőlt a rendszer, a téesz feloszlott, visszakaptuk a földeket, szőlőt, erdőt stb., de már talán későre, hogy újra nagy gazdálkodásba kezdjünk. Csináltattunk egy új szekeret, vettünk még egy tehenet, de ahhoz, hogy eredményesen tudjunk gazdálkodni, sok mindenre lett volna még szükség. A szurdoki pincém másnak a területére lett építve, mert az 1970-es években összeomlott pincém

helyett az akkori téesz vezetősége azt az üres helyet jelölte ki, és arra építettem az új, emeletes pincét. Sajnos, elkövettük azt a hibát, hogy az új épület helyét, azt a néhány ár területet nem vettem meg. Amikor visszaadták a területet, a régi tulajdonos, a Vakbökös⁹ melléknevű Gombos Bálint addig veszekedett velem, hogy szinte bagóért odaadtam a vejének. Nem sokáig volt öröme benne, néhány évre rá meghalt a fiatalember, a Vakbökös após pedig, úgy tudom, hogy a bolondok házában van. De előbb Laczi Katóval 1993-ban építettünk egy sokkal szebb pincét a saját szőlőnk aljába, amely jóval közelebb van a házunkhoz, meg azért is célszerűbb, mivelhogy az ezer tőke szőlőnk aljában van. Azóta itt az emeleten fogadom a magyar kulturális élet képviselőit. Itt vannak a különböző diplomáim, a vendégkönyvbe még néhány külföldi néprajzos neve is szerepel. Nagyon sok időt töltök el itt a faragásaim közt, de erről még a következő oldalakon sok szó fog esni.

A házasságunk után még 1989-ben megkaptam a nyugdíjat, nem nagy összeg, de már ennek is örültünk. Én is megkaptam a téeszben ledolgozott 30 év és az egyháznál ledolgozott 32 év után 15 évre, a feleségem is két helyről: a téesztől és ő is bedolgozott egy zilahi vállalatnak, és ő is bár szezonmunkások voltak, de összeszedett csaknem még 10 évet, így aztán a négy helyről összejött egy közepes nyugdíj. Néhány évig még két tehén, később két erős tehénbivaly fogattal gazdálkodtunk. Szerencsénkre jó erőben voltunk, és így lassan gyarapodott is a gazdaság, olyannyira, hogy néhány év múlva már vettünk egy kis traktort is, és a hozzávaló munkagépekkel már könnyebb volt a gazdálkodás. Természetesen csak a közelben lévő földeket dolgoztuk meg, és több ezer tő szőlőt. Újdonság volt nekem hetven évesen a traktorvezetést megtanulni, de sikerült, és tizenöt évig nagy élvezettel csináltam is mindaddig, amíg néhány éve felborultam vele (hála Istennek nem történt semmi bajom), akkor elhatároztuk, hogy átadjuk a traktort a családoknak.

Közben Szilágy megyében elindultak a kulturális rendezvények, köztük a *Szilágyvársági gyerek vagyok* című népdalvetélkedő. Felvettem a kapcsolatot a szervezővel, és az 1994. évre két fiút és két lányt felkészítettem a Krasznán megrendezett versenyre. Nem várt jó eredménnyel végeztünk, következő évben még jobb helyen, és olyan kedvet kaptunk, hogy már a Szatmár megyei Bogdándon megrendezett táncfesztiválon is minden évben felléptünk, de már nem csak népdalénekléssel, hanem sámsoni táncokkal is. Ezeken a rendezvényeken ugyancsak sok határon kívüli táncsoporttal ismerkedtünk össze, és a kialakult baráti ismeretségeknek a későbbiekben sok hasznát vettem. Gyönyörű népviseletben jöttek Kárpátaljáról, a Vajdaságból, a közeli beltéri [krasznabeltéri] svábok, a környező román és cigány táncosok, egyszóval nagyon szép fesztivállá nőtte ki magát Bogdánd. Ezeket évente egyszer, szeptember egyik vasárnapján rendezték. Mi sámsoniak jó néhányszor voltunk ott, a traktorom utánfutójára a zenészeket, táncosokat, énekeseket felülttettem, és a tíz kilométerre lévő Bogdándra elég könnyen eljutottunk. A műsor végén egy jó eszem-iszom után kora estére már itthon is voltunk.

A bogdándi fesztiválokon ismerkedtem meg Sike Lajos újságíróval, akivel jó barátságot kötöttem. Aztán ott tudtam meg, hogy Szatmárnémetiben van egy sokkal magasabb szinten rendezett, az egész Kárpát-medencét magába foglaló

⁹ E melléknév a „vakbök” a fában található görcsre utal.

népdalverseny, ahová csak a megyék kulturális intézményei által küldött versenyzők juthatnak be. Biharból, Szatmárból és a székely megyékből három, a többi megyékből kettő-kettő versenyző. A *Szilágysági gyerek vagyok* versenyen elért jó eredmény után én is kedvet kaptam: mi lenne, ha megpróbálnám? Megkértem Sípos László barátomat, aki a bogdándi fesztiválokat szervezte, hogy nézzen utána, és ha lehet, a következő versenyre jutasson be. Sípos László, a bogdándi iskolaigazgató vállalta, és elintézte, hogy soron kívül bejutottam. Így kerültem 1996-ban a nagyon rangos *Hajnal akar lenni* című versenyre. A szervezők által összeállított dalokból kettőt, a szabadon választott dalokból is kettőt kellett énekelni. Nekem azok a dalok voltak jobbak, melyeket szabadon választottam, ebből arra következtettem, hogy a Sámsonban tanult dalok szebbek és jobbak a rendezők által ajánlott daloknál. A verseny kétnapos volt, első nap a kb. ötven-ötvenöt résztvevő mindegyike énekelt, a második napra már csak azok maradtak, akiknek a pontszáma elérte a kívánt számot. Valójában a fele jutott a második napi döntőbe, én az első fellépésem elértem a továbbjutást, és így már egy kicsivel több tapasztalattal vártam a másik napot. Az 1996. évi verseny zsűrije hét tagú volt, az elnök Guttman Mihály volt Kolozsvárról. A részvételi oklevél mellé még néhány különdíjat is kaptam, és ez már elég volt arra, hogy a következő versenyen már jogosult voltam megjelenni (csak zárójelben írom, hogy én voltam a legidősebb versenyző, 71 éves).

A következő, 1997. évben nagy meglepetésemre Budai Ilona volt a zsűri elnöke. Már volt kapcsolatunk levelezés által, de ez a találkozás döntő volt későbbi népdaléneklésemben. Este vacsora után késő éjszaka ért véget a beszélgetésünk és a népdalfelvételek. Egy későbbi rádióműsorában a *Fúvóm az énekemben* így fogalmazott a velem kapcsolatban énekelt dal után: „Szívtam magamba szebbnél szebb tövisháti dalokat, mint a homok a vizet”. Ott helyben megajándékozott az *Énekeljünk együtt* című dalos füzetrel, és az énekeket tartalmazó kazettával. Néhány hónapra rá eljött hozzánk, és az alatt a két nap alatt tovább gyarapította a gyűjteményét. Amikor pár évre rá az *Utolsó óra* programban a Fonó Budai Táncházban voltunk, eljött, megnézte a műsorunkat. Alig néhány száz méterre lakott a Fonótól. Másik nap én is voltam a lakásán. „Nemrég ért, hogy nagymama lettem, de azért gyere, látogass meg, tudok úgy főzni, mint Kató néni!” Aztán az 1998-as versenyre már jött a feleségem a lányával és vejével együtt, akkor a zsűri elnöki Almási István volt, régi ismerősöm, már az 1970-es évek elején adatközlője voltam a *Szilágysági magyar népzene* című könyvéhez. Amikor a saját dalomat énekeltem, mint a zsűri elnöke megvárta, míg az összes zsűritag beadja a pontszámait, és akkor ő egy ponttal többet adott, majd szót kért, és megmagyarázta, hogy azért adott egy ponttal többet, mert ezt az embert nem zenetanárok készítették fel, hanem ő maga tanulta a szüleitől, nagyszüleitől, barátaitól. Egymás mellett szorítottunk Sike Lajossal, ahogy a táblán jöttek ki a számok, végül is meglett a második hely. Első Nagy Olga (Sátoraljaújhely), második Szilágyi Ferenc (Szilágysámson), harmadik Szász Krisztina (Székelyudvarhely). Csirák Csaba azzal búcsúzott, hogy „Feri bácsi, aki nálunk díjazott, arra felfigyel a magyar kultúra, és nem fogja megbánni, hogy nálunk versenyzett!”

A *Hajnal akar lenni* versenyeken különdíjakat is kaptam a Lánchos-templom Nőegylettől, Varga Attila országgyűlési képviselőtől, a különdíjakhoz mindig járt kicsi pénz is, amelyet a táncosaim és énekeseim fuvaroztatására fordítottam. Abban az időben a Szilágycsehben rendezett dalos, táncos rendezvényre jártunk folyamatosan több éven keresztül, segítségemre volt egy szomszéd baptista lány, Szabó Kati, aki zenetanári végzettséggel bekapcsolódott annyira, hogy ő maga is énekelt sámsoni balladákat, népdalokat, sőt baptista gyerekeket készítettünk fel. Ez sajnos csak néhány évig tartott, mert Szabó Kati férjhez ment Temesvárra, és ezzel a népdal és zenekultúránk ismét nagyot esett, és azóta sincs hasonló zenetanára a falunak. A szomszéd falusi idős tanárok mondják, hogy valamikor hetven-nyolcvan éve felnéztek Sámsonra, hogy milyen dalkultúrája, dalárdája van, de összességében véve értelmes, ügyes emberek voltak. A második világháború után valósággal ontotta a falu a tanult embereket, tanárok, papok, mérnökök tucatjai hagyták itt a falut. Az egyik ember így fogalmazott: „Az ügyes emberek gyermekei elmentek, itt maradtak a bunkók, a bunkónak bunkó a gyermeke is”. És most az ezredforduló táján, ha születik egy Szabó Kati, ahhoz sincs szerencsénk. A több évben megrendezett szilágycsehi fesztiválon olyan híres embertől kaptunk dicsérő elismerést, mint Szokolay Sándor zeneszerző.

Közben szorosabb kapcsolatba kerültem Sípos László bogdándi igazgatóval, neki volt egy nagyon jó tánccsoportja zenészekkel, sokat jártak különböző rendezvényekre, különösen a szomszédos Szabolcs megyébe. Azt mondta a Laci: „Feri bátyám, felvesszünk a csoportba, nekünk nincs szólóénekesünk, gyere velünk! Én telefonálok, felülsz a kistraktorra, és innen megyünk tovább”. Így voltam a bogdándiakkal a Fehérgyarmat várossá avatásának a 25. évfordulóján rendezett ünnepségen, Paposon a múzeumavatáson és Mátészalkán egy másik szép ünnepségen. Mátészalkáról haza sem jöttem, levittek az állomásra, és magyar igazolvánnyal késő este már az unokámnál voltam Budapesten. Kinyílt előttem a világ, ezt így kezezem 75 évesen – jobb későn, mint soha – kihasználni.

De térjünk vissza a szatmári versenyek utáni időkre. Nemsokára meghívást kaptam, hogy vegyek részt a Kolozsvár melletti Györgyfalván megrendezett *Vass Lajos Népzenei Verseny* elődöntőjén. Ezt a versenyt Kóka Rozália szervezte és Dr. Almási István volt a zsűri elnöke. Rajtam kívül még volt három lány Szilágycseh megyéből, a feleségem unokája, Bálint Zoltán vitt Györgyfalvára. Ez a verseny 1998. október 4-én volt. Egy félévvel rá meghívást kaptam a kolozsvári Heltai Gáspár Alapítványtól, hogy legyek Kolozsváron, a vasútállomáson várnak, és másik nap hajnalban már indultunk is Budapestre a Semmelweis utcai Magyar Házba a *Vass Lajos Népzenei Verseny* döntőjére. Erdélyt négyen képviseltük: két csángó asszony Nyisztor Ilona és László Erzsébet Pusztináról, Berszán Fülöp Gyimesből és jómagam a Szilágycsehből. A Kárpát-medencéből hatezer versenyzőből válogatták ki azokat az együtteseket és személyeket, akik a kétnapos versenyen részt vettünk. Akik idáig eljutottunk, az már mindenki döntős volt, itt már nem volt zsűri, itt mindenki megkapta azt az időt, amelybe bele kellett szorítani a versenyszámokat. Én öt percet kaptam. Ezért a néhány balladáért, népdalért kaptam tízezer forint tiszteletdíjat. A verseny előtt volt az unokám lakodalma Budapesten, és így a Kanadá-

ban élő leányom még megvárhatta a szereplésemet. Külön öröm volt számomra, hogy a lányomon és unokámon kívül még eljött Budai Ilona, és együtt örülhettünk a részemről első nagy országos hírű versenyen való szereplésemnek.

Ezen a versenyen ismerkedtem meg Széles András citerakészítővel. Még az ezt megelőző években több szomszéd faluba hívtak falunapokra, így voltam többször Szilágyerkeden, Bagon, Perecsenyben, Mocsolyán és természetesen Szilágysámszonban is. Ezekon főleg népdalokat, balladákat, névnap-i köszöntőket énekeltem, de például Erkeden a templomban a Beethovennel (*Dicsőített téged nagy égi teremő*) és más klasszikus énekekkel szereztem elismerést. Hasonlóképpen minden évben beneveztem a szilágysági szőlősgazdák részére megrendezett borversenyre, van már két ezüst és több bronzéremem, és sok részvételi oklevellem. Én nem tartom magam nagy borásznak, inkább csak a barátkozásért megyek a borversenyekre. Egy ilyen zoványi borversenyen ismerkedtem meg 1999-ben Magyar Zoltánnal is, akiről a következő oldalakon még nagyon sok szó fog esni.

Visszatérve még az 1984-es évre: az Ákoson lévő apatársam kérésére kántori szolgálatot vállaltam az ákosi református műemlék templomban. Annál is inkább, mert az akkori pap, Kis Zoltán sámsoni származású volt, csaknem a szomszédom, így aztán elvállaltam. Egyelőre csak ingáztam vonaton (zárójelben említem, hogy 1984 áldozócsüörtörtökön ott esküdtem meg egyházilag a második feleségemmel), a vonathoz három-négy kilométer gyalog kimenni, utána még húsz kilométert vonatozni, és ugyanez hazafelé, nyáron még elment, de jöttek a hideg, őszi idők, és felmondtam. Kötött a borospince, a jó társaság, és feladtam. Az 1990-es évek történéseinek gazdasági eseményeihez hozzátartozik a Sike Lajossal kialakult baráti kapcsolat ápolása. Sípos Lacival együtt meghívott a kőszegremetei most már üres családi házába és még mindig zajos borospincéjébe. Sípos Laci el is vitt, és egy nagyon szép estét töltöttünk az avasi tájak egyik legszebb szőlőhegyén, a régi családi pincében, és végül a Sike testvérek által épített szép, vendéglátók fogadására alkalmas új, emeletes pincében éjfél-ig tartó nótázás után tértünk pihenőre. Másnap Lajos barátunk hazafelé jövet minden pincéhez bekiáltott: „Nem hallottátok, hogy mi volt az este a Sike család pincéjénél?” *A Romániai Magyar Szó* című országos napilap, ahová Sike barátom bedolgozott, meghirdette, hogy azok az előfizetők, akik karácsonykor egész évre megrendelik a lapot, azok között egy szép színes tévét sorsolnak ki, erre a sorshúzásra, amelyet most Szatmárnémetiben rendezett meg Lajos barátom, engem szemelt ki, és így ezért beutaztam Szatmárra, a sorsoláson ott volt Szatmárnémeti kulturális életének minden ismert alakja. Ez úgy József nap körül lehetett, mert én köszöntöttem a két Jóskát, akik a sorhúzáson ott voltak. Nagy élmény volt beszélni a főszerkesztővel, aki fiatal újságíró korában Fejér László kollégájával volt nálunk a lakásunkon, és általában is annyi nagy ember között egy szép estét elbeszélgetni. Másnap vasárnap reggel már igyekeztem is haza, mert megkértek, hogy a délután rendezett március 15-i ünnepségen néhány szép Kossuth-nótával vegyek részt. Alkalmival jöttem, ötszöri átszállással megérkeztem, mire kezdődött az ünnepség. Akkor szóltak, hogy az én nótám nem fért bele a műsorba, helyette a pünkösdista egyház egyik gitározni tudó házaspárját tették be könnyű kis pünkösdista énekkel, gitárral kísérve. Ekkor

éreztem először, hogy a sámsoni hivatalosságok előtt kegyvesztett lettem, de erről még többször lesz szó.

Valamikor ezekben az években történt, hogy a kolozsvári Civitas Alapítvány Görgényi János szervezésében megrendezte a szilágysági magyar polgármesterek találkozóját. Megkértem a polgármestert, hogy meghallgathassam az előadást. Megengedték, s amikor megérkeztek, Józsa László, a *Szilágyság* munkatársa bemutatott Görgényi Jánosnak, aki hosszasan érdeklődött a kultúrház építéséről. Új dolog volt számára, hogy egy dalárda építette, és csaknem az egész napi szabad idejét velem töltötte. Sámsoni hagyományokról, régi szokásokról stb. beszélgettünk, a végén még a díszvacsora előtt bejöttek hozzánk, merthogy a feleségem éppen szőtt, és aki még nem látott szövőasszonyt, látni akart ilyent is. A beszélgetés elhúzódtott, és a vacsorához leült vendégek, a helyi tanácsnokokkal együtt várták a főnököt. El is indultak Józsa Lászlóval, mondták, hogy menjek én is. Mondtam, én nem vagyok tanácsos. „Semmi beszéd, mondta, én fizetem ezt!”, és rávett. Beléptünk, már várták őket, és engem odaültetett maga mellé az üresen hagyott elnöki asztalhoz. A szomszéd falubeli polgármesterek tudomásul vették, nem úgy a sámsoni pap, aki községi tanácsos is volt. Hozták a vacsorát, azt még elfogyasztották, de azután néhány talpnyalójával (mondhatnám másképp is) tüntetőleg felálltak, és kint a pap arra biztatta az embereit, hogy jöjjenek be, és engem vezessenek ki. Hosszas tanácskozás után erre nem vállalkozott senki, így aztán botrány nélkül ért véget a vacsora. Nekem ezt a kultúrigazgató mesélte el később, aki szintén tanácsos volt. Ettől kezdve mind a mai napig érzem a sorozatos diszkriminációt, különösen az egyház és a pap részéről.

A bogdándi fesztiválokon megismerkedtem Tötszegi András mérai tanárral, aki sógora volt Kelemen Lászlónak, aki éveken át vezette az *Utolsó óra* programot, amely egy norvég alapítvány finanszírozásával hetenként csoportokat vitt a Fonó Budai Táncházba, ahol öt nap alatt le kellett adni az illető tájegység táncát, népdal- és népzenekeincset. Így ért újból a megtiszteltetés, hogy ismét részt vehettem egy nagyon rangos találkozón. 1998 telén értünk jött a Fonó kocsija, és engem, a táncosokat és három zenészt elvittek az Óbudán működő stúdióba. Eljöhettek volna a feleségem is, de sajnós, nem tudtam rávenni, így jött aztán helyette egy vérvölgyi elvált asszony, aki nagyon hamar megtanulta a sámsoni táncokat. Nagyon sok sámsoni népdalt, népzeneét, balladát adtunk napokon át a stúdióknak, jöttek a népdalénekesek, köztük Berecz András, és órákig faggattak, aztán a szerda esti táncház-látogatóknak kellett bemutatni a tudásunkat. Nagy örömmre ott volt Budai Ilona is. Különös esemény volt számomra, amikor megszólított egy nagydarab szőke ember. Éreztem, hogy nem magyar, rákérdeztem. Mondta, hogy finn. Amikor elénekeltem neki egy finn népdalt finnül és magyarul, azt se tudta, hogy milyen italokkal kedveskedjen.

Másik nap csütörtökön este már a székesfehérvári Alba Regia táncházba voltunk hivatalosak. Dr. Botos József igazgató azt kérdezte tőlem: „Na, mit hallunk. Feri bácsi?” Én visszakérdeztem, hogy: „Mit akarnak hallani?” Végül megegyeztünk, hogy néhány balladát, népdalt és egy névnapi köszöntőt. A népdal és balladák után: „Na, halljuk a köszöntőt!” „De, mondom én, a köszöntőhöz kell egy személy,

akit köszöntünk. A tegnap volt Balázs napja, keressen a nézők között egy Balázst, és felköszöntöm!” Akadt is egy legényke, aki félve jött fel a színpadra, és én elénekeltem az alig ismert sámsoni névnapi köszöntőt a hozzá illő prózai résszel. Ez volt az előadásunk fénypontja. Előadás után a legényke szüleinek újból szalagra kellett énekelnem. Botos József elvitt egy jó vendéglőbe, és csak éjjel után érkezünk vissza a Fonóba. Rá tizenhárom évre a székesfehérvári Herman János Zenei Szakközépiskolából negyvenöt diák és öt tanár meglátogattak, és Gáspár Attila, zilahi zenetanár közreműködésével egy jó bográcsos és jó bor mellett órákig tanítottam a zeneiskola tanulóit a szép sámsoni balladákra, népdalokra.

2000. augusztus 1-én megérkezett Magyar Zoltán két munkatársával, Turai Tünde és Czégényi Dóra kolozsvári néprajz szakos tanárnőkkel. Magyar Zoltán Turai Tündével elkezdtek egy nagy gyűjtőprogramot a szilágysági Tövisháton, és ehhez kérték a segítségemet. Két szobát adtam a rendelkezésükre, hogy ha bárhol hazajönnek, nyugodtan megpihenjenek, volt, amikor elvittem őket a szomszéd faluig a kis traktorommal. Ez a gyűjtés csaknem két hétig tartott, amíg Magyar Zoltán a Tövishát magyar faluinak mondahagyományát összegyűjtötte. Örülök, hogy a hatszáz oldalas könyv 2007-ben a budapesti Balassi Kiadónál megjelent, és azzal, hogy segítettem a szerzőt, egy kicsit én is hozzájárulhattam a megszületéséhez. A terjedelmes könyv címe *A Szilágyság mondahagyománya*.

2001 április 12-én áldozócsütörtökön ismét egy nagyon szép élményben volt részem. Modesta Liugaite, a vilniusi egyetem Budapesten tanuló néprajz szakos egyetemi hallgatója keresett meg, mert hallotta Magyar Zoltán szalagján a balladáimat, dalaimat, és eljött, hogy neki is énekeljek. Egy egész szalagot énekeltem tele, azóta Vilniusból írt levelében köszöni, hogy most is mint néprajz szakos tanár nagy élvezettel hasonlítja össze a litván és a fehérórosz balladákkal a sámsoni balladáinkat.

1970-ben a Szilagybagosról elszármazott és Marosvásárhelyen élő Birtalan József zeneszerző jött el hozzánk, hogy egy néhány balladát, népdalt, sorozónótát énekeljünk szalagra a készülő *Szilágysági rapszódia* című előadásukhoz. Szerencséje volt, éppen egy lakodalom volt a faluban, ott értek el. Hamar szóltam néhány nótás barátomnak, és úgy lakodalmas hangulatban hamar megjött a jókedv, volt abban lakodalmas nóta, ballada, népdal, katonanóta, betyárnóta stb., így hamar összeállt az anyag. Néhány hónap múlva Vásárhelyre utaztam meglátogatni az ottani főiskolán tanuló lányomat, és mondják, hogy éppen most megy a *Szilágysági rapszódia*. Estére elmentünk a színházba, és legnagyobb öröömre csaknem szóról szóra visszahallottam a lakodalomban leadott szép sámsoni dalainkat.

Ha már visszakanyarodtam, itt írom le, hogy a Fonóban Kelemen Lászlóék elem tették a híres sámsoni cigányprímás, Varga Miklós „Csillag” által a hetvenes években Martin György által felvett figurázó, csárdás és cövekező Csillag által hegedült muzsikájának kottáit, és utána a jóval később felvett parasztmuzsikus, Bóbis Péter csárdás cövekelő és figurázó hegedűn játszott dallamainak kottáit is. Egyébként úgy Csillag, mint Bóbis Péter nagyon jól „figuráltak”, Sámsonban ez előtt még nyolcvan-száz évvel így mondták a legényes tánra. Csillag valamikor az 1890-es évek vége felé született Sámsonban, írástudatlan ember létére a környék

legjobb zenésze volt, sem előtte, sem utána senki sem érte utol. Három unokája ma is híres zenészek, de megközelítőleg sem olyan tehetségesek, mint volt a nagyapjuk. Csillag csak egy született, vele egy egész kultúra halt meg úgy 1978 körül.

A bogdándi fesztiválokön megismerkedtem Gáspár Attila sepsiszentgyörgyi táncossal, sokszor megkeresett, egyszer aztán Bóbis Péter zenéjére a saját házunkban filmet csinált. Akkor még a kilencvenes évek vége felé a feleséggel, Laczi Katóval táncoltunk, és valószínű, hogy ezt a filmet értékelte ki Deák Gyula sepsiszentgyörgyi kultúrház igazgató, amikor néhány hónapra rá megjelent valaki Szentgyörgyről és arra kért, hogy szervezzek még két pár táncost, és akkor egy Ikarusz busszal értünk jönnek, felvesznek még mirajtunk kívül három csoportot, és elvisznek a Sepsiszentgyörgyön megrendezett népzene- és néptáncalálkozóra. Sikerült még két pár táncost beszervezni, így összeállt a csoport, Szilágyi Ferenc és felesége, Bántó Miklós és felesége, Püsök Pista és sógorasszonya, Eszti. A meghatározott időre megérkezett a busz, két személy itt aludt, korán reggel indultunk. Kolozsváron felvettük a kalotaszegi csoportot és Netti Sanyi bandáját, Mocson egy mezőségi csoportot, Szovátán egy sóvidéki csoportot, és így a négy csoport estére megérkeztünk a szentgyörgyi kultúrházba. Ott tudtuk meg, hogy már ott van Budapestről az Állami Népi Táncegyüttes Könczei Árpád vezetővel. Könczei Árpádot már ismertem a Fonóból, ott sokat beszélgettünk. Másik nap a négy csoport be kellett mutassuk a táncainkat. Nem volt kötött a tánc, mindenki úgy járta, ahogy akarta. Előbb egyeztetni kellett Fodor Netti Sanyival, hogy mi a sámsoniak milyen zenére szoktunk táncolni. Nem volt verseny, de azért a nézők közt ott volt Kallós Zoltán, Könczei Árpád és még ki tudja, hány szakértő, a helyi táncosok, a Magyar Állami Népi Együttes táncosai stb. A táncok utáni szünetekben Gáspár Attila videóon megmutatta azt a filmet, amelyet a saját házunkban vett fel. Sajnos, nekünk nincs meg a film. Első este a népi együttes műsorát és a szentgyörgyi táncosokat néztük meg, nagyon sokan voltak, mondhatjuk, hogy telt ház volt. Másik este jött a négy erdélyi tánccsoport műsora, ez volt a gálaest, itt a táncaink minden formáját be kellett mutatni, közben egy-egy helyi dalt is szívesen vett a hallgatóság. A fellépés után Kallós Zoltán, akit még a Fonóból ismertem, azt mondta, hogy neki a mi táncaink tetszettek a legjobban, és persze jólesett az dicséret egy ilyen embertől.

Ha már egy kicsit visszatértünk az időben, néhány kimaradt eseményt még megírok. Úgy 1960 körül egy Vince nevű kutató jött Sámsonba, hogy a szőlő- és borkultúránkat kutassa. Akkor még volt néhány régi fapince, amelyek valamikor az 1800-as években épültek, vastag boronákból voltak a falai, teteje, és természetesen szőlővenyigével fedve, egy vagy két fából volt a zárószervezet is, amelyet a gazda az ajtó jobb felén a falba faragott, karvastagságú nyitott nagy zár egy a gazda által ismert szerkezettel. Ezeket a régi pincéket fényképezte és rajzolta a professzor, azt kutatva, hogy a sámsoni szőlő- és borkultúra kaukázusi vagy francia eredetű-e. Egy fából készült pincehasználati tárgyat, a liut, amit mi a mai napig használunk, amivel a bort vagy a mustot töltjük a hordóba, ezt érezte egy kicsit franciának. Csávossy Györgytől tudom, hogy az erdélyi szőlő- és borkultúra kaukázusi eredetű.

Másik nagy esemény volt a falu életében 1961-ben a falu villamosítása. Az állam behozta a vezetéket az utcákra, onnan mindenki saját költségén vezettette be

a lakásába. Én az elsők között voltam, aki bevezette, de volt olyan ház, ahol még tíz év után is petróleumlámpa égett. Még volt 1965 körül egy másik esemény: geológiai fúrócsoport érkezett a faluba és a határ öt pontján több száz méter mélyen fúrásokat csináltak, s a mintákat elküldték Bukarestbe. Ezeket azért tudtam ilyen jól, mert mind a villanyszerelő csoportot, mind pedig a fúrócsoportot a feleségem kosztolta, a testvérbátyja mint téeszelnök adta a kosztoláshoz az alapanyagot, és főzésért és kiszolgálás után még fizettek is, amely jól jött az akkori szűkös körülmények miatt. Az egyik fúrótoronyhoz engem is kivittek, hogy lássam, hogyan működik az ilyen munka.

Meg egy eseményre emlékszem: 1960 nyarán eljött a faluba Martin György néprajzos, megkért engem és a kultúrigazgatót, Szilágyi Bandit, hogy legalább egy tucat jó táncos asszonyt, férfit gyűjtsünk össze az iskolaudvarra, és szóljunk Csillag cigányprímásnak, mert régi táncokat szeretne felvenni. Meg is jelentek az általunk válogatott táncosok, először a páros táncokat vette fel, aztán jött a figurázó. Csillag minden figurázót ismert és tudta, hogy ki melyik dallamra tudja jobban járni. Aztán az egyiknél, Király Lászlónál Martin György megfigyelte, hogy László figurázás közben néha lehajol és odadörzsöli az ujjait a földhöz. Amikor vége lett a táncnak, tőlem kérdezte, hogy mit csinált az az ember, amikor lehajolt a földre? Mondom, hogy belemártotta az ujjait a porba, hogy amikor füttyötget, jobban szóljon a fütty. „Hogy én erre nem jöttem rá!” – mondta. Megmondtuk Martin Györgynek, hogy a sámsoni kondás még tudja az úgynevezett kanásztáncot, ezt is fel kéne venni. Itt maradt másik napra, megegyezett Csillaggal, hogy másik nap is legyen itt, és így került sor arra, hogy délelőtt Martin György, én és a kultúrigazgató, Csillag és brácsosa, Szilágyi Géza kimentünk a Felsőmező határrészen lévő legelőre, ahol megtaláltuk a kondást. Püsök Feri kondás tudott a dologról, elhozta a hosszú szép botját, Csillag ismerte, hogy melyik zenére járja Püsök barátunk a kanásztáncot, és Püsök elkezdte azt. Hosszú botját alaposan megforgatta a levegőben és a lába közt, szólt a zene, folyt a tánc, az öreg kocák seggükre ülve bele-beleröföntek a kondásuk táncába. Martin György egy jól sikerült felvétellel lett gazdagabb. Mi meg örültünk, hogy hozzájárultunk Szilágysámson népi kultúrájának megőrzéséhez. Nemrég módomban volt az Aradról hazaköltözött unokájának elmondani, mit tudott a nagyapja.

Az 1990-es évek vége felé a Tövishátat két kiváló ember váratlan halála érte. Először meghalt Sípos László bogdándi igazgató, néhány hónapra Ferenczi György szilágycsehi nagyon tevékeny barátunk. Én a munkásságukat a *Szilágyság* című hetilapban hálából egy szép cikkben méltattam, azóta sem került még két hasonló tudós ember a helyükbe. Valamikor a kilencvenes évek végén Fekete Szabó András szenátor megkért, hogy jelenjek meg a zilahi buszállomáson, és egy nagy busszal engem is visznek Budapestre az Uránia filmszínházban tartott bemutatóra, ahol Szilágyság kultúráját fogjuk bemutatni. Kétnapos volt a bemutató, a nagy buszon kívül még jöttek más csoportok is, így kerültünk össze csaknem ötven személy. Volt ott étel, ital, kóstoló, szöttesek, fafaragók, képzőművészeti tárgyak, táncgyűttesek, kórusok stb. Én szólótáncos, balladák, kurucdalok és népdalok éneklésével vettem részt. Sok ismerős keresett meg, köztük Dr. Katona Erzsébet,

az Európa Könyvkiadó Sámsonban született munkatársa. Én az egész programon jól éreztem magam, sok barátot szereztem a két nap alatt. Nem tudom pontosan, hogy milyen hónapban volt ez, de már hideg volt. Délután indultunk Pestről, este 9 órakor érkeztünk a borsi határállomáshoz. Fekete szenátor úr megkérdezte tőlem: „Feri bácsi, mivel megy haza Sámsonba?” „Még nem tudom” – feleltem, erre vette a mobilját, beszélgetett és mondta nekem, hogy „Pontosan 10 órára ki van rendelve a sámsoni polgármester a szilágysomlyói vasútállomás váróterméhez, és onnan Feri bácsit hazaviszi”. „Köszönöm szépen” – mondtam. Úgy, ahogy a program szerint, én kiszálltam, a busz továbbment, és vártam. Eltelik fél óra, a mínusz 10 fokos hidegben megfáztam, eltelik egy óra, közel volt egy kocsmá, bemehettem volna, de akkor az lett volna a baj, hogy nem voltam a kijelölt helyen. Még eltelt néhány perc, és már nagyon megfázva eszembe jutott, hogy a keresztfiam itt lakik valamelyik tömbházban. Elindultam a tömbházak között, egy fiatal nőt szólítottam meg, nem tudja-e, hogy melyik házban lakik Széles Dénes tanár. Szerencsém volt, felvitt, becsengettünk, már le volt feküdvé a család. Jött is Dénes: „Keresztapám, mit keres itt ilyenkor?” Elmondtam, hogy hajótörött vagyok, így meg így jártam, szánjon meg, mondtam, hogy reggel korán van egy kisbusz Sarmaságról. Iskolakezdés előtt levitt Sarmaságra, így jutottam másik reggel haza. Később tudtam meg, hogy a polgármester nagy káromkodással fogadta a felkérést, el is jött, de engem már nem talált ott. Akkor éreztem, hogy ez is része volt annak a lejárató kampánynak, amelyet ezután nemegyszer tapasztaltam úgy a tanács, mint az egyház vezetői részéről.

Még volt az életemben egy nagyon fontos eset, ami még kimaradt. 1960 körül kaszálni voltam azon az elhíresült kaszálón, amelyre azt mondta a feleségem, hogy „Vegyük meg, szebb lesz a lányod!” Dél felé, mire elvégeztem a munkát, amolyan bizonytalan változó idő, nagy fekete gomolyfelhők jelentek meg az égen. Tele volt a Pusztarét a szénát gyűjtő emberekkel, asszonyokkal, én elértem a sarki kutat, és tovább mentem a Postás Feri-féle dűlőúton hazafelé. Egyre gyakrabban villámlott, dörgött, egyszer csak egy nagy nyomást éreztem, és kaszástól hanyatt vágódtam. Már tápázkodom felfele, amikor látom, hogy a közelben szénát gyűjtő emberek, asszonyok egy csoportja szalad felém: „Mi van? Nem haltál meg?” – kiáltják. Akkor látjuk, hogy a dűlőút előttem negyven-ötven méterre porzik, odamegyünk: hát a villám odacsapott a dűlőútba, egy szobányi területen felperzselte a gyepet, és tenyérnyi hasadások voltak a felperzselte földön. Akkor jöttem rá, hogy milyen közel voltam a halálhoz. A felém rohanó emberek úgy látták, hogy a nagy nyomástól elestem, és hogy már meg is haltam. Én a villám utáni dörgést nem is hallottam. Az emberek visszamentek gyűjteni, én kezemben a leeresztett kaszával hazajöttem. A Jóisten megmutatta, hogy még tervei vannak velem, én meg mint református kántor csendben elénekeltem azt a szép éneket, hogy „Az Úr csodásan működik, de útja rejte van”. Most 88 évesen is áldom a Jóistent.

Még most ötven év után volt egy hasonló esetem, itt írom le, hogy legyenek egy helyen. Nagyon dombos, szakadásos helyen van az ezer tőke szőlőm. Még fiatalabbak voltunk, felvittük a permetezőlevet, de ahogy öregedtünk, egyre nőtt a domb. Megvolt a kis traktorom: a fene egye meg, miért vigyem fel a vizet, csinál-

juk meg a tetejében a permetezőlevet! Néhány évig meg is csináltuk, de viszont három éve, ahogy jöttem lefelé üresen, egy kanyarban felborultam. Lassan jöttem, láttam, amint a traktor lassan megy fel a partra, és már borul is. Rájöttem, hogy 85 évesen leálltak a reflexeim, és már nem vagyok ura a tizenöt évig hajtott nagyon jó kis traktoromnak, így aztán odaadtuk a feleségem családjának. A kis traktor csak oldalra borult, mert van egy védőkarja, amely nem engedi teljesen felborulni. Én megmozgattam a kezemet, lábamat, mozogtak, kimásztam, a levegőben lévő kerék forgott, a traktort leállítottam, visszamentem a feleségemhez. A permetezőember látta, hogy mi történt, hála Istennek, sem nekem, sem a traktornak nem lett semmi bajunk, így megmenekültem ismét egy komoly balesettől, és ismét csak hálával tartozom a Jóistennek a jóságáért.

Még leírom az ötvenes évek nyomorúságának egy kicsi részét. A kétéves Éva lányunk elbetegedett, csúnya köhögés, láz és más bajok törtek rá, és az akkori pap, Dr. Horváth László azt mondta, hogy a gyereket orvoshoz kell vinni, de az csak Zilahon volt. Én nagyon sok tavaszi munka lévén, elmentem szántani a legtávolabbi, a három kilométerre lévő déloldali határba, arra gondolva, hogy csak átmeneti köhögés és elmúlik. Igen ám, de alig fordultam néhányat, jött apám: „Azonnal eredj haza, vigyétek az orvoshoz, mert Éva nagyon rosszul van! Én itt maradok szántani”. Hazamentem, Éva valóban nagyon rosszul volt, egy abrosszal a nyakamra kötöttem a gyermeket, és gyalog ki a négy kilométerre lévő vasútállomásra, feleségem utánam, úgyhogy késő délután érkeztünk Zilahra. Kaptunk egy privát orvost, aki megvizsgálta, és torokgyík betegséggel azonnal a gyermekklinikára küldtek, ahol előrehaladott torokgyíkkal ott marasztalták a gyereket, de még az édesanyját is. Több mint egy hetes kezelés után a Éva meggyógyult, és hála Istennek, ma is él, és igen hasznos tevékenységet fejt ki a kanadai református magyarság körében.

A hatvanöt éve itt szolgált Dr. Horváth Lászlóra most is nagy szeretettel gondolok, ő mondta azt, hogy vegyem át az egyházi jegyzőkönyv írását, mert a törvény szerint az egyházi jegyzőkönyvet elkerülhetetlen eset kivételével a lelkész nem vezetheti. Már írtam, hogy a következő pap hogyan vette ki a kezemből a jegyzőkönyv vezetését, s a helyzet azóta sem változott, ők tudják, hogy miért. Az 1970-es években a papom kiprovokált egy csúnya dolgot, amelyen alaposan összevesztünk. Annyira bíztam az igazamban, hogy panaszt tettem az esperesnél, ő meg is hallgatott, és utána küldött egy felszólítást, hogy a pap és én egy meghatározott időben jelenjünk meg az esperesi hivatalban. A pap tudta, hogy igazam van, ezért előtte bement az espereshez, és elintézte, hogy nekem ne legyen módom elmondani az igazamat. Amikor másik nap bementem, az esperes fogadott és azt mondta, hogy „A tiszteletes úr itt járt a tegnap, és megbeszéltük az ügyet. Arra kérem a kántor urat, hogy az ilyen ügyeket békességben kell megoldani”. Kaptam egy lelki fröccsöt, és tudomásul vettem, hogy ilyen magamfajta földi halandónak papokkal szemben soha nem lehet igaza.

A rendszerváltás után évente többször halomszámra érkeztek Hollandiából a segélyek. Eleinte még kaptunk, de aztán úgy intézte a pap, hogy ahogy megérkezett, másik nap a pap és a családja kiválogatták az értékes dolgokat, aztán jött a pres-

bitérium, és azok válogatták ki. Mondják, hogy volt, aki négy öltönyt is vett magára, és a felszegei presbiterek este szekéren vitték az értékes ruhákat. Másnap felszólított az illetékes presbiter, hogy menjek az ajándék után. Nekem már csak egy gyermekpelenka jutott. Volt néhány botrány is belőle: jött hat darab modern, váltós kerékpár, és elhatározták, hogy kapják a négy főnél nagyobb családok. Négy kerékpár valóban olyan helyre került, de a szomszédasszony, bár fel lett szólítva, hogy menjen érte, már elvitte előle a kurátor, a másodikat meg eladta a pap az öccsének egy veder borért. A sógorom, Gombos Gyula be akart perelni, amikor azt mondtam, hogy „Te is elvitted a négy gyermekes Kis B. családnak ígért kerékpárt!” Bosszantott az ilyen dolog, gondoltam, szólok az esperesnek, aki régen jó barátom, parancsnokom volt, csak meghallgat. Sajnos, felvette a hivatalos formát: „Kántor úr, hagyja már, a fejem tetején jön ki az ehhez hasonló sok panasz!”

Ha már az espereseknél tartunk, akkor harmadik az Isten igaza. Ahogy már írtam, sok évekig jártunk Szilágycsehbe táncolni, dalolni. Ahogy ott vagyunk a feleségemmel, megszólít valaki: „Kató néni, Margitkát mért nem hozta?” Molnár Kálmán, a református esperesünk volt, ismerte Katót, mert fiatal papként udvarolt a feleségem nagyobbik lányának, Margitnak. A műsorok után mindig volt egy kis eszem-iszom, ülünk Sípos Lacival az asztalnál, bejön az esperes, meglát: „En is nagyon szeretem a népdalt, engedjék meg, hogy Feri bácsi mellé üljek!” Összehúzódtunk Sípos Laci és én, a lelei igazgató, és az esperes leült mellém. „Hallottam, hogy itt járt Feri bácsinál Budai Ilona, én is nagy rajongója vagyok. Nem küldene el neki egy levelet?” Vállaltam. Másik évben ugyanott ülünk Sípos Lacival, bejön az esperes, körülnéz, meglát és elment az asztal másik végéhez. „Mi történt?” – kérdi Laci. „Nem tudom, de gondolom, hogy az új papunk engem alaposan eláztatott”. Az esperes úr már nem szerette a szép magyarnótákat... Aztán az új papbeiktatáson volt még egy furcsa találkozásom. A templomból kijövet a férfiak megállnak körbe, jön az esperes a papok élén, sorban kezét fog az emberekkel. Én kissé hátrébb háttal álltam, s amikor elém ért, hirtelen lefagyott az arcáról a mosoly, aztán csak annyit mondott: „Bocsánat”, és tovább lépett. Ezt a három esetet azért írtam le, hogy érzékeltessem, hogy a papjaink csak azért, mert nem mindenben értettem egyet azzal, amit ők csinálnak, mindenkit felhasználtak arra, hogy félreállítsanak, ez itthon a faluban nagyjából sikerült is.

Még eszembe jutott egy régi történet. Éppen megkonfirmáltam 1939 tavaszán, amikor nyáron egy század utászkatonáság érkezett a faluba, valahonnan Észak-Besszarábiából, hogy az Oláhbaksa–Bogdánd közötti összekötő utat, hidakat, sáncokat megcsinálják, hogy egy esetleges magyar–román háború esetén az út járható legyen. A katonaság mellett a község lakosságát is kirendelték a közmunkára, hogy egy fogat hány köbméter követ, egy személy hány napi közmunkát kell csináljon. Én is hordtam a követ a hegyesi kőbányából a fogatunkkal. Háborús hangulat volt, még az oláhbaksai állomáshoz csinált tankfogó árokásáshoz is beosztották a férfiebbereket. A század katonaságot házakhoz szállásolták, és mi is kellett fogadjunk, és fogadtunk is hat katonát. Volt egy üres szobánk, ahol éppen nem laktunk, abban rendezkedtek be. Szerencsére a hat közül csak egy volt román, de az is jól beszélt magyarul. Az öt magyar főleg a Székelyföldről, Jobbágytelke, Nyárádselye

falukból származtak, A jobbágytelki Kovács Laci verekedős legény volt, mutatta is a hátán, kezén a szúrt sebek helyét. Egy szeptember végi vasárnap este a pálinkafőzőből jöttem hazafelé szekérral. Amikor bekötöttem az állatokat az istállóba, a Laci kivette a kezemből a petróleumlámpát, egy néhány jó darab követ keresett az udvaron, és a kapu sarkától elkezdte a kődobálást. Én is hallottam, amikor egy érces hang rákiált románul: „Az anyád picsájába teszlek, ha elfoglak!” A Laci úgy gondolta, hogy a járőr, de a hangról megismerte, hogy az utászszázad parancsnoka, Cercea őrnagy volt az, akit meghajigált. Megijedt, befutott anyámhoz, elfújta az asztalon lévő lámpát, és felszaladt a padlásra, és bebújt a sarjú közé. A baj ott kezdődött, hogy az alszegi legények, Boros Jancsi, Szabó Mihály és Püsök Feri bált rendeztek az Alszegezen, a bálban egy kicsi nézeteltérésre került sor a katonák és a legények között, erre megjelent az őrnagy is, el is simult az ügy, és a bálból hazafelé tartó őrnagyot és kíséretét hajigálta meg a Laci. Az őrnagy és kísérete visszament a bálba, arra gondolva, hogy valamelyik legény hajigálta meg őket, elővette a három rendező legényt, a bírót, felkísérte a három fiút az iskolába, és ott alaposan elverték őket. Amikor másik reggel meghallottuk, hogy mi történt, Laci könyörgött anyámnak, nehogy elmondja az igazságot, mert akkor őtet még jobban megverik. Azokban az időkben nagy kultusza volt a román hadseregben a veréseknek, ezt főleg a Regátba vitt magyar fiúkon gyakorolták. Édesanyám megsajnálta a Lacit, és nem árulta el, hálából Laci amiben tudott, segített anyámnak.

1992 tavaszán megkért a sarmasági református pap, hogy átmenetileg segítsen ki a sarmasági egyházat, míg kapnak egy rendes kántort. Elvállaltam, biciklivel jártam Sarmaságra temetésekre, ünnepekre. Bessenyei István tiszteletes különösen az ifjúságot akarta összefogni, háromszólamú kórust akart alakítani, és lett is eredménye, bár elég sok türelmet igényelt az addig a bárókban szórakozó fiatalok között némi fegyelmet tartani. De azért sikerült annyira, hogy megígérte nekik, hogy ha elég ügyesek lesznek, elviszi őket egy kétnapos kirándulásra Sepsiszentgyörgyre az Incze Sándor esperes által vezetett református templomba. A két pap jó barátságban voltak, és meg is hívtak minket Sepsiszentgyörgyre kétnapos vendégszereplésre. A sarmasági pap rendelt egy buszt, és 1992. október 18-án elindultunk. Kolozsváron még felvettük a teológián tanuló Szász Róbert sarmasági teológust, és késő délután megérkeztünk Sepsiszentgyörgyre. Elszállásoltak a családknál, mi a feleséggel a főgondnoknál kaptunk szállást. Másnap megvolt a szép, tartalmas ünnepség, megnéztük a vártemplomot, vendéglátás, beszélgetés, és másik nap reggel kipihenten indultunk haza. Akkor voltunk először Sepsiszentgyörgyön. Azóta már, ahogy írtam, voltunk egyszer a feleséggel táncolni, majd még kétszer az Éva lányommal, a híres énekesnő, Dancs Annamária szüleinél, ahol az anyuka Évának osztálytársnője volt Enyeden. Elmondhatom, hogy kedves szép emlékeim vannak Sepsiszentgyörgyről.

E néhány kitérő után fogjunk hozzá az utolsó tíz év történéseinek a megírásához! Bár időben a legközelebb van, úgy érzem, hogy a legnehezebb ezeknek az eseményeknek a megírása. 2002 nyarán meghívót kaptam a Magyar Kulturális Örökség Minisztériumától, hogy augusztusi 19-án jelenjek meg családotul egy kitüntetés átvételére. A kitüntetést az Iparművészeti Múzeum aulájában vehettem

át. Meg is jelentünk, lányom, unokám a férjével, ott várt már a felterjesztőm, Dr. Magyar Zoltán, a MTA munkatársa, helyet foglaltunk, megkezdődött a díjkiosztás. Az asztalnál Görgey Gábor kultuszminiszter ült. Megkezdődött a kitüntetések átadása, engem egy kicsit későre szólítottak. Hosszú ideig tartott, míg a 166 kitüntetettet sorra kiszóltatták, én a nyolcvannyolcadik voltam. Röviden ez áll az oklevélen: „A Magyar Kulturális Örökség Minisztériumának minisztere Szilágyi Ferencnek az Életfa díjat adományozza. 2002. augusztus 20.” Én úgy tudtam, hogy a Népművészet Mestere díjra voltam felterjesztve, és azt látom, hogy Életfa díj, eddig nem hallottam ilyen díjról. Magyar Zoltán megmagyarázta, hogy ebbe a díjba három kultúra van elismerve, a népdaléneklés, néptánc és népi faragások. Ennek még jobban megörültem, úgyszintén a népes családom is. Amikor vége volt, akkor jöttek a gratulációk, először Bodza Klára népdalénekes, aki hasonló díjat kapott. Bodza Klára nevét ismertem már a régebbi *Repülj páva* versenyből. Aztán jött egy kitüntetett színész: „Gratulálok, ezt a tartást!” „Mit kell ezen érteni?” – kérdem. „Hát azt, hogy azt a tartást, ahogy ön kiment az asztalhoz, arra csak születni lehet. Mi színészek mozgáskultúrát tanulunk, de ezt nem tudják tanítani, erre csak születni lehet. Köszönöm szépen, még egyszer gratulálok, Isten áldja!” Aztán jött Veres Emese Gyöngyvér, a Kossuth Rádió riporternője: „Gondolta, Feri bácsi, hogy ilyen előkelő helyen ilyen szép díjat fog kapni?” – és az orrom alá tartotta a mikrofont. Hát ez váratlanul ért, de egy jól sikerült riport lett belőle. Megmondta, hogy mikor lesz a rádióban, és amikor hazakerültem, fel is vettem magnószalagra. Azóta sokszor meghallgattam. Aztán nekünk új dolog volt a svédasztal: én még válogattam magamnak egy tálcára, de a feleségemnek annyira új volt ez a dolog, hogy nem mert szedni, végül Magyar Zoltán hozott neki egy jó tányér töltött káposztát. Természetesen a család már tudta, hogy hogyan kell a svédasztalnál kiszolgálni magukat, ők is jóllaktak, de alig tudtunk együtt lenni, mert engem ismét hívtak az elnöki asztalhoz, hogy vigyem az útlevelemet és vegyem fel a 160 000 forint tiszteletdíjamat, amit az Életfa díjhoz adott a kultuszminisztérium. Ez is jól jött. Végül amikor már együtt volt a család, már készültünk az unokámékhoz, hozzám jött egy jólöltözött fiatalember: „Ön a Szilágyi Ferenc?” „Igen.” „Arra kéri Kelemen László államtitkár úr, hogy jöjjön velem!” Felvitt egy emelvényre, megismertem Kelemen Lászlót, a Fonó néhány évvel korábbi igazgatóját. „Gratulálok, Feri bácsi!” – és bemutatott néhány magas rangú úrnak, és arra kért, hogy a szomszéd asztalon lévő jó borokból én válasszak, és az urakkal koccintunk az Életfa díjam örömeire. Csodálatos dolog volt egy pohár jó borral a kézben elbeszélgetni egynéhány olyan emberrel, akik a Magyar Kulturális Örökség Minisztériumát képviselték.

Visszatérve a családhoz: Magyar Zoltán meghívására én és a feleségem elmentünk Nagymarosra, de előbb még elmentünk vele a szomszédos faluba,¹⁰ ahol megnéztünk a Kós Károly által tervezett templomot, aztán felmentünk a trianoni emlékműhöz, és estére érkezünk Magyar Zoltán Kittenberger Kálmán utcai villájába, amely egy völgyben van, és a házból a Dunán át a visegrádi várra lehet látni. Amikor Nagymaroson voltunk, éppen akkor áradt a Duna, amely részben elöntötte

¹⁰ Zebegénybe.

Nagymarost. Másnap a kertben, a hegyoldalban fényképeket csináltunk, háttérben az áradó Dunával, és visszajöttünk az unokámhoz Budapestre. Később még kaptam kitüntetést, de úgy érzem, hogy ez volt sokáig a legértékesebb díjam.

Tíz év óta még nagyon sokfelé jártam, sokfelé érdeklődök, de nem ismerek Erdélyben olyan magamfajta embert, aki megkapta ezt a díjat. Ismerek néhány Népművészet Mesterét, és tudok egy pusztinai nőt, aki nemrég Életfa díjas lett, de ő már Budapesten él, és úgy tudom, hogy képzőművész.¹¹ Ha valaki, egy magamfajta 7 általános iskolát végzett parasztember lenne ilyen díjas, azonnal meglátogatnám, lenne miről beszélgetni. Azt hiszem, nem állok messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy ezután a díjam után lettem kegyvesztett a szülőfálum vezető értelmiségei előtt, amelyben élen járt a lelkipásztor, úgy a régi, mint az új, amelyről a következő évekből még nagyon sok esetet fogok leírni, mert még a mai napig sincs vége annak a sok diszkriminációnak, amelyet ellenem elkövettek.

De menjünk vissza néhány évet. 75 éves születésnapom előtt Sike Lajos szatmári újságíró barátom arra kért, írjak magamról néhány sort, mert ezzel akar köszönteni a lapjában, a *Románia Magyar Szóban* a hetvenötödik születésnapomon. Meg is írtam, de valahogy úgy sikerült, hogy több volt benne a falu kulturális életéről szóló írás, mint magamról. Ez az írás arról szólt, hogy Szilágysámszon énekkultúrája folyamatosan hanyatlik, és hogy ez nekem nagyon fáj, mivel előzőleg harminc évig az egyháznál gyerekeket, felnőtt kórusokat tanítottam, de emellett lakodalmakban, pincés nótázásokban is az elsők között voltam, és látván, hogy ez mind kihalófélben van, egy Ady-vers utolsó soraival fejeztem be az írást. Íme a vers: „Nem kellett, amit felkínáltam, / Még lesz idő, hogy kellene, / Jézusmária, mit is tettem! / Vad csordának kell-e zene? / Óh, pusztába szállt zene.” Sike barátom úgy látta, hogy nemcsak nekem szóljon az ének, hanem „Menjenek e sorok Szilágysámszonba, de nem csak Szilágyi Ferinek”, Ezek a sorok valakiket (főleg egyháziakat) úgy felháborították, hogy megszerezték a saját újságpéldányomat a postáról, és azt hurcolták végig a faluba és a pincesoron, különösen a „vad csordának” kifejezést vették nagyon sértőnek. „Akinek nem inge, ne vegye magára” – tartja a közmondás. Sajnos, a később Sámsomba kerülő pap felvette, és egy gyalázkodó cikket írt rólam a szilágysámszoni református presbitérium nevében. Kérdezősködtem, de egyetlen presbiter sem tudott a cikkről, mire a pap azt mondta, hogy egy vasárnap délutáni beszélgetés alapján írta, valószínű, hogy csak a kurátorával. Ebben az egészben csak az a tanulság, hogy Szász Róbert lelkiismeret furdalás nélkül írja alá a presbitérium nevét olyan ügyben, amely még nem is az ő papsága idején történt. De a következő tíz évben még nagyon sok dolog történt, amely a papok (sámszoni papok) egyeduralmáról szól. A Sike Lajosnak írt írásomra van egy olyan mondat, hogy „Van egy talpraesett papunk”. Ezt a mostani kurátorunk úgy „felszívta”, olyan sértőnek találta, hogy a vasárnapi istentisztelet alatt kiállt az úrasztalához, és egy gyalázkodó beszédet tartott, hogy „Nekünk nem papunk van, hanem lelkipásztorunk, és vegye tudomásul mindenki, mert aki másnak vermet ás, maga esik bele!” stb. Ezt Bántó Zsigmond mostani főgondnok mondta, aki tíz éve volt alpolgármester, egyébként pedig régi jó párttag.

¹¹ A diószéni származású Petrás Máriáról van szó.

A régi papunk nyugdíjba vonulása után Szilágysámsonban elérkezett az idő, hogy mint minősített egyház, lelkészt válasszon. Ehhez lelkészválasztási pályázatot kellett volna kiírni, ehelyett a büntetett előéletű gondnok és egy kommunista presbiter fogták magukat, és elindultak papot keresni, és meg is hallgatták Szász Róbert sarmasági születésű egrespataki papot. Először én is úgy gondoltam, hogy lesz egy falusi papunk, akivel jól együtt tudok dolgozni Szilágysámson énekkultúrájának visszaállításában. Csalódtam. A két ember, Kis András és Bántó Zsigmond elindultak intézkedni a gyülekezet megkérdése nélkül, hogy Szász Róbert legyen a pap. Az esperesi hivatal ragaszkodott a törvényes eljáráshoz, mely szerint Szilágysámson egy minősített egyház, és csak olyan papja lehet, akinek legalább hat éves szolgálata van. A posztkommunisták győztek, Kovács Kálmán esperes beadta a derekát, és Szász Róbert az ő kinevezésével sámsoni pap lett, aztán több évre rá a templomban közfelkiáltással rendes pap is. Így lett a szilágysámsoni gyülekezet lelkészválasztói jogától megfosztva néhány posztkommunista ember által.

Csak egy eset a sok közül: első törvényes presbiterválasztáskor a pap kihirdette, hogy az egyházi tanácsba régi párttagokat ne javasoljanak presbiternek. Kijövünk a templomból, hallom, hogy mondja az egyik a másiknak: „Hallod, lépjünk vissza!” Mire a másik: „Hagyj békét, neki ezt kellett mondja!”, az egyik visszalépett, a másik maradt. Ezenkívül még egynéhányan amikor kijött, megkérdeztük a paptól: „Tiszteletes úr, hát a presbitérium néhány tagja igencsak jó párttag volt!” Azt válaszolta: „Hát miért nem fellebbezték?” Néhány évre rá ez a presbiter, K. Ernő úgy befutott a papnál, hogy ajánlkozott, hogy engem kikísér a templomból, de erre aztán már nem került sor, de aztán a templomban tüntetőleg elfoglalta az első padot, amelyet aztán a pap azzal hálált meg, hogy a temetésén külön kiemelte kimagasló érdemeit, amelyet halandó még senki nem érdemelt ki. A rendszerváltás után több mint húsz évvel már nem lehet mondani, hogy sok még a kommunista presbiter, de a főgondnokról úgy tudom, hogy ha nem is a helyi kommunista pártszervezetnél, de egy más munkahelyi szervezetnél párttag volt.

1994. június 4-én vettem részt először a Krasznán megrendezett *Szilágysági gyerek vagyok* megyei versenyen, felnőtt kategóriában, már 69 évesen. Olvastam a *Szilágyságban* a felhívást, úgy gondoltam, én is tudok dalolni, hát beneveztem. Addig alulbecsültem magam, hát kiderült, hogy népdaléneklésem, balladáim jócskán felülmúlták a többi versenyzők dalait. A szervező Gáspár Attila úgy írt rólunk, mert még vittem két leányt és két legényt, hogy „Vigyázat, mert a sámsoniak magasra emelték a mércét”. Tehát az első nekifutásra több első és második díjat kaptunk. Ennek köszönhetően 1995-ben a *Szilágysági gyerek vagyok* versenyt már Szilágysámsonban tervezték megrendezni. Amikor kijött Gáspár Attila, heves ellenállásba ütközött Püsök József akkori papunk és községi tanácsos részéről, mondván, hogy sok költséggel jár, de valójában jómagam és a csoportom előző évi jó fellépése volt az oka az irigy pap tiltakozásának. Végül is Szilágyi Bandi kultúrígazgató, tanácsos erélyes fellépésének köszönhetően mégiscsak megrendezték a versenyt 1995. június 10-én. Az addigi és talán az azt követőek közül is a legszínvonalasabb verseny lett ez. A feleségem a saját versét (*Szeressétek a dalt*) szavalta el, és e rendezvény sokat javított Szilágysámson megtépzott dalkultú-

ráján. Ezután még volt egy hasonló verseny Szilágysámsonban, de ennek az adta meg a fényét, hogy együtt lett megtartva a Dr. Magyar Zoltán által szerkesztett *Dalol Szilágyi Ferenc* című daloskönyv bemutatójával. A daloskönyvet 80. születésnapomra a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság adta ki, amelyet az Éva lányom finanszírozott. A könyvből sok versenyző, zsűritag, helyi vezető, magyar népzenei iskola kapott ajándékként, továbbá családtagok, rokonok, így a kiadótól kapott 110 darab csaknem fele elfogyott.

A *Szilágysági gyerek vagyok* versenyekre még évekig készítettem fel versenyzőket, akkor is, mikor én már a sokkal magasabb szintet képviselő *Hajnal akar lenni* versenyekre jártam. A *Hajnal akar lenni* versennyel párhuzamosan évekig készítettem fel versenyzőket a szilágycsehi versenyekre, de erről már előzőleg beszámoltam. 1996–1997-ben részt vettem a Körösfő felett a Ríszeg-tetőn a kalotaszegiek részére megrendezett hagyományápoló versenyen, de már nem mint versenyző, hanem hogy ismereteket szerezzek a további versenyekhez. Nagyon szerettem oda járni, sok szépet láttam, ott ismertem meg Tötszegi Andrást, aki később segített az *Utolsó óra* programban részt venni. A Ríszeg-tetőnek az volt a hátránya, hogy Körösfőtől még hat-hét kilométert kell odáig gyalogolni, és másodszorra feleségestől a tetőről lefelé jövet bőrig áztunk.

1997-ben a két lányom és családja elhatározták, hogy egy többnapos kirándulást rendezünk a Székelyföldre. Két kocsival kilencen vágunk neki a többnaposra tervezett hosszú útnak, a családból csak az öreg Berci, a vejem nem jött el. Így indultunk el én, Kató, Éva lányom és férje, Bella lányom, három unokám, a Bellus unokám és barátja. Jól haladtunk, első megállónk Marosludason volt, ott falatoztunk a tarisznyából, és tovább Marosvásárhely–Szováta–Székelyudvarhely, és végül a Szeltersz-patak völgyében Miklós Jutkáék nyaralójában szálltunk meg. Jutka Éva lányom osztálytársa volt, így kerültünk oda. Másnap Gyergyószentmiklós, a Gyilkos-tó, a Békás-szoros megnézése volt a program, és estére már Gyimesközéplekon voltunk, ahol Postás Balázs, sámsoni származású tanár közreműködésével házaknál aludtunk, de még akkor este megnéztünk egy táncos-dalos műsort a kultúrházban, ahol én is felléptem. Másik nap Gyimesbükk volt a program, ahol megnéztük a osztrák-magyar határország őrházát, meg átmentünk Palánkára, ami már a régi Regát, azaz a román Ókirályság területén van. Visszafelé megálltunk Csíkszeredán, a városnézés után a Jutkáék nyaralójába értünk. Ekkor Katónak eszébe jutott, hogy mi van az állatokkal, és nem volt tovább maradása. Bercike, az unokám kihozott a csíkszeredai vonatállomásra, és reggelre hazaérkeztünk. Jól sejtette, mert a kutya vagy egyéb valami megölte jó néhány tyúkját és csirkéjét.

1996. június 8-án már a Szatmárnémetiben megrendezett *Hajnal akar lenni* igencsak magas színvonalon megrendezett versenyen voltam. Ez a verseny már az egész Kárpát-medencét felölelte, és nagyon magasak voltak a követelmények. A vezetőség által összeállított huszonöt-harminc népdalból a versenyző által választott három ballada vagy népdal volt a programon. A Kárpát-medence területéről benevezett 34–36 versenyző két nap lépett fel egy igen szigorú, héttagú zsűri előtt. Első nap mindenki leénekelte a kötelező vagy a maga választotta számokat, a zsűri pontozása alapján fele kiesett, második napra már csak a megmaradtak fele

folytatta a versenyt az első, második és harmadik helyezéért, de az előző napon kiesettek is végig kellett hallgassák a versenyt. Az 1996. évi zsűri elnöke, Guttman Mihály volt. Én, mint a verseny legidősebb tagja a 71 évemmel, már az első versenyen a döntőbe jutottam, ha nem is a három díj valamelyikét, de néhány különdíjat kaptam. Ezek a díjak arra ösztönöztek, hogy a következő versenyre jobban felkészüljek, és hogy a tapasztalatok birtokában immár a három díj valamelyikéért versenyezzek.

1997. október 15–16-án ismét a *Hajnal akar lenni* versenyen voltam, de most már ott volt a feleségem, a lánya és veje is. A zsűri elnöke nem más volt, mint Budai Ilona népdalénekes. Levelet már váltottunk korábban is, most pedig a személyesen is megismerkedtünk. A *Fúvóm az énekem* című rádióműsorában így emlékezett meg erről a találkozásról: „Egy pirospozsgás mosolygós ember ölelt magához”. Azon az estén sokáig énekeltem neki a sámsoni népdalokat, balladákat, különösen a *Szállj el, te fekete fecske* kezdetű dalom tetszett neki. Egy másik rádióműsorában már ezzel a dallal köszöntött. Ekkor kaptam tőle az *Enekeljünk együtt* című kazettát. Ennek a találkózónak a kapcsán eljöttem hozzám, és két napon át daloltunk. Az élet úgy hozta, hogy nemsokára újból találkoztunk az óbudai Fonóban, és onnan nem messze a lakásán adtam neki barátságom jeléül egy általam faragott fonott széket és a *Dalol Szilágyi Ferenc* című daloskönyvet. Még az 1997. októberi versenyen sem értem el a három legmagasabb pontszámot, de nagyon megközelelttem. Talán majd jövőre. De azért egy-két különdíj mégis bejött, többek között Varga Attila országgyűlési képviselő különdíja.

1998. június 7–8-án újra ott voltam a szatmári filharmónia dísztermében, hogy harmadik nekifutásra talán sikerül. A zsűri tagjai mind híres emberek voltak. Megkezdődött a verseny, két év tapasztalatával most már reménykedtem. Együtt szorítottunk Sike Lajos szatmári újságíró barátommal, elénekeltem a dalaimat, kaptam 130 pontot, egy magyarországi lány volt előttem 131 ponttal. Még egy székelyudvarhelyi lány volt, aki jól énekelt, Szász Krisztina. Végre ő következett, jól énekelt, izgatottam vártuk a pontokat Sike barátommal, és bizony amikor összeadták, egy pont híján maradt le, 129 ponttal lett harmadik. Nagyon örültem, hogy végre harmadik nekifutásra ezen a nagyon előkelő, Kárpát-medencei szinten megrendezett versenyen díjazott lettem. A verseny utáni díszvacsorán a rendező azt mondta: „Kedves díjazottak, vegyétek tudomásul, hogy aki nálunk díjazott, arra felfigyel a Kárpát-medencei ének- és dalkultúra!” Most tíz év után tudom, hogy nagyon igaza volt. Még egy dicséretet kaptam Dr. Almási István zsűri elnöktől, amikor azt mondta, én egy ponttal többet adtam Feri bácsinak, mert először ő a legöregebb versenyző, másodsor mert nem zenetanárok készítették fel, hanem hozta a tiszta forrásból a balladákat és népdalokat.

Alig telt el néhány hónap és meghívást kaptam, hogy vegyek részt a Kolozsvár melletti Györgyfalván a *Vass Lajos Népzenei Verseny* elődöntőjén, még két zilahi lány jött. Bálint Zoltán, a feleségem unokája vitt, nehezen találtuk meg a falut, már javában folyt a verseny, amikor megérkeztünk, de nagyon örültem, hogy megérkeztünk. Itt ismerkedtem meg az ördögösfüzesi Lapohos Zsigával, akivel később sok helyen voltam együtt. A zsűri elnöke ismét Almási István volt, de itt találko-

tam először Kóka Rozáliával is, aki a Vass Lajos népzenei versenyeket szervezte. Én csak arra emlékszem, hogy hamar leénekelünk, egy kis társalgás, ismerkedés, és már indultunk is hazafelé. Ez az elődöntő 1998. október 4-én volt, akkor még nem tudtam, hogy ennek a falunak van egy Népművészet Mestere díjas embere, Joskó István személyében, akivel később sok helyen voltam együtt. Csak később tudtam meg, hogy ez a verseny része volt annak a Kárpát-medencében sok helyen megrendezett elődöntőnek, amelyen Kóka Rozália szerint hatezer versenyző közül válogatták ki azokat a személyeket, akik 1999. április 10-én részt vesznek a döntőn, amelyet a budapesti Semmelweis utcai Magyarok Házában rendeztek.

De vegyük sorjában: 1999. április elején levelet kaptam a kolozsvári Heltai Gáspár Alapítvány titkárságától, hogy április 8-án délután legyek a kolozsvári vonatállomáson, ott várnak. Úgy is lett, várt a titkárnő kocsiával és felvitt az alapítvány székházához. Ott elszállásoltak és mondták, hogy ide várják még Pusztináról Nyisztor Ilonát és László Erzsébetet, valamint Gyimesközéplektről Berszán Fülöpöt, és reggel indulunk Budapestre a *III. Vass Lajos Népzenei Verseny* döntőjébe. Másnap reggel egy mikrobusszal elindultunk a négy versenyző, két titkárnő és a sofőr, szép utazás volt. Délután megérkeztünk a Magyarok Házához, ott várt az unokám, akinek egy héttel korábban volt a lakodalma, és a Kanadában élő lányom, aki a lakodalom után itt maradt, hogy részt vehessen az édesapja versenyén. Estére Kóka Rozália összegyűjtötte az összes döntőt egy nagy terembe, ahol amolyan bemutatkozás-féleség volt, és mindenki beszámolt arról, hogy mivel fog fellépni a másnapi döntőn. Elég sokáig tartott, amíg mindenki elmondta a döntőre összeállított anyagot. Ott figyeltem fel egy névre, amelyet a Budai Ilona dalos füzetében láttam, Széles András neve volt. Rákérdeztem, hogy az a Széles András, aki Budai Ilonával együtt énekel a Vikár Béla Kórusban? „Igen” – mondta, és vacsorakor már egy asztalnál vacsoráztunk és arról beszélgettünk, hogy milyen hasonlóság van a szilágysági és a szatmári népdalok között. Széles András tunyogmatolcsi volt, Magyarországról. Másnap megkezdődött a népzenei verseny, ami már nem is verseny volt, hanem döntő. Itt le kellett adni az erre az alkalomra elkészített anyagot, és ezzel készen is volt a dolog. Mivel elég sokan voltunk, két napos volt a szereplésünk. Délelőtt a szereplések, délután csoportos városnézés. Magyarországról különösen sok volt a csoportos fellépés, csodálatos volt egy-egy vidék népviseletének a felvonulása: Matyóföld, Kalocsa stb. Erdélyből nem voltak csoportok, csak mi négyen énekesek. Én jól éreztem magam, itt volt Éva lányom, eljött Budai Ilona, közösen készítettünk felvételeket, külön a csángó asszonyokkal, de más vidék fellépőivel is. Végül kaptam egy oklevelet Vass Lajos képmásával és 10 000 forint tiszteletdíjat, és még akkor este elindultunk haza. Én Nagyváradon leszálltam, elköszöntem a csoporttól, és felültem a Nagyvárad–Zsibó vonatra, és így egy nagyon szép élménnyel reggelre már itthon voltam. Ez a Fonó után már a második nagy, előkelő szereplésem volt egy ilyen híres helyen, ma is jóleső érzéssel gondolok vissza erre a szép találkozóra, és úgy érzem, hogy többé már nem lesz alkalmam a budapesti Magyarok Házában fellépni.

Természetesen ha csak egy mód volt rá, nem maradtam le az évente megrendezett bogdándi tánctalálkozóról sem, ahová több mint tíz évig a kistraktossal men-

tem. Ha csoportosan mentünk, akkor a nagy stráfszekérrel, ha csak egyedül, akkor csak a kicsi traktorral. Bár nem lett volna szabad közutakon közlekedjek, de a bogdándi rendőr elnézte, hogy ilyen kulturális alkalomkor végighajtok a bogdándi főutcán a széri letérőig, onnan már Sámsonig csaknem tíz kilométer földút volt.

Amikor e sorokat írom, eszembe jutott, hogy néhány nap múlva lesz 23 éve, hogy feleségül vettem Laczi Katót. Még abban az évben mindketten megkaptuk a nyugdíjat, amit akkor olyan alacsony pontszámmal számoltak ki, hogy mind a mai napig kevesebb nyugdíjat kapunk, mint akik néhány évvel később kevesebb ledolgozott idővel mentek nyugdíjba. Ezt a Jóistenünk azzal pótolta, hogy egészséget adott, és a visszakapott földeken még tudunk termelni, először csak két tehénnel szántottam és dolgozgattunk, később olyan szépen gyarapodott a gazdaság, hogy már arra gondoltunk, hogy kellene venni egy kistraktort, amellyel könnyebb néhány darab földet és az 1500 tőke szőlőt megdolgozni. Ez az óhajunk valamikor az 1990-es évek közepén vált valóra. A feleségem veje, Bálint Lajos hozott egy szép kis új traktort Csíkszeredából a gyárból, egy húsz lóerős Hargita 200-as járművet, ez nagyon megkönnyítette a munkámat. Rövidesen egy kistársát és kapát vettünk hozzá, egy erős stráfszekeret, és hetvenvalahány évesen hamar belejöttem, és még másoknak is segítettem, különösen a feleségem családjának – csodálkoztak is sokan, hogy ilyen magas korban milyen jól vezetek. Csaknem tizenöt éven át e traktor a jobb kezem volt, amikor 2010 nyarán „lelökött”, azaz felborult velem, szerencsére semmi bajom nem történt sem nekem, sem a járműnek. Ekkor elhatároztuk a feleségemmel, hogy leszállok róla örökre, és odaajándékoztuk Bálint Lajosnak, aki annak idején Csíkszeredából elhozta nekünk. Lajos kifizette a sógorát, én meg kifizettem az én családomat. Így most csaknem 88 évesen, Kató 82 évesen gyalog járunk a nem messze lévő 1000 tőke szőlőt megdolgozni.

Visszatérve az 1980-as évek közepére: még történt egy fontos dolog az életemben. Az apámtól örökölt szőlőm aljában lévő pincém egy földcsuszás következtében úgy megszakadt, hogy hasznavehetetlen lett. Megkértem a téesz vezetőségét, hogy adjon helyet egy új pince építésére. Meg is jelöltek egy helyet a Szurdokban, ahol a legtöbb pince van. Örültem, mert a barátok, komák, rokonok szomszédságába kerültem. A beomlott pince anyagából egy szép emeletes pincét csináltam, ahol jól éreztem magam, hiszen ott volt a központ, ott alakultak a pincetársaságok, ott szólt legszebben a nóta, ott fogadtuk a különböző csoportokat, akik évente felkeresték a falunkat, tehát jó helyre kerültem. Aztán jött a rendszerváltás, mindenki visszakapta a saját szőlőjét, az én pincém a Vakkökös Gombosok egyikének, Bálintnak vagy éppenséggel a feleségének, Varró Irmának a területére esett. Bár a törvény védte az épület lebontását, a sorozatos veszekedések miatt úgy döntöttünk, hogy eladjuk, így megkértem a Nagykárolyban lakó leányomat, hogy mivel úgyis az övé lenne a pince, adja el a Varró Irma vejének, akivel egykor iskolatársak voltak, így aztán elég olcsón odaadta, mondhatnám bagóért. Mi pedig már előzőleg Katóval csináltunk egy még sokkal szebb pincét a saját szőlőnk aljában egy stablabb helyre, ahol aztán nekünk is jobb volt, mert a szőlő aljában minden szerszám kéznél volt, meg aztán a lakásunktól is csak feleannyi távolságra van, és várható öregedésünk miatt ezt is számításba kellett venni. Ez a pince 1993 nyarán épült,

az anyagon kívül nem került sokba, mert barátok, rokonok segítségével szépen haladt a munka, az összes famunka, ajtók, ablakok, tetőtér beépítése, egyszóval ami famunka, az pedig teljesen a saját kezem munkája volt, és csak egy pár napos kőművesmunkára hívtam segítséget. 1993 őszén már ide, az új pincébe szüretelttem, most már a magunkéba, és nagy megnyugvás az, amikor az ember a saját keze munkájának élvezzi az áldását, ezért is köszönet és hála annak a törékeny kicsi, de jó dolgos, szívós asszonynak, aki már csaknem huszonkét éve a feleségem, és akivel nemrég száz veder szőlőt szedtünk le, hordtunk össze a már csaknem húsz éve épített pincénkbe. Ilyenkor eszünkbe jut az a régi kis dalocska, mely szerint „Megkapáltuk szőlőinket három ízben is, / Nem sajnáltuk erőinket, de van haszna is, / Fáradozva emlegetjük a szüret nevét, / Nosza, pajtás, vigadozva igyuk a levét!”

Visszatérve: a Vass Lajos nevét viselő népzenei találkozó előtt egy héttel volt Budapesten a legelső unokám házassága. Alig ötvenen-hatvanan egy vendéglőbe gyűltünk össze. Nekem a házassági vacsora után a szűk családi beszélgetés a legemlékezetesebb, amikor a Lőpormalom utcai családi házban, az én jó sámsoni borom mellett arra bíztattuk a fiatalokat, hogy most már megvan a jó felsőfokú végzettségük mindkettőjüknek, szerezzék meg a doktori címet is. Néhány évre rá az unokám, Izabella doktorált le előbb. A Laci szüleinek van egy szép villájuk, néhány éve voltam náluk. Bella unokámnak már három gyereke van, így már nekik „dédi” vagyok, a napokban költöztek be a Csillaghegyen épített új családi házukba.

Ezekre az időkre esik, hogy nagyon sok szomszéd faluból kaptam meghívást falunapokra, vagy a Hadadon évente a szatmári MADOSZ által megrendezett egyhetes táborba. Ezekben a gróf Dégenfeld-féle kastélyban tartott táborokban az ott táborozó gyerekeknek tövisháti táncokat és népdalokat kellett tanítani. Néhány évig a feleségemmel és egy szomszédasszonnyal voltunk, később csak egyedül jártam. Jó barátságot kötöttem itt Koszta András igazgatóval, ebből a barátságból az lett, hogy a hadadi iskolának is adtam egy daloskönyvet, és megmutattam neki *A Szilágyság mondahagyománya* című, Magyar Zoltán által írt könyvet. Szilagybagosra egy falunapra mentem el, ott ismerkedtem össze Szémán Péter tudógyógyász szilágysomlyói főorvossal, aki által a Báthory Alapítvány részéről többször voltam Szilágysomlyóra is meghívva, először egy gyerekjáték rendezvényre, majd egy iskolai népdalversenyre mint zsűritag. Szémán Rózsának mint a *Gyermekkuckó* gyermekjátékok szervezőjének több, a régi iskolánkban tanított gyermekjátékot mondtam el, hogy továbbadhassa az iskolásoknak. A bagosi napokon tovább erősítettük barátságunkat Birtalan Józsi tárogatózenésszel, akivel később együtt jártunk a vőfélytalálkozóra. Itt szólított meg először Gyönyörű Zsiga, a Földesen évente megrendezett *Kárpát-medencei Vőfélytalálkozó* szervezője.

Ezekben az években háromszor is meghívott ez erkei református lelkész az erkei falunapokra, ahol a templomban klasszikus vallásos énekeket, a szabadtéri színpadon pedig tövisháti balladákat és népdalokat énekeltem. Itt történt meg velünk egy olyan eset, amelyet soha nem felejték el. Azt tanácsolták, hogy jöjjünk a Csibakút felé keresztül az erdőn, mert arra nincs olyan meredek domb. El is jöttünk a Csibakút felé, lassan eleredt az eső. Volt még két iskolás lány is a szekéren

lengi kis nyári ruhában. Ahogy beérkezünk az erdőbe, járt út híján jobbra-balra, le-fel megy a két gyenge ló. Mondom Zolinak: „Te, már régen ki kellett volna érjünk az erdőből, mi nem jó helyen járunk!” Egyre sötétebb lett, végül egy kis fénysugár, és a pocsolás, sáros úton kiértünk néhány házhoz. Kérdezzük, hogy hol vagyunk? Mondják, hogy Kusalyban, amely néhány kilométer Erkedtől és aszfaltozott út van, mi meg több, mint egy órát tekeregtünk a Pogányvár nevű nagy erdőben. Na, most mi legyen? Mondják, hogy a református templom felé alig száz méter erdő van és már közel a sámsoni Rigó-hegy. „Én többé éjszakára az erdőbe nem megyek, hát akkor irány az aszfalt!” Goroszló, Szilágyballa, Baksa, Ökörítő, Mocsolya, Sámson, szemerkélő esőben éjfél után 1 órakor érkeztünk haza. A Zoli anyja már az én hidamon várt a feleségemmel, azt sem tudták, merre keressenek. „A járt utat járatlanért ne hagyd el” – tartja a mondás, így lett a mi alig egy órás utunkból csaknem ötórás út. Még ezekben az években voltam Perecsenyben is egy jól megrendezett falunapon, ahol jó barátságot kötöttem Bonchidai Csaba polgármesterrel, feleségével, Katával, valamint a fiával, Lehellel, akinek a sámsoni népdalversenyen való szép énekléséért egy *Dalol Szilágyi Ferenc* című daloskönyvet ajándékoztam. De még ne hagyjam ki a mocsolyai falunapokon való részvételt sem. Személyesen keresett meg a mocsolyai pap, hogy vegyek részt a rendezvényen. Természetesen vállaltam, hiszen a két falu egy község, és sok a jó barát ott is. Küldött a pap egy kocsit, jó volt találkozni régi ismerősökkel, akikkel valamikor régen együtt jártunk bálókba, fiúk, lányok szép napokat töltöttünk el. Természetesen egynehány szép magyar népdal mindig került a programba, vagy tagja voltam a zsűrinek, amely eldöntötte, hogy az öt bográcscsúzó csoportból ki főzte a legízletesebb bográcst. Itt ért az a szerencsés meglepetés, hogy meg volt hívva Csúri István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke is, végighallgattuk a prédikációját a pap és két-három barát társaságában. Ahogy lejön a színpadról, jön felém, egyszer csak szólítja a feleségét: „Gyere, itt van a Feri bácsi, akit többször láttunk a Duna Televízióban!” Megismerkedtünk, közben jött a polgármester, hogy hívja a püspök urat és a feleségét egy finom bográcscsúzó vacsorára, és a püspök úr meghívott az asztalához, és afelől kérdezett, hogy hogyan jutottam el olyan helyekre, amiket látott a tévében. Beszélgettünk, közben kiderült, hogy egy közeli rokona, az érmihályfalvi Csúri Kati, akivel több éven át a *Hajnal akar lenni* versenyen léptem fel, az én Berci unokám feleségének is rokona valamilyen ágon. Másik évben itt a sámsoni falunapokon is részt vett, újból találkoztunk, kért, hogy gyűjtsek borral kapcsolatos tréfás mondásokat.

A harmadik vagy negyedik mocsolyai meghívásomnak volt egy csúnya vége. A pap meghívott, az alpolgármester vállalta, hogy elvisz. Jött is úgy 10 óra körül, hogy ő megy úgymond fogadni az érkező vendégeket, én ne üljek ott órák hosszat, ő ebéd után értem jön, a műsor úgyis csak délután lesz. „Igazad van” – mondom Kiss Levente alpolgármesternek. Ebéd után felöltözöm csizmásan, pricces nadrág, fehér ing, fekete lajbi, úgy, ahogy ilyenkor szokás, várom, eltelik egy-két óra, nem jön. Tovább várok, nem jön. Késő délután kimegyek a sarki sörözőbe, kiállt egy mocsolyai származású fiatalember: „Feri bácsi, hát maga itt?” Már egy órával azelőtt kiabált a mocsolyai pap, hogy: „Nem látták Szilágyi Feri bácsit?” „Látod,

hogy készültem!” – és elmondtam, mi történt. Később az alpolgármester úr mosta a kezeit, hogy elfelejtette, de nincs kizárva, hogy szándékos felejtés volt. Lesz még elég példa a továbbiakban hasonló esetekre. Később még megkért a pap, hogy a faragásaimat kiállítaná, ha odaadom. Odaadtam, elvitték, hazahozták, én elmondtam az alpolgármester esetét. Mit mondhatott volna, mint hogy sajnálja, de azóta Mocsolyára sem hívnak, megyek oda, ahol nem vagyok kegyvesztett.

A faragásaimat kétszer állították ki a sámsoni falunapokon. Faragott-fonott széket eladásra is kínáltam, kettőt megvett a helyi őrparancsnok, kettőt pedig az akkori jegyző, a családon kívül még csináltam Budai Ilonának, Dr. Magyar Zoltánnak és Kerekes Editnek, a zilahi RMDSZ elnökének, azonkívül az én családomnak, feleségem családjának; ezeket a ráérő időmben majdnem csak a magam és családom örömeire csináltam. Ezekben az években a feleségem sem ült tétlen, hiszen a faragott karosszékeket be kellett fogni hántalékkal, ami hasonlóképpen nagyon igényes munka volt. A feleségem a székfonás mellett minden évben szőtt is, ő már nem csak a családnak dolgozott, hanem pénzért is, többek között két zilahi családnak, Budai Ilonának, de ha olyan híres emberek jöttek hozzánk, akkor csaknem mindenki kapott emlékül vagy egy kendőt, vagy egy abroszt, vagy egy darab rongypokrócot. A pokrócsövés már „szedettes” is, ami azt jelentette, hogy különböző mintákat szőtt a pokrócba színes rongyokból. Amikor az esztovátára fel kellett húzni és be kellett a bordába vagy a nyüstbe fogni, én segítettem neki, mondjam azt, hogy szórakozásból, hiszen korábban csináltam elég sok esztovátát¹² és a hozzávaló csigát, vetélőt, feszítőt, csüllöt, és minden olyan kelléket, ami kellett. Egészen régen az volt a legszebb ajándék egy legény részéről, ha egy szép guzsalyt tudott csinálni a szeretőjének. Az ötvenes években aztán divatba jött a kerekes guzsaly, ezt már az unokaöcsémrel sorozatban csináltuk, pénzért. Ezeket legtöbbször a téli hónapokban csináltuk az amúgy nagyon szegény világban.

Az 1960-as években sem szűnt meg a fával, vagyis a famunkával való kapcsolat. A téveszben a tehéntartás még egy kicsi szerencsét is hozott, a sok trágya kihordása azt eredményezte, hogy nagyon sok jármot törtek el a gazdák, s mivel én voltam az, aki jármokat tudtam csinálni, hát az állattenyésztésben lévő brigádost megbízták, hogy a szőlőhegyen kiszáradt diófákat, cseresznyefákat vágassa ki, és abból csináltasson jármokat. Ebből az következett, hogy a brigádos maga mellé vett, és elindultunk járomnak való kiszáradt fákat keresni. Kivágtuk a fákat, megálapítottam, hogy ebből lesz nyolc-tíz járom, azt a téesz elvitte, kivágatta százhatvan centi hosszú, 15x10 centisre, és elhozta hozzám, amelyet én jó normáért megcsináltam, a maradék ágakat pedig összeszedtem és hazavittem, amely jól fogott, az akkor nagyon szegény tűzifa-ellátásban. Az akkori elnök, Barta Zoltán még megcsinálta, hogy egy traktor elejére körfűrész szereltesse, és télen a házakhoz jártunk tűzifát felválni pénzért. Ott is jól jött a jó norma meg még egy kis apró pénz is.

Aztán tovább fejlődött a fafeldolgozás, erős, nagy körfűrészeket vettek, azt a fűrészpadokra felszerelték, és az embereknek különböző anyagokat vágtunk pénzért. Ehhez nagy elővigyázatosság kellett, nem is volt baj, míg én választottam ki a segítségemet. Egyszer aztán egy pártgyűlésen néhány párttag felszólalt, hogy az

¹² A szövőszék szilágysági megnevezése.

elnök a nagygazdákat teszi a fűrészhez, ahol jobban keresnek, mint az autópakolással. Jön az elnök, aki előzőleg kulák volt, mondja, hogy: „Feri, megfúrtak. Én téged nem cseréllek le, de a kiségitő embereket le kell cseréljem”. Én tudomásul vettem. „De oktasd ki, mert ez nagy odafigyelést igénylő munka, én nem felelek, ha valami baj lesz!” Másnap jött az új segítség, néhány napig nem volt baj, de aztán a Gyula olyan szerencsétlenül nyúlt a fához, hogy levágta két ujját. Aztán jött a kivizsgálás, új védőfelszerelést kapott a fűrész, aztán tovább dolgoztunk, de most már az én embereimmel, és az én felelősségemre, és így még sokáig jól kerestünk.

Eleinte a téesz vezetőségét is régi párttagokból választották ki, de hamar rájött a magas vezetőség, hogy jól felkészült mérnököket küld a téeszbe, egyedül nem megy, így aztán néhány év alatt csaknem az egész vezetőség az addig is jól gazdálkodó, jó vezetői képességű emberekből került ki. Az első elnök a húgom férje lett, azonban hamar felfigyelt rá a „megye”, hogy nem képes egy ilyen nagy egységet vezetni. Elküldték egy kurzusra, és egy sokkal rátermettebb embert, a feleségem bátyját tették meg elnöknek, a sógoromat meg a könyvelőségre helyezték. A sógor nem tudta lenyelni, hogy felfelé buktatták, és az egyik vezetőségi gyűlésen összeszólalkozott a két sógor olyannyira, hogy összeverekedtek. Arról volt szó, hogy másnap az elnök jelentést tesz a megyénél. Reggel jön az anyám, mondja, hogy mi történt. Kérem az anyámtól: mit tehetek én? „Úgy gondoltuk, elmész a sógorodhoz, terád hallgat, hogy ne jelentse fel ezt az embert”. Nagyon jóban voltam a feleségem testvérbátyjával, de most éppen volt egy kis rövidzárlat, mert előzőleg hívott, hogy hagyjam ott a kántorságot, és dolgozzunk együtt a téesz vezetőségében. Egy darabig gondolkoztam, de amikor az anyám megtudta ezt, nem volt nyugta, és addig gyözködött, hogy elvettem a Bóbis sógor ajánlatát, és íme, most én menjek, hogy álljon el a másik sógorom feljelentésétől. Mondom az anyámnak: „Tudom, hogy mi a helyzet, de most csak te tudsz segíteni”. Némi töprengés után elmentem. A Bóbis sógort még ágyban kaptam, sejtette, hogy miért mentem. „Mi történt?” – kérdem. „Hát hogy a sógorod ittas volt, és nem tudta lenyelni, hogy már nem ő az elnök, és előbb szóban, aztán tettelesen is nekem jött, és kölcsönösen elcsattant néhány pofon, és annyi”. „Hát ide figyelj: én vagyok közbül. Ha elzáratod, rajtam és a húgodon töltik ki a bosszújukat!” „Hát jó, mondja, nem telefonálok, de még ne mondd nekik, hadd gondolkozzanak!” Annyit azért megcsinált, hogy a Sípos sógoromat kitétték a könyvelőségről azzal az indoklással, hogy gyakran ittas volt, ami szerintem is igaz volt, ami abból is látszott, hogy néhány éve a Bóbis sógor rákban meghalt, de a Sípos sógor azután sem került vissza, alkoholista lett.

Még kimaradt egy kis történet az életemből, hadd mondjam el azt is. Néhány éve a háború után kezdték a katonaköteles férfiakat katonának vinni, így én is kaptam egy behívót úgy '49 őszén. Hallottuk, hogy nem kell annyi katona, és elkezdődött különböző csatornákon a kiskapuk megkeresése, hogy miképpen lehet lefizetni azokat a tisztelet, akik elintézik, hogy hazaengedjenek. Mi néhányan egy zilahi kocsmárossal rendeztük, aki sok bort vásárolt apámtól, és így kerültünk kapcsolatba vele. Megkaptuk a behívót, megtudtuk, hogy mikor kell jelentkezni, előtte való este Morar elvitt egy házhoz, megmutatta, hogy kora hajnalban a hátsóudvar-

ban lévő fáskamrában várjuk a tisztet, aki egyenként bevisz egy szobába, itt és ott megegyezünk, mit és hogyan csináljunk. Hajnalban össze is gyűltünk néhányan a fászínben, és sorra fogadott a tiszt, külön-külön mindenkinek megmondta, hogy mit kell csinálni. Reggel 8 órakor jelentkeztünk a laktanyában, és sorra hívtak az irodába. Ott volt a tiszt, mutattam a ceglédi fogolytáborból kapott igazolványomat, elkéri, valamit írt, és elengedett. Én azt az embert soha az életben többet nem láttam. Délután aztán jön egy törzsőrmester, és szólította az embereket, hogy itt van egy hazaengedési igazolvány, és az a néhány tucat ember, akik ilyent kaptunk, már jöhettünk is haza.

Ez meglett, de közben átszervezték a megyéket. Mi a nagybányai tartományhoz és a szilágycsehi rajonhoz¹³ kerültünk, és így újra sokan megkaptuk a behívót. Most már Varró Gyulával indultunk el. Volt itt akkor egy Bodoi nevű perceptor, az ígérte, hogy megpróbálja elintézni. Azokban az időkben elég sok tisztet és altisztet leszereltek, azokat az adóhivatalokban alkalmazták, erre épített a perceptor. Egy szombat délben szól a perceptor, hogy estére jön egy tisztből lett adófelügyelő, és készülünk. Vágjunk le két szép csirkét, és hozzunk húsz liter bort, az lesz az ára. Jött is a Cocos nevű inspektor egy lóval és salapétával. Gyorsan megkapta a kért ajándékot, és amilyen gyorsan csak lehetett, neki a széri erdőnek Hadad felé. Nekünk megmondta, hogy holnap dél körül legyünk Szilágycsehben egy bizonyos háznál. Szilágycseh kb. három óras járás, mi Gyulával délre megérkeztünk, egy szép fiatalasszony fogadott. Mondjuk, hogy kit keresünk. Azt mondja, még nem jött haza, de telefonáljunk Hadadba. Úgy lett, telefonáltunk, és mondta, hogy máris indul, várjuk meg. Kiültünk a kertbe egy fa alá és vártunk. Közben jött a szépaszszony, és mondta, hogy ő diósadi magyar asszony. Jött is Cocos, mondta, hogy megy a barátjához és elintézi. Jött is nemsokára, azt mondta, hogy el van intézve, mehetünk haza. Mondtuk, hogy semmi írás? „Semmi. Menjetek haza!” Hazajöttünk. Igen ám, de a többi sámsoniak, akik már másnap bevonultak, panaszt tettek, hogy mi hol vagyunk. Néhány napra kijött valaki, és hívtak a milíciára, hogy kinek mit fizettünk? Mi nem válaszoltunk, felvették a jegyzőkönyvet, és elmentek. Úgy tűnt, hogy nem volt mindenki beavatva. Néhány nap múlva újra kijött valaki, és hívtak a milíciára, újból jegyzőkönyv, aztán szóltunk a perceptornak, csináljon valamit. Ezért, vagy amúgy is vége lett volna, nem tudjuk, de többet nem zaklattak. Ez történt ezelőtt hatvan évvel, sajnos, azóta nem sokat változott, elég sokat lehet olvasni, hallani a korrupcióról. Ezután elmondhatom, hogy rendes sorkatonára sohasem voltam, később voltam kétszer is néhány hónapos munkaszolgálatra behívva, amiről előzőleg írtam, de úgy éreztem, hogy ez is része volt az életemnek, és ez se maradjon ki. A jóval később kiadott katonakönyvembe az van beleírva, hogy „katonai szolgálatot nem teljesített”.

2004 februárjában megkeresett Lengyel László a budapesti Hagyományok Háza megbízásából, hogy alakítsunk egy kis csoportot, amely egy hétig minden este a Dunántúl nagyobb városaiban szilágycsehi balladákat, népdalokat és táncokat tanít majd a táncházakba járóknak. Így állt össze a kis csoport. Tagjai: én, Szilágyi Ferenc, Püsök Pista, Bántó Eszti, Matyi Pista és felesége, Gyöngyi, Kovács

¹³ Kerület.

Tibi prímás, Szilágyi Pityu brácsás és Kanalas Vilmos bögös. 2004. február 14-én reggel Lengyel László felvett egy mikrobuszba, és irány a Dunántúl. Szép utazás volt végig Magyarországon, délután meg is érkeztünk első állomásunkra, Pápára. Egy pár órás pihenő után este 6 órakor megkezdődött a sámsoni népdalok és táncok bemutatása. A zenészekkel meg volt beszélve, hogy csak sámsoni népdalokból válogatott csárdásokat, cövekelősöket húzzanak, ami nem volt nehéz, mert a Tibi és Vilmos nagyapja a híres sámsoni prímás, „Csillag” Varga Miklós volt. A pápai református kollégiumban tartottuk meg első bemutatónkát. Én sámsoni balladákat, népdalokat énekeltem, aztán a két pár táncos mutatták be a sajtóságos sámsoni csárdást és cövekelőt (gyorscsárdás), és be kellett mutassuk a sajtóságos sámsoni kétféle kifarolásokat is. Az első, amikor a férfi megfogja a táncosa ujját és egy taktusra kétszer jobbra és balra szembe fordítja magával a táncosát, aztán forognak együtt tovább, a másik, hogy a férfi elengedi a táncosát, és amíg füttyügtetve egyet fordul, addig a nő kettőt fordul, és így rendes taktus szerint érkezik tovább, ezeket a díszítéseket mindig a férfi határozza meg, és lehet csinálni mind a lassú csárdásban mint a cövekelőben is. És még van egy másik díszítés, amikor a cövekelőben az egyik férfi elengedi a jobb kezével a táncosát, ránéz a másik férfire, aki hasonlóképpen csinálja, akkor körbeállnak, és akkor a bal lábukon cövekelnek jobb kézzel, megverik a jobb lábukon a csizmaszárát, ebbe a körtáncba aztán bekapcsolódhat akár még néhány további pár is, és így egy szép nagy körtánc lesz belőle. Ezeket a motívumokat kellett bemutatni a táncház-látogatóknak. Az aprólékos bemutató után mi is táncoltunk a vendégfogadókkal és viszont. Ez a táncoktatás másfél-két óráig tartott, aztán folyt a tánc, ameddig a vendéglátók jónak látták. Volt, hogy éjfélig is.

Az első pápai bemutatóhoz hozzátartozik egy kedves élmény. Már túl voltunk a bemutatón, amikor megszólít egy jól öltözött nő: „Feri bácsi, jöjjön, ülünk le egy kis beszélgetésre!” Megyünk, és egy asztal mellé leülünk. Bemutatkozik: „Müller Anita, a kollégium igazgatónője vagyok”. Sokáig kérdeztetett: hogyan jutottam ideig, milyen végzettségem van stb.: Került valami könnyű ital, koccintottunk, gratulált és megkért, hogy táncoljunk néhány percet. Így sikerült néhány percet a Pápai Református Kollégium igazgatónőjével táncolni, csaknem nyolcvan évesen. Évek múlva ülök a Duna TV előtt, egy Győrben rendezett református találkozó volt a műsoron, egyszer csak mondják, hogy Müller Anita, a Pápai Református Kollégium igazgatónőjének az előadása következik. „Gyere ide, Kató, szólok a feleségemnek, nézd meg, kivel táncoltam Pápán!” Másik nap vasárnap elmentünk a református templomba az istentiszteletre. Egynéhányan felismertek: „Maguk a szilágysámsoniak?” „Igen”. Hívtak egy kis beszélgetésre, de már indultunk tovább. Egy óra alatt a Rába menti Sárváron voltunk. Sárváron a kastély udvarában álltunk meg, mondták, hogy ott lesz a bemutatónk, de előtte megnéztük a kastélyban berendezett nagyon szép múzeumot. Este 6 órakor megkezdődött a már előre meghirdetett bemutató, itt kevesebben jöttek, mint Pápán, de éppen úgy végigcsináltuk. A bemutató után néhány idősebb pár meghívott az asztalukhoz, és ott néhány üveg sör mellett sokáig elbeszélgettünk, olyannyira, hogy Lengyel László már keresett, hogy a táncokban lévők még hallani szeretnének egynéhány

szép sámsoni népdalt. Visszamentem, és Szilágyi Pityu kísértetével még csaknem éjfélig táncoltunk, daloltunk. Tudni kell, hogy Pityu sokkal jártasabb a népdalok zenélése területén, mint Kovács Tibi. Azzal a meggyőződéssel tértünk nyugovóra, hogy a vasárnap esti második bemutatkozásunk is szép volt a Rába parti kisvárosban. Mire felkeltünk és megreggeliztünk, eltelt az idő, és máris indultunk egy nagyközségbe, Szentgálra.

Ez a község valahol a Balatontól északnyugatra van, és Lengyel Lászlónak valamilyen kötődése van a községhez, annak ellenére, hogy a kalotaszegi Türet tartja szülőfalujának. Szentgál felé menet egy helyen megállítottak, csak fél úton ment a forgalom, mert a környék tejtermelői néhány tucat traktorral elállták az utat. Mikor megtudták, hogy kik vagyunk, nyomban hoztak néhány liter tejet. Szentgálra érkezve egy idősebb asszony házához értünk, ahol falusi módon terítették, és falun szokásos ebédet ettünk. Az asszony ugyancsak csodálkozott, hogy mi is falusiak vagyunk. Ebéd után Lengyel László elvitt szálláshelyünkre, egy erdész mérnök házába. Ez újabb meglepetés volt, mert egy régi nagy épület lett úgy átalakítva, hogy megmaradjon a ház falusi formája, de felül a tetőtér már a modern lakás minden kényelmével volt ellátva. A házigazda szerint a szőlő e községben már nem terem meg, pedig dombos vidék, ő az évre való borát a Pápától nem mesze lévő Somló hegyről szerzi be. Még volt nálam egy faragott tárgy, azt nagy szeretettel fogadta és elhelyezte a többi gyűjteménye közé. Nem kérdeztem, hogy szentgáli-e, de egy olyan értelmiségi volt, aki otthon van a hagyományok ápolásában. Az este bemutatkoztunk a rendes program szerint. 6 órakor kezdődött, látszott, hogy falun vagyunk, nem is volt olyan nagy közönség, mint városokon, azért mégis volt egy kis érdekessége. Hogy számosabb legyen a közönség, a nem messze lévő kisvárosból, Tapolcáról eljött jó néhány tanár, zenetanár, hogy élőben lássanak szilágysági táncosokat, énekeseket. Sokat beszélgettünk, különösen azután, hogy mondtam, hogy 1944 őszén jártam Tapolcán, néhány napi keszthelyi tartózkodásunk idején Tapolcáról hoztuk a kenyeret. Akkor elmenekített levették voltunk. Jót aludtunk az erdész úrnál, még egy kis beszélgetés, és délután indultunk Zalaegerszegré.

Ez már nagyobb város, arra emlékszem, hogy egy szállodában szálltunk meg. A fellépésünk a már megszokott 6 órakor volt, és itt már rendes táncházban és elég nagy közönségnek mutattuk be a dalainkat, táncainkat. Zalaegerszegen a kényelmes szállodán és fényes vendéglőn kívül nem történt semmi különös, amelyről többet kellene írni. A kényelmes szállodai szobánkban jól kipihenve indultunk egy hosszabb útra Sopronba. Máig sem tudom, hogy Lövé benne volt-e a programban, de tény, hogy ott is megálltunk, bementünk a nagyközség iskolájába, és alig fél órán belül az egész tantestület és a diákság a tornateremben voltak, és mi egy rögtönzött bemutatót tartottunk, amely nem tartott tovább harminc-nyolcvan percnél. Ott a diákok a padlón ülve nézték végig a táncainkat, hallgatták meg a dalokat, aztán egy-két szendvics és kávé után mentünk tovább Sopron felé.

Lövéből Sopronig azon gondolkodtam, hogy csaknem hatvan év után újra fogom látni a várost, ahol két és fél hónapot töltöttem életemnek a legszebb korában. Itt töltöttem be 1945. február 22-én a huszadik évemet, a csaknem mindennapos légiriadó, futás ki az erdőbe, és egy szörnyű bombázás után, amikor 1945. már-

cius 30-án Sopron elesett. Ezekkel a gondolatokkal érkeztem Sopronba. Itt is úgy alakult, hogy egy iskolánál soron kívül újból bemutattuk dalainkat, táncainkat, a főtéren keresztül menet megismertem a város egyes épületeit, különösen a várost jelképező nagy templomot. Elszállásoltak, és izgatottan vártam az estét. A program szerint 6 órakor meg is kezdődött, mondhatnám, hogy eddig a legnagyobb létszámú táncházban. Minden szépen ment, meghallgatták a dalaimat, megnézték a táncainkat, és elkezdődött a sámsoni táncok tanítása. Látszott táncházba járókon, hogy gyakorlott táncosok, mert elég hamar „ellopták” a különböző kiforgásokat, lábveregetéseket. Mikor egy csoport idősebb táncos megtudta, hogy Életfa díjas vagyok, az asztalukhoz hívtak és sámsoni fejfák (gombfák) motívumait rajzoltatták, és így tőlük kérdeztem meg, hogy megvannak-e még azok a laktanyák, ahol én voltam. Természetesen ők még akkor nem éltek, de a végén sok mindent megtudtam tőlük, és így azzal az érzéssel ért véget a soproni fellépésünk, hogy sok mindent megtudtam arról a városról, ahol csaknem hatvan éve a második világháborúban több hónapot töltöttem.

A soproni két műsorunk között volt időnk egy kis városnézésre. Feltűnt, hogy több helyen is erdélyi árusok székely szőtteket árultak, jó messzire eljöttek. Mondták, hogy megéri, mert sokan jönnek nyugatról, és jól megfizetik a székely szőtteket, varrottásokat. Másik nap vissza Budapest felé ismét nagy élmény volt azon az úton jönni, amelyen egykor a győri fogolytáborból több napon át orosz katonák kísérték ezres csoportokban gyalog Budapestig. Alig két óra múlva Piliscsabán álltunk meg, mondták, hogy ott lesz a következő fellépésünk. Mintha nem is kisváros lenne, a fák között mutatkozott néhány ház, de aztán a Pázmány Péter Tudományegyetem körül már látszott, hogy híres helyen vagyunk. Egy domb alatti szállodában lepakoltunk, egy kis ismerkedés az egyetem épületével, megvacsoráztunk, és már gyűltek is a táncház tagjai. Elég sokan jöttek, megkezdődött a már megszokott program, figyelmesen meghallgatták a sámsoni balladákat, népdalokat, aztán következett a táncok bemutatása. Nekem feltűnt, hogy több ismerős férfarcot látok. Kérdezem tőlük, hogy hol találkoztunk mi már? „Hát tegnap este Sopronban” – mondják. Annyira megtetszett nekik a táncunk, hogy néhány párnak megérte, hogy még egy este velünk legyenek, és alaposabban megtanulják a szép szilágysági táncainkat. Piliscsabán még volt egy nagyon szép élményem. Az egyik szép diáklány az egyik szünetben megszólított, hogy „Feri bácsi, én is tudom az imént énekelt szép sámsoni népdalt, hogy ’Szállj el, te fekete fecske!’” „És kitől tanultad?” – kérdem. „Ilonka nénitől!” – válaszolja. Kiderült, hogy az óbudai zeneiskolába jár, ahol Budai Ilona népdalénekes tanít, és ott tanulta. És nagyon örült, hogy most élőben hallotta tőlem is. Bemutatkozott, Mocsári Erikának hívták, aztán még több levelet is váltottunk, és ma is sok szeretettel gondolok a szép, okos diáklányra.

Másik nap sokáig aludhattunk, mert már csak egy helyen kellett fellépni, a budapesti Hagyományok Házában, ahonnan az egész turnét szervezték. Pénteken délután, 2004. február 20-án megérkeztünk az utolsó fellépésünk helyére, itt már ki sem csomagoltunk, mert a fellépés után indultunk is haza. Koradélután már ott voltunk. Pávai István aligazgató fogadott, meghallgatta Lengyel László jelentését,

megköszönte jó szereplésünket, és közölte, hogy a táncház előtt még adjunk egy műsort a stúdiónak. Úgy is lett, megcsináltuk a stúdiófelvételt, amely jól sikerült, hiszen eleget gyakoroltuk, csaknem egy hétig. Közben jelezték, hogy a bejáratnál vár az unokám a nagyobbik dédunokámmal. Lementem hozzájuk, átadtam a kis hazuról hozott csomagot, egy negyed órát elbeszélgettünk, és mentem vissza a csoportomhoz. Ahogy megyek fel a lépcsőn, egy tévéből ismert arcot látok: ez csak Sebestyén Márta lehet, aki beszélget egy férfivel! Odamegyek, köszönök, kérdem, hogy Sebestyén Márta énekes? „Igen, mondja, maguk a sámsoniak?” „Igen” – mondom. „Gratulálok!” Aztán néhány mondat után elköszöntem, de elmondhatom, hogy néhány mondat erejéig találkoztam Sebestyén Márta énekesnővel is, talán először és utoljára.

Nagy izgalommal vártuk az utolsó előadásunkat. Ahogy számítottunk rá, a legtöbben ide jöttek el, meg sem merem becsülni, mennyien lehettek. Minden rendben ment úgy, mint eddig, figyelmesen végighallgatták a dalaimat, végignézték a táncainkat, elkezdődött a tanítás. Már javában ment a tánc, egyszer csak megérkezett a Hagyományok Háza négytagú zenekara, és már hétre szaporodott a zenekar, két primás, két brácsás, két bőgős és cimbalmos, most már aztán lehetett táncolni! Itt is, mint Piliscsabán, a szünetben megszólított egy lány: „Feri bácsi, nem ismer?” „Mondjad már, ki vagy!” „A Bellus sógornője, a Laci húga”. „Hát most már tudom, te vagy Márta, aki mondtad néhány éve, hogy a Bartók Együttesben táncolsz!” „Igen, mondja, de jöjjön, üljünk le és beszéljünk!” Nem sokáig tartott a beszélgetés, mert jött valaki, hogy hivat Pávai István aligazgató, mert csinálni akar néhány felvételt sámsoni népdalokból és balladákból. Lementem, az irodájában fogadott, mondja, hogy mit akar. „Tessék, állok rendelkezésre!” Gondoltam, hogy csak néhány dal lesz, de elég hosszúra sikerült, kihasználta az alkalmat, de én sem bántam, a Hagyományok Házában jó helyen vannak. Visszamentem, a Mártát már nem találtam, és javában folyt a tánc. Az egyik szünetben aztán Püsök Pista szól a mi zenészeinknek, hogy húzzanak neki egy szólótánc dallamot. Megkeresik a zenét, Pista nekifog egyedül táncolni, aztán feláll a padról egy kis nő, már nem éppen fiatal, szembe áll a Pistával, és elkezd táncolni. Na aztán a Pista látván, hogy a kis nő is ismeri ezt a fajta táncot, mindent bele, a ritmus egyre gyorsabb. Pista csak azért is, a kis nő sem hagyja alább: egy olyan szólótáncot látott a budapesti közönség, és mi sámsoniak is, amilyent csak nagyon ritkán lehet látni. Nagy taps, de már minden táncos úgy kifáradt, hogy jelezték, hogy elég volt. Aztán éjfél felé eloszlott a társaság, de még egynéhány férfi és mi ott maradtunk, átmentünk egy kisebb terembe, került egy kis ital, s még a két zenekar kíséretével ismert magyar nótákat dalolgattunk, és csak úgy éjfél után 3 órakor indultunk haza. Jól jöttünk, hajnal felé Berettyószéplakon egy bárnál megálltunk, ittunk valamit, aztán Lengyel László másodmagunkat kifizetett, személyenként 21 000 forintot, aztán tovább Sámson felé, mindenkit a kapujában tett le, és mindenkitől kapott egy korsó bort.

Ezelőtt néhány évvel egy hideg decemberi napon megkeresett Magyar Zoltán és a füleki Varga Norbert, hogy egy készülő könyvhöz énekeljek magnószalagra népdalokat, balladákat, névnapi köszöntőket, bordalokat, karácsonyi betlehemes dalokat. Hideg idő volt, de azért egy hét alatt összegyűlt 250 dal. Szerencsére egy

nagy füzetben fel voltak írva a dalok kezdősorai, és így nem kellett keresni, csak lapozták a füzetet, és már jött is a dal és telt a szalag.

Ezeken a nagy eseményeken kívül minden évben részt vettem a szilágysági szőlősgazdák borversenyén, amelyet legtöbbször tavasszal rendeztek. Ha jól emlékszem, legelőször Szilágycsehbe voltam, onnan van két darab ezüstéremem. Én magamban úgy fogalmazok, hogy nem is annyira a díjakért, hanem azért mentem évente, mert ott nagyon sok okos ember fordult meg, és a velük való barátság és ismerkedés kedvéért. Így találkoztam a híres erdélyi borással, Dr. Csávossy Györggyel is,¹⁴ akivel beszélgetés közben kiderült, hogy néhány hónappal én vagyok az idősebb, mindketten 1925-ben születünk, én télen, ő nyáron. Aztán a sok jó bortermelő mellett legtöbbször ott vannak a megye magyar vezetői is, mert az az igazság, hogy a szilágysági bortermelők 99%-a a magyarok közül kerül ki, csak néha tűnik fel egy-egy román. Nem állok messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy ők sem őstermelők, hanem veszik a bort, hogy részt vehessenek a versenyen. A versenyeket rendező falvak is a jó borokat termelő falvak közül kerülnek ki, úgymint Szilágycseh, Kraszna, Szilagyballa, Sarmaság, Szilágysámson, Zovány, Szilágysomlyó, ezek közül volt már olyan, ahol többször is rendeztek borversenyt. A díjak kiosztása után mindig van egy kis eszem-iszom, legtöbbször zenekar is, ahol aztán mi, a bortermelők igencsak megdicsérik a borainkat, így aztán a „Piros kancsó, fehér bor”, meg a „Sámsoni rongyos pince”, meg sok-sok egyéb bordal dalolásával ér véget a borverseny. Ahogy említettem, nekem a sok jó bortermelő barát a lényeg, de azért azt is sokra értékelem, hogy amikor a pinceajtómat kinyitom, elsőként azt pillantom meg, hogy a pincém falán rámában ott sorakozik több, mint fél tucat oklevél. Mivel az utóbbi néhány évben én lettem a legidősebb borversenyző, és ismerik a kultúrában elért eredményeimet, a megszokott bordalok és magyar nóták mellett megkérnek, hogy énekeljek kevésbé ismert betyárnótákat vagy éppen klasszikus nótákat, névnapi köszöntőket, mondjak borköszöntőket is.

Ha már a borversenynél tartunk, említsük meg a mostani évben megrendezett ballai borversenyt is, mert olyan volt, amit sokáig nem felejték el. A borverseny rendezése úgy indul, hogy valamelyik község polgármesteri hivatala közösen az RMDSZ vezetőivel megállapodnak a verseny napjában. Közzéteszik az újságban, aztán a versenyt rendező község leközi az addig versenyző községek hirdetését, hogy mikor és hol lesz a verseny, minden mintából két darab másfél literes flakonnal fel kell vinni a polgármesteri hivatalba, továbbá mintánként tíz lejt. Aki több jó borával akar versenyezni, az annyi két flakonnal és annyi tíz lejt, de két vagy több mintát legtöbbször csak a szilagyballaiak küldenek. Szilagyballa az utóbbi években nagyon felfutott a minőségi borok termelésében, aminek az az oka, hogy valamikor a téesz által telepített szőlők fajtánként maradtak meg, és így külön tudják szüretelni és kezelni azokat. A beküldött mintára rá kell írni a versenyző nevét, a bor fajtaját, és hogy milyen évjárat. Ezt a versenynap előtti napon összegyűjtik a versenyt rendező községbe, egy öt tagú zsűri előbb végigkóstolja, a beküldött mintákról leveszik a versenyző nevét, a község nevét, és csak a fajta marad rajta, és kap egy számot; ezt azért csinálják, hogy a zsűri ne tudja, hogy kié (bár így lenne).

¹⁴ Csombordi borász és író, a *Jó boroknak szép hazája, Erdély* című összefoglaló mű szerzője.

A zsűri aztán megállapítja, hogy a beérkezett hatvan-nyolcvan mintából hány az aranyérmes, hány az ezüst és hány a bronz, aztán az érem nélküli borok is kapnak egy a részvételtől szóló diplomát. Ezután a verseny napjának délutánján a versenyzők jelenlétében ünnepélyes keretek között kiosztják az okleveleket, szokás szerint a kicsiken kezdik és az aranyérmesekkel végzik. A 2000 körüli években az Erdély leghíresebb borásza, Csávossy György volt a zsűri elnöke, később Kovács Adorján kárásztelki születésű híres borász, végül az idén, 2012 tavaszán Szilágyballán rendezett versenyen már csak nagykárolyi, erdődi, bélteki borászok bírálták el a szilágysági borokat. Én nem voltam ettől elragadtatva, mert tudott dolog, hogy a Béltek és Erdőd környékén élő svábok soha nem termeltek olyan minőségi borokat, mint a szilágyságiak. Adott a kérdés, hogy a Szilágyság nem termelt ki zsűritagoknak való embereket?

De térjünk vissza az esetemre: 2010 tavaszán Kárásztelek község kapta meg a borverseny-rendezés jogát. Már hetekkel előtte a szilágybagosi borbaráttól, Birtalan Józstól tudtam, hogy Kárásztelken borverseny lesz. Vártam, hogy Sámsonban is ki lesz hirdetve az érdeklődők számára a tanácsnál. A tanácsnál azt mondták, hogy még nem kapták meg a hivatalos írást, végül egy héttel a verseny előtt szóltak, hogy lesz, és pénteken reggel vigyem fel a mintát, mert vinni kell Kárásztelekre. Felviszem, de egyik polgármester sincs ott. Azt mondja az egyik hölgy, tegyem le az alpolgármester asztalára. Letettem a két flakont és a tíz lejt. Vártam, hogy hányan leszünk, mikor és kivel megyünk. Szombaton reggel kértem a polgármestert, hogy elvitték-e a mintákat? Azt mondja, hogy el. „És hányan megyünk?” – kérdem. Nem tudja, ő nem jön, mert a felesége rokonának lesz a lakodalma Mocsolyán, ő oda kell menjen, de a beszéljek Boda Lacival, ő is küldött mintát. Keresem Boda Lacit, nem találom. Éppen jöttek a feleségem veje szőlőpermetezni Nagyfaluból, kértem, hogy ha végeztek, hazafelé menet elvisznek-e Kárásztelekre? Egy jó kerülővel a nagyfalusi vő elvitt, a feleségem másik veje, Bálint Lajosék már ott vannak, nemsokára jön a díjkiosztás. Letülök a ballaiakkal, ők is csak öten vannak, várom, hogy szólítsanak. Tudtam, hogy nem leszek aranyérmes, de legalább részvételi oklevelet kapok. Nem kaptam. Szóltam a zsűri elnökének, Kovács Adorjának. „Nincs baj, Feri bácsi, utána nézek!” – mondja. Kis idő után jön, és mondja, hogy olyan gyenge volt a borom, hogy nem is tették be a versenybe. Elgondolkoztam, hogy mi történhetett: a borom jó vegyes, kétéves, ahogy most mondják, szép tiszta száraz bor... A ballaiak összenéznek, ők sem értik. Kimegyünk, beszélgetünk, egyszer csak mit ad Isten, jön a sámsoni két polgármester, a rendőr, és még két másik barát. Kértem a polgármestertől: „Nem tudtok hazavinni?” „Nem, hiszen öten vagyunk”. Mondom: „Azt mondtad, hogy nem jössz, mész a lakodalomba”. „Hát így alakult” – mondja. Lajos, a feleségem veje megkérte Seres Dénes országgyűlési képviselőt, az vállalta, hogy hazahoz. A polgármester és barátai eljöttek az ingyen lakomára, engem kinevettek, mintha hallanám, hogy mondják: „Üljön le már a vén... a seggére!” (írhatnám másképpen is). Egy kicsi idő után szólt a képviselő: „Feri bácsi, üljön be, mert megyünk!” Beültem, elindultunk, egy hídon aztán megállítja a kocsit, és a képviselőt kihívják. Hosszú idő után jönnek, hogy én és sofőr is menjünk be a kerti pincébe, amely az Ágoston család pincéje volt,

néhány emberrel ott volt a zsűri elnöke, Kovács Adorján is. „Mi történt a borával, Feri bácsi?” Én elmondtam, ahogy tudtam. Máig nem tudom, hogyan történt, csak annyit tudok, hogy része lehetett annak a bosszúnak, amelyet a sámsoni vezetőségtől, polgármestertől, alpolgármestertől, paptól, főkurátortól sorozatosan kapok. Még megemlítem, hogy ott Kárásztelkén jó ideig elbeszélgettem a polgármesterrel, Faluvégi Ferivel, és első benyomásom is az volt, hogy boldog az a falu, amely ilyen okos embereket nevel, és aki ilyen tudással a faluját szolgálja.

Ez évben is volt borverseny Szilágyballán, de már nem bíztam a sámsoni vezetőségben, és Bálint Lajos, a feleségem ballai veje adta be a mintákat. Kocsit fogadtam, aztán jött a sámsoni csapat is két kocsival, még szerencse, hogy volt üres hely, hazahoztak. Jól éreztem magam, sokat beszélgettem a megyei magyar urakkal, megkaptam az oklevelet, eldalolgattunk, és most már valóban hazahoztak, de úgy határoztam, hogy több borversenyre nem megyek, mert a ballai borverseny is már inkább választási kampány része volt, odalett a nyolc-tíz évvel korábbi versenyek hangulata, amikor még a szilágysági dombok szőlőtermesztésre alkalmas adottságai volt a téma, és nagy odafigyeléssel hallgattuk Dr. Csávossy György szakelőadásait, mely szerint a a tövisháti dombok milyen nagy lehetőséget rejtjenek.

2005 tavaszán kaptam a hírt, hogy menjek Kolozsvárra, mert a Kriza Kiadónál¹⁵ elkészült a Daloskönyvem, amelyet néhány éve, azokon a hideg december eleji napokon Dr. Magyar Zoltán és Varga Norbert magnószalagra felvettek. A 250 dalt a Nagykárolyban élő lányom kolléganője, Kondor Ági kottázta le, és amelyet Magyar Zoltán szerkesztett meg, írt hozzá tanulmányt, és amelynek kiadását a Kanadában élő lányom finanszírozta.¹⁶ Így történt, hogy megbíztam Dr. Almási István népzenekutató barátomat, hogy a 100 darab szép daloskönyvet vegyen ki, vigye magához, és én majd érte megyek. A könyv hazakerült, aztán jött a hír, hogy 2005. június 4-én Szilágysámsonban rendezik meg másodszer a *Szilágysági gyerekek vagyok* népdalversenyt. Megegyeztem Gáspár Attilával, hogy közösen tartsuk meg a népdalversenyt és a könyvbemutatót, ebben meg is egyeztünk, most már csak egyeztetni kellett, hogy minden érintett ott legyen a bemutatón, ez is megtörtént. Eljött a nagy nap, sorra jöttek a rendezők, a versenyzők, a zsűri elnöke, Kallós Zoltán, és persze mi „illetékesek” is, Magyar Zoltán, Kondor Ágnes Izabella lányommal Nagykárolyból és még sokan a környékről, mivel megtudták, hogy könyvbemutató is lesz, csaknem megtelt a kultúrház.

Először a népdalverseny folyt több kategóriában, így érthető, hogy sokáig tartott. De aztán délután 2 órakor megkezdődött a könyvbemutató. Néhány könyvet hoztam a zsűri asztalára, hogy adjak Gáspár Attila rendezőnek, Kallós Zoltán zsűrielnöknek, Birtalan József versenyzőnek stb. Először Magyar Zoltán kért szót, méltatta a könyvet, hogy hogyan kezdődött, és hogy milyen utat járt be az a tizenegy magnószalag, amíg most már itt van a kezünkben. Aztán Kondor Ágnes elmondta, hogy milyen öröm és megtiszteltetés volt neki, hogy ő kottázhatta le annak az embernek a dalait, akit néhány éve még ő pontozott mint zsűritag a szat-

¹⁵ Kriza János Néprajzi Társaság.

¹⁶ Magyar Zoltán: *Dalol Szilágyi Ferenc. Szilágysámsoni népdalok és egyéb énekek*. Kolozsvár, 2005.

márnémeti *Hajnal akar lenni* versenyen. Utána engem kért meg Gáspár Attila és Kallós Zoltán, hogy énekeljek néhány dalt az új könyvből, és énekeltem is nem tudom, hányat. Sok-sok virág, taps, egy üveg jó bor, egy üveg borivólopó, sok csók a család, a feleségem részéről. Nagyon boldog voltam, érdemes volt alig tizenöt éve hozzáfogni dalolgatni, versenyekre járni, Soprontól Sepsiszentgyörgyig sok helyen fellépni, és megismertetni, hogy itt a szilágysági dombok között van egy kicsi falu, amely még őrzi a dalait, hagyományait.

Ezekben az években többször vettem részt a környező községekben szervezett falunapokon, többek között a Sámsonról keletre lévő kicsi magyar faluban, Erkedén. Egyszer úgy alakult, hogy ott volt Tökés László akkori püspökünk is. A nap úgy kezdődött, hogy délelőtt istentisztelet volt Tökés püspök szolgálatával. Mondja a fiatal pap: „Feri bácsi, elvállal néhány szép, klasszikus éneket a templomi istentisztelet keretében?” Ez nem volt a programban, de hát próbáljuk meg. Hamarosan összeállítottam három éneket (*Dicsőítünk Téged, nagy égi Teremtő; Oh, jöjjetek, örvendezetek; Néked örök hála zengjen*), s az addig alig hallott énekeknek nagy sikere volt, többen kérdezték, hol tanultam. Tökés püspök úr megköszönte, mondván, hogy ő sem ismeri mind a hármát. Délután szabadtéri színpadon dalos-táncos műsor ment, én sámsoni balladákat, népdalokat énekeltem. Erkedén háromszor voltam. Ezekben az években vettem részt Perecsenyben Bonchidai Csaba polgármester meghívására az úgynevezett *Hagymafesztiválon*. Nagyon jól éreztem magam, jó barátságot kötöttem a polgármesterrel és a családjával, búcsúzásul egy nagy hagymakoszorút kötött a nyakamba.

2006 nyaráról még a szilágybagosi falunap emlékezetes a számomra. Itt ismerkedtem meg Dr. Szémán Péter szilágysomlyói orvossal, akiről a továbbiakban még sokszor lesz szó ebben az írásban. Néhányan sámsoniak egy asztalnál ültünk, amikor odaült Szémán Péter és mondta, hogy már hallott rólam, és örül, hogy most már személyes barátjának mondhat. Jöttek a zenészek, a doktor úr fizetett a zenészeknek, én meg sorra kezdtem a szép magyar nótákat, betyárnótákat. Egy idő után úgy álltunk fel az asztaltól, hogy nagyon jó barátságot kötöttünk. Nemsokára már a Szémán Rózsa által vezetett *Játékkuckó* vetélkedő vendége voltam, majd rá egy időre a szilágysomlyói magyar iskola népdalversenyének a zsűrijébe hívtak meg Szémán Rózsa, amelyre nagy szeretettel gondolok vissza. A szilágybagosi nap még arról emlékezetes, hogy késő délután hazaindulásunk előtt itt szólított meg a Földesen évente megrendezésre kerülő vőfélytalálkozó szervezője, Gyönyörű Zsigmond, hogy ígérem meg, hogy 2006. november 28-án elmegyek a *II. Vőfélytalálkozóra*, mert akkor küld meghívót, és nagy szeretettel várnak.

Ezek után megszakítás nélkül minden évben részt vettem a Bogdándon szeptember első vasárnapján megrendezett nemzetközi táncszínháztalálkozón. Ide azért szerettem járni, mert nagy területről jöttek a szereplők. A bogdándi rendezvény nem verseny volt, hanem amolyan bemutató, ahová jöttek a Vajdaságból, Kárpátaljáról, Magyarországról stb., és természetesen a környékről, a legtöbb magyar együttes mellett román, cigány és bélteki sváb (német) együttesek is. Itt találko-

tam újra Tötszegi Andrással, aki közreműködött abban, hogy a Fonó *Utolsó óra* programjában részt vehessek.

Ezek a megjelenések, fellépések nem azt jelentik, hogy azt a néhány darab földet és az 1500 tőke szőlőt elhanyagoltam volna, éppen úgy szántottam, vettem a kicsi traktorommal, mint addig, és kihasználva a gépi munka előnyeit, ketten a Katival szorgalmasan dolgoztunk a mezőn, a szőlőben, és ha tehettem a traktorral fát hordtam és más fuvarokat csináltam a családnak. Még az is megtörtént, hogy a nagykárolyi unokám, aki agrármérnököt végzett, néhány napra elvitte a kis traktort Nagykarolyba, és megszántotta az apja földjét. Sike Lajos újságíró („firkász”) barátom arról cikkezett, hogy még most 75 évesen is milyen jól megülöm a traktort. Amikor Magyar Zoltán *A Szilágyság mondahagyománya* könyvéhez kutatva Turai Tünde kolléganőjével járták a tövisháti magyar falvakat, egyszer elvittem őket a szomszéd faluba, Kusalyra az „Zöld bihaj”-nak nevezett traktorommal.

Szorgalmas munkánk meghozta a gyümölcsét, gyarapodtunk szépen, már a 2002. évben 80 000 000 lejt (akkori pénzben) osztottunk szét a két családnak, mert hát az úgy volt, hogy ha valamelyik házat épített vagy vásárolt, kölcsön kértek egy összeget. Egy idő után megbeszéltük Katival, hogy mondjuk majd, hogy ne adják meg, és adtunk a többieknek is annyit, hogy aztán nem mondták vissza, sőt nagyon örültek, és ez így van jól. A Kati családjai, gyerekei, vejei, unokái gyakrabban jönnek, ők közel, Szilágyballán és Nagyfaluban élnek, az enyémeK Károlyból ritkábban, de a Kanadában élő lányom és vejem is évente legalább egyszer, de volt eset, hogy kétszer is hazajöttek. Ilyenkor élvezet velük lenni, mindkét család abban a tudatban, hogy jól vagyunk, felszabadultan beszélgetnek, és amikor búcsúznak, az utolsó szavuk mindig az, hogy vigyázzanak magukra meg egymásra. Közel tíz éve már a Kati is érzi, amit én már korábban, hogy mit jelent csak néha látni az unokákat, dédunokákat, mert az ő unokája a családjával a belgiumi Antwerpenben vállalt munkát, és így ők is ritkábban jönnek haza. Az én unokám a németországi Regensburgban telepedett le feleségével, fiastól, a másik unokám Budapesten él négy dédunokámmal, egy unokám Ausztriában. Van még egy unokám és dédunokám Kanadában is. „Elrepültek erre-arra, egyik jobbra, másik balra”, a szép magyar nóta szerint.

2006. július 9-én találkoztam hosszú idő után újra Éva lányom osztálytársaival, akik egy kollégájuk zilahi temetéséről kijöttek Sámsonba, hogy több évtized után újból elbeszélgezzünk. Természetesen a szőlőhegyen a borospincénél fogadtam őket, ahol Éva lányom tizenkét kollégája írta be nevét a vendégkönyvembe. Ennek a látogatásnak kapcsán hívtak, hogy legközelebb Évával együtt vegyek részt az évente megrendezett osztálytalálkozón. Így sikerült egy Besztercén megrendezett osztálytalálkozón részt venni. Bár a Dész–Szeretfalva vonalon már többször jártam vonattal, Besztercén még soha nem voltam, így nagy várakozással indultunk a vejem, Jóska, Éva és én. Mindhárman először voltunk Besztercén, így újdonság volt a csendes kisváros öreg fáinak az árnyékában sétálni. Egy kolléga lakásán gyülekeztünk, és amikor már mindenki ott volt, egy közös ebéden vettünk részt, ahol aztán késő délutánig elbeszélgettünk. Örültek, hogy elfogadtam a meghívásukat, abban a reményben, hogy még sokat fogunk beszélgetni, nótázgatni, ismerkedni,

késődélután megmutatták a szállásunkat, egy iskola bentlakásában helyeztek el. Vacsorára egy kerthelyiséges vendéglőbe mentünk, ahol vacsora közben eleredt az eső, és a szemerkélő eső miatt gyorsan hazamentünk, de a bentlakásban éjfélig folyt a beszélgetés, nótázás. Nekem az volt a csodálatos, hogy koros pedagógusok egyszeriben újra átélték a régi diákéveket, elmesélték az együtt elkövetett diákcsínyeket. Egyszóval arra a néhány órára újból diákok lettek, hogy a találkozó két napja után újból visszatérjenek a valóságba. A végén úgy búcsúztunk, hogy ha még élünk, találkozunk. Nem kellett sokáig várni, talán két évet, és újból meghívtak egy lövétei nyaralóban tartott újabb találkozóra.

De még vissza egy kicsit Besztercére: a Jóska vejem szenvedélyes fürdőző. Besztercén valaki elmondta, hogy valahol a Nagy-Szamos forrásánál most épült egy modern gyógyfürdő. Amikor vége lett a találkozásnak, Jóska elhatározta, hogy nem hazamegyünk, hanem megnézzük azt a csodafürdőt. Ez valahol ott a Besztercei-havasokban, talán nem messze a bukovinai határtól volt, így mi nem hazafelé indultunk, hanem neki a hegynek, Borgóprund után, egyre szűkülő völgyben, jól megépített úton, csendes kis román falukon mentünk felfelé a hegyeknek, végül már csak a szűk patak mellett kövesúton haladtunk, míg egy tisztáson ott volt a fürdő, és kissé odább egy csupa fenyőgerendákból megépített többemeletes szálloda. Először a szállodához mentünk, az irodánál, az Éva és én kissé tört román tudásunk után Jóska megszólalt angolul... és csodák-csodája, a barna hölgy jól beszélt angolul, és megkaptuk a szobánkat. Másnap aztán több órán keresztül élveztük a nemrég épült fürdő jótékony hatását, s jól megfürödve, megreggelizve indultunk neki a hegyeknek, de most már nem Beszterce felé, hanem a másik fürdőváros, Oláhszentgyörgy és Naszód felé. Coşbucon, a nagy román költő szülőfalujában megálltunk. Faltunk valamit és jöttünk tovább, Bethlennél értük el a dési utat. Jóska Désen megállt, érdekelte a magas tornyos református templom. Néhány fényképfelvétel és most már irány hazafelé. Valahol Zsibó környékén még faltunk valamit, és jó estére hazaérkeztünk.

Így került sor két évre a Lövétehez tartozó Szeltersz völgyben az Éva kolléganőjének nyaralójában megrendezett osztálytalálkozón való részvételre is. Ide Jóska már nem jött, Éva lányom egy Budapesten élő kolléganőjével, Bartók Lilivel érkezett, még felvettünk két érmelléki kollégát, így az ötödik hely nekem maradt. Így kerültem el a nagyenyedi Bethlen Kollégium volt tanulóinak második osztálytalálkozójára. Én már voltam ott néhány éve a családdal. Ezúttal más irányból (Lövéte felől) közelítettük meg a nyaralót, késődélután érkeztünk, mi voltunk az elsők, a többiek csak másik reggel érkeztek, ők közelebb laktak. A Jutka férjének és bátyjának is volt egy-egy szép nyaralója, és mindkét épületre szükség volt, mert sokan voltunk, így Éva egy közeli panzióban vett ki két éjszakára egy szobát, hogy a többi kollégák jobban elférjenek. Szép két napot töltöttünk ott, a közeliak már a második este elmentek, mi csak másik reggel, de még nem hazafelé, mert Évának valami dolga akadt Sepsiszentgyörgyön, és az egyik kollégája ígérte, hogy segít, és így mi már dél körül Szentgyörgyön voltunk. Az Éva dolgát hamar elintézték, és most irány Brassó, Segesvár, Marosvásárhely. De mi legyen a két érmelléki kollégával? Ugy döntöttünk, hogy nem megyünk Zilah felé, hanem Bánffyhunyd,

Nagyvárad, Nagykároly irányában. Éjfél után érkeztünk Károlyba, a Bella lányomékhoz, előtte letettük a két kollégáját. Kolozsvártól telefonáltunk a Katinak, hogy ne várjon minket, csak a másik nap délelőttre.

Éva lányom ez évben (2012-ben) is volt Brassóban, s úgy beszélgettük, hogy ő is szeretne tartani egy találkozót, de most már itt a mi pincénkben, amely valamikor majd az övé lesz. Ennél a mi kis borospincénkénél, amelyet 1993 nyarán közösen építettünk Katival. Addig és azután sem állt meg az élet, alig volt olyan nyár, hogy ne fogadtam volna különböző csoportokat. Már nem tudom sorrendbe rakni, de néhány éve egy szép nyári időben telefonált Gyönyörű Zsiga, hogy eljönne két kocsi legénnyel, hogy itt a pincénél egy szép délután szalonnát süssenek, de bort nem hoznak, az lesz itt, és úgy is lett. Gyönyörű Zsiga a *Kárpát-medencei Vőfélytalálkozó* szervezője megérkezett tíz legénnyel, két kocsival. Szép nyári idő volt, feljöttünk a pincéhez, előbb megnézték a sámsoni pincsort, aztán beállt a két kocsi a fák alá, került a sütnivaló, egy korsó jó bor, és elkezdődött a szalonnasütés. Ahogy sült, ettük, és jókat ittunk rá, a legjobb boromból, naplementekor mondják, hogy itt szeretnének aludni, itt hagyom-e az emeleti szobák kulcsát? Hamar meg egyeztünk, és még egy korsó bor is előkerült, előkerültek a hálósákok, átadtam a kulcsot, jó éjszakát kívántam, és otthagytam őket. Reggel mire megyek, gondoltam, fel kellene menni a pincéhez, megnézni, mit csinálnak a vendégek, már jöttek velem szembe. Megköszönték a vendéglátást, és már mentek is Magyarország felé. Mint később megtudtam, egy komoly táncegyüttes férfitagjai voltak.

Ezekben az években volt még két külföldi vendégem, egyik Nyika Dénes, Jóska vejem svédországi barátja, aki hazalátogatott a Székelyföldre, és útban Budapest felé bejött hozzánk. Néhány szép képet hozott Stockholmról és egy magnókazettát a svéd népzeneről. Egy szép délutánt elbeszélgettünk. Azt mondta, hogy a vejem annyi sok szép mindent mondott rólam, hogy elhatározta, hogy személyesen is megkeres. A másik meglepetés Pintér János, a Calgaryban működő római katolikus magyar egyház gondnoka és cserkészvezető volt. Ő mint jó katolikus, a csíksomlyói búcsún volt, amikor hazafelé menet bejöttek hozzám a feleségével, és egy szép délutánt töltöttünk el itt a pincében. Elmondták, hogy Éva lányommal jó kapcsolatuk van, és sokat tudnak rólunk, azért jöttek be, hogy személyesen is megerősítsük a barátságot. Ez, úgy gondolom, hogy sikerült is. Még vagy tizenöt éve volt Calgaryból egy vendégem, Egyed Manci, Egyed Attila barátom felesége, aki Szalontára jött rokonlátogatásra, és a szatmári rokonokhoz menet ő is bejött hozzánk. Ő már csaknem két napot volt nálunk, mert én is nagyon sokat voltam náluk. Attila barátom vitt el a híres őslénymúzeumba, Edmontonba, Calgaryban a Calgary Tower toronyba; sajnos néhány éve mindketten meghaltak, béke poraikra.

De amíg a messze-távoli ismerősökről írok, ne feledkezzek meg a közeli ismerősökről sem. Bella, Nagykárolyban élő lányom telefonálta, hogy az ugyancsak Nagykárolyban élő Kiss András megígérte, hogy egy jó barátjával a sámsoni szőlőhegyen szeretnének egy délután zsványpecsenyét sütni, és jól elbeszélgetni, és Kiss András a lányomat kérte meg, hogy járjon közbe, hogy az én pincémnél történjen meg a dolog. Meglátszott, hogy a Bandi nem először csinált zsványpecsenyét. Jó nagy tüzet rakott, és a jó parázsra, hosszú sütőre előre bepácolt hús-

szalonnaszeleteket húzott, vegyesen hagyma és paprikaszeletekkel, és a parázson forgatva kicsi idő után olyan zsiványpecsenyét ettünk, hogy ennél már csak a bianca borom volt jobb. Mivel mindnyájan jól eleszegettünk-iszogattunk, Bandiék a rokonságnál, Bella lányom nálam aludt, így csak másik nap mentek Károlyba. Előbb vagy később, de újból kapom a telefont Gáspár Attila zilahi zenetanártól, valamint Dr. Szémán Pétertől, hogy egy délutánt szeretnének eltölteni a pincémnél, és hogy népdalokat tanítsak a zilahi citera-együttesnek. Ide már be lett avatva a polgármester is, akik egy jó bográccsal várták, hogy én fejezzem be a népdaltanítást, mert már várt a finom bográcsos. Meghallgattuk a citerásokat, én meg énekeltem néhány népdalt, aztán már alkonyodott, beszálltak a kocsikba, és egy szép délutánt követően elköszöntünk. Én nem tudom, csak gondolom, hogy a jó bográcsost és a jó bort a polgármester vagy a hivatal állta, mert ha már ilyen felelős kulturális személyek tisztelik meg a falut, akkor protokolláris kötelesség fogadni a vendégeket. Azt kívánom, ne szűnjön ez rajtuk.

Ezek a kellemes találkozások nagyon jól jönnek, mert egy kicsit színezik a hétköznapijainkat, mert a vasárnap kivételével minden nap dolgozunk a gazdaságban. Ezt úgy csináljuk, hogy nyáron napi három-négy órát dolgoztatunk, utána több órás déli alvás vagy pihenő. Már megszokottá vált, hogy nyáron, amikor nagy a meleg, korán jövünk a szőlőbe kapálni, kötözni, permetezni, és a három-négy órás munka után elfáradva lejövünk, a pincében leülünk, akkor azt mondja Kató kipirult arccal: „Na most hozzá egy jó pohár bort!” Akkor veszem a lopót, és azt a jó hideg bort kieresztem a poharakba, és megisszuk. Azt tartjuk, hogy a bor akkor a legjobb, amikor frissen kiszívjuk a hordóból, és azon frissen meg is isszuk. Én még hozzátenném, ha még előtte egy kicsit kapáltunk, és el vagyunk fáradva, akkor még jobb.

Ha már a családnál tartunk, gyakran veszünk részt családi ünnepeken, úgymint az unokák lakodalmán. Az utóbbi néhány évben Kató két unokájának voltunk a lakodalmában. Először a Zsuzsinak, aki Ballára jött férjhez, aztán a Sándor unokájának, aki Sarmaságról vett feleségül egy jó derék lányt, és ahogy már szokás, először Ballán voltunk a keresztelőben, aztán meg Sándor gyermekének a keresztelőjén Szilágynagyfaluban. 2011 Szeptemberében a kanadai unokám, a Nagy Zsuzsi is férjhez ment. A magyarországi és romániai rokonságnak a budai várban tartottak egy szűkebb összejevetelt, összesen harminchat személy volt jelen egy a vártemplomtól alig száz méterre lévő előkelő vendéglőben, én ott mint a legidősebb a családban, elmondtam, hogy most az új vővel együtt a családból tizenkilencen vagyunk együtt egy helyen, és azt a gondolatomat fejeztem ki, hogy több mint biztos, hogy először és utoljára lesz még így együtt a család. Azóta még együtt volt a család 2012 májusában Nagykárolyban is a lányomnak negyven éves házassági évfordulóján. Hát így vagyunk, ahogy a magyar nóta mondja: „Elrepültek erre-arra, egyik jobbra, másik balra”. De nem panaszkodom, mindenben kárpótol kicsi feleségem, Laczi Kató, akivel már több, mint 23 éve együtt fekszünk, együtt kelünk, és ez nagy vigasztalás számomra. Kató valamivel jobb helyzetben van, mert az ő két lánya ide közel ment férjhez, és elég gyakran jönnek hozzá, különösen nyáron, az örökölt szőlő munkálatai idején. De jönnek vasárnaponként is a dédunokákkal,

hiszen már neki is van négy dédunokája, igaz, hogy a Belgiumban élő dédunokáit ő is ritkán látja.

Valamikor az ezredforduló utáni években nem tudom, milyen ügyben jártam Budapesten, csak annyit tudok, hogy megkerestem Dr. Magyar Zoltánt, és meghívott, hogy menjek vele Kiskőrösre, látogassuk meg a szüleit. Nálam volt a magyar igazolványom, ami ingyenes utazást biztosított a vonaton. Hamar igent mondtam neki, és koraeste már ott is voltunk Kiskőrösön. Zoltán szülei nagy szeretettel fogadtak, jó vacsora, beszélgetés, néhány pohár saját boruk elfogyasztása után már várt is az alvásra előkészített jó ágy. Azzal az érzéssel feküdtem le, hogy íme, megértem azt, hogy a nagy költőnk szülővárosába is eljutottam, és másnap megnézzük azt a kicsiny nádfedeles házat, ahol a nagy költő született, amelyet a verséből már jól ismertem. Másnap reggel aztán pálinkás jó reggeli után elindultunk megnézni a híres szülőházat. Nagy fák alatt ott állt a kicsi ház. Sajnos, valami miatt nem volt nyitva, és csak azzal értük be, hogy körbejártuk azokat a helyeket, ahol a nagy költőnk is sokat szaladgált fűzfa sípot fújva. Aztán neki a határnak megnézni a családi pincét, hogy ott a hordó mellett igyunk egy-két pohár oportó bort – mert azt minden bortermelő tudja, hogy a bor akkor a legjobb, amikor kiszívjuk a hordóból, és azon frissiben meg is iszunk. Hazajöttünk, a jó ebéd után le a vonathoz, de előtte a Zoltán édesanyja adott egy csomagot, hogy hozzam el a feleségemnek. Nagy volt a Kató csodálkozása, amikor egy nagy szál kolbász fordult ki a csomagból. De még nagyobb volt, amikor megkóstolta, mondván, hogy ilyen jóízű kolbászt még soha nem evett. Hívta a szomszédasszonyt és a sógorasszonyt, hogy: „Gyertek, egyetek kiskőrösi kolbászt, mert ilyent még nem ettetek!” Valami nagyon jó piros paprika adta a jó ízt, amelyet Laczi Kató még mind a mai napig emleget, hogy milyen jóízű kolbászt küldött neki a Magyar Zoltán édesanyja.

2006 májusában jött Magyar Zoltán és Karácsony Molnár Erika, az MTV munkatársa, hogy itt találkozzanak Kötő Zsolttal, a Kötő József országgyűlési képviselő fiával, és hogy a tévének két napon keresztül forgassanak Szilágysámszon alig ismert határáról, iskolájáról, templomáról, temetőjéről. Először felültek a kistraktor után kötött stráfszekérre, és végig a Felszeg utcán, amit érdemesnek találtak, felvették, majd a falut elhagyva kiértünk a Felsőmezőre, ahol a Mihókfeje felé menet megláttak egy helyet, amely gyönyörű piros pipacsokkal volt tele. Hát ezt nem lehetett kihagyni, és több mint száz métert legyalogoltak, és közelről megörökítették. Ez a hely nem messze volt a Harang-tótól, amelybe a monda szerint valamikor a tatárjáráskor egy harangot rejtettek, nehogy a falu harang nélkül maradjon. Ma egy nagyon jóízű forrás van a tó helyén, de ma is úgy ismeri a falu, hogy Harang-tó. Aztán továbbmentünk a Mihókfeje felé, erről úgy emlékszem, hogy már írtam.¹⁷ Innen felvittem a csoportot a Messzilátóra, amely 375 méter magasságával a sámsoni szőlőhegy legmagasabb pontja, innen be lehet látni az egész Tövishátat, a távoli Meszest, az Erdélyi-érchegységig, nyugatra nézve pár kilométerre lehet látni azt a kicsi, szűk völgyet, ahol még ezelőtt negyven-negyvenöt éve Rákóczi

¹⁷ Ennek története az önéletírásban nincs benne, de Szilágyi Ferenc elmondásában több szövegváltozatban is szerepel *A Szilágyság mondahagyománya* c. mondamonográfiában (Magyar Zoltán, 2007. 293–295. Budapest, Balassi Kiadó.).

fája állt, ahol a környék magyar, román falvai évente rendeztek szép majálisokat zenével, étel és ital árusításával. A Rákóczi fája akkora egy tölgyfa volt, hogy iskoláskorunkban kiránduláskor tíz-tizenkét gyerek fogtuk egymás kezét, hogy a nagy fának a törzsét körülérjük. A Rákóczi fájának két története is van: a magyarok úgy tartják, hogy Rákóczi a zsidói vesztés csata után visszavonuláskor itt pihent meg egy éjszakára, a románok „Gorou lui Mihai”-nak mondták, azaz Mihály fájának, ami Vitéz Mihály goroszlói csatájával lenne összefüggésben. De ezt döntsék el a történészek, én a magyar változatot tartom valószínűbbnek, jobban belefér a helybe és az időbe.

A több száz hold erdőt és szántóterületet a sámsoniak a kövesdi bárótól, Kemény Árpádtól vették meg az 1900-as évek elején, de mivel az első világháború végéig nem telekkönyvezték, a háború után a román hatóságok a Felső-Berettyó mentéről román telepeseket hoztak a több száz hold területre, ahová egy kicsi falu épült, amely Szilágykövesd községhez tartozik. Az 1989-es rendszerváltást követően a több száz hold erdőt a sámsoniak visszakapták, ahonnan a sámsoni közbirtokosság elég sok tűzifát ad az erdőtulajdonosoknak.

A forgatócsoport lejött a Messzilátóról, és mivel éppen vasárnap délután volt, izelítőt kaptak a vasárnap délutáni sámsoni életből. Csaknem minden pince baráti csoportokkal volt tele, egyik-másik pince mellett már rotyogott a bográcsos, kértek is, hogy üljünk le, de már én is meghívtam néhány jó barátot, hogy a hasonszőrű barátok között töltsünk el néhány órát. Kató gondoskodott egy kis harapnivalóról, így aztán jó hangulatban telt el ez a néhány óra. Másnap reggel mondják, hogy a templom, a temető és az iskola következik. Hétfő reggel elmentünk a templomba, hogy a pappal megbeszéljük a forgatás idejét. Kijövet a pappal meg is beszéltek, hazajövünk, megreggelizünk és megyünk vissza a paphoz, fogadott, de valami elfoglaltságára hivatkozva ideadta a templomkulcsot, és hogy menjünk, és csináljuk, hiszen a kántor úgyis jobban tudja a templom történetét, mint ő. Felmentünk a templomba, elkezdtek forgatni, kérdezték, én mindenre válaszoltam. Végül arra kértek, hogy orgonáljak. „Isten őrizz, mondom, nagy botrány lenne belőle, hiszen a néhány tucat talpnyalónak úgy van mondva, hogy én el vagyok tiltva a hivataltól, tiltva az orgonától, ami nem igaz, mert hónapokig jártam Ákosra kántorizálni, aztán 1993-ben hét-nyolc hónapig Sarmaságon kántorizáltam, kórust tanítottam, amellyel a sepsiszentgyörgyi református templomban vendégszerepeltünk. Aztán felmentünk a temetőbe, itt sem az új cirádás temetőt filmezték, hanem a régi temető faragott fejfáit, a régi fejfák motívumai érdekelték őket, én meg jól meg tudtam magyarázni, hiszen magam is elég sok fejfát (sámsoniasan gombfát) faragtam. Elmondtam, hogy a faragásról meg lehet állapítani, hogy itt férfi vagy nő, vagy gyermek nyugszik. Ezt nekünk gombfacsinálóknak nem kellett mondani, hiszen tudni illett minden gombfacsinálóknak. Szerintük gazdag anyaggal jöttünk haza. Az iskola udvarán éppen szünet volt, néhány gyerekkel interjút készítették, és így ért véget a forgatás. Mire hazaértünk, várt egy jó ebéd, a délutáni program már csak otthoni beszélgetés volt. Bejött Postás Feri barátom, megérkeztek Balogh Balázs feleségestől két gyermekkel Kalotaszegről, és egyből hétre nőtt a vendégek száma. Már a vacsora körül is volt egy kis gond, nem számoltunk ennyi vendégre,

de azért ez is megoldódott. Vacsora után még egy kicsi társalgás, dalainkat, táncainkat ismertettük a sok tudós néprajzossal, filmmel, aztán eljött a lefekvés ideje. „Na most mit csináljak?” – kérdi Kató. „Mert hát nincs elég ágy.” „Ezt bízd csak rám!” – mondom én. „Hát ide figyeljete, nem számoltunk ennyi vendégre. Itt van két szoba, benne négy kanapé, takarók, paplanok párnák, osszátok úgy, ahogy tudjátok, egyeztetek meg rajta!” „Semmi gond” – mondják. És mi Katóval jó pihenést és jó éjszakát kívántunk. Azóta néhányszor láttuk Balogh Balázst a Duna TV-ben, ilyenkor mondom Katónak: „Emlékszel, milyen gondban voltál, hogy hol alszanak el a hét személy, lásd, én megoldottam, és mindenki jól érezte magát!”

2005. február 22-én a 80. születésnapomon keddi napra esett, de előtte vasárnap eljöttek Bella lányom ötödmagával, és nagyon szép öt szál szegfűvel köszöntöttek, amelynek egy szűk családi ebéd lett a vége jó csigatésztás húslevesssel, finom diós kifli, furulya és néhány pohár finom bor. Megköszöntem a családomnak a jó kívánságokat, de felhívták a figyelmünket, hogy figyeljük a Duna TV-t, mert fogok kapni a zenés üzenetek műsorában a 80. születésnapomra egy Budai Ilona által előadott zeneszámot. Ez a műsor meg is érkezett, amelyet a két lányom, Izabella és Éva lányom és családjaik küldtek, amelyet magnószalagra rögzítettek, hogy évek multával is meghallgathassák, ha valamelyik dédunokámnak az eszébe jut, hogy volt egy nótás kedvű dédapjuk.

Ma, 2012. november 4-én, amikor e sorokat írom, öröm tölti el a szívemet, amikor évente egyszer-kétszer eljönnek hozzám, a nagyvárosban élő négy dédunoka és a két, már tízéves fiú. A néhány évvel fiatalabb Belcsi (Izabella) a tyúkfészeket szereti, és kicsi ruhája aljába szedni össze a tojásokat, és hozza be a Kató néniének, aki aztán odacsomagolja neki, és azt mondja, hogy ez legyen a tied, és süsd meg. A legkisebbik dédunokám a Lina még ölben ülő, ő még csak simogatja a kicsirkéket, de az édesanyja szerint jó hangja lesz, mint a dédnagyapjának. A Kató kicsit jobb helyzetben van, két dédunokája itt él közel, gyakran jönnek. A másik kettő Belgiumban lakik, ők ritkábban jönnek.

2006. június 19-én a legkisebbik unokám, a Csilla is miután elvégezte az élelmiszeripari főiskoláját, elhatározta, hogy férjhez megy. Így a lányom és vejem megkértek, hogy az esküvőt követő vacsorához én is járuljak hozzá egy kis hordó (50 liter) saját termésű jó borral és 5 liter szilvapálinkával. Ez a vacsora egy nagy-károlyi vendéglőben meg is történt, és mi, a szilágysámsoni rokonság egy bérelt busszal mentünk. A Csilla férje egy erzsébetvárosi román fiú volt, az egyetemen szoktak össze. Én személy szerint sohasem szimpatizáltam a Raduval, de ez az ő dolguk, néhány éve elváltak. Most az unokám egy osztrák vendéglátóegységénél dolgozik, gyakran jár haza Károlyba és Sámsonba, meg van elégedve a fizetéssel, de az első házassági kudarc után már kivár az újabbal.

A 2006 nyarán Gyönyörű Zsigával való találkozásunk után november hónapban megjött a meghívó, hogy szívesen látnak a november 28–29-én Földesen megrendezendő *II. Kárpát-medencei Vőfélytalálkozóra*. Egyben kaptam a hírt Birtalan Józsi szilágybagosi barátomtól, hogy mehetek velük, mert ők is hivatalosak a zenekarral. Szilágynagyfaluban csatlakoztam hozzájuk, és délre már Földesen is voltunk. Jelentkeztünk a rendezőnél, kaptunk egy cédulát, amely igazolja, hogy

meghívtak vagyunk, és feljogosít három étkezésre és szállásra. Már elég sokan voltunk, amikor jött Gyönyörű Zsiga és köszönte, hogy elfogadtuk a meghívást, adott egy programlapot, amelyen fel volt sorolva a két nap programja. Nekem az első megfigyelésem a nagy emeletes művelődési ház felirata volt, mely szerint „Dr. Karácsony Sándor Művelődési Ház”. Kértem Zsigától, mit jelent ez? „Karácsony Sándor Földes szülöttje, híres teológiai tanár volt Debrecenben, róla van elnevezve a művelődési ház” – mondja. „Mit szólsz hozzá, Zsiga, hogy én ismertem személyesen ezt az embert!” Zsiga nagyot csodálkozott, és karon fogva bevitt a művelődési házzal egybeépített múzeumba, s mondta az ott dolgozó hölgynek, hogy „Itt van egy szilágysámsoni ember, aki ismerte személyesen Karácsony Sándort!” A hölgy elvitt egy vitrin elé, hogy a sok fénykép közül mutassam meg, melyik Karácsony Sándor, és mondjam el, hogyan kerültem kapcsolatba vele. Elmondtam neki, hogy 1943 novemberében mint a Nyíregyházán szervezett Bessenyei Társaság Népfőiskolájának a hallgatója meghallgattuk egy előadását, és egy könyvet is kaptunk Karácsony Sándortól, a címe: *Hogyan készüljünk a házassághoz*. „Megvan még a könyv?” – kérdi a hölgy. „Megpróbálom megkeresni.” A könyvet megtaláltam, és a következő találkozóra elvittem.

A másik meglepetés az volt, hogy Zsiga bejelentette, hogy Juhász Erika nyíregyházi tanárnő népdalokat tanít. „Ki ez a tanárnő?” – kérdem. Zsiga mondja, hogy a tanítóképző főiskoláról van. „Vezess hozzá!” – mondom. Kiderült, hogy az *Utolsó óra* program keretében már 1998 februárjában találkoztunk a Fonó Budai Táncházban, és most újra. Megajándékoztam egy *Dalol Szilágyi Ferenc* című daloskönyvvel, ő meg megígérte, hogy este a gálaesten eljárunk egy szép csárdást. Természetesen a következő vőfélytalálkozókra még sokszor találkoztunk, hosszasan elbeszélgettünk népdalainkról és táncainkról, lakodalmi szokásainkról, amelyeknek ápolására most is olyan szép számmal összegyűltünk. Az a tény, hogy az ötven-hatvan összegyűlt vőfély közül én vagyok a legidősebb, népszerűvé tett, több jó barátot is szereztem. Előkerültek a boroskorsók is, és egy-egy Sopron környéki, Eger környéki, szilágysági pohár bor után olyan nótázás kezdődött, hogy csak úgy zengett a nagy terem a daloló-táncoló vendégektől. A szabály azt volt, hogy minden meghívott vőfély hozhatta a feleségét, a másik szabály pedig az, hogy az anyaországból minden meghívott vőfély a saját költségén jött, ki mivel tudott, a határontúliaknak azonban kifizették az üzemanyagot. A délutáni kötött programon egy teremben asztalok mellé ültettek és megkezdődött a bemutatkozás: ki kicsoda, honnan jött, és egy kicsi ízelítő. A másik napi gálaesten vőfélyversekből, beköszöntőkből, lakodalmi szokásokból, lakodalmi dalokból adtunk elő. Emlékszem, az első este úgy kidaloltam magamat, hogy reggel, amikor felkeltem, sokáig alig tudtam szólni, és órák kellettek, hogy újból rendes hangon tudjak dalolni. Pedig Zsiga engem kért meg, hogy Szent András napja alkalmából köszöntsem az Andrásokat a szokásos szilágysámsoni névnapra köszöntővel. A másnapi gálaestre sokan jöttek a környék falvaiból és városaiból. A gála egy több órás válogatásból lett összeállítva, a csaknem hatvan meghívott vőfély legjobb anyagából, köztük Fodor Csaba felcsíki, Fullajtár Bernát dobóruszkai (Felvidék), Lőrincz Imre Nyárad menti, Dávid János dunapataji vőfélyek, és jómagam Szilágysámsónból.

A gálaest után hajnalig tartó bál következett, a két nagy terem közül az egyikben a debreceni zenekar, a másikban a szilágysági zenekar húzta, de erősítő nélkül és csak csárdást. Ahogyan már írtam, nekem az első vőfélytalálkozó nagy élmény volt, egyszóval nagyon jól éreztem magamat.

Eszembe jutott, hogy egy falusi esemény kimaradt a leírásokból. 2003. december 5–6-án a Szilágymegyei Népi Alkotások Háza és más kulturális intézmények megegyeztek a budapesti Uránia Filmszínház igazgatójával, hogy két napon át a Szilágyság magyar kultúráját ismertetik majd a budapesti közönséggel. Ilyenformán kaptam én is meghívást Szőke Annától, a Népi Alkotások Háza magyar referensétől, hogy december 5-én hajnalban legyek a zilahi buszállomáson, mert az akkor induló buszra én is felszállhatok, hogy a Tövishátat vele együtt képviseljem, de vigyem a feleségem egy régi ruháját is, hogy ő majd abban táncolhasson. Szőke Anna születésileg a Tövishát egyik eldugott, kicsi magyar falujában, Leléről származott, ott volt nagylány, és nagyon szépen járta a csárdást. Ezt személyesen is megtapasztaltam, amikor a szilágysámsóni kultúrházban a japán néprajzosnak, Onagaki Noriónak bemutattuk a tövisháti táncokat. Akkor én szóltam Szőke Annának, hogy jöjjenek ki Sámsonba, és vegyék fel, mert egyszer még hasznát vehetik. Akkor táncoltam először Szőke Annával, és azután már biztosra mentek, nem kellett próbálni. Így kerültem abba a csapatba, amely egy egész nagylemezt megtöltött. A társaság vezetője Fekete Szabó András szenátor volt.

Dél körül már az Urániában voltunk – eddig keveset tudtam erről a híres épületről, most már sokkal többet. Megkezdődött az ismerkedés, itt kötöttem barátságot Szabó Vilmos zilahi festővel és sok olyan személlyel, akikről már hallottam, de nem ismertem őket, külön jöttek Gáspár Attiláék. Széman Péterék saját kocsival, családotól, hoztak szilvapálinkát, finom bort, töltöttkáposztát, abból kínálgatták a vendégeket. Szabó Vilmos kiállította a festményeit, a nagyfalusiak a népi szöttekkel érték el sikert, én a szilágysámsóni népdallal, balladákkal, névnapki köszöntővel és a legvégén kurucnótákkal, tánccal. Beszélgetés közben megismerkedtem Bécsben élő, a népi kultúrát szerető magyarokkal, akik csak azért jöttek el, hogy lássanak egy kicsit a szilágysági magyar kultúrából. Itt ért egy kis szemrehányás a Szilágysámsónban született, ma is Budapesten élő Dr. Katona Erzsike részéről. Jön Erzsike nagy színlelt haraggal: „Hát nem szégyelled magad, hogy én az utcai plakátról kell, hogy megtudjam, hogy te az Urániában vagy a szilágysági magyar kultúrát képviselni?!” Én bocsánatot kértem, hamar kibékültünk, aztán sokáig beszélgettünk, hívott hozzájuk, de erre már nem volt idő, mert készülődtünk hazafelé.

A tavalyi megismerkedésünk után Karácsony Molnár Erika és Kötő Zsolt arra kértek, hogy eljönnének, ha meg tudom szervezni az ezelőtt hatvan évvel szokásos fonóházat, rendes fonó asszonyokkal, a régi farsángosokkal és a farságon szokásos maszkrás jelenetekkel. Én elindultam, hogy megpróbálom összehozni az ehhez szükséges dolgokat. Először is kendert kellett beszerezni, azt találtam egy nálamnál két-három évvel fiatalabb asszonynál, szóltam a két hűgomnak, a feleségem szólt a hűgának és a leányának, még egy asszonynak, aki mint jó táncos, mindig velünk volt táncolni, és máris készen állt egy hét-nyolc guzsalyos asszonycsoport. Még hívtam magam mellé három-négy férfit, akik a farsángoskodáshoz mint

táncosok, vagy a maszkurászához mint szereplők szerepeltek. Most hogy együtt volt a csapat, egyeztetni kellett Erikával és Kötő Zsolttal, hogy mikor jönnek. Ők jelezték, hogy kell egy székelyföldi farsangi felvételt csinálni, és előtte jönnek Sámsonba 2006. február 23-án, és akkora álljon össze a régi fonóházat megtestestítő asszonyfonóház. A helyzet úgy hozta, hogy a feleségemnek éppen bent volt a nyári konyhában az esztováta is, és a feleségem, két húgom és a jó táncos Püsök Eszter több mint egy óráig a kenderfeldolgozás különböző munkafázisait mutatták be. A kenderfeldolgozást a kisebbik húgom, Rózsa és a jó táncos Eszti végezték. Ezt követően a nagyobbik húgom, Zsuzsanna ült az esztovátához és válaszolt Erika kérdéseire. Tény, hogy a húgom is nagy szakértője a szövésnek, a feleségem, Kató bár mindegyiküknél jobban ért hozzá, csak asszisztált, hagyta, hogy a vendégek érvényesüljenek a jelenetekben. Ez a felvétel több mint egy órán keresztül tartott, olyan zárt ajtók mögött, hogy még engem sem engedtek be a házba, nehogy zavarjam a felvételt, úgyhogy én is csak az egy évre rá elküldött videofelvételről ismerem az eseményeket.

Addig a többi fonóasszonyok is összegyűltek, én vigyáztam, hogy ne zavarják a stábot a munkájukban. De aztán jöttek is, a guzsalyos asszonyokat kiküldték az utcára, hogy felvegyék, hogyan érkeznek a fonóházba, kezükben a guzsallyal, az ölükben két darab tűzifával, ami azt jelképezte, hogy akkor estére úgy oldották meg a fűtést, hogy minden asszony vitt egy-két darab tűzifát. Aztán leültek a guzsalyaikhoz az asszonyok, és elkezdődött a beszélgetés, pletykázás úgy, ahogy visszaemlékeztek a régi fonóházi estékre. Közben valamelyik elkezdte a farsangi nótát, hogy „Tollús kosár az ágy alatt, / Vesztél volna anyád alatt” stb.. Erre aztán megjöttek a férfifársángosok, személy szerint Nagy Bori Miklós és Püsök Pista, akik előzőleg velem végigtáncolták az olyan helyeket, ahol táncolni kellett. Ezeket betyárfársángosoknak hívtuk, akik legénynek öltözve, kalapjuk alatt egy fűrevaló keszkenővel, amellyel eltakarták a szemüket. A két fársángos előbb nézelődtek, az asszonyok pedig elkezdték a következő dallamra azt a nótát, hogy „Erdő mellett nem jó lakni, Mert sok fát kell hasogatni”. Erre a betyárok elkezdtek cövekelni, és a csinosabb fonóasszonyokat fel is húzták táncolni, és néhány perces tánc után szó nélkül meghajtották magukat és távoztak. Ilyenkor aztán a fonó asszonyok találgatták, hogy kik lehetnek a jó táncos betyárok.

Aztán újból beszélgetés, nótázás jött, de egy idő után újból kopogtak, és újabb fársángosok kértek beengedést. Most már a maszkurások, jelen esetben régi fényképészt akartak kifigurázni. Először jött a fényképész inasa, megkérdezte, hogy ki akar fényképet csináltatni, erre is akadt egy menyecske, aztán került egy másik, és a klienst leültette a székre, aztán jött a fényképész, fekete zsákkal a fején, hogy a fényképet ne érje fény. A fényképész dirigálta a klienst jobbra-balra, le vagy feltartva a fejét, az inas úgy igazította, hogy közben a zsebében lévő kormos zacskóval jól összekormozta a kliens arcát, erre a fényképész elővett egy tükröt, és megmutatta, hogy kész a fénykép, erre aztán nagy kacagás lett, és a két fársángos meghajolva távozott.

A harmadik farsángos szokás a zсібárus volt. Ezek a karjukon egy nagy, fonott kosárral jelentek meg, amelyben mindenféle esztovátához való kellékek voltak,

azokat árulták az asszonyoknak. Közben énekelték a hetivásáron a zsbárusoktól tanult nótát: „Ne lopjál, mert én is szegény vagyok, / Abból élek, amit mástól lopok. / Kisebb-nagyobb vetüllő, / Hármás csiga, feszítő, / Harminc fillér a bazar!”

Volt még többek között egy negyedik csoport, a prédikáló papot kifigurázó csoport. Egy nagyon kicsi, könnyű létrára egy hosszú parasztszák, szalmával megtömve, rákötve, ez leterítve egy fekete, téli nagykeszkenővel, ez volt a halott. Ezt két halottvivő bevitte a fonóházba, egy siratóasszony siratta ilyen szöveggel: „Pista bácsi, Pista bácsi, csináljon koporsót, hagyjon lyukat rajta, hadd nézzünk be rajta, mikor fordul hasra!” Aztán a kántor az ismert zsolttár dallamára énekelt, hogy: „Mint a szép piros paprika, olyan piros az arca, így megyen a pokolba”. Aztán jött a pap prédikációval, hogy: „Ez a szegény földnélküli János egy zsíros disznótorból, homályos aggyal hazafelé menet olyan szerencsétlenül esett a sárba, hogy mire rátaláltak, lelke a seggén jöve ki, így lészen vége neki. Vegyétek, vigyétek, ámen.” Erre fogták és elvitték a szalmazsákot. Ezzel a paródiával, a fársángos jelenettel vége is lett a fársángi szokásoknak, és a feleségem hozott egy vájling furulyát¹⁸ és egy korsó jó bort, és egy jót eszegettünk, iszogattunk annak öröme, hogy sikerült bemutatni, hogy milyen volt Sámsonban a régi fonóház.¹⁹ Ezt követően Karácsony Molnár Erika a videókazettát elküldte nekem, és most is bármikor megnézhetjük.

2009. márciusában meghívást kaptam Gyönyörű Zsigától, hogy a vőfélytalálkozó kiemelt vőfélyei meg vannak híva a budapesti sportarénában megrendezett *XXVIII. Országos Táncszínház Találkozóra* és kirakodóvásárra. Én ismervén a nehezen mozduló feleségemet, úgy gondoltam, hogy megkérem a lányát, hogy jöjjön velem. Amikor ezt elmeséltem a lányának, az rávette az anyját, hogy hát ha már ilyen előkelő helyre hívják, akkor azt nem szabad lemondani, így aztán telefonáltam vissza Zsigának: „Ha a kapunkba veszel fel, és ott teszel le, akkor minden rendben!” És úgy is történt, hogy április 2-án délután már jött is Zsiga értünk, estére pedig már Sárádon a Zsiga szüleinél vacsoráztunk, korán reggel aztán irány Budapest, hogy 10 óra körül már a sportarénánál legyünk. Nemsokára már bent voltunk a híres nagy Papp László Sportarénában, ahol egy akkora tömeg volt, hogy akár el is vesztünk volna, ha nincs ott Zsiga. De aztán megtaláltuk a számunkra kijelölt „Lakodalmaskodók” feliratú termet, ahol a vőfélyek bemutatkozása történt, ahol többek között Blága Károly gyimesközéploki, Dávid János dunapataji és Szilágyi Ferenc szilágysámsoni hagyományörző mutattuk be a lakodalmi szokásainkat. Mi a feleségemmel lakodalmas táncokat, menyasszonytáncot, menyasszony búcsúztató verset, lakodalmas dalokat adtunk elő. Például: „Sej-haj, minek menjek immár a templomba, / Ha nem ülhetek a legények sorjába, / Leteszem a büszke legénységem, / Sej-haj, ölelem a csárdás feleségem”. Ilyen lakodalmas dalokat már előzőleg leadtam a földesi stúdióknak. A bemutatónk előtt és után hosszasan elbeszélgettünk a vőfélybarátokkal, telefonáltam az unokámnak, aki eljött a két dédunokámmal, és a nekik hozott ajándékokat, a füstölt kolbászt, tepertős pogácsát már azonmód

¹⁸ Jellegzetes szilágysámsoni sütemény, kemencében kisütött kelt édes tészta.

¹⁹ A hagyományos szilágysámsoni farsangi szokások részletes bemutatása olvasható Szilágyi Ferenc leírásában a kötet függelékében.

megkezdtek, de már siettünk is vissza, mert várt a vacsora. A jó és ízletes vacsora közben egy jól öltözött fiatalember odajött hozzánk és a kabátzsebembe tett egy ötezres bankót. Bár mondtam, hogy ez nem volt benne az alkuban, intett, hogy ez is benne van a pakliban, megköszöntük és távozott. Este az aréna nagytermében sokáig élveztük a táncoló sokadalmat, és már nem is nagyon csodálkoztunk, amikor otthon a Kossuth Rádió műsorában hallottuk, hogy a táncháztalálkozón több mint kilencezren voltunk. Ez pedig nekünk, szürke kis falusiaknak nagyon nagy élmény volt, hogy az eddig hírből hallott nagy rendezvényen ott lehettünk.

Kovács Kuruc János zilahi történelem szakos tanárral (körösfői születésű) valamikor az 1990-es évek derekán ismerkedtem meg. Ez akkor volt, amikor kiadták a *Szilágysági magyarok* című könyvet, és meghívott az EMKE- házba,²⁰ hogy ott lesz a kiadótól valaki, és vigyek tíz liter jó bort. Mindig érdekelték a könyvek, elfogadtam hát a meghívást és ott voltam a könyvbemutatón. Később ő telefonálta meg, hogy Zilahról indul a kalotaszegi Ríszeg-tetői rendezvényre, ha el akarok menni, lesz hely a buszon. Így kezdődött a barátság, és folytatódott, úgyhogy még kétszer voltam a Ríszeg-tetőn (egyszer feleségestől), többször voltak a pincében Nagy Árpáddal, az Éva lányom első udvarlójával. Egy este a Király utcán lakó Virág Dani házába is meghívott, de üzenté, hogy vigyek én is, a feleségem veje is tíz-tíz liter bort. Elfogadtuk a meghívást, és ott voltunk. Kidolgozták a munkatervet, meghatározták, hogy a könyv második kiadását legkésőbb 2005-ben fogják megjelentetni. A beszélgetést jó vacsora követte, aztán egy kis nótázás után eljöttünk. A nagy terv ki lett tűzve, de a könyv mind a mai napig nem jelent meg.

Ha már a könyveknél tartunk: az első kiadásban a Szilágysámsónról szóló leírást nagyon szegényesnek tartottam. Később nagyon jó viszonyba kerültem Sípos László bogdándi iskolaigazgatóval, és rákérdeztem: „Laci, mi történt itt Sámsonnal?” Azt mondta a Laci: „Feri bátyám, akkor még mikor elvállaltam ezt a munkát, te még nem voltál a pályán, hát elmentem a papotokhoz, hogy adjon adatokat a faluról. Hát tudod mit: egy az egyben elutasított! Ha tudtam volna, hogy te is foglalkozol ilyesmivel, akkor Sámsonról lenne a leggazdagabb leírás, így most már bevallom, hogy Mocsolyáról csaknem kétszer annyi adat van, mint Sámsonról.” A második kiadás előtt megkért Kovács Kuruc János, hogy hozzam össze valahogy Magyar Zoltánnal, mert meg akarja kérni, hogy írjon egy előszót a második kiadáshoz. Adódott az alkalom, a *Dalol Szilágyi Ferenc* című daloskönyvem bemutatója, találkoztak, megegyeztek. Magyar Zoltán meg is írta a kért írást, de a könyv azóta sem jelent meg, úgy néz ki, hogy megmaradunk az első kiadásnál.

Aztán még egy ideig tartottuk Kovács Kuruc Jánossal a kapcsolatot, még belekerült húsz liter jó boromba, az Öregfiúk magyarországi futballesapat meccsére kellett, akkor még érte is jött. En is ott voltam a meccsen és az azt követő vacsorán, gondoltam, hogy lesz egy jó csapat, akikkel kulturáltan el lehet dalolgatni, beszélgetni, de nagy csalódásomra csomó részeg ember közé kerültem, és úgy éjfél körül a Kossuth utcától lesétáltam a cigányi vasútállomásra, és a vonattal hazajöttem. Aztán néhány éve száznyolcvan fokos fordulatot vett a barátságunk, gyalázkodó telefonhívást kaptam, és azt írta, hogy engem futtatott, hogy a *Hepehupában*

²⁰ Az Erdélyi Magyarok Közművelődési Egyesülete.

megjelentette a fiatalkori naplómát... Én neki soha semmi rosszat nem tettem, de nekem ötven liter boromba került a tanár úr barátsága. A vendégkönyvembe még azt írta 2001. április 28-án: „Apám helyett apámként szeretlek”. Úgy sejtem, hogy valamelyik irigy helyi vezető beszélt be neki valamit, ő meg egy az egyben elhitte, azóta ha teheti, elkerül.

Az 1990-es évek közepe táján nagyon jó kapcsolatot építettem ki az akkori RMDSZ megyei vezetőivel, Gáspár Attilával, Huszár Xéniával, Józsa Lászlóval, több cikkem megjelent a *Szilágyság* című hetilapban. Kértek, hogy írjak a farsangi szokásokról, a lakodalmas szokásokról, a nagyon híres sámsoni karácsonyi szokásokról, és még sok mindenről, ami velem kapcsolatban a kulturális életben történik. Én írtam magamról, másokról, akik valamilyen kulturális dologban részt vettek.

Az Életfa díj átvétele után (2002. augusztus 20.) első dolgom volt, hogy felmentem a Polgármesteri Hivatalba, hogy elmondjam a nagy hírt. Látszólag örömmel fogadott Kis Juhász Csaba polgármester és Bántó Zsiga alpolgármester. Elmondtam, hogy ez a díj legyen az egész falu díja, hiszen ez a község nevelt, és én megosztom ezt a díjat azzal a néppel, aki nevelt, és akiknek köszönhetem a sok szép dalt, a szokásokat, amelyeket ettől az eldugott tövisháti falutól kaptam. Megkértem a két előljárót, hogy telefonáljanak Józsa Lászlónak, a *Szilágyság* szerkesztőjének, hogy milyen díjat kaptam. A főszerkesztő megígérte, hogy már a legújabb számban röviden beszámol róla, és később majd többet írnak, ha találkozunk velem. Vártam a hétvégén megjelenő újságot, lapozom, de egy árva mondat sem volt róla benne. Még azon a hétvégén vasárnap vitték a faragásaimat Zilahra a kiállításra, én is mentem velük. Sokan nézegették, aztán délután egy hirtelen záporosó elől behordták a megyeháza termébe. Jöttek az RMDSZ-s vezetők, mondják Józsa Lászlónak, hogy itt a téma egy jó cikkhez, Józsa fényképezte, kérdezgetett. Na, ebből lesz valami... aztán hazajövünk, várom a *Szilágyságot*, lapozom, de egy árva mondat sehol. Biztos vagyok abban, hogy valaki a tanácstól sárga irigységből jól megfőzte a Józsa urat, aki azóta immár több, mint tíz éve egyetlen sort sem írt a *Szilágyságban* sem a díjaimról, sem a kiállított faragásaimról, sem a nagyon előkelő helyeken való fellépéseimről, Kovács Kuruc módjára ha megint találkozunk, egy szava sincs, és éppen úgy, mint Kuruc, elkerül, ha csak teheti, már több, mint tíz éve. Magyar Zoltán azt mondta: „Feri bátyám, ne adjon rá semmit! Őket is megcsípte egy sárga légy.”

A szilágysámsoni szőlőhegy Külsőhegy nevű részén kb. egy fél kilométer hosszúságban Kis Levente alpolgármester a szőlőpázmák közötti útra minden indok nélkül a község pénzén csináltatott egy szűk, de mély sáncot. Addig az úton két szekér ki tudott térni, de a sánc elkészítése után csak nagyon nehezen fér el két jármű. A sánc miatt a nagyobb záporosók alkalmával a víz kijön a két szőlő közötti útra, ott egy nagy árkon be is jön a faluba, a faluban kiönt a kicsi patakából és folyik az úttesten, míg a másik patakhoz nem ér. Szerencsétlenségünkre a feleségemnek ott van egy szép kertje. Az alpolgármester a mi kapunk elé indokolatlanul leöntött egy nagy kocsi követ, a lenyomott kapun az eső levitte a kertünkbe, lenyomta a szép málét, az összes kő ottmaradt a málé földön. Amikor megkérdeztük, hogy

miért csinálta, csak nagy bambán annyit mondott, hogy „Hát a nagy eső vót”, az eszébe sem jutott, hogy ha a faluban is megcsináltatja a sáncot, akkor nem mossa el a víz az utat, és nem lepi el a kő a mi kertünket. Málészedés után húsz talicska követ szedtünk össze a feleségemmel, de mégannyi maradt benne. Így van ez, ha hozzá nem értő ember kerül felelős vezetői posztra. A rossznyelvek szerint az egyik barátjának a kertjét akarták így megvédeni a külsőhegyi nagy vizektől. Azóta is szántáskor, kapáláskor öklömnyi köveket dobálunk ki kert szélébe, azt a jót kívánva ilyenkor az alpolgármesternek, hogy a következő nagyeső vinné a párnája alá.

2008 nyarán Dr. Magyar Zoltán arra kért, hogy az a tucatszori ember, aki rajtam kívül számos adatot szolgáltatott a *Szilágysági dekameron* című könyv megírásához, legyen a sámsóni pincesoron, mert még egyes dolgokat tisztázni szeretne. Így találkozott néhány pincében azokkal az adatközlőkkel, akik további tréfás történetekkel járultak hozzá a könyv megjelenéséhez. Az egyik pincében ott volt Kis Juhász Csaba (Sámsónban Zsuzsi Csaba) is, külön is beszélgettek arról, hogy szó volt róla korábban, hogy a tanács tudna némi segítséget adni a most már csakis a szilágysámsóniakról szóló könyv megjelenéséhez. Csabi (így mondjuk mi) meg is ígért valamit, mondván, hogy van a községnek kulturális alapja. Amikor kellett volna, szólt, hogy említsem meg a polgármesternek, hogy mit ígért. Amikor szóvá tettem, nem mondott rá semmit, s én megértettem, hogy ebből nem lesz semmi, és nem is lett.

Amikor a könyv 2009 nyarán a marosvásárhelyi Mentor Kiadó kiadásában megjelent,²¹ akkor Magyar Zoltán hozott néhány könyvet és a Kiss F. Gyula pincéjénél összegyűlt főbb adatközlőknek ajándékozott egy-egy példányt. Ezt követően a könyvet árulni kezdték a zilahi Tulipán Könyvesboltban, és nem tudom, hogy az ajándék-könyvekből vagy a vásároltakból a feleségem húga az egyik tréfás történetben magára ismert. És ebből olyan botrány lett, hogy a feleségem húgának a fiai lejöttek hozzánk, és a saját udvaromon majdnem megverték. Aztán hallottuk, hogy Kolozsváron beperelték a Mentor Kiadót. Ezt igazolta a kiadó igazgatója, Káli Király István is, amikor én felhívtam telefonon, de megerősítette Vida Erika is, a kiadó szerkesztője, amikor eljött Szilágysomlyóra a *Szilágysági dekameron* bemutatójára, ahol alaposan kikérdezett. A sértődött személy dolgairól elmondtam, hogy az ezelőtt ötven évvel történt dolognak csak a humoros része van megírva, de ha valóban a bíróság elé kerül az ügy, akkor az is el lesz mondva, hogy miért lett elzárva a sértett asszony férje három évre tiltott fegyvertartás miatt. Később halottuk, hogy a család leállította a pert, úgy gondolván, hogy igen sok minden kiderül a nagyon régi dolgokról. A polgármester szerepe ebben az ügyben annyi volt, hogy a sértett asszony pártjára állt a botrány idején, és rátelefonált Magyar Zoltánra, mindennek lehordva engem. A szilágysomlyói könyvbemutató (ez egyben a Báthory Alapítvány rendezvénye is volt, ahol megkaptam a Szilágysági Magyarok Díszpolgára kitüntetését) elég sokan voltak, és mivel Magyar Zoltán nem tudott eljönni, én kellett, hogy dedikáljam a könyveket. Én a két lányommal és a kanadai

²¹ Magyar Zoltán: *Szilágysági dekameron. Szilágysámsóni tréfás népi elbeszélések*. Marosvásárhely, 2009. A kötet 380 helybeli adomát, anekdotát, tréfás mesét és igaz történetet tartalmaz.

vejemmel vettem részt a díszvacsorán, és sok ismeróstől, somlyói barátaimtól kaptam elismerést a könyv megjelenéséért.

2011 nyarán telefonhívást kaptam Szász Krisztinától Székelyudvarhelyről, hogy fogadok-e egy csoport kerékpárost („bringást”), mert meg akarják ismerni Tövishát népdal- és mondahagyományát. Természetesen igent mondtam, arra kértem, hogy közölje a pontos időt. Szász Krisztinával együtt lettünk díjazottak a *Hajnal akar lenni* versenyen 1998-ban. Közölte, hogy Szilágycsehből indulnak, és Hadad és Bogdánd érintésével Szilágyszér felől jönnek, és délután 4 óra körül a pincémnél várjam őket. Szerencsétlenségükre dél körül elérte őket egy kis futó zápor, de azért kicsit sárosan, fáradtan megérkeztek, mintegy 35-40 bringás és egy terepjáró kocsis. Addigra szépen kisütött a nap, egy kis mosdás, tisztálkodás után előkerült az uzsonna, hoztam öt liter bort, leültek a jó árnyékos fák alá, és megkezdődött a népdaltanítás és a beszélgetés. A csoportban fiatalokból verbuvált önkéntesek voltak, közöttük egy férj és feleség, akik vállalták a hosszú, nehéz utat, hogy a különböző tájak kultúrájával megismerkedhessenek. Előszedtem a Dr. Magyar Zoltán által kiadott három könyvet (*A Szilágyság mondahagyománya; Dalol Szilágyi Ferenc; Szilágysági dekameron*), ezeket a könyveket nézegették, magyarázgtam, Krisztinának megmutattam a *Szatmári Friss Újságot*, amelyben fényképes riport számol be az akkori díjazottakról, még egy-két népdal, egy kis beszélgetés, és máris kezdett esteledni az idő. Szép volt, jó volt, aztán le a faluba és irány Erked, ott volt ugyanis a csoportnak az éjszakai szálláshelye. A bringások nyeregbe szálltak Erked felé, amely keresztül a Hegyes nevű erdőn nem több mint három-négy kilométer. Nekem meg mondták, hogy üljek be a kocsiba, mert a vacsora után még sokat fogunk dalolni. De hát az legalább negyven kilométer – sebj, ha haza is hoznak. Így érkezünk meg még napvilágnál az erkedi kultúrházba, ahol már várt a jó vacsora, mellé a jó erkedi pálinka, pörkölt, piros bor, és ismét elkezdődött a tövisháti és székelyföldi népdalok dalolása. Krisztinával felidéztük a versenyen átélt izgalmakat, hogy hogyan néztük a táblát, amelyen a zsűri által adott pontok gyűltek, így lett az első 131 ponttal a sátoraljaújhelyi lány, 130 ponttal második én és 129 ponttal harmadik Szász Krisztina. Ezeket az emlékeket elevenítettük fel azon a szép nyári estén az erkedi kultúrházban. Közben dalolgattunk a jó piros bor mellett, s amikor a társaság egy része már lefeküdt, én szóltam Krisztinának, hogy szóljon a sofőrnek, hogy vigyen haza Sámsonba. Kriszti hazakísért, és ezzel véget ért e szépen megszervezett találkozás, és hiszem, hogy a többieknek is maradandó szép emlék maradt.

És most egy évet visszamegyünk az időben. 2010 nyarán telefonhívást kaptam Gáspár Attila zilahi zenetanártól, hogy egy székesfehérvári zenei középiskola tanárai megkérték, hogy járjon közben, hogy egy délutánra fogadjam a pincémnél az iskola öt tanárát és negyvenöt diákját, mert itt utaznak keresztül, és tudnak rólam, mert én is felléptem 1998-ban Balázs napján a székesfehérvai Alba Regia Kultúrházban. Gáspár Attila vállalta, hogy készít egy jó adag bográcsost, én csak a pince előtti árnyékos gyeves helyet és néhány liter bort adjak. A megbeszélte időre meg is érkeztek, de akkor már készen volt a finom bográcsos. Bemutatkozás, ismerkedés: „Emlékszik, Feri bácsi, hogy is volt akkor azon a téli estén, amikor nálunk voltak?”

„Már hogyan emlékeznek!” Azt kérdezte Botos József tőlem: „Na, Feri bácsi, mit hallunk?” „Mit akarnak hallani? A balladák, népdalok mellett egy Balázs napi köszöntő lett a legnagyobb siker, amikor a közönségből egy Balázs nevű legénykét hoztak fel a színpadra.” „Igen, így volt” – mondja az egyik tanár. Gáspár Attilával itt volt még a felesége is, Beksy Ida újságíró, aki egy szép cikket írt a találkozóról a lapjában. Köszönöm. Aztán ezúttal is elkezdődött a szilágysámsoni dalok tanítása. Közben az egyik tanár arra kért, hogy lassan töltögessem a poharakat, mert megfigyelte, hogy néhány nagyobb kamasz diák igencsak fenéig ürítette a poharakat. Ettől eltekintve egy nagyon szép délutánt töltöttünk együtt, és nekem örök emlék marad, hogy annyi idő után a zeneiskola néhány tanára megemlékezett arról a téli estéről, amikor az Alba Regiában voltunk. Még közben történt egy érdekes eset. A bográcsos-készítők aggódva kérdezték Gáspár Attilától: „Tanár úr, hát hová terítünk?” „Hát hová, szólt Attila, mi felnőttek falunk gyorsan ennél a kis asztalnál, a diákság meg törökülésben le az árnyékos fa alá a gyepre!” Azért oda is került néhány háziszóttos pokróc, és mindenki hamar jóllakott, és daloltunk tovább. Néhány tanár feljött a házba, és beírták a nevüket a vendégkönyvbe, és már készültek is tovább, mert estére a kalotaszegi Kispetriben kellett, hogy legyenek. Nekem pedig egy nagyon szép élmény lett ez a délután is.

2010. szeptember 11-én szombaton megérkeztek Bella, Éva és Jóska, hogy vasárnap délelőtt induljunk egy dél-magyarországi kirándulásra. Szombaton készülődés, tervezés, vasárnap ebéd után is készülődés, és úgy 4–5 körül neki a szilágysomyói útnak, aztán a Berettyó mentén alig két órás út után a nagyváradi Félixfürdőnél álltunk meg, mert Jóska, a vejem szenvedélyes fürdőző. Aztán neki Nagyszalontának, és még alig esteledett, már Magyarországon, Gyulán voltunk. Megkerestük azt a magánpanziót, ahol szobát rendeltek. Másnap megnéztük a várat és a kisváros nevezetességeit. Harmadnap Szegedet néztük meg, felvételt csináltunk Dankó Pista szobráról, a Dóm téren sétáltunk, megnéztük a híres templomot, majd a Tisza partján a Kárász Csárdában ebédeltünk, ahonnan nagyon szép kilátás van a Tiszára. Délután az orosházi gyógyfürdőben fürödtünk, aztán még elmentünk Ópusztaszerre, megnéztük a múzeumot, a régi magyar királyok szobrait és a honfoglalást bemutató Feszty-körképet, néhány jurtát. És máris vissza Mórahalomra, ahol a szállásunk volt. Másnap hosszú út volt Mohácsig, de azért már ott ebédeltünk, egy Duna-parti halászsárdában. Ebéd után elmentünk a Mohácsi csataterre, ott aztán elég sokáig időztünk, mindent alaposan megnéztünk, majd indultunk Harkányba a következő szálláshelyünkre. Ez egy nagyon szép út volt, végigmenni a Villányi borvidéken. Sokat hallottam erről a borvidékről, de látni az egy külön élmény volt, hosszú-hosszú percekig csak a szépen kiépített borpincék a hozzájuk kanyargó utakkal nekem, a sámsoni szőlőtermelőnek egy életre szóló, nagyon szép élmény volt. Így érkezünk meg a Pécshez közeli Harkányba, ahol várt a lefoglalt szobánk. Vacsora után Jóska még elment fürödni, én meg a két lányommal két óra hosszat alaposan elbeszélgettük a régi családi dolgokat. Ez egy olyan bizalmas beszélgetés volt, amelyet mindhárman már régen vártunk, most ez is létrejött.

Másik nap aztán Pécsre mentünk, valójában ezt volt az utunk fő célja. Pécs ebben az évben Európa kulturális fővárosa volt, és azért is mentünk oda, mert Jóská-

nak egy régi jó barátja él Pécs környékén, és vele akart találkozni. Reggelre egy kicsit elborult az idő, néha szemerkélt is, de azért megnéztük, amit akartunk, többek között a török mecsetből átépített római katolikus templomot, főteret, sírkamrákat. Eljött Jóska barátja feleségestől, így késő este kerültünk vissza Harkányba. Másnap hosszú esős út elé néztünk. Bajánál átjöttünk a Dunán, és neki Soltnak. Solt előtt Dunapatajon egy vendéglőben megebédeltünk. Mondom a családnak, hogy ebben a faluban lakik egy vőfély barátom. Azonnal telefonáltam, és még be sem fejeztük az ebédet, már jött is Dávid János, meghívott, hogy menjünk el hozzá. El is fogadtuk a meghívást, és rövid néhány perc múlva már nála voltunk, takaros kétórás beszélgetés után jó érzésekkel jöttünk el. Megígérte, hogy ő és a felesége is eljönnek hozzánk, amelyet 2012 nyarán be is váltott. Jóska még akkor este elvitt Bella lányom ismerőséhez, Papp Bercihez, mi Bellával ott aludtunk, másnap reggel Papp Berci hozott haza, Bellát Károlyba, engem Sámsonba. Azóta sokszor eszembe jut, hogy milyen szép utazás volt egy hétig Dél-Magyarország legszebb helyeit bejárni, olyan fürdőhelyeket megkeresni, mint a nagyváradi Félixfürdő, a gyulai Várfürdő, a dunántúli Harkány. Azonkívül megnézni a gyulai várat és a város nevezetességeit, az ópusztaszeri emlékhelyet, végigsétálni a Mohácsi csataterén, és nem utolsó sorban látni Pécsset, ez máig tartó, igazi élmény volt, szép ajándék a 85. születésnapomra.

A 2013-as év tavasza is jól kezdődött. Sokszor beszélgettük már Katóval, hogy hagyjunk fel az ezer tő szőlő megdolgozásával, de a jó áprilisi idő csak úgy hozta, hogy még néhány óra és még egy, és lassan április végére végeztünk a munkával. Örültünk, hogy ebben a korban még mindig ilyen könnyen meg tudjuk csinálni. Az áprilisi napok végén egyik este lefekvés után arra ébredtem, hogy nagy nyilallást érzek a hasam alsó felén. Szóltam a feleségemnek, aki felkelt, elment az asszisztensnőért, aki el is jött, adott egy görcsoldó injekciót, amelynek a hatására elaludtam, reggel aztán már az orvosi rendelőben voltam, ahol az orvos beutaltatott a zilahi sebészetre. Amikor megkaptam a beutalást, azonnal telefonáltam a nagykárolyi lányomnak. Ő azt tanácsolta, hogy még ma délután értem jön kocsival, így kerültem be a nagykárolyi kórház sürgősségi osztályára, ahol már várt Dr. Páll Attila sebészorvos. Azonnal egy rövid vizsgálat, és mivel a vizsgálat eredménye súlyos bélbántalmakra utalt, egy telefonhívás, és egy óra múlva már a szatmári kórház sürgősségi osztályán vizsgáltak. Az eset pikantériájához még hozzájárult, hogy ezekre a napokra esett május 1. és a román húsvét, ami néhány napi szabadságot ad a tisztviselőknek, ami a kórházakban is nagyon meglátszott, és így az alapos kivizsgálás néhány napot megcsúszott, és csak később került sor egy alaposabb tükrözéses vizsgálatra, amelyet egy fiatal orvos végzett két társával. Az eredménnyel Pál doktor nem volt megelégedve, mert nem mert hozzáfogni egy nagy műtétre utaló operációnak. Három napos szatmári kórházi kezelés után újból egy másik intézménynél megállapították, hogy béldaganat gyanús vagyok, és ennek alapján most már Páll doktor hozzáfoghat egy nagyon nagy has-operáció előkészítéséhez. A szatmári tartózkodásom alatt meglátogatott Sike Lajos újságíró barátom.

Így kerültem 2013. május 9-én a nagykárolyi kórház ötödik emeleti 7-es szobájába néhány napos előkészítő kezelésre, majd öt nap múlva egy rövid operációt

követően este már az intenzív osztályon ébredtem Bella lánya simogatására. Két nap tartottak az intenzíven. Az operáció abból állt, hogy a nagy operációra való felkészülésként kivették a vastagbél egy részét, és egy arra a célra gyártott zacskóba folyt ki az ürülék. Ez az első operáció nem tartott sokáig, így aztán az intenzíven sem tartottak sokáig, így kerültem vissza két nap múlva a 7-es szobába, ahol aztán megkezdődött a nagy előkészület a másik nagy operációra. Napi több perfúziót engedtek a két kezemen a szervezetembe, kenyér nélkül könnyű leveseket adtak, a baj az volt, hogy órák hosszáig kellett hanyatt feküdni magam mellé tett, kinyújtott karral, az oldalamon lógó zacskóval, amelyet naponta többször ki kellett üríteni. Ha jól sikerült a felragasztása, akkor több nap is megállt, de volt úgy, hogy több zacskó is kellett naponta. Közben hazaengedtek néhány napra Belláékhoz, így négy nap ott folyt a lábadozás.

Május 31-én megtörtént a három órás operáció, még aznap az intenzív osztályon ébredtem Bella lányom simogatására. Aztán azt láttam, hogy az oldalamból három cső a végén zacskókkal, amelybe a műtét utáni gennyes levek folytak, egy vastagocska cső a végbelebenben, egy vékonyabb a hímvesszőben, ez a perfúzióval együtt összesen hat cső. Két csövet, a végbél és a vizelet csövet néhány nap múlva kivették, de a másik három cső ott maradt nyolc napig az intenzív osztályon való tartózkodásom végéig. Ez a cső volt a legnehezebb, csaknem nyolc napon át háton feküdni a számban egy falat étel nélkül, csak napi négy perfúzió volt a táplálékom. Végül kivették az utolsó csövet is a hasamból, és levittek a sebészet 1-es szobájába. Az intenzív osztályon eltöltött napokon minden nap egyszer, de volt eset, hogy kétszer is meglátogatott Páll doktor és a jobb keze, Petkes Éva doktornő, aki mellesleg régi ismerősöm volt. Ők azt tanácsolták, hogy most már sokat sétáljak a hosszú folyosókon, amit meg is csináltam: megszámláltam, hogy 125 lépés hosszú a folyosó. Gyakran ráálltam a mérlegre és megállapítottam, hogy a 82-ről lefogytam 75 kilogrammra. A kórházban kapott könnyű koszt mellé hozott ételt Bella lányom is, aki minden nap meglátogatott, volt, hogy kétszer is. A jó kezelés eredménye az volt, hogy az orvos közölte, hogy június 13-án kiengednek a kórházból, de nem haza, csak a leányomékhöz, aztán ha tovább is jól gyógyulnak a sebek, akkor rá egy hétre akár haza is mehetnek. Így most itt vagyok a szép, új házukban, nagyokat sétálok a szépen ápolt kertjükben, gyönyörködöm a dúsan fejlődő zöldségekben, a szőlősorokban és már érő cseresznyéről, meggyről leveszek néhány szemet, gondosan ügyelve a szigorú diétás étrend betartására, várva a holnaputáni napot, amikor hazamehetek a már csaknem ötven napja otthagyt szülőfalumba. Végezetül még leírom, hogy a kórházi tartózkodásom ideje alatt meglátogattak a feleségem, Kató és a lánya, Margit és a férje, Lajos, valamint a Németországban élő unokám, Bercike és családja, az Ausztriában élő Csilla unokám, és a lányomnál tartózkodásom alatt telefonon megkeresett Dr. Magyar Zoltán (a tiszteletbeli unokám), aki hosszasan érdeklődött a súlyos operációm felől. Éva lányom Kanadából naponta telefonált.

Másik nap aztán visszamentünk a kórházba, és még egy alapos vizsgálat után Dr. Pál Attila megcsinálta a kórházból való elbocsátási engedélyt, mellékelve a családorvosnak írt papírokat, és délelőtt 11 órakor végre kijöhöttem a kórházból.

Belláéknál alig öltöztem át, és már jött is a sámsoni származású Kis András Bandi, aki hazahozott Sámsonba. Nagyon jó volt ötven napos súlyos operáció után újra itthon lenni, az eddig magában gürcölő feleség mellett, az öreg Csipás nevű kutya, a két szép disznó és a sok aprómajorság mellett, vagyis a régi jó, megszokott falusi élet körében, ami közel kilenc évtizede állandó része az életemnek, és amit most újra viszontlátni és újra benne élni, ez lesz talán az, ami erőt ad a következő napok, hetek lábadozásához. Én hiszem, hogy a Jóisten még fel akar használni ezután is.

2013. február utolsó napjaiban azzal keresett meg Bálint (Márton) Vilmos, a kultúrház gondnoka, hogy arra kér a pap, hogy adjak el a kertemből három-négy méter helyet az újonnan épülő vécéhez. „Vilmos, mondom, ott van egy jó vasbetonból épített vécé, mi indokolja, hogy egy olyan vécé legyen, ami nem fér el a telkem és a kultúrház között lévő csaknem 45 négyzetméternyi helyen?” „Hát hogy nem engedélyeznek csak olyan vécét, amelyhez tolókocsival is fel lehet járni” stb. „Te Vilmos, mondom, hol láttál még olyant, hogy valaki a telkéből kivágjon tizen-nyolc-húsz métert?” De hát a kultúrház a miénk is, mondja, én is hozhatok ennyi áldozatot. Erre mondom már kissé bosszankodva Vilmosnak: „Ezért a kultúrházért az apám és mi, a három felnőtt gyereke adtuk a legtöbb munkát 1946-ban, amikor épült, és most nem fogok hozzájárulni, hogy a pap fejőstehénként kezelje a kultúrházat!” Ezzel a Vilmos otthagytott. És most egy kicsi visszatekintés a csaknem százéves múltra.

A szilágysámsoniak dalos kedvét összefogó dalárdát a fennmaradt írások szerint valamikor több mint száz éve az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) címén az egykori jó kántortanító hozta létre, szervezte meg, szerintem a már akkor is jól működő szilágysámsoni borpincékben kialakult nótás kedvű csoportok összefogására. Így alakult meg 1912-ben a négyszólamú dalárda. Sajnos a közbejött első világháború megszakította ezt az áldásos folyamatot, és több mint tíz évet kellett várni, hogy újra énekeljen a dalárda. Ekkor kapott Szilágysámson egy olyan alkalmas kántortanítót Éltető János személyében, aki megalakította a régi énekkart, de már nem EMKE, hanem a Szilágysámsoni Református Dalkör néven. Az Éltető János készítette korabeli fénykép őrzi az alapítók névsorát. A dalárdát, hála Éltető igazgató jó kultúrpolitikájának, az állami iskola egyetlen tantermében hetente kedden és pénteken tanította, ezért a dalárda meg kellett tanulja az akkori királyi himnuszt, ez volt az ára annak, hogy az állami iskola megtúrje a tanteremben, és ott népszínműveket és más rendezvényeket lehessen tartani. Hálából a román ünnepeken el kellett énekelje a dalárda a királyi himnuszt. A dalárda gyorsan gyarapodott, megalakult a Borbank, amely olyan eredményes lett, hogy 1946 nyarán felépítette a kultúrházat. A magam részéről még annyit, hogy az én lakodalmam volt az első az új kultúrházban 1948. február 22-én. Akkor már pirosban volt az épület, az ajtók és ablakok már be voltak szerelve.

Ilyen kiterő után jutott arra a mostani pap, hogy ha már a református dalárda nincsen, hát a református egyháznak visszavegye a kultúrházat. Mivel én vagyok az, aki még ismeri a régi dalárda történetét, hát velem aztán minden gyalázatot elkövet. Mára a régi épület elvesztette kulturális jellegét, most borsos áron lakodalmakat, keresztelőket, halotti torokat tartanak a szép épületben, ahonnan a legjobb

falatokat a papnak viszi két szépen felöltözött menyecske. Ilyen kitérő után jött hozzám Bálint Márton Vilmos, hogy adjam el pénzért kb. harminc négyzetméter helyet a telkemből, hogy a korszerű vécét megépítsék. Hosszas vita után elutasítottam, s mint később kiderült, ez újabb provokáció volt. Aztán 2013 nyarán megjelentek az építők, és vaskalapácsokkal verni kezdték a még jó állapotban lévő vasbeton vécét. Aztán ásták a fundamentumot az új vécének, amelynek az egyik sarka elérte a közös határt; természetesen mutatták az engedélyt. Másik nap felmentem a tanácshoz, az alpolgármester fogadott. Mondván, hogy ő csak most került oda, javasolta, hogy menjek a polgármesterhez. Éppen jött, diadalmas mosollyal mondta, hogy ő írta alá. Azonnal tudtam, hogy a pap meg a polgármester közös provokációja az egész. Július végére elkészült az elhíresült vécé. Ekkor következett a második provokáció, mert már befedve, becsatornázva ki kellett kívül is pucolni. De ott volt a községgel közösen csinált drótkerítés. Ettől pedig a néhány centire lévő vécé falát nem lehetett levakolni. Délelőtt jött a pap parancsára a gondnok. Nem voltam otthon. Később újból jött, aludtam. Aztán amikor felkeltem, jöttek Bálint Márton Vilmos és Király Ernő községi tanácsos, kihívtak a helyszínre, és már az építéssel együtt hárman győzködtek, hogy engedjem levágni a betonoszlopra szerelt drótkerítést vágjak ki egy sor málét, hogy lehessen kipucolni az épületet. Hosszas alku után levágtam egy sor málét, ők kivágták az oszlopokat, és másik nap hozzáfogtak a vécé kipucolásához. Történt pedig ez 2013. augusztus 1-én. Az egyezkedést a pap elbújva végighallgatta. A kerítés ára az egyházi adó egy évi elengedése volt. Az oszlopokat a három ember levágta, ki is hordták, most ott áll a fal a megmaradt kerítés alapjától néhány centire, és a pap meg a polgármester röhögnek a markukba, hogy újból megalázhattak.

Akkor közölték velem, hogy az ügy lezárult, és a vécéürüléket kivezetik a kertem alján a kb. ötven méterre lévő patakba. Most 2013. november 15-én újból jött Bálint Márton Vilmos, hogy változott a terv, és engedjem meg, hogy újból az én kertemen keresztül csinálják meg a szennyvízlevezető csatornát, most már a nagypatakba, mert hát az mélyebb és jobban belefolyik a szenny. Elgondolkodtató, hogy egy lezárt ügyet miért kellett újból elővenni, és miért jött a gondnok újra harmadmagával, miért akartak újból magántulajdon-sértést csinálni. Az az érzésem, hogy a pap újabb provokációra készült ellenem, mert már csak én élek azok közül, akik tudják, hogy a kultúrházat nem a református egyház, hanem a nagy múltú sámsoni Dalárda építette Éltető János karnagy vezetésével. Ismételten mondom, hogy Éltető János megérdemelné, hogy a kultúrház felvegye a nevét, de a mostani vezetés célja, hogy teljes feledésbe merüljön a régi dalárda neve, és a rendszerváltás után az egyház elfoglalta a szép nagy pincét is, ahol a Borbank eredményes működése hozta létre azt a pénzt, amely megteremtette azt az alapot, hogy neki lehessen fogni a kultúrház építésének. Mára oda jutottunk, hogy a kultúrház elvesztette kulturális jellegét, és a március 15-i ünnepségen kívül csak lakodalmat, keresztelőket, temetési torokat és más családi összejöveteleket tartanak benne, elég nagy összegeket fizetve az egyháznak.

A tavaszi nagy operációm után gyorsan javult az állapotom. Szüretre már ki tudtam préselni a szőlőt, és egyéb munkákat is végeztem. 2014 első napjaiban meglá-

toogatott a Németországban élő unokám és családja. Meghívtak, hogy látogassam meg őket, meg is ígértem nekik, hogy ha tovább javul az egészségem, elmegyek. Február 22-én töltöttem be a 89. születésnapomat, amelyre szép számmal kaptam jókívánságokat, először a családtól, de sok híres ismerőstől is. Március 3-án aztán újabb baleset ért: a gyalugépem levágta a jobb kezem kisujját, és a mentő azonnal bevitt a zilahi sebészetre, ahol még aznap visszafoldozták az ujjamat, de ott voltam tíz napot. Ez alatt meghalt a kisebbik húgom, és a temetésre hazaengedett az orvos. Még néhányszor visszajártam kötözésre, aztán lassan gyógyultam. Aztán már úgy éreztem, hogy tudok segíteni a feleségemnek a tavaszi szőlőmunkában, és akkor jött a másik még nagyobb baj. Felszakadoztak a tavalyi operációnak a varratai, és újból visszakerültem a nagykárolyi kórházba a tavalyi orvosom keze alá. Hála Istennek ez már nem tartott ötven napig, mint a tavalyi, két hét után hazajöttem, de nagyon rám parancsolt Páll Attila doktor úr, hogy ne dolgozzak nehéz dolgokat, ne emeljek, ha még élni akarok.

Május közepe táján hazajött Éva lányom Kanadából. Előbb volt egy osztálytalálkozója Nagyenyeden, aztán elment a csiksomlyói búcsúra. Jelenleg Nagykárolyban van a testvérénél. Július elején visszajön, most már urastól, és még itt lesznek néhány napig. Ezeket a sorokat 2014. június 25-én írom. Visszatérve a tavalyi őszre: itt írom, hogy október hónapban a két család (az én két lányom és a feleségem két lánya) rávettek, hogy csináljunk egy fürdőszobát. A feleségem szerint mire már, most vénségünkre? De azért mégis megcsináltuk. A feleségem lánya szerint megcsinálhattuk volna már ezelőtt tíz éve is, hiszen mindig volt pénzünk. Most ahogy jött haza az Éva lányom, hoztak egy szép mosógépet is. Most már az is van.

Még most 2014 júniusában, mivel már vége felé járok az írásnak, el kell mondanom, hogy csaknem huszonöt éve együtt élünk Laczi Katóval, aki nagyon takarékos, jó dolgos asszony. Több alkalommal elég szép ajándékokat osztottunk el a családok között. Valamikor az 1990-es években a feleségem fia megvásárolt egy pálinkafőző kazánt, jó drágán, nem volt elég pénze. A feleségem felajánlotta a fiának 10 000 000 lejű kölcsönt. Teltek az évek, a pálinkafőző szépen keresett, de elfelejtették a kölcsönkért pénzt megadni. Néhány év alatt nekünk újra gyűlt egy kis pénzünk, s úgy beszélgettük, hogy vegyünk egy láncfűrész (druzsbat), hogy legyen a három családnak, legyen mivel kivágni a néhány éve visszkapott magánerdőből a fát. A feleségem fia azelőtt sokáig az erdőn dolgozott, értett a druzsbához, így aztán 2000. március 24-én megvettünk egy motorfűrész, hogy legyen a három családnak. A fűrész csak néhány hétig volt nálunk, mert a feleségem azt mondta, hogy úgyis a fia kezeli a fűrész, hát legyen önála. Aztán amikor jött a ballai vő fáért, Béla, a feleségem fia nem volt elérhető, így aztán bosszúságból vett ő is egy fűrész, s így a mi fűrészünk odaöröklődött. Néhány évig még a mi fánkat kivágta, aztán a fűrész eltörték, és már néhány éve én is mással hozatom a magánerdőből kapott néhány köbméter fát. 2012-re újból összegyűlt egy kis pénzünk, ekkor úgy határoztunk a feleségemmel, hogy ha már Bélától úgysem kapjuk meg a pénzt, kapjanak a mi családunk is, úgymint a feleségem két lánya és az én két lányom. Először a feleségem két lánya kapott személyenként 20 000 000 lejt, rá két évre az én két leányom ugyanennyit, vagyis két év alatt a két család kapott 80 000 000

lejt. Bélának azokban az években sokat szántottam, fuvaroztam a még meglévő kistraktorommal, és mivel a lej is eléggé meghígult, úgy adódott, hogy 2014. év végére az ajándékozások elérték a 100 000 000 lejt. 2011 januárjában a kis traktort elvitte Bálint Lajos, a feleségem ballai veje. Ő ebből kifizette a sógorát, én meg vettem egy kvadot, hogy legyen mivel járjak a pincébe. De az nem vált be, így most már gyalog járunk a több mint fél kilométerre lévő pincébe, ami most már csaknem kilencven évesen nem is olyan könnyű dolog. A traktor és a kvad árát újra odaadtuk a négy lánynak, ami most már az új, megszilárdult lejben 16 000 lejt ért el. Ezzel úgy érezzük, hogy csaknem huszonöt évi házasságunk alatt elég szépen ajándékoztunk a családoknak, és most már jöhet a jól megérdemelt pihenés.

Így érkeztünk el 2014 májusáig, amikor nagy szeretettel várjuk a lányomat, Évát Kanadából, aki most már nyugdíjasként több időt akar eltölteni testvére és édesapja körében. Meg is érkezett május 22-én, és hozta a Budapesten élő dédunokámát is, aztán néhány nap után elment Nagyenyedre az osztálytalálkozóra, onnan visszaérkezve pedig máris készült a csíksomlyói búcsúra, kihasználva a szovátai és csíkszeredai baráti kapcsolatokat. Aztán következett két hét, amikor hol nekünk, hol a testvérenek segített. Nagyon szép volt a régi, nagyapámtól örökölt szőlőben szőlőkötözéskor elbeszélgetni, feleleveníteni a régi nyári vakációkban szőlőkötözéssel eltöltött napokat. Pontosan emlékszem, hogy egy ilyen nyári napon jött Jóska, a mostani férje, és találkozott először Évával a mind a mai napig is jól gondozott szőlőben. Talán az sem véletlen, hogy június 6-án itt tartott Éva a barátaival egy szép pecsenyesütős vasárnap délutánt.

Amíg Éva lányom több mint két hónapos szabadságát töltötte, újból megjelent a hasamon egy hólyag, ami ugyan nem fájt, de mégis azt javasolta a család, hogy újból nézze meg az orvos, és adjon véleményt. Így vitt el két lányom újból vizsgálatra Páll doktorhoz. A doktor azt mondta, hogy nem veszélyes, akár évekig is ellehetek vele, de úgy döntöttem, hogy inkább újból operáljon meg, és tegyen a hasamra egy erős hálót. Így érkezett el július 15-e, amikor már harmadszor vágták fel a hasamat egy év alatt. A doktor szerint csaknem kilencven évesen is erős szervezetű, fegyelmezett beteg vagyok, és most idehaza várom, hogy egyre erősödjek, és további apró munkákat végezhsek.

Még visszatérek arra, hogy hárman voltunk testvérek. Én, a húgom Zsuzsanna és Rózsa. Elég hamar jöttünk egymás után. Én 1925. február 22-én láttam meg a napvilágot, Zsuzsanna 1927. márciusában, Rózsa meg 1928 októberében született. A szüleink szigorú, erkölcsös nevelésben részesítettek, a hazugság, a lopás vagy káromkodás nagy büntetéssel járt, s ha mégis valamin összevesztünk, akkor az anyám a „Tetű egye meg a dolgotokat!” szidással rácsapott a fenekünkre, és ezzel el volt intézve a dolog. Az apánk sohasem bántott. A gyerekkor és az iskolába járás után a házasság és családalapítás még gyorsabban alakult. A kisebbik húgom kezdte 1946. szeptember havában, én követtem 1948 februárjában, Zsuzsanna rá két hónapra. Úgyhogy a szüleim gyorsan túlestek a lakodalmakon. Nagyon szegény világ volt, talán az én lakodalmam volt a legszegényesebb. A Zsuzsanna húgomé arról emlékezetes, hogy a szombat esti templomi esküvőre a harangozáskor még nem volt vőlegény, ugyanis a sógor katona volt, és nem írták alá az eltávozását, így

Szilágysomlyóról szökve jött haza az esküvőre. Szűk családi körben megtartottuk a lakodalmat, ettünk-ittunk, dalolgattunk, mert még muzsikás sem volt, így aztán csak a jó vacsora és néhány szép magyarnóta jelezte, hogy esküvőn vagyunk. A sógor meg a rövid nászéjszaka után vissza az egységéhez.

A családalapításban is egyeztünk: három gyerek mindhármunknál. Nálam három lány, Rózsának három lány, Zsuzsannának két fiú és egy lány. A sógorok tíztizenöt éve meghaltak, és 2013 őszén Zsuzsanna húgom, 2014 márciusában Rózsa húgom is elment a minden élők útján. Sokáig jóban voltunk, jártunk egymáshoz disznótorozni és más családi ünnepekre, aztán az édesanyánk halálakor a két húgom a szüleink megtakarított pénzének elosztásából engem kizárt, és a nem kicsi összeget csak ketten osztották el. A Zsuzsanna húgom lett az apám nyugdíjkezelője, a Rózsa húgom férje meg az apám borát kezelte olyan szakértelemmel, hogy azt szomorú felemlgetni.

2013 nyarán a két család (a feleségem lányai és az én két lányom) rávették a feleségemet, hogy csináljunk egy fürdőszobát. Engem hamar meggyőztek, Kató sokáig ellenállt, hogy már öregek vagyunk, jó nekünk a régi is, de végül ő is ráállt a két lány nyomására. Így aztán 2013 októberében egy jó kezű ember felvállalta, hogy az egyik kamaránkat kétfelé osztjuk, és abban elfér egy takaros fürdőszoba, és még marad hely egy kicsi kamarának padlásfeljáráttal. A kamara alatti kis pincében elfér a hidrofón és a szükséges csövezeték. A vállalkozó ígérte, hogy minden hozzávaló anyagot megvesz, hozza a számlát, és az órabér tíz lej. Így fogott hozzá október hónapban a fürdőszoba megcsinálásához. Hamar ment a munka, és amit megcsinált, az kifogástalan volt. Október végén úgy nézett ki, hogy leállunk, aztán na még, na még, úgyhogy november első hetében mégis csak készen lett. Még a konyhába is felszereltek egy mosogatógagylót hideg-meleg vízzel. Igen ám, csak-hogy a hosszú idő nagyon-nagyon zebre ment, és az elszámolásnál úgy nézett ki, hogy adósok maradunk, de azért a pénz karácsonyra mégis összejött, úgyhogy nem mentünk át adóssággal az új évre.

2012? augusztusában megfájdultak a szemeim. Elmentem Zilah legjobb szemorvosához, és megállapította, hogy szürke hályog van kialakulóban, és meg kell operálni. Megbeszéltük, hogy melyik nap legyek a kórháznál, és megoperál. Telefonáltam a nagykárolyi lányomnak, aki vállalta, hogy eljön, és itt lesz a műtéten. El is jött, és most már a nagy kórházban újabb vizsgálaton mondták, hogy nem kell a bal szememre lencsét tenni, csak a szemem alatt felvágják, és így igazítanak rajta. Ez még aznap délelőtt meg is történt.

2001 szép tavaszán (április 12-én) délután hazafelé menet látjuk, hogy két idegen nő ült a hidunk karján. „Vajon kik lehetnek?” – kérdi a feleségem. Megyünk közelebb, bekanyarodunk a hídra, felállnak és kérdik, hogy Szilágyi Feri bácsi vagyok-e. „Igen” – mondom. Ők is bemutatkoznak: Modesta Liugaite és Tóth Ágnes. Bejönnek, és mondják, hogy mindketten a budapesti egyetem néprajz szakos hallgatói. Modesta a vilniusi egyetem hallgatója, és Magyar Zoltántól hallott rólam, hallgatta a kazettákat, amelyen népdalok, balladák és egyéb alkalmi dalok vannak, s ez neki nagyon megtetszett, és megkérte a máramarosszigeti évfolyamtársát, hogy a húsvéti vakációból hazafelé jöjjenek Szilágysámson felé, mert ő szeretne

velem személyesen találkozni, és néhány balladát és népdalt felvenni. Én átöltöztem, és egy kis falatozás után egy órán belül már a pincémnél voltunk. Modesta elmondta szépen, magyarul, hogy már második éve Budapesten van, érdeklí a magyar népzene, népdal, ballada, és ezeket az erdélyi balladákat szeretné majd egy dolgozatban megírni. Azzal kezdtük, hogy mindketten írtak az emlékkönyvembe, majd elkezdtem a magnójukba énekelni, először néhány szép balladát, aztán a legszebb sámsoni népdalokat, meg néhány más alkalmi dalt, és máris tele lett a szalag. Még egy kis beszélgetés, fényképezés és hazamentünk. Még otthon is egy felvétel, feleségem megajándékozta őket egy háziszóttos kendővel, és még akkor estére tovább mentek Máramarossziget felé. Néhány éve szép, magyarul megírt levelet kaptam Vilniusból, amelyben Modesta arról ír, hogy micsoda öröm neki, amikor összehasonlítja a litván és fehérórosz balladákat az erdélyi balladákkal. Én is sokszor gondolkodom a derék litván lányra, aki nem sajnálta az idejét eljönni ebbe az eldugott tövisháti faluba, hogy elvigye a hírünket a nagy erdélyi fejedelemtől elnevezett Báthory István Egyetem falai közé.

És még néhány sor az emlékkönyvből: 2001. november 6. „Nyelvében él a nemzet. És népdalaiban, a szokásaiban. Azok az emberek, akik ezeket a kincseket őrzik és átadják azoknak, akiknek fülük van a hallásra. Itt jártunkkor meggyőződünk arról, hogy a tüzet itt Szilágysámsonban is őrzi valaki”. Vagy: „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország!” Hadd mondják a faluban, hogy az enyedi öreg diákok még nem felejtették el a szép magyar nótákat. Aztán a megbeszélte időre megjött a két sámsoni mikrobusz, és visszavitte a jókedvű öregdiákokat az erdeki szállásukra. Így ért véget az 1974-ben végzett enyedi diákok 39. osztálytalálkozója. Nekem pedig nagy öröm volt, hogy most már a saját pincémbe harmadik alkalommal vehettem részt az Éva lányom Erdélyben élő csaknem húsz kollégájának az osztálytalálkozásán, és Éva lányomnak is teljesült a kívánsága, hogy azon a helyen sikerült vendégül látnia a kollégáit, ahol gyerekkorában annyit játszott. Én most azt kívánom, hogy ez a kis pince, ahol e sorokat írom, ami a halálom után az Éva lányom öröksége lesz, még sokáig legyen az ilyen és más kellemes találkozások színhelye, és még sokáig szálljon a szép szilágysámsoni magyarnóta az utánunk jövő nemzedékek öröme.

2014. július 17-én falunapot rendezett a szilágysámsoni tanács. Bár nem tartozik szorosán az én magánéletemhez, mégis megemlítem, mert a régi sámsoni magas dalkultúrán felnőtt embereknek nagyon szánalmas volt, amit ezen a falunapon láttunk. Én úgy tudom, és ez a gyakorlat is, hogy egyszerű községek tartják egymással a testvérfalu kapcsolatot, például Szilágysámson is tarthatná Hajdúsámsonnal, Békessámsonnal, Mezősámsonnal stb. Tudomásom szerint ment is néhány éve egy delegáció ezekbe a falvakba, de olyan alacsony kultúrájú emberek voltak, hogy szóba sem tudtak állni olyan nagyközségek polgármestereivel, mint Hajdú- és Békessámson, és ezek után visszamondták a testvérfalu kapcsolat felvételét. Ezt nekem így mondta el néhány éve az egyik községi tanácsos. De hogy mégse maradjon testvérfalu nélkül Szilágysámson, hát legyen. Így lett az egyik sámsoni ember javaslatára testvérfalu a Fejér megyei Nagylók, mert hát ott lakik a fia. Évek óta el is jönnek, fel is lépnek öt-hat öregasszony vagy öregember.

2014. november 5-én megharapott egy kutya. A pincémhez igyekezve egy kapu előtt volt öt kutya, egy fekete-tarka keresztül futott a járdán, látszólag csendben voltak, még egy kicsit ki is kerültem, de amikor túlléptem, a járdán fekvő kutya felugrott, a másik négy kutya nagy ugatása mellett utánam kapott, és a bal lábamba a térdem alatt beleharapott. Nem vettem komolyan, a pincémnél elvégeztem a kevés dolgomat, hazamentem, és csak otthon néztem meg: és bizony az öt fog helye még egy kicsit vérzett is. Másik nap az orvosi rendelőben egy receptet vettem ki, amikor a takarítónő rám kérdez: „Feri bácsi, magát harapta meg a fekete kutya?” „Igen” – mondom. Erre az asszisztensek mondják, hogy másnap vigyem be a kutya könyvét, hogy be van-e oltva. Másnap vittem a könyvet, amelyben igazolva volt, hogy a kutya be volt oltva. Ennek ellenére az orvosnő beutalt a zilahi kórházba, ahol hosszas várakozás után kaptam egy papírt, hogy vigyem el a családorvosnak, akitől kapok receptet támogatással, és szedjem az orvosságot. Most azon gondolkodom, hogy rossz időben indultam el, mert aztán háromszor voltam az orvosi rendelőben, egyszer a feleségemmel Zilahon (mert 90 évesen már egyedül nem indulok el), egyszer a tizenkét kilométerre lévő baksai patikában, és még tíz napos orvosságszedés lett a kutyaharapás ára.

A két húgommal való kapcsolatom sokáig elég jó volt, itt voltak Budai Ilona sámsoni látogatásán, valamint amikor a tévések stábja több órát forgatott a régi fonóházi szokásokról, aztán lassan elhidegült a testvéri kapcsolat annak ellenére, hogy én többször elmentem hozzájuk egy kis testvéri beszélgetésre, de ők már húsz éve nem jöttek hozzám. Én már az anyám halálakor éreztem, hogy engem kizártak az osztozásból, amikor a szüleim megtakarított szép kis összegét elosztották, aztán a nagyobbik húgom lett az apám nyugdíjának a kezelője, a kisebbik húgom férje meg az apám borát vette át. Sokszor olyan gyenge bort hozott neki, hogy a nagyobbik húgom férje emelt kifogást ellene. Apám halála (1993. augusztus) után néhány évre a nagyobbik húgom még kiveszekedett harminc ár erdőt is az apám erdőjéből, amelyet csaknem tizenöt évig használt. Ezekben az akciókba be volt avatva a húgom családja is, mert a húgom halálakor engem meg sem hívtak, csak a temetésen voltam ott, mint idegen. Én a betegsége idején többször meglátogattam, mondván, hogy „Most beteglátogatni jövök, nem erdőt osztani”. 2014 tavaszán a két húgom családja hamis papírokkal újból kiharcolt tőlem 0.25 hektár erdőt, erre aztán már én is léptem: hosszas keresés után rátaláltam egy iratra, amelyben az apám igazolja, hogy egy hold földet azért ad a két húgomnak, hogy ne csonkuljon az én Akácerdőn lévő egy hektár területem. Ezt a papírt felvittem a közbirtokosság irodájába, ahonnan telefonáltak a húgom családjának Zilahra. Azok kijöttek 2015. február hó első hetében, egy kis parázs vita után elmentem a másik húgom családjához, ismertettem a papírokat, és így mentünk együtt a közbirtokosság irodájára, ahol visszaállt az eredeti állapotába a magánerdőm. Így került pont egy vitás ügyre, és bár hosszú ideig a veszekedős húgommal nem sikerült, a családjával végre megtörtént a kiegyezés, amely remélem, a gyermekeim és a húgom gyermekei között is megmarad, hogy jó unokatestvéri szeretettel járjanak egymáshoz, úgy, ahogy eddig is tették.

Aztán teltek a napok, egyre többet gondoltam arra, hogy megérem-e a kilencven évet, de a Jóistennek hála, megértem. Egyedül én járok még ilyen idős korban

a templomba, a szőlőhegyre, temetésekre, bevásárolni stb. Van még a faluban egy barátom, aki néhány hónappal idősebb nálam, de már ki sem mozdul az udvarról. Sokan megkérdik: „Hogy van, Feri bátyám?” Voltam jobban is” – mondogattam, de most már, hogy meghaladtam a kilencvenet, azt mondom, hogy „Jól”. Legelőször a Nagykárolyban élő lányom köszöntött, aztán sorra fogadtam a jókívánságokat Budapestről, Kolozsvárról, Szatmárról, Zilahról, Nagymarosról, Kanadából. Eljött az a régen várt idő, amelyet most a Jóisten jóvoltából már magaménak tudhatok. Úgy érzem, hogy a karom még sok apró dologra elég erős lenne, de nagyon vigyázok, nehogy az operációm varratai felszakadjanak, és ismét kórházban kössek ki, mint most egy esztendeje.

Ha arra gondolok, hogy az édesapám csaknem 93 éves korában halt meg, de az én koromban már alig tudott járni az udvaron, akkor én még a mostani állapotomhoz képest egy kicsi vigyázással talán utol is érhetném vagy meg is haladhatnám őt. Vallásos embernek érzem magam, sokszor a családban vagy baráti beszélgetéseken elmondom, hogy ha a Jóistennek még célja van velem, legyen az ő akarata szerint. Ha meg másképpen akarja, akkor is Pál apostol szavaival mondván: „Futásomat elvégeztem, a nemes harcot megharcoltam”, és ha a Jóisten is úgy akarja, akkor eltételeztem nékem az életnek koronáját.

Ezeket a sorokat a mai nap, 2015. május 3-án vasárnap, anyák napján írom itt fenn a szőlőhegyen, az ezer tőke szőlőm aljában lévő borpincém emeletén lévő üveges teraszon. Egész télen vártam már, hogy jó idő legyen, mert néhány éve itt írom már ezt a csaknem százötven oldalas, ezt a visszaemlékezést, amelyet néhány éve vállaltam, hogy megírom. A nagyapám-féle régi pince ezelőtt kb. negyven éve egy földcsúszás után összeomlott, így adódott, hogy az 1990-es rendszerváltás után, a mostani feleségemmel közösen 1993-ban megépítettük ezt a borospincét az emeleten, két kis szobával és egy világos terasszal. A pincét barátok segítségével én csináltam, a fából lévő rész mind a kezem munkája, faragott bútorokkal, szöttekkel díszítve. Itt vannak a diplomáim, díjaim, mint az Életfa díj, a Szilágysági Magyarok Díszpolgára stb. Az emlékkönyvben sok neves ember aláírása, nem is beszélve a két évtized számos névnapi, születésnapi és más baráti találkozásairól, melyek legtöbbször vidám nótázással értek véget. Ezek után érthető, hogy itt érzem magam a legjobban, és itt jönnek a gondolatok az íráshoz, amelyre még éveken ezelőtt tiszteletbeli unokám, Magyar Zoltán biztatott. Most ezen a szép májusi vasárnapon be is fejezem az írást, mert ez a kilencven éves kezem már azt mondja, hogy: „Kedves gazdám, elég volt a mai napra!”

Régi ígéretének tett eleget a Budapesten élő unokám, amikor május 1-én meglátogatott, hogy ő is személyesen köszöntsön a 90 évem alkalmából. Elég régen nem voltak már Sámsonban, de most hozták a két kisebbik dédunokámat is, az ötéves Linát és a kilenc hónapos Bernadettet. A legnagyobb dédunokám, Laci már középiskolás, ő egy iskolai kiránduláson volt, amúgy sem fért volna be a kocsiba. Szép karriert csinált az unokám, a kolozsvári vegyészmérnöki diploma megszerzése után Budapestre ment doktorálni, és ott ismerkedett meg a férjével, Lacival, melyből házasság lett. Öröm volt nézni, amint a gyerekek a nagy gyepes udvaron szaladgálnak, aztán meg a baromfiudvaron a ganékaparó tyúkokat kergetik meg

a többhetes kicscsirkéket simogatják. Tudtam, hogy jönnek, ezért kinn hagytam jó néhány tojást a tyúkok fészkeiben, amelyet a nagyobbik dédunokám, Belcsi öszszeszedett a kicsi ruhájába, és jött, vitte be a feleségemnek, az meg természetesen neki ajándékozta.

A frissen sült furulya talán még kapósabb volt, mint a jó tyúkleves. Utána még felmentünk a pincémhez, és a két lány uccu neki a jó meredek, szőlőkarós hegynek. Sajnos a jó májusi cseresznye még csak néhány hét múlva érett, de nekik megérte. Ki tudja, jönnek-e még? Az unokám az apjukat kellett értük küldje, olyan jól érezték magukat. Lacinak adtam néhány liter bort, hazament, még megettük a megmaradt furulyát, az unokámnak odaajándékoztam a régi fazekas edényeket, a disznótorból megmaradt nagy szál kolbászt, sok aszalt gyümölcsöt, tojást, és ezzel lett vége a régen várt látogatásnak. Egy magyar nóta soraival búcsúztam: „Nagy ünnep az nálunk mikor eljössz hozzánk”. Búcsúzáskor megígértem, hogy ha nem leszek beteg, és tovább erősödöm, a nyáron a Németországban élő unokám elvisz Regensburgba, és akkor megállunk néhány órára a Csillaghegyen épített szép, új házukban is. Ha sikerül, akkor meglátogatjuk a legkisebb unokámat, Csillát is, aki egy nagy osztrák csokoládégyárban dolgozik élelmiszeripari főiskolai végzettséggel. Kérem a Jóistent, hogy ezekre a látogatásokra segítsen meg, és akkor elmondhatom, hogy kilencven évesen sem éltem hiába.

Nálunk Romániában is bevezették 2015. május 1-én az egészségügyi kártya használatát. Jól értesült emberek szerint azért, mert sok visszaélést észleltek a háziorvosoknál. Olyanok után is felvették a fizetést, akiket nem is kezeltek, ez erre-felé sokszor előfordul. A baj csak az volt, hogy az én kártyámat nem fogadta el a háziorvosom számítógépe. A másik baj meg az volt, hogy a feleségem nem is kapott kártyát. Újságcikkek szerint több mint fél millió személy nem kapta meg. Ezek híján nem kaptunk támogatott gyógyszereket, így történt, hogy meg kellett vásároljam a szükséges gyógyszereket szabad áron. Amikor aztán június 10-én bementünk a biztosítóhoz, egy rakás papírt ki kellett tölteni, nyugdíjszelvényt másolni, és ha nem sejttem előre, hogy mennyi bajjal jár, és nem viszek egy ismerőst, talán még másik nap is ott lennék 90 évesen a 86 éves feleségemmel a rosszul megszervezett román egészségügyi kártya miatt. Így aztán kaptunk egy igazolást három hónapra, hogy biztosítottak vagyunk, és erre megkaptam a támogatott gyógyszert, miközben várjuk, hogy jöjjön meg a kártya.

Néhány hete megállt a kapumba egy magyar kocsi, négy személy jött be hozzám, és Szűts Lajos volt szilágysámsoni jegyző leszármazottjaként mutatkozott be egy idősebb asszony. Elmondta, hogy 1940 őszén Észak-Erdély visszacsatolása után az édesapját nevezték ki Sámsonban jegyzőnek, és most 75 év után a család úgy határozott, hogy eljönnek Sámsonba, hátha még valaki emlékszik az apjukra, nagyapjukra. Kérdezősködtek, és így kerültek el hozzám. Én meg, aki akkor tizenöt-tizenhat éves legényke voltam, jól emlékeztem Szűts Lajos jegyző úrra és feleségére, aki az iskolában mint tanítónő kapott állást. A legidősebb asszony, a jegyző lányaként mutatkozott be, vele volt az unokája és egy fiatalember, aki református pap volt, és annak a felesége. Rövid beszélgetés után felmentünk a pincémhez, ahol elbeszélgettünk. Nagyon megörültek az alábbi történetnek.

Szegény világ volt, jött a háború, nekünk termelőknek meghagyták a személyenként két mázsa búzát, a családfőnek kétszázötven kilogrammot. A hivatalnokok csak lisztet kaptak jegyre. Az apám mondta, hogy a jegyző úr panaszkodott a szövetkezetben, hogy kevés a liszt. Mondják a z emberek: „Hát jegyző úr, a maga kezén van a jegy, hát írjon magának!” „Nem, mondja, engem a magyar állam arra tanított, hogy ezzel be kell érni, és vásárolok olyan élelmiszert, amit nem jegyre adnak, de a törvényt tiszteletben tartom!” Jólesett a családnak a kis történet elbeszélése, beírták a nevüket az emlékkönyvbe, megköszönték a beszélgetést, és elköszöntek. Ha jól olvasom, Tiszakürtnek írták a falu nevét. Szolnoktól délre a Tisza mentén van. Ezután nemsokára még volt egy vendégünk Siófokról, Bartha Gábornak mondta magát, ő a gyógynövények régi felhasználási módjáról vett fel adatokat, amit nagyjából a feleségem ismert aprólékosabban.

A zsidó kereskedők ellensúlyozására alakult meg Sámsonban is a Hangya szövetkezet, amely a negyvenes években nagyot fejlődött, kocsmát nyitott, pálinkafőzőt üzemeltetett, és a részvényeseknek minden évben szép osztalékot tudott adni. Az 1944-es zsidódeportálás után csak egyetlen boltként maradt jelen itt nálunk a kereskedelemben. A háború után a Hangya szövetkezet központja megszűnt, a megyei szövetkezet vette át, néhány évre rá új, nagy épület épült, a régi tagság megszűnt, és az új, nagy bolt két elárusítóval hosszú évtizedekig Baksa községhez csatolva működött. A '89-es rendszerváltás után most éjszakai bár van benne. A régi szép sarki épületet a baksai központ eladta. Egy kicsi törődéssel meg lehetett volna menteni, de a mostani vezetés nem törődött a régi sámsoni emberek által megvásárolt szép, nagy épülettel. „Elkótyavetyélték” – mondja a régi magyarnóta.

A szilágysámsoni téesz vezetősége elhatározta, hogy szőlőoltó iskolát létesít, hogy ezzel is több ember jusson munkához. Az 1960-as évek vége felé néhány oltáshoz értő embert hívtak Csombordról, hogy tanítsák meg a sámsoni embereket szőlőoltást csinálni. Elég figyelmes munka volt a már előre elkészített vadszőlőbe beoltani a nemes szőlőt. A jó kezű emberek közül meg is tanultuk úgy negyvennegyvenöt személy, így aztán évről-évre több tízezer oltást is csináltunk. Az oltáshoz a régi néptanács iroda egyik nagytermét rendezték be, ahol kétszemélyes asztalok mellett folyt az oltás. Az oltásokat egy Csombordon végzett brigádos vette át. Egy jó kezű ember napi ezer oltást is megcsinált, de aki csak hétszáz-nyolcszázat csinált, az is meg volt elégedve, mert mint szakmunkát, nagyon jól fizették. Az ilyen oltási szezonok nyolc-tíz napig is eltartottak, és ezen idő jó alkalom volt napi politikai, tudományos stb. dolgok megbeszélésére.

Így érkeztünk el 1969 tavaszáig, amikor is az úrkutatás volt napirenden. Élénk vita lett abból, hogy 1970-re vagy 1970-ben eljut-e az ember a Holdra vagy sem. Nem tudtuk eldönteni, hogy a '70-re vagy a '70-ben egy és ugyanaz vagy sem. Magyartanárokat kérdeztünk meg, volt olyan, aki egyenesen azt tanácsolta, hogy kérdezzük meg Lőrincze Lajost, a nagy nyelvészt, nagy fogadások történtek. Mi négy-öt ember, akik jobban hittünk a tudományban, azt mondtuk, hogy 1970 végéig felmennek a Holdra, ezzel szemben a komám, Széles Feri és meg néhányan a „nem” mellett szavaztak. Az volt a fogadás, hogy aki veszít, az a csoport csinál egy

jó bográcsos vasárnapi vendégséget valamelyik vesztes pincéjében. Úgy alakult, hogy négy-öt személy mellém állt, és ugyanannyi Széles Feri komám mellé.

Az oltást befejeztük, aztán jöttek a hétköznapok. Nekem már volt tévém, egy orosz Rubin. Naponta néztük, és úgy aratás táján jelezték, hogy hajnalban nézzük meg, hogyan lépnek Armstrongék (az amerikaiak) a Holdra. Emlékszem, már pirkadtt, mondják a tévében, hogy néhány perc még, és a Holdra lépnek. Én kimentem a hídra, éppen jött lefelé az utcán egy csoport arató. Mondom nekik a nagy újságot. Gyorsan letették a szerszámjaikat, és bejöttek megnézni a nagy eseményt. Aztán láttuk, hogy leszáll az űrhajó, és kilép belőle a két űrhajós, nem tartott sokáig. Az aratók továbbmentek aratni. Aztán néhány napra rá jött a Széles komám. „Hát ide figyelj, komám, én még most sem hiszem, de van három tanult fiam, akik azt mondják, hogy kiszálltak a Holdra. Vasárnap délután szedd össze az embereidet, és az én pincémnél megemlékezünk az oltáskor tett fogadásról!” Így aztán nem kellett nyelvészeket megkérdezni, hogy ’70-ben vagy ’70-re, hanem azon a nyári reggelen minden eldőlt. Mi pedig úgy a vesztesek, mint a nyertesek, jót mulattunk a nagy esemény örömeire.

Nem voltunk szenvedő részesei, de néhány sorban megírom, ami körülbelül húsz éve itt nálunk Romániában történt. Először csak néhány soros hirdetés jelent meg a kolozsvári újságokban, hogy egy Caritas nevű pénzintézet nagyon magas kamatot ad annak, aki oda teszi be a pénzét. Meg is nyitottak egy irodát, és az emberek kezdtek vinni a pénzüket. Letelt a megadott idő, és csodák csodája, az első betétesek nagy összegeket kaptak kézhez. Voltak, akik kivették, de sokan ott hagyták a következő ciklusra is. Ezt meghallva az egész ország Caritas-lázban égett. Újabb irodák nyíltak, és már az egész országból vitték a pénzt Kolozsvárra. Olyan hisztéria kerekedett, hogy az emberek a gyors meggazdagodás reményében értékes javaikat tették pénzzé, hogy vigyék a Caritasba. Éppen akkor voltak itthon a Kanadában élő lányom és a férje, akik csodálkozva álltak a Romániában kialakult állapotok előtt, nem tudták, hová tegyék, ők valami nemzetközi hálózatra gondoltak. A feleségem édesanyja lejött a lányához: „Hát ti nem tettetek be?” Ezek szerint mind tettek. A feleségem fia említette, hogy az erkedi apósa mondta: „Hozzad csak a pénzedet, mert mi már drága kocsival jövünk haza!” – és így ment a hisztéria hónapokig. Mondták, hogy a Regátból különjáratok hordták a pénzt Kolozsvárra, napokig álltak sorban az emberek, hogy betehessék a pénzüket. Még híre volt, hogy más országokból is hoztak pénzt a hiszékeny, gyorsan meggazdagodni vágyó emberek. És aztán mint derült égből a villámcsapás, jött a hír, hogy megbukott a Caritas, és letartóztatták a szélhámost, egy Stoica nevű valaki személyében, akit rövidesen bíróság elé állítottak, és elítéltek jó néhány évre. Azóta talán már szabadlábban van, és ő is a kapott a megbízótól egy jól megérdemelt összeget, amelyből bőségesen megélhet. Az a sokszázezer ember, aki a gyors meggazdagodás reményében betette kemény munkával megkeresett pénzét az elhíresült Caristasba, pedig most vakarhatja a fejét, hogy hogyan lehetett ilyen buta, hogy elhitte azt, hogy rövid idő alatt meggazdagodhat, mert az ő pénzén végül is mások gazdagodtak meg. Az a csoport, amely ezt az országos szélhámosságot megcsinálta, nagyon gyorsan

lekerült a nyilvánosságról, amilyen gyorsan óriási szenzáció lett, olyan gyorsan lekerült a napirendről, és ma már senki sem akar vagy nem mer beszélni róla.

2015. július 19-én vasárnap megkeresett Dr. Balogh Balázs, az MTA munkatársa, hogy vegyek részt a július 23–24-én Pomázon megrendezett, a Szilágyság kultúráját bemutató fesztiválon. Idős koromra hivatkozva úgy egyeztünk meg, hogy ha a hidamon felvesz valaki, és oda-vissza hoz, akkor elmegyek, mert mindig is szerettem az elmúlt húsz évben az ehhez hasonló helyeken megjelenni, mert így tudom a szülőfalum és a Tövishát gazdag kultúráját és hagyományait a Kárpát-medencében másutt élőknek átadni. Azt kérdeztem Balogh Baláztól: „És aztán mivel készüljek?” Azt mondta, hogy „Semmivel, majd én kérdezek, és a Feri bácsi válaszol”. Így érkezünk el július 24-én délután a pomázi Magyarvár táborba, ahol már vártak, és ott már találtunk néhány táncegyüttest, többek közt a szilágycsehi táncegyüttest. Nemsokára megvendégelték, közben megérkezett Balogh Balázs. Néhány üdvözlő szó után mondom, hogy itt laknak közel a Csillaghegyen az unokámék. Mondjak egy telefonszámot, és alig egy félóra múlva már ott is volt az unokám és a két dédunokám. Ismerkedés, beszélgetés és máris megegyeztünk, hogy mehetek velük Csillaghegyre, és másnap délre kell visszajöjjenek, mert csak délután lesz a műsorom. Pomáz, Budakalász, Békásmegyér után nemsokára megérkezünk Csillaghegyre a néhány éve épített szép kertés házba, ahol már várt a szép nagy család. Dr. Lois László, felesége, Dr. Lois Izabella, a már középiskolás Lacika, Izabella (Belcsi), Lina és az egy éves Bernadett. Először voltam az új házban, jólesett a nagy családban dédapaként ott lenni. Különösen büszke vagyok rájuk, hogy ilyen szép családot vállaltak. A Lacika már csaknem olyan magas, mint én, a Belcsi szépen játszik fuvolán, és már segít az édesanyjának a konyhai dolgokban. Másik délelőtt megnéztük a kertjüket, a sokféle gyümölcsfát, aztán fel a csillaghegyi dombokra, ahonnan nagyon szép a kilátás a Dunára és a fővárosra.

Aztán vissza Pomázra, ahol már vártak, de már várt a megterített asztal is. Ebéd után beültünk az előadóterembe, ahová már gyülekezett a hallgatóság. Nem mondom, hogy nagyon sokan jöttek, talán még százan sem, az volt az érzésem, hogy inkább Budapestről érkeztek a kultúrát kedvelő értelmiségiek, művészek stb. Aztán Balogh Balázs és én leültünk a közönség elé egy asztalhoz és elkezdődött a beszélgetés. Balogh Balázs bemutatott, hogy ki vagyok, hogy 90 éves vagyok, és az utóbbi húsz évben kapcsolódtam be a népdal, néptánc és népi faragások tudatos terjesztésébe, amelyért 2002. augusztus 20-án Életfa díjat kaptam. Hogy felléptem a Semmelweis utcai Magyarok Házában, a *III. Vass Lajos Népzenei Verseny* döntőjében, az *Utolsó óra programban*, a Hagyományok Háza által szervezett rendezvénysorozaton szilágysámsoni táncokat és dalokat tanítva, és hogy számos könyv adatközlőjeként is ismer a világ. Aztán a *Szilágysági Dekameron. Szilágysámsoni tréfás népi elbeszélések* című könyvből kellett néhány elhíresült történet elmondanom, úgymint a menyecskésen „peselő” leányról és a rókabőrt vásárló zsidóról stb. Aztán elénekelhettem egy-két balladát, néhány csak Szilágysámsonban ismert népdalt, úgymint: *Szállj el, te fekete fecske; A sámsoni bíró lánya fekszik fekete gyászba; A sámsoni bírónak két szép lányát mondanak*. A balladák közül a *Szabót Vilmát* a három gyermekét meggyilkoló anyáról stb. Ezekkel a kérdésekkel, ének-

léssel és beszélgetésekkel aztán eltelt az óra, természetesen a hallgatóság soraiból is lehetett kérdéseket feltenni, és fel is tettek jó párat.

Ezután következett a szilágynagyfalusi szöttesek bemutatása, ahol már Balogh Balázs felesége volt a műsorvezető. Ez a bemutató is eltartott csaknem egy óráig. Itt két szilágynagyfalusi asszony régi szötteseit mutatták be, amelynek az adta a jelentőségét, hogy nagyon régiek voltak, voltak olyan darabok, amelyek még az 1800-as években készültek. Aztán a hallgatóság közül néhányan arra kérték Balogh Balázst, hogy még egy ideig beszélgethessenek velem. Összehúztunk tíz karosszéket, és egy olyan meghitt beszélgetés és nótázás alakult ki, hogy sokkal jobban éreztem magam ott, mint a hivatalos bemutatón. Volt abban sámsoni népdaltanulás, előkerültek a jegyzetek, leírták a sámsoni szöveget, a dallam már részben ismerős volt, de a sámsoni szöveg a négy versével teljesen új volt a csoportnak, ezt gyorsan mindenki leírta, és néhány perc múlva már mind együtt fűjtük az *Aki a babáját igazán szereti* kezdetű dal mindegyik versét, élén Juhász Réka énekessel. Elmondhatom, hogy nagyon jól éreztem magam ebben a nyolc nő és két férfi alkotta csoportban. Aztán mivel tudták, hogy református kántor is voltam, egy szép zsoltárt is énekeltem bizonyásgul, hogy ismerem a zsoltárokat is. Vacsora után még a személyzettel is elfűjtünk néhány szép népdalt, aztán jött a hazautazás, és több órás út után valamikor éjfél után letettek a hidamon, és 90 évesen is jó érzéssel feküdtem le a megszokott ágyamba 20 000 forint tiszteletdíjjal a zsebemben. Köszönöm szépen mindenkinek, akik ilyen szép élményt szereztek nekem.

2015 nyara még tartogatott néhány meglepetést a számomra, de hála Istennek, az egészségi állapotom még ezt is kibírta. Így alakult, hogy augusztus közepén megkeresett a Duna TV *Hazajáró* műsorának szerkesztője, Petkes Zsolt, hogy vegyek részt a sámsoni pincesoron tervezett program felvételén, amely augusztus 26-án délután lesz felvéve. Így jött el az idő, én felöltöztem a helyzet komolyságához illően, és vártam a csoportot egészen estefeléig, de nem jöttek. Másik nap a szőlőbe mentünk dolgozni, én ott maradtam ebédelni, és egy jót aludni. Egyszer csak kopognak, hogy itt vannak: hat férfi Petkes Zsolt vezetésével: ne haragudjak, de így jött ki az idő, és csak most érkeznek megcsinálni a felvételt. Én mondom, hogy nem éppen jól vagyok öltözve. „De hát mi sem.” „Egye fene, fogjunk hozzá!” Én kérdelem, hogy most hogyan kerül sor éppen a tövisháti dombokra, hiszen máskor híres nagy hegyeket láttam a *Hazajáró* műsorban. „Változott a program és most a tövisháti dombok közt lévő jó néhány magyar falut vesszük sorba.” Ezt már én teszem hozzá, talán az is benne volt a pakliban, hogy Petkes Zsolt édesapja az egyik jó tövisháti falu, Désháza szülötte.

Aztán egy üveglopóval felléptem egy ötven vedres hordó ászokfájára, és a poharainkat megtöltve arról kérdeztek, hogy mit tudok a szilágysámsoni borkultúráról. Elmondtam, hogy hetven-hetvenöt évvel ezelőtt sokkal nagyobb értéke volt a bornak, tudom, hogy a néhány éves magyar világ idején egyenesen Budapestre szállították, egy Alpek nevű vendéglős vagonszámra vitte a sámsoni bort a Boráros téri vendéglőjébe. Akkoriban az emberek még a szőlőhegyen kívül a határon lévő déli fekvésű dombokra is szőlőt telepítettek. A hat férfi egy nagy mikrobusszal volt, és így a sofőrön kívül mindenki ihatott akár több pohár bort is, így aztán

hosszas percekig iszogattunk, és én közben sámsoni borköszöntőket, bordalokat, névnapi köszöntőket, borral kapcsolatos tréfás történeteket mondtam. Közben a feleségem hozott egy tálca furulyát, ami amolyan kicsi kürtöskalács, így telt el másfél-két óra, és ezzel a pincémnél be is fejeződött a felvétel. Utána még a kisbusszal végigmentek a sámsoni pincesoron, több helyen megálltak, és ott, ahol a borospincék csaknem egymást érik, ott csináltak még néhány felvételt. Visszajöttünk a pincémhez, engem is hazavitték, és néhány órai felvétel után elbúcsúztunk, és ha minden igaz, akkor november táján visszanezézhetjük.

A 2015-ben a pincében és a sámsoni pincesoron felvett *Hazajáró* műsora 2016. január 9-én került adásba. Sajnos, az eredeti öt faluról szóló program hét falura bővült, így az én pincében felvett anyagnak csak egy része került be az adásba, mert a fél órás műsort a hét község között kellett elosztani, és így sokat kivágtak, hogy minden községnek jusson néhány perc. Annyit érdemes még itt leírnom, hogy látni akarták a falumúzeumot, de nem találták meg az illetékes személyt. Aztán amikor az adást elég sokan visszaneztük a faluban, egy kis dundi tanító néni azt üzent nekem, hogy: „Szólhatott volna Szilágyi Feri nekünk is, mert mi is tudtunk volna olyan túrós bélest sütni, mint a bogdándiak!” Tudniillik a bogdándiak programjába belefért egy kis túrósbéles-sütés is. Lelte a forró hideg a kis tanító néni, hogy miért nem láthatta saját magát is a tévé képernyőjén.

2015. szeptember 10-én megérkezett Éva lányom Kanadából. Kolozsvári és tordaszentlászlói osztálytalálkozó után tíz napot itthon volt a családnál, itt közölte velem, hogy 90. születésnapom tiszteletére elvisz az unokánkhöz Budapestre, Regensburgba és Ausztriába. Így érkeztünk meg szeptember 23-án a két lányommal Budapestre, mégpedig a Csillaghegyen lakó unokámék lakására. Nagy öröm volt újra együtt lenni a négy dédunokával. 24-én délelőtt az unokám felvitt a várba, együtt néztük meg Éva lányommal a Sándor Palotát, a Magyar Köztársaság elnökének a hivatalát. Már jártam itt valamikor, de jó volt újra látni a várat. Aztán tovább mentünk megkeresni az MTA Néprajztudományi Intézet székházát, ahová meg volt beszélve egy találkozó. Ez sikerült is, és az Országház utca 30. szám alatt már várt Dr. Balogh Balázs, az intézet vezetője és Dr. Magyar Zoltán, az intézet tudományos főmunkatársa. Hamar előkerült egy kis pohárka pálinka, amely mellett jó fél órát elbeszélgettünk. Aztán még találkoztunk két másik hölgygel is, akik az előző évben már jártak nálunk Magyar Zoltánnal, így aztán csaknem két órás látogatás után hagytuk el a székházat. De még közben az egyik hölgy irodája falán megláttuk Szilágyiné Laczi Kató, feleségem és Bálint Postás Ferenc volt barátom szépen berámázott fényképét.²² Azzal a gondolattal hagytuk el a híres épületet, hogy itt még sámsoni ember nem járt, és sámsoni rámozott fényképek sem voltak. Villamosra szálltunk, és Magyar Zoltánnal átjöttünk Pestre, ahol egy borozóban (Tokaji Borozó) megvacsoráztunk, így ért véget az első napi kirándulásunk.

Másnap, november 25-én aztán a Népligetből egy cseh busszal indultunk Prága felé. Először Győrben állt meg a busz, aztán Pozsonyban, majd a csehországi Brünben, és végül délután megérkeztünk Prágába, ahol már várt a Regensburgban élő unokám. Nekem az volt az érdekes, hogy sehol sem volt semmi vámvizsgálat.

²² A fényképet Fülemile Ágnes néprajzkutató készítette 2006-ban.

Gyorsan leszálltunk a buszról, és átültünk az unokám kocsijába, és irány a prágai vár. Régi szűk utcákon jártunk, néztük a régi várost, aztán neki az autósztrádának. Közben este lett, és most már nagy iramban haladtunk Pilsen felé, itt megálltunk, és egy bevásárlóközpont vendéglőjében megvacsoráztunk, ahol természetesen a híres pilseni sört ittuk. A jó vacsora után most már irány a németországi Regensburg, ahol az unokám lakik. Néhány óras út után megérkeztünk hozzájuk, és az egész napi hosszú út után jólesett a pihenés.

Másnap városnézés. A Duna-parti városkában elég sok szép látnivaló akadt, a két Duna-hídról néztük a kisebb hajókat, aztán a híres dómot, az óvárost a csaknem kétezer éves kapujával, aztán a Péter nevű dédunokám keresett egy nekünk való régies vendéglőt, ahol sokáig elbeszélgetve megebédeltünk, és alaposan jóllakva elindultunk hazafelé, és az unokám kocsijában kettesben jól kibeszélgettük magunkat, a három asszony meg elindultak a bevásárlóközpontok felé, és már késő délután volt, amikor újból együtt volt a család.

Reggel aztán gyors csomagolás, és indulás a hosszú útra, amely négy országot érintve számomra nagyon érdekes volt, bár az autósztrádák elkerülik a városokat. Nagyon érdekes volt az osztrák Alpokon keresztül a sok hosszabb-rövidebb alagút, melyek után megérkeztünk az Ausztriában lakó unokámhoz, ahol már várt a jó ebéd. Nem sokáig időztünk, mert még hosszú út várt ránk hazáig, és még meg kellett állni Csillaghegyen is. Itt már várt az uzsonna, aztán újból neki utolsó nekifutásra Nagykárolyig és a Károlytól még hetven kilométerre lévő Szilágysámsonig. Már sötét este volt, amikor megérkeztünk, a feleségem már várt. Leszálltunk, az unokám azt mondta, hogy meg sem áll, de amikor kitettük az asztalra a finom csirkehúsos galuskát, azt mondta, hogy ennek nem tud ellenállni. Így ért véget a két lányom, és unokáim által szervezett szép utazás, amelyet a 90. évem betöltésének a tiszteletére kaptam.

2015 utolsó hónapjai apró, ház körüli munkákkal teltek. Arra készültem, hogy ha megérem azt, hogy elég erős leszek, akkor elmegyek a november végén Földesen tartandó *Kárpát-medencei Vőfélytalálkozóra*. Hála Istennek ezt is megérem, és Balázs Antal sepsiszentgyörgyi vőfélybarátom november 27-én reggel már ott állt a kocsijával a hidamon, és így indultunk el Szilagybagos felé, hogy felvegyük Birtalan Józsit, és így érkeztünk meg koradélután Földesre, ahol a *VIII. Kárpát-medencei Vőfélytalálkozót* tartották. Én az első találkozón nem vettem részt, de azóta mindig ott vagyok. A hatodik találkozó után már elbúcsúztam, mint már akkor is legidősebb vőfély, de Isten megsegített, hogy még a nyolcadik találkozón is ott lehettem. Sokan már meghaltak vagy megöregedtek, így most már én vagyok a legidősebb, és így én lettem az ünnepelt, hiszen a korban utánam következő kolléga csak 78 éves. De azért még nagyon sok ismerős arcot láttam. A szervezőktől megkaptuk a karkötőt az ingyenes étkezéshez, az elszállásolási papírokat, aztán következett az ismerkedés a régi és új vőfélyekkel. Ez alkalommal nagyon sok új vőfély jött a Székelyföldről. Az a szabály, hogy az anyaországi vőfélyek úgy jönnek, ahogy tudnak, de az elsatolt részekről érkezőknek fizetik a benzint, de én még nem éltem ezzel a lehetőséggel. Tudomásom szerint a Kárpát-medence fel van térképezve, hogy mely vidékeken vannak híres lakodalmi szokások. Szilagy

megyéből csak Szilágysámson, Szilágyperecsény és Szilágybagos volt meghívva. A meghívott vőfély első alkalommal egy stúdióba le kell, hogy adja a faluja lakodalmi szokásait, a vőfélyverseket, lakodalmi nótákat, hogy azok megmaradjanak az utókornak, hogy ha majd valakinek eszébe jut, legyen meg az alap a feldolgozáshoz. A meghívott vőfélyek mellett jöhetnek mások is, akik egy bizonyos öszszegért részt vehetnek a másik nap tartott gálaesten, amelyen több órás gazdag műsor várja a több száz személyt. Még van mindenféle népművészeti kiállítás és könyvvásár is. A zenét minden évben más-más zenekar adja, most a szászcsávási muzsikált, akik román cigányok, de nagyon szépen húzzák a magyar csárdást is.

Egy ilyen nagy rendezvény nagyon sokba kerül, így aztán néhány éve már csak két évente rendezik meg, de az ötezer lelkes nagyközség mellett sokan adományoznak nem kevés összeget, többek között Rózsa Péter hortobágyi biogazda, akivel két éve kötöttem jó barátságot, és aki állítja, hogy ő a régi Rózsa Sándor híres betyár kései leszármazottja. És most felsorolok néhány vőfélyt, akikkel jó barátságba kerültem: Nyikó Péter (Nagykörös), Dávid János (Dunapataj), Demeter Laci (Eger), Bodnár Zoltán (Nyíregyháza) és a szervező, Gyönyörű Zsiga. Fullajtár Bernát (Dobóruszka, Felvidék), Bácskai Béla (Szalóka, Kárpátalja), Szilágyi József (Kishegyes, Bácska) és még néhány erdélyi, Blága Károly (Gyimesfelsőlok), Fodor Csaba (Csíkszereda), Balázs Antal (Sepsiszentgyörgy), Lapohos Zsigmond (Ördöngösfüzes), Jaskó Pista (Györgyfalva), Oláh Ignác (Gyergyószárhegy) stb. A hosszú folyosó egyik átjárójára az van írva, hogy Sajtószoba. Egy szőke nő megszólított, hogy menjek be a szobába. Már ült ott egy férfi, leültettek, a nő megkínált pálinkával, téstával, és mondta, hogy a magyar tévé munkatársa, riportot akar csinálni velem. Néhány percre rá jött még két személy, és megcsináltuk a felvételt a sámsoni lakodalmi szokásokról, és egy kis beszélgetés után jött még egy úr, aki arra kért, hogy az újságnak is mondjak valamit (ez a debreceni megyei lap volt), majd még a beregszászi újsággal is csináltunk egy kis riportot – sajnos, nem kérdeztem meg a riporterek nevét.

Az esti nagy ünnepségre nagyon sokan jöttek el, ahol a meghívott vőfélyek gazdag műsorral szórakoztatták a több száz főnyi közönséget, különösen szép volt az új székelyföldi vőfélyek műsora. Végül még engem is felvitt Gyönyörű Zsiga, hogy néhány tréfás történetet mondjak el a nemrég megjelent *Szilágysági dekameron* című könyvből. A néhány órás gálaest után még sokáig folyt a tánc, úgyhogy éjfél után tértünk a szálláshelyünkre aludni. Jól kivirradt, mikorra felkeltünk, még megreggeliztünk, és hazafelé Nagyváradon át Élesd felé értük el Szilágybagost, ahol már vártak egy jó ebéddel, így Sámsonba csal délután érkeztünk.

2016. február első heteiben már arra készültem, hogy méltó fénnel ünnepelhessem meg a közelgő 91. születésnapomat, ami végül is elérkezett 22-én. Nagy öröömre egy nagyon szép napfényes reggelre ébredtünk, ami szerencsére egész nap kitartott, az előző napi hűvös, esős idő után. De még az esős időben is összejöttünk néhányan a pincém emeletén lévő kisházban, ahol szokásos módon megtartottuk a születésnap hagyományos ünnepünket, amely ilyenkor egy kis falatozással, néhány pohár bor elfogyasztásával és születésnap köszöntéssel jár. A másik reggel aztán olyan szép időre virradtunk, mintha az időjárás is engem köszöntött

volna, olyan szép idő, amilyen még nem volt ezen a télen. Ilyen szép időben aztán sorra fogadtam a jókívánságokat. Őt országból elég sokan köszöntöttek, elsősorban népes családom, de voltak köztük híres emberek is, úgymint Dr. Almási István (Kolozsvár), Dr. Balogh Balázs és Dr. Magyar Zoltán (Budapest), és még sokan Zilahról, és természetesen a szülőfalumból, Szilágysámsonból. És most azzal a jó érzéssel fejezem be ezt a megemlékezést, hogy érdemes volt ezt a több mint kilenc évtizedet megélni abban a reményben, hogy ha a Jóisten még adni akar néhány évet, hát hálával elfogadom. „Soli Deo gloria. Egyedül Istené a dicsőség.”

2016. április vége felé értesítést kaptam a Kolozsvár Társaságtól, hogy meghívnának egy beszélgetésre. Azt válaszoltam, hogy ha valaki felvesz a kapumban és hazához, akkor benne vagyok. Így került sor május 24-én arra, hogy értem jött Bartók Julianna (Lili), az Éva lányom barátnője, aki a kolozsvári Kántor Lajos élettársa, mert ők szervezték meg ezt a találkozót. Ebéd után indultunk és a baksai vasútállomáson felvettük Bella lányomat is, mert én már a 92. évemben járó öregemberként nem indulok el egyedül. Szép volt a már régen nem látott Meszes, de már Kolozsvár előtt láttuk a nagy felleget, és Kolozsvárra érve olyan nagy ítéletidőbe kerültünk, amilyent én még sohasem láttam. De aztán lassan megérkeztünk Kántor Lajoshoz, és egy kicsi pihenő után már indultunk is gyalog a Kolozsvár Társaság székhelyére, amely a Fötér 22. szám alatt van. Már vártak a társaság tagjai, és ahogy elfoglaltuk a helyünket, Lili bemutatott a jelenlévőknek. De már tudtak rólam, mert a ház és környéke tele volt plakáttal: „Találkozás Szilágyi Ferencsel, a 92 éves szilágysámsoni népi énekesel”. A házigazda Kántor Lajos volt, a beszélgetőtárs Czégényi Dóra. Czégényi Dórát már ismertem, mert 2000. augusztus 2-án már volt a pincémnél Dr. Magyar Zoltánnal. Most is azzal kezdődött a találkozás, hogy Czégényi Dóra felolvasott egy Magyar Zoltán által rólam írt hosszú laudációt. Ezzel kapcsolatban a jelenlévők részéről több kérdés hangzott el, melyekre sorra válaszoltam. Utána Lili olvasta fel egy régen írt újságcikket *Nagyapám nótája* címmel. Ehhez is többen hozzászóltak, amire sorra válaszoltam, így telt el jó óra. Közben balladákat, népdalokat, bordalokat, névnapi köszöntőket énekeltem. Nagy öröm volt számomra, hogy a kolozsvári értelmiség is érdeklődött irántam, és annyi sok magyarországi, budapesti fellépésem után most Kolozsváron is elmondhattam azt a sok hagyományos kincset. Amikor vége lett a találkozóknak, a házigazdával jó néhányan ott maradtunk, és a finom rizling boromat kortyolgatva a fogolytábori élményeimről kérdezgettek. Sajnálom, hogy olyan kolozsvári ismerőseim nem lehettek ott, mint Almási István, Szép Gyula, Kallós Zoltán, Vígh Emese és még néhányan. Szemerkélő esőben érkeztünk Kántor Lajosékhoz, s a jó vacsorai beszélgetés után lefeküdtünk, hogy másnap kipihenten érkezünk haza, azzal a jó érzéssel, hogy Kolozsváron is megismerték a kis tövisháti falu hagyományos szokásait.

Néhány napra a kolozsvári találkozó után 2016. május 27-én telefonált Budapestről Dr. Balogh Balázs, az MTA néprajzi csoportjának főnöke, hogy délután 5 órakor érkezik Sámsonba, legyenek otthon egy rövid baráti beszélgetésre. A megbeszélt időre meg is érkeztek feleségemmel, és a frissen sült csöröge mellett egy jó órát elbeszélgettünk. Kérdelem, hogy „Milyen okból vagytok most Sámsonban?”

Mondják, hogy egy öregfiúk futbalcsapatot várnak Kalotaszentkirályról,²³ amelyben ő is játszik, és azért hozta a feleségét, Ágneszt, mert hát az ilyen találkozók után a sámsoni pincékben egy jó bográcsos után elkerülhetetlen néhány pohár jó bor elfogyasztása, s így Ági kell, hogy hazavigye az öregfiúk csapatában játszó férjet. Én a koromra hivatkozva nem voltam ott a meccsen, de úgy tudom, hogy sokáig nótáztak az egyik sámsoni játékos szurdoki pincéjében.

2016. május végén egy hétfőn reggel arra ébredtem, hogy a bal csípőm felett régen ott lévő bőrkeményedés kezd fájni. Bementem a házi orvoshoz, aki miután megnézte, rögtön megírt egy beutalót, mondván, hogy ezt ki kell vizsgálni. Telefonáltam a nagykarolyi lányomnak, és szerdán délután már Dr. Páll Attila nagykarolyi sebészorvos asztalán feküdtem. Közben látta, hogy a jobb vállam felett van még egy hasonló kelés. Alig egy fél óra alatt azt is kivágta, és a kötözés után már léptünk is ki a doktor magánrendelőjéből, s a felírt gyógyszerek megvásárlása után már jöttünk is hazafelé. Tíz napi kötözés után, amely a sámsoni orvosi rendelőben történt, június 11-én szedték ki a cérnát, és most úgy érzem, hogy szépen gyógyul, és jól vagyok, hála legyen a Jóistennek és Páll doktornak.

A tegnap, július 12-én váratlanul megkeresett Dr. Katona Erzsike Budapestről, aki itt született Szilágysámszonban, és akinek az édesapja, Katona Lajos itt volt aljegyző a régi Romániában az 1930-as években. Amikor már lehetett, jó kapcsolatot tartottunk, ő az Európa Könyvkiadónál dolgozott, és ahogy már szabad volt találkozni, kihasználtuk a barátságot, és sokszor jártunk egymáshoz. Néhány éve már hiányoltam a találkozást, és most tegnap váratlanul meglátogatott, egy régi fényképet hozott, amelyet 1940. szeptember 8-án csináltak a templom előtt felállított díszkapunál, amikor a Sámszonba érkező magyar katonákat várták az ünneplő sámsoniak. A díszkapu felirata: „A Magyar Szent Korona népeinek testvéri találkozására. Isten hozott, Isten óvjon”.

2016. augusztus 10-e körül értesítést kaptam Tötszegi András mérai tanártól, hogy a sógora, Kelemen László, a Hagyományok Háza igazgatója arra kér, hogy Zilahon szerezzünk be néhány iratot, hogy a Budapesten augusztus 20-án tartandó ünnepség keretében a részemre előterjesztett Népművészet Mestere díj átvétele ne ütközzön semmilyen akadályba. Ezeket az iratokat másnap a Nagykarolyban élő lányom és a Németországban élő unokám segítségével be is szereztük. Így aztán 19-én az unokám és családja el is vittek Budapestre, és délután 3 órakor már a Hagyományok Házában voltunk a két lányommal, Bellával és a Kanadában élő Éva lányommal, aki már ott volt Budapesten. A Hagyományok Házában már vártak, öröm volt újra találkozni Kelemen Lászlóval. Hasonlóképpen mint régi ismerőst szólított meg Árendás Péter, a Hagyományok Háza zenekarának tagja, és megkért, hogy tartsunk egy kis próbát a zenekarral a díjátadás utáni gálára. Ez alatt Bella lányom az ottani megbízottal elintézték a hivatalos formásokat a díj bankszámlára történő elküldésével kapcsolatban. Aztán beültettek egy mikrobuszba, és kanyargós utcákon felvittek a várba. Nemsokára megérkeztek a hivatalos személyek is, egy derék műsorvezető,²⁴ akit már sokszor láttam a tévében,* a két államtitkár,

²³ Egészen pontosan Kalotaszentkirály környékéről, Nyárszóról.

²⁴ Agócs Gergely népzeneész és néprajzkutató.

Dr. Rétvári Bence és Kelemen László. A tíz díjazottat beültettek az első sorba, én az utolsó székre kerültem az államtitkár mellé. Hamar szép beszélgetés alakult ki, míg jött a műsorvezető, és felszólította az államtitkárt az ünnepi beszéd megtartására. A beszéd nagy tapsot kapott, aztán pedig sorra szólították a kitüntetetteket. Az én nevem volt az utolsó, és egyben én maradtam fenn elsőként a színpadon, hogy mutassak be néhányat azokból a régi sámsoni népdalokból, amikért ilyen szép és rangos díjat kaptam.

Tudtam, hogy lesz egy ilyen rövid bemutató, ezért készültem néhány szép, régi sámsoni népdallal. Már ott is voltak Árendás Péterék, és el is kezdtem, hogy *Este van már, tizet ütött az óra*, majd *Aki a babáját igazán szereti, Szállj el, te fekete fecske*. Ez a három dal már a végén volt, ott a színpadon egy nagyon szép és más vidékeken nem ismert névnapi köszöntővel kezdtem. Mivel éppen Szent István napja következett, kértem egy István nevű személyt, és azt köszöntöttem fel: *Derül az égnek felvont szép sátora...* kezdetű hosszú, több szakaszos köszöntővel, amelynek a végén dallam nélküli köszöntő is van, amely így végződik, hogy „Éld örömmel neved napját hozzátartozóiddal, és a jövő Szent István napját érd meg tele kamrával, kolbásszal, sonkával, a pincéd legyen tele pálinkával, jó borral, azt kívánom!” Természetesen amikor köszöntünk, mindig azt a nevet mondjuk, amilyen nevűt köszöntünk: Péter, János, Ferenc, Miklós stb. A megadott néhány perc végén egy régi sámsoni borköszöntőt mondtam el, amelyhez kellett egy pohár bor, és mivel a köszöntő utolsó sora úgy hangzik, hogy „Mars be az áristomba!, a bort meg is kellett inni. Az ünnep vége után meglettünk hívva egy kis beszélgetésre, pezsgőkoccintásra, ahol a családon kívül a tiszteletemre megjelent Dr. Magyar Zoltán is, aki felterjesztett a kitüntetésre. Ott az államtitkárral és Zoltánnal aprósütemények és sűrű pezsgőkoccintások mellett sokáig elbeszélgettünk, és már alkonyodott, amikor hazafelé indult a család a csillaghegyi unokámék lakására. Másnap reggel a németországi unokámék hazautaztak Németországba, mi pedig a két lányommal és Bella unokámmal meglátogattuk Magyar Zoltánt Nagymaroson, ahol az árnyas udvaron poharazgatva és a Duna-parton sétálva egy nagyon kellemes délutánt töltöttünk el. Augusztus 21-én indultunk haza, és még délután megérkeztem Sámsonba, így ért véget életem egyik legszebb néhány napja. A kitüntetést őszintén szólva nem vártam, de ha már adták, nagy örömmel, nagyon boldogan elfogadtam. És még néhány szó a díjról: az eddig kapott díjaim közül ez a legnagyobb, mivel ezt a kitüntetést, a Népművészet Mestere díjat maga Magyarország miniszterelnöke, Orbán Viktor adta, saját kezű aláírásával.

A díjátadótól számítva egy hétre rá a két lányom úgy gondolták, hogy jó lenne megosztani a család örömét másokkal is, és így került sor egy szép délutáni ünnepségre a pincém emeleti szobájában azok körében, akik eljöttek, hogy megnézzék az új díjamat. Délután 2 órakor együtt volt a társaság. Kolozsvárról Kántor Lajos és párja, Bartók Lili, Zilahról Gáspár Attila és veje, unokája, Józsa László újságíró, a többiek sámsoniak voltak, Bántó Zoltán polgármester és még néhány kultúrát szerető ismerős. Éva lányom ismertetője után mindenki megnézhetette a díjat, utána egy kis falatozás és koccintás, elnótáztunk, végezetül Józsa László velem és Éva lányommal készített egy minden részletre kiterjedő interjút a *Szilágyság* című

hetilap számára, hogy másokkal is megosszuk az örömünket, mert ez az elismerés nemcsak az enyém, hanem az egész tövisháti magyarságé.

A díjátadás után néhány hétre kaptam a hírt az unokámtól, hogy szeptember 16-án az MTI két munkatársa jön hozzám fényképeket készíteni a díjaimról. A megígért időre meg is érkeztek, és rövid bemutatkozás után már be is ültünk a kocsiba, és mentünk fel a pincéhez, ahol a díjakat tartom. A két személy közül az egyik, Balogh Géza a Szabad Föld budapesti lap munkatársa, a másik valóban a Magyar Távirati Iroda riportere, Szekeres Pál volt. A díjam sokszori fényképezése és az újságíró mindenre kiterjedő kérdései után néhány pohár bort is megittunk, ahol elmondtam a sámsoni borköszöntőt, amely olyan egyedi, hogy olyant csak a sámsoni pincékben lehet hallani, itt is már csak éntőlem. Aztán beültünk a kocsiba, és végigmentünk a sámsoni Belsőhegy pincesorán. Még az udvaron és a házban is fényképeztek, különösen a feleségem szötteseit, és azzal búcsúztunk, hogy két hét múlva visszajönnek egy vasárnap délután, amikor tele vannak a pincék szüretelő és daloló férfiakkal.

A tegnap tizennégy évi hallgatás után újból írt rólam a *Szilágság*, most már két oldalon is méltatva az utóbbi években végzett hagyományörző munkámat. Számos képet is közölt a nemrég tartott hangulatos ünnepségről, felsorolva a díjazottak nevét, bemutatva, ahogy éppen átveszem a díjat Rétvári Bence államtitkártól.

2016. október 3-án megérkezett Budapestről a díjam összege a zilahi bankhoz. Jött a nagykárolyi lányom, először a pénzügyi hivatalba mentünk, ahol kiszámolták, hogy az 5 850 000 forintnak mennyi az adója, aztán elmentünk a bankhoz, ahol elosztottuk a nem kevés összeget az elég népes család között nagyjából annak arányában, hogy kinek hány gyereke, unokája, dédunokája van, és egy bizonyos összeget meghagytam a készülő könyvem kiadásához is.

2016. július 23-án ara ébredtünk, hogy éjszaka abban a házban, ahol nem lakunk, az egyik hátsó ablakon bemásztak, és a két szobában összekutatták a ruháinkat, pénzt kerestek. Mivel azt nem kaptak, a hűtőből egy füstölt disznólábat tett a betörő a kabátja zsebibe, kitekerte a villanyóra biztosítékát, de valami miatt gyorsan távozott, mert a ház előtti padon hagyta a kabátját, a zsebében a disznólábbal és egy tévéátjátszóval, amelyet azelőtt éntőlem kért el. A rendőrség kivizsgálta, de nem csináltak semmit. Csak később vettük észre, hogy hiányzik egy hordozható CD-lejátszó is.

Ez a betörés újból megtörtént szeptember 20-án, csaknem ugyanúgy. Újból kivizsgálták. Mondom a rendőrnek: „Ott van egy drága porszívó. Miért nem azt vitte el?” A második betörés már akkor történt, amikor híre ment, hogy sok pénzt kaptam. A betörő nem tudta, hogy a díjjal járó pénzt csak jóval később bankszámlára küldték el, és azt elosztottam a népes családomnak.

Aztán húsvét hétfő reggel újból betörték az ablakot, az ajtót. A zajra kimentem, de már senkit nem találtam, csak a nagyon szorosan megkötött kutyánkat. Ez a betörés három napra újból megtörtént. A rendőr, az alpolgármester kimentek a cigánytelepre, tartottak egy razziát. Azóta megerősítettem az ajtókat, a kiskaput, a kerítést erős szögesdróttal láttam el, és a ház előtti járdák fölé mozgást érzékelő kamerákat szereltem el elég drága áron. Most a nyolcvanhét éves feleségemmel elég félve fekszünk le minden este.

Most, amikor már közel járok az önéletírásom végéhez, adva van a kérdés, hogy miért adtam kilencven évesen könyvírásra a fejemet. És így jött a gondolat, hogy itt a szilágysámsoni pincesoron csaknem egy fél évszázad alatt alakult ki egy olyan baráti társaság, amely alaposan hozzájárult ahhoz, hogy a velem született adottságok valóban a barátoktól tanult vagy hallott bölcsességekkel kiegészülve álljanak össze azzá a gondolattá, hogy megírjam mindezt a jövő nemzedék épülésére.

Kezdem Széles Ferencsel, az Éva lányom keresztapjával. Négy évvel idősebb, magas, sovány ember volt, nagy munkabírással. Négy gyermekét mind taníttatta, de a nyári hónapokban vagy az iskolai szünetekben ott dolgozni kellett ám. A mai napig is értelmiségi családja van. Amikor a beszélgetés közben valamit kijavítottam, így mondta: „Na, halljátok, a komám rádiója jobb, mint a miénk! Többet tud.” Ha valamelyik közülünk egy kicsit többet ivott, úgy figyelmeztette: „Ne haragudj, pajtás, te már egy fél órával előrébb vagy, mint mi!” Sok ilyen van. Tiszteltem a komámat.

Széles András, a komám testvérbátyja azért állt közel hozzám, mert tizenöt-húsz évig pinceszomszédok voltunk, és így nem csak vasárnapi összejöveteleken, hanem a hét más napjain is gyakran megálltunk egy-két pohár bor mellett. Szerintem neki volt a legjobb olaszrizling bora a sámsoni pincékben. Az első unokatestvéremet vette el feleségül, a rokonság mellett jó barátok maradtunk. A két lányát paphoz adta feleségül.

Széles Balázs, a Széles András fia ma is él, és a legjobb barátom. A *Szilágysági dekameron* címlapján az ő pincéjénél ketten borozgatunk, és mint adatközlő is hozzájárult a könyv megszületéséhez. Közel a nyolcvanhoz egyedül él, de még naponta feljár a pincéjébe. Ő még az egyetlen élő ember a pincebarátok közül. Mind a mai napig szeretek elbeszélgetni vele, olvasott, jól tájékozott, jó hangú barát mind a mai napig.

Bálint Postás Feri csak az utóbbi tizenöt év óta van a barátaim listáján. Bár jó hangú ember volt, nem járt pincetársaságokba, így csak az utóbbi években néhányszor kerültünk össze, és a hosszú betegsége alatt alakult ki a barátság. Amikor eljöttek hozzám a néprajzosok, akkor jött rá, hogy ő sok olyan dalt tud, amiért érdemesnek találták az ócska pincéjéhez elmenni, és a népművészeti ismereteket tőle is felvenni. Sajnos, meghalt már ő is, csak a fényképei vannak a könyvekben, és a Magyar Tudományos Akadémia egyik dolgozószobájának a falán egy szép, berámázott fényképe, amit a *Szilágysági Dekameron* című könyvből vettek ki²⁵.

Bálint Istvánt ezen a néven kevesen ismerik, de a sok más néven igen: Bálint Mihály Gyuri Pista, vagyis a nagyapja nevét is odamondták. Egy ideig Dalos Pistának is ismerték. Ezt onnan kapta, hogy amikor nagybátyámnál cseléd volt, és két ökörrrel küldték valahova, például ganéhordásra vagy más munkára, avval a két ökörrrel egyedül kellett menni. Ahogy elhagyta a falut, szép, erős hangján elkezdett dalolni, hogy csak úgy zengett a falu. A legkisebb fiát, aki már nyugdíjas, ma is Dalos Zolinak nevezi a falu, ezen a néven lehet leghamarabb elérni. Van a *Szilágysági dekameron*ban róla is említés az egyik tréfás történet kapcsán. Igazi jó dolgos, jó nótás, megbízható barátnak tartottam.

²⁵ Magyar Zoltán: *Szilágysági dekameron. Szilágysámsoni tréfás népi elbeszélések*. Marosvásárhely, 2009. képmelléklet, 19. kép – Fülemile Ágnes fotója.

Amikor én az 1950-es évek elején átvettem a kántorságot Éltető János igazgató úrtól, akkor nekem adta a két choralkönyvét is, az 1800-as évek végén kiadott Borsai Sámú²⁶ és az 1900-es évek elején kiadott Veres Gábor-féle choralkönyvet. A két orgonajáték-könyvről csak annyit, hogy a Veres-korál egyszerűbb, könnyebb, a Borsai nehezebb, de dallamosabb. Amikor 2016-ban a felújított nagyenyedi kollégium ünnepe volt, ott volt a Kanadában élő lányom is, aki ott végzett a hetvenes években, és Bethlen Kollégium múzeumának felajánlotta a két értékes choralkönyvet.

2017. március 8-án írom, hogy a mostani papunk Szilágysámsonba jövelele is törvénybe ütközött volna, de jó posztkommunista módszerrel nálunk mindent meg lehetett csinálni. Néhány évig a pap az ő rossz hangján kezdte el az énekeket. Amikor már néhányan rákérdeztek a papra, azt válaszolta, hogy még nincs megoldva a kántorképzés, de eljön mindennek a rendelt ideje. Aztán sugdosták, hogy a pap időnként viszi a feleségét egy zenetanárhoz zeneórákat venni. Valami jó lehetett, mert elég hamar diplomához jutott az asszony, és már el is foglalta a helyét a kissé öreg, de még jó orgonánál. De nem sokáig tartott az orgonálás, mert a nagy, tíz regiszteres orgona túl durva volt a karcsú, gyenge női ujjaknak. „Hát vegyünk egy villanyorgonát!” Vettek is. A baj csak az volt, hogy az orgonista ujjai sehogy sem oda mentek, ahová a choralkönyvek mutatták. Aztán jött az új gondolat, hogy adjuk el az új orgonát, és vegyünk még újabbat. És íme, 2017. március 8-án meglett az új orgona, és vele együtt az orgonaszentelés ideje. Én is kíváncsi voltam az új orgonára, még hívtak két orgonaművészt is. Szólt a kis orgona csaknem egy fél óráig egészen szépen. De amikor átvette a papné, a lábpedál elnémult, és már nem a korál szerint, hanem csak az ének első hangjai és valami oda nem illő furcsa kíséret jött ki belőle. És ami nekem a legfurcsább, hogy az orgonista háttal ül a gyülekezetnek.

„Vigyázzatok, kedves híveim, amelyik nép ajkán elnémul az ének, az halálra van ítélve! Az elnémult ajkak előfutárai az elnémult harangoknak” – így szól egy püspöki intelem csaknem száz éve. 1950-ben, amikor én kántor lettem, még csaknem 1200 lélek volt a szilágysámsoni gyülekezetben, ma 2017-ben már alig 700 van. Ezelőtt ötven éve elnémult egy harangunk. Régen csak félnormás volt a kántor és a harangozó, ma egész normásak. Én most kilencvenkét évesen azt kérdezem: mi lesz véled, sok dicsőséges kultúrát megért szilágysámsoni magyar népem?

2017. április 21-én és 22-én a sámsoni polgármesteri hivatal megrendezte a *Jó boroknak szép hazája Erdély* című borversenyt. Nem új dolog. Volt már Sámsonban egyszer, 2001. április 14-én és 15-én. Mivel az eddig megrendezett borversenyeken mindig részt vettem, talán nem is azért, hogy nyerjek, inkább azért, hogy ott találkozzak hozzám hasonló bortermelővel, és egy néhány órát elbeszélgessek velük a szőlőkultúráról, borkezelésről, a régi és új fajta szőlőkről. Bár akadt még néhány ismerős Szilágyballáról, Krasznáról, Szilágybagosról, sajnos, tudomásul kell venni, hogy én már kilencvenkét évesen kilógok a sorból. Évek óta nem látom már a nálamnál néhány hónappal fiatalabb Csávossy György csombordi barátomat. De nem ő az egyedüli, aki kiesett a sorból. Utánunk is újak jönnek, örök sorsa ez az életünknek, tartja egy szép magyar nóta. Ezelőtt tizenöt-húsz évvel még

²⁶ Ez az 1892-es nagyenyedi kiadású *Erdélyi Ev. Ref. Choralkönyv*.

Csávossy idejében a szilágycsehi, a zoványi és nagyfalusi borverseny idején még a versenyzők előtt folyt a borok kiértékelése, és a díjak kiosztása. Ma már csak az újságból tudom, hogy már előző nap megtörtént az újgazdagok pincéinél a borok kiértékelése. Benne volt a programban a pincesorok meglátogatása, én is felvittem a pincébe a nemrég kapott értékes díjaimat. „Nem kellett, amit felkínáltam, / Még lesz idő, hogy kellene” – kesereg Ady Endre. Én örülök annak, hogy megértem a kilencvenkét évet, és azzal fejezem be a borverseny kiértékelését, hogy ide is leírom tanulságképpen, hogy ez igaz legyen, így, ahogy mondom, és ez a toll nagy hatalom, mert úgy ír, ahogy én akarom.

2017. április vége felé telefont kaptam Rózsa Péter balmazújvárosi barátomtól, hogy vegyek részt a birtokán rendezett tudományos találkozón, ami május 5-én és 6-án lesz megtartva. De vigyem magammal az 1943 telén Nyíregyházán tartott Bessenyei Társaság Népfőiskola anyagát, mert úgy tudja, hogy a harminckét hallgató közül már csak én élek. Én ismertem még Karácsony Sándor debreceni híres teológiai tanárt, és egy csoport újra akarja szervezni a népfőiskolát, amit a második világháború után megszüntettek. Szerencsére megtaláltam az 1943-ban kiadott *Népfőiskola* című füzetecskét, amelyen az iskola alapszabályai vannak leírva. És még megkerestem a népfőiskolán írt naplót, amelyet én írtam a három hónapos iskola anyagából. Tudni kell, hogy a népfőiskolát Nyíregyháza és környékének tanárai, papjai, mérnökei és más önkéntes értelmiségei szervezték, akiket Dr. Vác Elemér, Szabolcs megye főlevéltárosa irányított, hogy ki mikor jöjjön és tartsa meg az előadását. Felelni nem kellett, csak egy füzetbe be kellett írni az előadások lényegét. Hát ezek után így maradt meg az én naplóm, amelyet előkerestem, és elvittem a találkozóra a Péter barátom legnagyobb örömére. A naplomat és a népfőiskola füzetét lemásolták, és megköszönték, amikor az elnöki asztalhoz kimentem. Aztán én is megköszöntem a vendéglátást Péter barátomnak hagyományos sámsoni névnapi köszöntőkkel, melyek dédnagyapáink, nagyapáink idejében jó bor mellett a szilágysámsoni pincesoron iszogatók közben születtek, bizonyosságul annak, hogy a bortól nem csak elázni lehet, hanem sokunkban ott oldódott fel a gondolat szebbnél szebb köszöntők és bordalok formájában. Amit aztán dicsőségünkre nagy örömmel hallgattak, ahol csak megfordultam.

Elég régen hozzáfogtam az önéletrajzom megírásához. Ma, 2017. június 15-én úgy érzem, hogy be kellene már fejezni, mert megesett velem az, hogy ugyanazt az esetet kétszer is leírtam. Ebben az írásomban főként az utóbbi húsz évben velem történt eseményekről írtam, vigyázva arra, hogy a leírtak igazak legyenek, még akkor is, ha valakiknek nem fog éppén tetszeni. De hát én ilyenkor mindig Sütő András *Anyám könnyű álmodt ígér* című könyve²⁷ bátorított. Amikor azt írja, hogy: „Fiam, csak igazat írd, mert akkor könnyebb lesz az álmod!” A *Szilágysági dekameron*ban voltak olyan adatközlők, akik sokkal nehezebb dolgokat mondtak el, azokat mégsem csípték úgy ki, mint engem. Én most az utolsó szó jogán is vallom, hogy a szilágysámsoni kulturális életet az utóbbi ötven évben a két pap tették olyan-ná, amilyen. Ma talán legszebben Ady szavaival tudnám kifejezni magam, hogy: „Minden más táján a világnak / Szent dalnok lett volna belőle. / De ha a piszkos,

²⁷ Első kiadása: Bukarest, 1978.

gatyás bamba / Társakra s a csordára nézett, / Eltemette rögtön a nótát: / Káromkodott vagy fütyörészett.”²⁸ És amit már az én iskolázatlan szavaimmal nem tudok kifejezni, hát újból Adyt hívom segítségül: „Néha úgy tör rám pogány módra / Ez a kicsi, magyar világ, / Hogy szinte én is elkiáltom / A régi Jézus-Máriát, / A harci Jézus-Máriát. / Mit vétettem és mit akarnak? / Hiszen én mindent elhagyok, / Dalt, életet és dicsőséget. / De az igaz: az én vagyok, / De a magyar: az én vagyok. / Láttam én már delelő csordát / Vízetlen kútnál, szenvedőn. / Kiszáradok, én, bús forrás is, / De ne bántsák a szemfedőm, / Ne érintsék a szemfedőm. / Ne jöjjenek majd vezekelni, / Ne nyögjenek, ha meghalok, / Dögöljenek meg éhen-szomjan, / De az igaz: az én vagyok, / De a magyar: az én vagyok. / Nem kellett, amit fölkiáltam? / Majd jön idő, hogy kellene. / Jézus-Mária, mit is tettem? / Vad csordának kell-e zene? / Óh, pusztába-halt, szent zene.”²⁹

Ezek az Ady-szavak nagyon ide kívánczoltak, de most végezetül lássuk, hogy mit mond Wass Albert *A láthatatlan lobogó* című versében: „még ha utolsó is vagyok, / kit az özönvíz meghagyott, / de harcom végigharcolom / s a lobogót megmarkolom! / Megmarkolom és nem hagyom, / ha le is szakad a két karom, / ha két lábam térdig kopik: / de feljutok a csúcsokig! / S utolsó jussomat, a Szót, / ezt a szent, tépett lobogót / kitűzöm fent az ormokon / s a csillagoknak meglobogtatom!”

²⁸ Részlet Ady Endre: *A Hortobágy poétája* c. verséből.

²⁹ Ady Endre: *Egy harci Jézus-Mária*.

Népfőiskolai napló

Hétfő, 1943. XI. hó, 15.

Nehéz utazási viszonyok között megérkeztünk Nyíregyházára, ahol megkerestük a csomagokat, és vártuk a többi fiukat. Hamarosan összegyűlünk, és akinek a csomagja rendben volt, azok indultak is ki a népfőiskolára. Mi ott maradtunk, vártunk egy szekeret, amely a csomagot elvigye. Azután szekéren elmentünk a megyeházára, letettük a csomagot, bementünk Dr. Váczy Elemér dolgozószobájába, ott leültünk, és vártuk az elkövetkezendőket. Aztán elmentünk az igazgató úr lakására, ahol meleg ételt ettünk, és élveztük az igazgató úr vendégszeretetét. Akkor kijöttünk a Bessenyei térre, ahonnan kisvasúton kimentünk Nyírszőlőig, onnan fel az iskolába, ahol már a többi cimborák takarították az udvart. Közben este lett, és bementünk az Evangélikus Iskolába, ahol Kis Zoltán tanító úr felhívta a figyelmünket arra, hogy önként jöttünk ide, tehát megköveteli a legnagyobb feyelmet. Utána beosztott, bementünk a hálószobába, kilenc órakor lefeküdtünk. Addig egy keveset nótáztunk.

Kedd, 1943. XI. hó, 16.

Reggel fél hatkor ébresztő, mosdás, szobarend. Reggeli a hazaiból, utána udvar-tisztítás, sepregetés, és belső udvar díszítése. Azután sorakozó a tanfolyam megnyitására. Közben megérkeztek a város előkelő urai. Jóleső érzéssel léptünk be a terembe, amely ezután a rendes otthonunk lesz. Dr. Váczy Elemér igazgató úr tartott egy hosszú megnyitó beszédet, azután Sohor Pál polgármester úr megnyitotta a népfőiskolát. Az ünnepély után ebéd, leves krumplival és egy darab hurka. Ebéd után Kis János, K.I.E. [Keresztény Ifjúsági Egyesület] kiküldött tartott előadást arról, hogy mi a népfőiskola célja, hogy milyen gazdákat adjon a társadalomnak, hogy általa milyen élet kell meginduljon úgy a levante egyesületben, a K.I.E.-ben, mint a falusi társadalomban, hogy ezáltal hasznos polgára legyen úgy a falunak mint az országos társadalomnak egyaránt. Utána vacsora disznófősajt krumplival. Azután Kis Zoltán tanító úr által ismerkedés. Kilenc órakor ima, takarodó.

Szerda, 1943. XI. hó, 17.

Reggel fél hatkor ébresztő, mosakodás, öltözködés, szobaszemle. Utána csukló egy kis levante gyakorlattal, azután csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután Kis Zoltán tanító úr tanította számtanból az összeadást és a kivonást, közben rádióhíreket hallgattunk. Ebéd zöldségleves, borsófőzelék hússal, szabadfoglalkozás. Azután Turi Sándor igazgató tartott előadást a magyar népről és annak életéről, hangoztatta, hogy a magyar népnek milyen különös gondolkozási módja van, hogy ezt semmilyen más népnél nem lehet megtalálni. Azután Kis Zoltán tanító úr tartott előadást a levante kötelezettségről, hogy milyennek kell lenni a levante életnek, hogy általa az országnak is hasznos tagja legyen. Vacsora: káposztás laska. Azután nótatanulás. Kilenc órakor ima, takarodó.

Csütörtök 1943. XI. hó, 18.

Hat órakor ébresztő, mosakodás, a szokott reggeli gyakorlat, utána reggeli áhítat. Reggelire tejeskávé. Azután a tanító úr számtanból a szorzást és az osztást tanította. Volt versenyszámolás, ahol ki volt tűzve, hogy ki csinálja meg leghamarabb. Ebéd köménymag leves hússal, utána szabadfoglalkozás. Utána Dr. Karampai Károly orvos igazgató tartott előadást a nemi élet tisztántartásáról, hogy milyen bajok jöhetnek, ha nem tartjuk be a rendes szabályt, és milyen kegyetlen rossz betegségek származhatnak abból, ha egy ifjú korlátlan nemi életet él. Vacsora paprikás krump-li. Utána népdalok tanítása, amit a tanító úr tanított. Kilenc órakor ima, takarodó.

Péntek, 1943. XI. hó, 19.

Ébresztő hat órakor, mosakodás utána csukló, azután csendes áhítat. Reggeli tej. Azután fogalmazás „Hogyan kerültem a népfőiskolába?” címmel. Ezek után Dr. Vác Elemér igazgató úr tartott előadást a magyar nép eredetéről, vándorlásairól, szervezkedéseiről és a honfoglalásról. Hangoztatta, hogy Erdély a magyarok jogos tulajdona, mert pontos bizonyíték van arra, többek között, hogy a nevek majdnem mind magyar nevek, és az oláhok csak azután jöttek be. Ebéd tésztaleves krump-lival és hússal. Utána nótázás. Háromkor kezdődött a méhészeti előadás, amelyet Sédi méhészeti tanár tartott. Hangoztatta, hogy a méheknek milyen különös életük van, s ezt az ember felhasználta a maga hasznára, és ma már egy jól jövedelmező pénzforrást jelent. Vacsora káposztaleves, utána könyvosztás. Kivettem az „Egri csillagok” című könyvet. Kilenc órakor ima, takarodó.

Szombat, 1943. XI. hó, 20.

Reggel hatkor ébresztő, mosdás, szobarend. Utána csukló, azután reggeli csendes áhítat. Reggelre tej. Azután Dr. Behovanszki Ferencz tanár úr tartott előadást a falu népéről és a magyar írókról. Hangoztatta, hogy milyen nehéz helyzete van még ma is a magyar parasztságnak egyes helyeken, és hogy mennyire ki vannak szolgáltatva az uraságoknak és ahhoz tartozó intézőknek. És, hogy vannak magyar írók, Veress Péter és Szabó Pál, akik egyszerű paraszt-családokból származtak. Ebéd zöldségleves, lekváros tészta. Azután szabadfoglalkozás. Utána Horváth János nyíregyházi levante-főoktató tartott előadást a levante egyesületről és annak rendeltetéséről. Ismertette az egyesület alapszabályait, tagokat, és hogy hogyan kell csinálni egy gyűlést. Vacsora krumplileves. Utána népdaltanulás, Bum! játék, egy nagyon kellemes játék. Kilenckor takarodó, ima.

Vasárnap, 1943. XI. hó, 21.

Reggel hatkor ébresztő, mosakodás, ünneplőbe öltözés. Reggeli tej. A szolgálatos raj a körletet rendbe hozta. Kilenckor elmentünk Nyírszőlősre a templomba, ahol szerencsére református volt az istentisztelet. Ebéd húsleves krumplival egy darab kolbász és két tészta. Délután szabadfoglalkozás, nóta és egyéb szórakozás. Vacsora kolbász krumplival. Este meghallgattuk az evangélikus istentiszteletet az itt lévő evangélikus iskolában. Azután még volt egy kevés népdaltanítás. Kilenc órakor takarodó, ima.

Hétfő, 1943. XI. hó, 22.

Reggel fél hatkor ébresztő, mosakodás, öltözködés, szobarend, azután egy kis csukló. Reggeli: tej, utána csendes áhítat. Azután a Budapesti Vöröskeresztől küldött orvos tartott előadást az elsősegélynyújtásról. Van kétféle zúzódás: külső és belső. A belső zúzódás nagyon veszélyes kiváltképpen a has és a mellüregben. Továbbá van kétféle ájulás, a vörös arcú és a fehér arcú, és van kétféle törés: nyílt törés és zárt törés. Ezeket sínen kell, hogy vinni tudjuk, azután többféle kötést csináltunk, úgymint: ujj kötés, kézfej kötés, alkar kötés, könyök kötés, felkar kötés, fej kötés, tarkó kötés, váll kötés stb. Ebéd bableves, mákos tészta. Délután szabadfoglalkozás, rádióhallgatás, nótázás vagy könyvolvasás, utána egy kis ismétlés a délelőtti tanultakból. Vacsora paprikás krumpli, azután egy kis nóta tanulás, a Bum! játék. Kilenckor takarodó, ima.

Kedd, 1943. XI. hó, 23.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend utána szobagyakorlat csuklóval, zászlófelvonás, csendes áhítat. Reggeli: tej. Reggeli után ismét elsősegélynyújtás, átsiméltük a kötéseket és a tegnapi tanultakat. Ebéd: zöldségleves, törtpaszuly egy kis kolbásszal. Utána szabadfoglalkozás. Azután az evangélikus lelkipásztor tartott istentiszteletet. Énekeltünk, imádkoztunk, azután prédikált a világ teremtéséről, az ember bűnbeeséséről, a Paradicsomkertről. További nótatanulás. Vacsora paprikás krumpli, utána fogalmazás „Hogyan kerültem a népfőiskolára?” címmel. Kilenc órakor takarodó, ima.

Szerda, 1943. XI. hó, 24.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend, csukló. Reggeli: tej. Utána doktor úr tartott előadást a Vöröskereszt munkájáról. Hangoztatta, hogy a Vöröskereszt emberfeletti munkát végez, még a hadban álló országgal is összeköttetésben áll a genfi központ által. Továbbá a harctereken kórházakat rendez be a sebesült katonák részére. Azután fogalmazást írtunk „Hogyan végzi munkáját községünkben a levante egyesület?” címmel. Ezen dolgozatért kaptam a „Láthatatlan ember” című könyvet. Ebéd köményleves és káposztás laska. Azután szabadfoglalkozás, utána Aladvári újságszerkesztő beszélt az újság hatalmas jelentőségéről. Hangoztatta, hogy egyes újsági híreknek milyen hatalmas jelentősége van úgy politikailag mint gazdaságilag, és milyen felelőséggel jár egy újság szerkesztése. Vacsora: törtpaszuly. Utána még egy kis szórakozás. Kilenc órakor takarodó, ima.

Szerda, 1943. XI. Hó, 25.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend, utána egy kis gyakorlat csuklóval, zászlófelvonás, csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután Jákvári Kálmán titkár úr tartott előadást a közügyekben való jártasságról és a törvényhozásról. Elmondta, hogy a magyar törvények előbb csak úgynevezett szokás törvényei voltak, azután jött az első magyar törvény a vérszerződés. Ez volt a legelső magyar törvény. Azután jött a Szent Istváni törvény, az Aranybulla, a Verbóczi-féle törvény. Ez volt a legelső bírósági törvény, és az 1848-as és az 1967-es törvény. Egyes törvénycikkek még

ma is megvannak. Ebéd húsleves krumplival egy darab hús. Utána szabadfoglalkozás. Továbbá fizikai előadás, amelyet egy fizika tanár tartott. Arról beszélt, hogy egyes testeknek a különböző elhelyezkedése folytán milyen erőt fejthet ki, amit energiának hívnak, és hogy van egykarú és kétkarú emelő. Azután van egyes csiga és csigasor, amelyet emelésre használnak. Vacsora törtborsó. Azután népdaltanulás. Kilenc órakor takarodó, ima.

Péntek, 1943. XI. hó, 26.

Reggel hatkor ébresztő, mosdás, szobarend, reggeli gyakorlat csuklóval, zászlófelvonás, csendes áhítat. Reggeli: tej. Utána kis puska részeinek leírása. Azután a levél szerkezetének a leírása. A levélnek van bevezetése, tárgyalása, befejezése és aláírás. Kinn erős havazás, az első hó. Ebéd paradicsomleves és mákos laska. Továbbá szabadfoglalkozás. Azután Turi Sándor igazgató tartott előadást a magyar nép Európában való elhelyezkedéséről, továbbá, hogy hogyan került ide, hogy itt akkor tizenkétféle nép lakott, azokat mind le kellett győzni, hogy a magyarságot mindig vagy Bécs felől vagy Belgrád felől érte támadás, hogy a mi nyelvünk milyen értékes, hogy az angoloknak előbb magyarul kellett tanulniuk, hogy a „sunio” nyelvet megértsék, hogy ázsiai kutatásaikat végezhesék, hungar=művelt. Az igazi érték az, amit az ember saját maga termel, s hogy a magyar embernek milyen különös az észjárása, továbbá hogy egy bizonyos valamit egyik ember milyen másképpen néz, mint a másik. Sok példát mondott (tíz pengő, orgona, két óra, kovács, a betyár, a szalma). Vacsora: káposztás krumpli nyúlhússal. Nóta tanulás. Kilenckor takarodó, ima.

Szombat, 1943. XI. hó, 27.

Reggel hatkor ébresztő, mosdás, szobarend, reggeli áhítat, szabad foglalkozás. Ezek után Behovanszki András tanár úr tartott előadást arról, hogy milyen szemmel nézi a város a falut, s ugyanakkor a falu a várost. Falun jobb a megélhetőség, városon kellemesebbek a szórakozások. A falu ifjúságának most sok alkalma van a tanulásra, tehát most tanuljon, mert a parasztságnak tudni kell, hogy mi ő, hogy ezáltal el tudja érni amit akar, mert az új magyarság vagy belőlük lesz vagy nem lesz. És hogy nem a ruha teszi az embert, hanem a tudomány. Ebéd tésztaleves zöldséggel és lekváros laska. Idő: sok eső után szép napfény. Kaptam egy darab levelet és 3 lapot. Azután Aladvári újságszerkesztő tartott előadást az újságszerkesztésről, hogy minden újságnál van riport és propaganda, és hogy az újságszerkesztés milyen felelőséggel jár, ezért van a „cenzor”. Azután Horváth János oktató tartott előadást a levénte egyesület munkájáról, vagy hogy milyen szórakozást nyújt a levénte egyesület a fiatalság számára. Vacsora paprikás krumpli és délről maradt leves és lekváros laska. Ekkor volt a felfordulás, vagyis a hazaszökések. A tanító úr az önkéntes fegyelemről beszélt. Takarodó kilenckor.

Vasárnap, 1943. XI. hó, 28.

Ébresztő hét órakor, azután tisztálkodás, szobarend, szabad foglalkozás, csendes áhítat. Reggeli: tej. Utána elmentünk Nyírszőlőstre a templomba, ahol evangélikus

istentisztelet volt. Ekkor láttam először evangélikus istentiszteletet, amely nem sokat különbözik a mienktől, csak egy kevéssel többet énekelnek. Ebéd húsleves krumplival, egy darab hús és egy tészta. Délután bementünk a városba. Ott a Városházán meghallgattuk Dr. Karácsonyi Sándor egyetemi tanár előadását a magyar nép szokásairól és tulajdonságáról. Elmondta, hogy milyen őstulajdonságot hozott a magyar Ázsiából (Láttam én már karón varjút, ettem is belőle...). Az előadás után elbeszélgetett velünk, azután a diáksággal vitatkozott, hogy nem muszáj tanulni, hanem szabad tanulni. Azután szép lassan hazajöttünk. Vacsora szalámi és két darab tészta. Takarodó nyolc órakor, ima.

Hétfő, 1943. XI. hó, 29.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend, csukló zászlófelvonással, azután szabadfoglalkozás. Utána Jákvári titkár úr tartott előadást a különböző pártokról és azok működéséről, a pártok választásáról, hogy kik lehetnek választók, és kiket lehet választani, és hogy ne düljünk be a jelöltek szavának vagy rábeszélésének, hanem meg kell nézni, hogy melyik párt képviseli a mi ügyünket. És arra szavazzunk. Azután Csanádi állat tanár úr tartott előadást az állatok betegségeiről és gyógyításáról. Elmondta, hogy kétféle izom van, akarattól nem függő és akarattól függő. Kétféle hártya van, a nyálkahártya és a savóhártya. A felfúvódás ellen legjobb 12 csepp bóvió, azután vízbe állítani, hogy a hasát érje a víz. Lépfene ellen oltás, métely ellen a **disztol**. A megellésnél csak az idegenfajta marhánál kell segíteni, a magyarnál nem, annál is csak akkor, ha a marha erőlködik. Ebéd zöldségleves, mákos laska. Utána bementünk a városba, megnéztük az „Anyámasszony katonája” című filmet, amely arról szól, hogy egy rosszul nevelt emberből a katonaság és a háború milyen jó embert csinált. Vacsora krumpli káposztával. Takarodó nyolckor, ima.

Kedd, 1943. XI. hó, 30.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend, csukló, zászlófelvonás, csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután Lukácskó László református lelkész tartott előadást az Ószövetségi népek életéről. Elmondta, hogy a Biblia 825 nyelvre van lefordítva, és hogy az Ószövetség Kr. e. 900-tól 200-ig történt, az Újszövetség pedig Kr. u. 100-tól 200-ig. Azután arról beszélt, hogy az ifjúságnak az életben három fő cél kell: az egészség, egy kis anyagi segítség és a szerelem. Az egészségről, hogy milyen népi betegségek vannak, a vagyronról, hogy mire kell egy kis anyagi segítség, a szerelemről, hogy kivel kössön házasságot, mikor és hogy két egymáshoz illő pár nincsen, mert csak alkalmazkodni lehet egyik a másikhoz. Ebéd zöldségleves, káposztás krumpli. Azután Melik Sándor gazdasági tanár úr tartott előadást. Hangoztatta, hogy az állattenyésztést fejleszteni kell, mert ha több állat van, több trágya van, többet tudok termelni. Azután elmondta, hogy az őszi szántás milyen fontos, mert ezáltal levegő jut a földbe, és ez elősegíti a szerves anyagok feloldását, és hogy a vizet jobban befogadja, és hogy a termelést változatosabbá kell tenni. Ajánlotta a homokra az Übereck-féle borsót és a Fleisman-féle gyöngybabot. Vacsora paprikás krumpli. Befejeztem az „Egri csillagok” című könyv elolvasását. Sándortól kaptam egy levelet. Takarodó kilenckor, ima.

Szerda, 1943. XII. hó, 1.

Ébresztő egy negyed hétkor, tisztálkodás, szobarend, kivonulás puskával, puskafo-gási gyakorlat, zászlófelvonás és csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután dolgozatírás „Miért jöttem a Népfőiskolába?” címmel, azután „Horthy Miklós” címmel. Ebéd paprikás krumpli leves és káposztás laska, utána szabad foglalkozás. Utána Dr. Gesztrebéni orvos tartott előadást a helyes táplálkozásról. Hangsúlyozta, hogy már milyen régen voltak intézkedések a betegségek megelőzésére hinduknál, egyipto-miaknál, rómaiaknál. Ma a Zöldkereszt az a szervezet, amely a betegség megelő-zésén küzd, hogy egy ház ablakai a ház területének 1/10-ed része kell legyen, hogy a fogat este kell jól kimosni, ha egyéb nincs szódabikarbónával. A helyes táplál-kozásról, hogy milyen ételeket együnk, hogy kellő mennyiségű vitamin legyen benne, keményítő tartalmúak a kenyér, a krumpli. Vitamin: zöldség, gyümölcs, melegítő: a zsír, szalonna. A csontnak szüksége van mészre és foszforra, a pajzsmi-rigyeknek jódra. A pajzsmirigy szabályozza a gyors (több) vagy lassú (kevesebb) mozgást, a napsugár sok D vitamint ad. Vacsora törtpaszuly. Azután nóta tanulás, nótás könyvek kiosztása. Kilenckor takarodó, ima.

Csütörtök, 1943. XII. hó, 2.

Reggel fél hatkor ébresztő, mosdás, szobarend, csukló, fegyverfogási gyakorlat, csendes áhítat. Reggeli: tej, szabadfoglalkozás. Azután Jákvári titkár úr tartott elő-adást a bíróságról, hogy van rend törvénye ellen kihágás, ezt büntetik vagy dorgá-lással vagy pénzbüntetéssel. Erkölcsi törvény ellen a vétség, büntetik elzárással, fogházzal vagy börtönnel. Azután a büntett, büntetik életfogytiglani fegyházzal vagy kötél általi halál. Van még toloncház és dologház. Ebéd húsleves krumpli-val. Utána Dr. Vác Elemér igazgató úr érdeklődött a foglalkozásunk felől, és közölte velünk a következő nap programját. Utána Sédi méhésztanár úr tartott előadást a méhek életéről. Elmondta, hogy hányféle méh van, hogy dolgozik, hogy petézik, és hogyan kell őket gondozni, hogy a méhészet eredményesebb legyen. Azután hogy hogyan kell csinálni a kaptárakat, és milyen méretűnek kell lenni, és hogyan helyezkednek el a méhek. Egy rendes kaptár két részből áll ú. m. a méztér és a kötőtér. A kötőtérnek kb. 60 liter kell legyen. Azután református istentisztelet, 35. ének, Máté 6 25–34-ig prédikáció, hogy az élet csak szolgálat és lehetőség, min-dent tegyünk meg a közösségért. Miatyánk, 49. és a 265. ének. Vacsora törtborsó, zene, kilenckor takarodó.

Péntek, 1943. XII. hó, 3.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend azután fegyverfogási gyakorlat, csendes áhítat. Reggeli: tej. Utána térképismeret leírása. Továbbá készülődés a városba. A városban megnéztük a városi múzeumot, ahol az igazgató úr elmagyarázta a kőkorszaktól a vaskorszakig az emberek fejlődését, és közben mindig mutatta is, azután megnéz-tük a régi faragványokat, és végül egy őszállat hatalmas csontmaradványait. Azu-tán elmentünk a városházára, megnéztük a városháza nevezetességeit, úgymint a Nagytermet, a Gyűléstermet és a polgármester úr dolgozó szobáit, és végül az ötezer kötetes könyvtárat. Onnan elmentünk az Evangélikus K.I.E. Házba, ahol

megebédeltünk. Az ebéd kenyér, szalonna és három alma. Ott még egy kis ideig elbeszélgettünk az evangélikus lelkésszel, azután elmentünk a városba. Ötkor gyülekező a Bessenyei téren, villanyoson kijöttünk Sóstóig, onnan gyalog. Vacsora paradicsomos tésztaleves. Egész este esett a hó. Utána szabadfoglalkozás. Fél kilenckor takarodó.

Szombat, 1943. XII. hó, 4.

Ébresztő fél hétkor. Meleg vízben mosdás, szobarend, utána csukló, aztán csendes áhítat. Reggeli: tej. Szabadfoglalkozás, azután dolgozatírás: „Miért nehéz az élet falun? A falu szegényeinek sorsa” címmel. Utána szabadfoglalkozás délig. Közben jött a posta, kaptam négy levelet és a csomagszállító levelet. Ebéd köményleves és lekváros laska, azután szabadfoglalkozás. Azután a tanító úr tanított magyar nyelvtant. Szó volt mássalhangzókról. Van kétféle mássalhangzó, úgymint egyjegyű mássalhangzó és kétjegyű mássalhangzó. Azután a főneveket ragoztuk, ezeknél fontos a „t”. Továbbá az igékről volt szó, hogy az igének van múltja, jelene és jövője. Az igének a múlt időbe való helyezésénél akkor teszünk kettős „t”-t, amikor az ige magánhangzóval végződik, és azután még a melléknevek fokozásáról volt szó. Három fok van, úgymint alsó, felső és középfok. Utána nótatanulás. Vacsora paprikás krumpli, utána friss hús játék, próba a következő estéli előadásra. Kilenc órakor takarodó, ima.

Vasárnap, 1943. XII. hó, 5.

Ébresztő fél hétkor, mosdás, ünneplőbe való öltözés, csendes áhítat. Reggeli: tej, utána szabadfoglalkozás. Azután elmentünk Nyírszólásra a templomba, ahol református istentisztelet volt. Énekeltünk egy adventi éneket. Először Pál Zsidókhöz írt levél 2. rész 13, aztán pedig arról, hogy Jézus Krisztus ma is, holnap is és mindvégig ugyanaz marad. S arról prédikáltak, hogy Jézus Krisztus csak egy igét hirdetett mindig, és még ember lesz a földön mindig csak azt hirdeti, és jöhetnek új idők, új eszmék és világot megrázó viharok, de Krisztus igéje mindig csak egy marad. Azután meghallgattuk a levante félórát a rádióban. Ebéd tésztaleves, paprikás krumpli és két tészta, utána szabadfoglalkozás. Azután Lázár József gépészmérnök tartott előadást a gazdasági gépek kezeléséről. Elmondta, hogy a gépeknek legfontosabb része a vas, amelyet ércből kiolvasztással állítanak elő. Van: 1) kovácsvas, amelynek csak 0.05–0.2 % szén, 2) acél, amelyben 0.5-2%-ig van széntartalom 3) öntött vas, amelyben 2%-5%-ig van szén. Az első hengerelhető, második, harmadik önthető. Vörösréz ötvözetei a bronz (vörösréz, cian), sárgaréz (vörösréz és horgas). Nagyon fontos a csapágy fém vagy fehér fém. 1) ón ólom vagy antinom 2) ón antinom és vörösréz. Alumínium könnyű fém. Nagy szerepet játszik még a fa. Kötőelemek: szegecs, ék, csavar. A szegecs oldhatatlan, a csavar és az ék oldható. A csavar lehet éles és lapos menetű, két része van: csavar orsó és csavar anya. Az anyát lazulás ellen biztosíthatjuk ellenanyával, rugós alátéttel, a koronás anyát saszeggel. Csapágyak: a homlokcsapágyak lehetnek: először zárt csapágyak, ha egy tengely végén lévő csap alátámasztására szolgálnak, 2) Zárt, zárt persellyel ellátott csapágyak. 3) Megosztott csapágyak 4) Megosztott csapágy fixpersellyel 5) Meg-

osztott csapágó hosszirányban elforduló persellyel 6) Golyóscsapágó 7) Görgőscsapágó. Azután Karényi Gyula tartott előadást Horthy Miklósról és életéről, és hős tetteiről. Vacsora paprikás krumpli. Azután a megalakult önképző kör rendezett egy jól sikerült előadást a környék ifjúságának és felnőttjeinek számára. Kilenckor takarodó és ima, hallgató nóta-dalolás.

Hétfő, 1943. XII. hó, 6.

Ébresztő hét órakor, mosdás, öltözködés, szobarend, szabadfoglalkozás, reggeli csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután elmentem a városba a csomagért, amit meg is kaptam, és egy kis séta után fél egyre visszaérkeztem a népfőiskolába. Addig Csanádi Dániel gazdasági szaktanár tartott előadást az állatok betegségeiről, az itató tisztántartásáról és helyes építéséről, hogy az ablakai kelet felé legyenek, és frissen oltott mésszel meszeljünk. Ebéd paszulyleves, mákos tészta, utána szabadfoglalkozás. Azután Turi Sándor igazgató tartott előadást a magyar fajiságról és a magyar írókról. Hangoztatta, hogy ma minden faj küzd a fennmaradásáért, mert csak így lehet a magyar egységet megtartani, ami főképpen a falu képvisel. Ha ez nincs meg, akkor a körülöttünk lévő szláv népek ránk erősödnek. Továbbá, hogy a magyar szeret parancsoló lenni, s hogy a földet nem csak szaporítani, hanem értékesíteni kell, s hogy a paraszt ember csak azt figyeli meg, ami körülötte van. (a pap) A magyar föld értékei a sok napfény, nálunk 2200 óra egy évben, más országban 800 óra. Vacsora krumpli. Szabadfoglalkozás, kilenckor takarodó , ima.

Kedd, 1943. XII. hó, 7.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend, szoba seprés, azután csendes áhítat, több ének és felolvasás a Bibliából: Lukács 15 rész, ima 38. ének. Reggeli: tej. Azután Jákvári titkár úr tartott előadást a Minisztériumokról és a Végrehajtó szervekről. A Belügyminisztérium és annak végrehajtó szervei azok, amelyekkel legtöbbet érintkezünk. Ezek alá tartozik a Közigazgatás és a Rendészet (csendőr, rendőr). A közigazgatást a jegyzőség és ezen keresztül a főszolgabírószág, a megyei alispáni hivatal és a belügyminisztérium végzi. Ezzel szemben áll a falusi bírói és tanácsosok által szabott határozat. Ezért bírót mindig olyant válasszunk, akinek van egy kis tekintélye és emellett egy kis tudása és tapasztalata is. Ebéd zöldségleves, paprikás krumpli. Délután elmentünk a városba, megnéztük a „Rákóczi nótája” című filmet, amely a történelmi filmeknek a királya. Ez a film a kuruc kort eleveníti meg előttünk, és a hazaszeretet hősi példájával, gazdag változatosságával áll előttünk ez a nagyszerű alkotás. Vacsora káposztás krumpli, utána egy kis karácsonyi ének tanulás. Takarodó kilenckor, ima. Éjfélben három fúú menet öltözetben kofferrel kell jelentkezzék a tanító úrnál.

Szerda, 1943. XII. hó, 8.

Ébresztő hat órakor mosdás, szobarend, csukló, fegyverfogási gyakorlat, zászlófelvonás. Azután csendes áhítat. Reggeli: tej, szabadfoglalkozás. Utána a nyíregyházi református lelkész ismertette az Ószövetség tartalmát. Előbb elénekeltük a 227. éneket, azután sorra vette a tiszteletes úr az Ószövetségből azokat, akiket

a múlt órán elhagyott, és mind ismertette, hogy melyiknek mi a jelentősége. Elmondta, hogy az Oszövetség a Biblia fundamentuma. Utána imádkozott, azután a 218. ének. Ebéd zöldségleves, káposztás laska. Továbbá szabadfoglalkozás. Azután Dr. Vacz Elemér igazgató úr tartott előadást a népfőiskola nevelésének céljáról. Elmondta, hogy egy új lelkeséget és egy lelki átalakuláson kell átmenjen annak az ifjúnak, mert a világ csak úgy alakulhat ki egy boldogabb korra, ha a kornak megfelelően él. Azután karácsonyi ének tanulás. Utána a könyvtár rendezése. Vacsora törtpaszuly, egy kis szabadfoglalkozás. Takarodó kilenc órákor, ima.

Csütörtök, 1943. XII. hó, 9.

Ébresztő hat órákor, mosdás, szobarend, a csukló helyett hóeltakarítás, azért, hogy ha olvad, ne legyen sár, csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután leírtuk a levelezőlap szerkezetét, s továbbá nyugtatóványt, ellen-nyugtatóványt és két elismervényt. Közben jött a posta, kaptam egy képes lapot Feritől. Azután a délelőtt elég haszontalanul telt el. Továbbá felolvasás, azután egy példás mondat: „A királynét megölni nem kell félnetek jó lesz ha mindenki úgy akarja én nem ellenzem.” Ezt a mondatot többféleképpen lehet értelmezni. Ebéd köménymag leves, krumplipaprikás lével, két darab hús és két alma. Ambróczi Géza fizikai tanár úr tartott előadást arról, hogy a melegnek milyen szerepe van a mindennapi életben. A meleg háromféleképpen jut el egyik helyről: vezetés, áramlás és sugárzás útján. A melegnek nagyon fontos része van a mindennapi életben. Azután az időjárás előidéző szelekről, levegőváltásokról és a Nap szerepéről beszélt. Továbbá arról, hogy ne higgyünk akármilyen időjárásnak, mert azt csak egy huszonnégy óráig tudják biztosan megállapítani, és hogy hogyan osztották be a hónapokat. Vacsora rántott káposzta. Evangélikus istentisztelet, adventi ének, ima, Mózes II. könyve 20. rész 12. vers, amely a szülők iránti szeretetről szól. Sokszor nemcsak a gyermek vét a rend ellen, hanem a szülő is. Miatyánk, ének 1, 265. Takarodó kilenc órákor.

Péntek, 1943. XII. hó, 10.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend, puskafofási gyakorlat, zászlófelvonás, csendes áhítat. Reggeli: tej, utána a déli enivaló kiosztása. Bementünk a városba, megnéztük a városi levéltárt, amelyről Dr. Vacz Elemér igazgató úr elmondotta, hogy milyen értékesek többféle szempontból. Itt vannak elhelyezve a vármegyei anyakönyvek másolatai és még nagyon sok fontos írás mind a vármegyével kapcsolatban. Megnéztük a levéltár nevezetesebb iratait, láttunk több 1300-as évekből való írást, azokon különös régi pecsétet, továbbá Kossuth kézírását, a régi vándorló leveleket és a városnak II. József által adományozott címerét. A levéltár a Vármegye Házának több szobáját elfoglalja. Onnan elmentünk Sédi tanácsos úrhoz, és megnéztük a kaptárakat és a méhészettel kapcsolatos több szerszámokat: a pergetőt, a kereteket, a keretfűrőt, a mülépet és még több szerszámot. Onnan elmentünk a K.I.E. Házba, ahol különféle szórakozási lehetőség volt. Ebéd szalonna és négy alma. A K.I.E. Házban megtanultam dominózni. Azután Szohor Pál polgármester úr beszélgetett velünk arról, hogy mi az oka a falu és a város közötti ellenségeskedésnek. Több dolgozat felolvasása alapján még jobban felmerültek

ezek a kérdések, amelyre a polgármester úr azt felelte, hogy ma a falunak van több tekintetben jobb dolga. És végül Dr. Váczi Elemér igazgató úr rámutatott arra, hogy nem a falu és a város között van az ellenségeskedés, hanem aközött, hogy ki mennyit dolgozik. A 7-es villanyossal megjöttünk. Vacsora paprikás krumpli. Takarodó kilenckor.

Szombat, 1943. XII. hó, 11.

Ébresztő fél hétkor, mosdás, beretválkozás, szobarend, csukló, puskával zászlófelvonás, csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután a közhasznú ismeretekről a Kötelezvényt, a Meghatalmazást és a Hivatalokhoz szóló iratok szabályos leírását írtuk és tanulmányoztuk. Azután fogalmazás: ki miről akar. Én a „Falunk élete és társadalmi beosztása”-ról írtam. Ebéd zöldségleves és lekváros tészta. Azután Aradvári újságszerkesztő tartott előadást arról, hogy milyen működést fejtenek ki az idegen országban lévő hírszerzők, vagy az attasék, azután, hogy egyes cikkeknek milyen hatásuk van, például a „húsvéti cikk”, amelyet Deák Ferenc írt, s később ennek hatására kötötték meg a békét. És hogy a sajtót mennyire megmértelyezte a zsidóság, ezt kell most kiküszöböljük. Ezután egy Veszprémi gyógyszerész tartott kémiai előadást az egyes ásványi anyagok kémiai összetételéről és keletkezéséről, azután a víz keménységéről vagy lágyságáról. A kemény vízben több ásvány van. Azután a légsúly mérőről, és hogy a víz aszerint forr, hogy milyen a légsúlynyomás. Például 8000 m a víz már 50 C°-on forr, vagyis, ha a légsúly több, akkor magasabb fokon forr, és hogy a természet törvényét nem lehet megmásítani. Utána könyvosztás az 1.-én írt dolgozatért. Ekkor kaptam a „Hej, Rákóczi, Bercsényi, Bezerédi” című könyvet. Azután még Dr. Váczi Elemér igazgató úrral vitatkoztunk bizonyos kérdések felől, vagy olyat kérdeztünk meg tőle, amit nem értettünk meg egyes előadásokban. Vacsora törtpaszuly. Takarodó kilenckor.

Vasárnap, 1943. XII. hó, 12.

Ébresztő hét órakor, mosdás, szobarend, reggeli áhítat. 1) 92. számú ének, ima, bibliai felolvasás Máté 22. rész, 230. és 248. számú ének. Reggeli: tej. Azután a nyírszőlői templomban volt evangélikus istentisztelet. Volt több evangélikus ének, azután Lukács 17:20–25. Filippi 4:4–7-ig. Erről az alapigérőről prédikáltak „Örüljete az Úrban, mert az Úr közel.” Utána még volt több ének, amelyek közül többet mi is ismertünk. Ebéd leves, krumpli, hús és egy tészta, alig tudtam megenni. Azután elmentünk a városba, ahol meghallgattuk Féja Géza írónak az előadását. Azzal kezdte, hogy mi a műveltség? Elmondotta, hogy a bennünk lévő tudat, és hogy van még egy másik ága, amely az emberben születik. Azután arról beszélt, hogy hogyan látja egy francia író a francia parasztság bukását, és ezáltal az egész ország bukását. Ezt csak példának hozta fel, hogy nehogy majd úgy járjon a magyarság is. Mert a francia író szerint Franciaország azért veszett el. Mert a francia paraszt otthagya a földet, és ezer és ezer hold maradt műveletlenül. Vagyis a magyar parasztságon segíteni kéne, nehogy úgy járjon, amint a példa bizonyítja. Azután arról beszélt, hogy a magyar még az őshazából hozta a műveltségének egy részét, s ezért teljesen alaptalanok azok a híresztelések, hogy egy nomád életű, bar-

bár népként jött ide, ahogy azt az akkori nyugati írók írták. És, hogy a magyarság, vagyis a magyar nép egy olyan műveltséget őrzött meg az ő balladáiban, mondákban, népmesékben, babonákban, népdalban, népi táncokban és szokásokban, amelyik a Lajtától a Kínai Falig terjed. Azután elmondta, hogy mit őrzött meg a magyar paraszt, akkor, amikor már majdnem elfelejtették a magyar nyelvet. Hogy ezek milyen kincsek, arra az író felhozta Sinka és Ady egy-egy verseit, amelyek azt mutatták meg, hogy a népi műveltség egy magas fokon áll, csak fel kéne karolni és tovább adni, hogy az értelmiség is hozzájusson. Azután a szövetkezetek fontosságáról beszélt az író, vagyis egy olyan szövetkezeti hálót építeni, amely fel tudná venni a versenyt a magánkereskedőkkel, főképpen a zsidókkal, és egyensúlyozná a kereskedelmet. Továbbá arról beszélt, hogy a községben is az elemi iskola mellett szükség lenne egy-egy gazdasági szakiskolára. Azután a diáksággal vitatkozott. Azt ajánlotta, hogy a népfőiskolák számára össze kéne gyűjteni a parasztság történelmét, és azt tanítani. Utána még szó volt arról, hogy miért pártolta a régi kormány a kisebbséget, és hogyan lehetne felállítani a Dunai Konföderációt. Vacsora tört krumpli paprikásan. Utána még sokat beszélgettünk a tanító úrral az előadással kapcsolatban. Takarodó tizenegykor.

Hétfő, 1943. XII. hó, 13.

Ébresztő fél hétkor, mosdás, szobarend, puszkafogási gyakorlat csuklóval, zászlófelvonás. Reggeli: tej, csendes áhítat. Azután egy evangélikus lelkész beszélt az Újszövetség leírásáról és a tartalmáról, hogy hány levél van és hány evangélium. A leveleket előbb megírták, mint az evangéliumot. Azután Csanádi szaktanár tartott előadást az állatok betegségéről és a helyes védekezésről. A máj és az epeváladék munkájáról, egyes állatok beleinek hosszúságáról, hogyan lehet az állat húgyhólyagját gyógyítani, legjobb juhtrágyával, hogy tiszta levegőjű istállót építsünk. Hogyha az állat bágyadt, akkor valami betegség van mögötte, és ezt igyekezzünk megtalálni. Ha tudunk segítsünk, s ha nem, állatorvost hívjunk. Ebéd zöldségleves és mákos tészta, szabadfoglalkozás. Azután Turi Sándor igazgató úr tartott előadást „Kié a magyar föld?” címen. Elmondotta, hogy a magyar falvak mind olyan helyen alapultak meg, ahol vagy hasznavehetetlen volt a hely, mert a földesúr csak azt adta oda településnek, vagy nádasokban, ahol az ellenség elől védekezhetett a magyar. Ilyen helyeken bujdosott a magyar esti tüzek mellett, belebámult a tűzbe, és onnan olvasta ki a szenvedését, mert a magyar olvasni tud a tűzből. Azután arról beszélt, hogy azért adták vissza Európa nagy hatalmai Magyarországnak a Felvidéket, Kárpátalját és Észak-Erdélyt, mert belátták, hogy a csehek vagy a románok leirtják az erdőket és a magyar Alföld elsivatagosodik, és hogy a magyar föld azé, aki többet tanul, mert be kell látniuk, hogy a magyar parasztot az akarát nem tudja irányítani, a magyar csak termel, de munkáján más gazdagodik meg. Az ország lakosságának 52%-a paraszt, és mégsem tud vezetéshez jutni. Azután a magyar táncról beszélt, elmondotta, hogy őseinknél a tánc valóságos vallásos szertartás volt. A Baál a pogányoknak egy külön istenük, ezért kell megbecsülnünk a magyar táncot. A magyar mese a nemzet legnagyobb kincse, minden mese egy-egy történet, amely mind a magyar múltat állítja élénk. Azután a népballadák, népdalok és a babonákról be-

szélt. Elmondotta, hogy a parasztságban még ma is meg van a pogány szellem, amely a babonákban mutatkozik, és hogy a népdal és a népballada milyen nagy kincs a népnek, és hogy az a baj, hogy a magyar ember csak akkor gondol az Istenre, ha bajban van. Ha jó dolga van, nem törődik semmivel. És, hogy a paraszt nem tud a négy fal között beszélni, csak a természetben. (Szűk lábbeli, rossz beretva, asszony vagyona. Azért sohasem büntettek meg senkit, hogy lopott, hanem azért, hogy rajtacsípték.) Vacsora krumpli, azután énektanulás, takarodó kilenckor.

Kedd, 1943. XII. hó, 14.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend, puskafozási gyakorlat zászlófelvonással, csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután Dr. Balla István tartott előadást a közellátás nehézségeiről. Elmondta, hogy most eszmék harcolnak egymással, és milyen le-sújtó egy katonára, ha rossz hírt hall hazulról, és ezért kell a közellátást rendesen beosztani, és hogy a magyar közellátás még elég jól van megrendezve a többi álla-mokhoz képest, csupán a lábbeli és a ruha felől mutatkoznak még zavarok, de ezen segíteni nem lehet, mert nem lehet kapni cserző anyagot. Ebéd paradicsomleves és jó paprikás lével elkészített krumpli, mellé egy jó darab hús. Délután Lázár József gépészmérnök tartott előadást a csapágyak kenéséről és a motorról. A csapágyakat kenhetjük zsírral és olajjal. Zsírral kenjük a lassan forgó tengelyek csapágyait. A kenés zsírozó szelencével történik. A közepes fordulatszámú járó tengelyek csapágyait olajjal kenik. Olajozó szelencével történik. A gyorsan forgó tengelyek csapágyait olajozó gyűrű útján kenik. A golyós csapágyakat többnyire olajjal ken-jük, de kenhetjük zsírral is. A belső égésű motorok tüzelőanyaga vagy cseppfolyós vagy légnemű halmazállapotú. A cseppfolyós tüzelőanyagok: benzin, petróleum, nyersolaj, benzol, spiritusz. Légnemű tüzelőanyagok: generátorgáz, földgáz és a világító gáz. A meleg mennyiségét kalóriával mérjük. Ez annyi meleg, amennyi egy liter tiszta víz hőfokát 1 Celsius fokkal emeli. A cseppfolyós tüzelőanyaggal működő motorok lehetnek négy és kétüteműek. A légnemű tüzelőanyaggal mű-ködő motorok mindig kétüteműek szoktak lenni. A négyütemű motor fontosabb részei: a henger, szívó és kipufogó szelepnnyílás, a szívó és kipufogócső és szelep. A szívó szelepnnyílástól elvezet a szívócső, ahhoz csatlakozik a porlasztó. A kipufogó szelepnnyílástól elvezet a kipufogócső, amelynek a végén helyet foglalhat a hang-tompító. A hengert felül zárttá teszi a hengerfej. A hengerben mozog a dugattyú, amelyet a dugattyú csapszeg és a hajtókar köt a fő tengelyhez. A fő tengely a karter-ben vagy a motorteknőben forog. Holtpont a dugattyú két szélső helyzete. Lököt a két holtpont közötti távolság. Ütem az a munka, amelyet a dugattyú végez mialatt a löketet egyszer megteszi. Egy teljes munka forgása négy ütemből áll: szívás, sűrítés, robbanás és kipufogás üteméből. Csak a robbanás ad munkát, ez a mun-kaütem, a másik három a meddő ütem, amelynek a munkáját a lendítőkerék végzi. A szívás üteme alatt a dugattyú lefelé halad és nyitva van a szívószelep. Sűrítés alatt a dugattyú felfelé halad, és zárva van mindkét szelep. Robbanás üteme alatt a dugattyú lefelé halad, szintén zárva van mindkét szelep. A kipufogás üteme alatt a dugattyú felfelé halad, és nyitva van a kipufogó szelep. Egy ütem alatt a fő tengely egy felet, s így a négy ütem alatt két egészet fordul. Vacsora törtpaszuly. Este egy kis favágás. Takarodó kilenckor.

Szerda, 1943. XII. hó, 15.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend, szabadfoglalkozás. Délelőtt jórészt szabadfoglalkozás, csak közben írtunk nótákat. Előtte csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután egy kérelmet írtunk, és végül egy bérleti szerződést, azután szabadfoglalkozás délig. Ebéd zöldségleves és lekváros tészta. Délután a tanító úr tanított a számtanból. Először a tört számokról, azután az arányos osztásról tört számokkal és százalékkal. Azután Vitéz Juhász János tiszti orvos tartott előadást az állatoktól elkapható betegségekről, a helyes életről, a sport szükségéről és a nemi életről. Elmondta, hogy az elpusztult állatokat legalább két méter mélyre temessük, és a beteg állatokkal való érintkezéstől óvakodjunk. Azután, hogy dolgozni kell, de mindig mértékletesen, és hogy a fiatal embereknél milyen hasznos a sport. A nemi étellel kapcsolatban elmondta, hogy sose hallgassunk a testünk kívánságára, mert a test mindig csak a rossz után vágyik, mert az ember gyarlóságánál fogva a rosszra mindig hajlamosabb, tehát mindig a léleknek kell uralkodni, és akkor bármilyen kívánságnak ellent tud állni a test, s hogy milyen komoly bajok jöhetnek, amiből nehezen lehet kibújni. Vacsora paprikás krumpli, takarodó kilenckor.

Szerda, 1943. XII. Hó, 16.

Ébresztő fél hétkor, mosdás, szobarend, szabadfoglalkozás, csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután Jákvári Kálmán titkár úr tartott előadást a hivatalokról. Arról, hogy a legelső hivatal, amivel érintkezni kell, a Községi Hivatal, csak azután menjünk felsőbb hatósághoz. A hivatalokban igyekezzünk keveset, de megérthetően beszélni, hogy a hivatalnokot ne kössük le. És a hivatalokban ne alázkodjunk meg, de viszont legyünk udvariasak, mert ettől függ ügyünk hamarabb és helyesebbi elintézése. Ebéd köményleves és tört paszuly. Utána összecsomagoltuk a szennyes ruhákat. Azután Melik Sándor gazdasági tanár tartott előadást. Elmondta, hogy milyen eredménnyel lehet mákot termesztani, ha azt ősszel jó mélyen leszántjuk, és azután, ahogy az idő megengedi januárban vagy februárban vessük el. Ha nem tudjuk elvetni február 28-ig, akkor már ne is vessünk. Ugyanígy járjunk el a borsóval is, ha a talaj laza, akkor előtte hengerelünk. Búzát csak mindig takarmány vagy borsó vagy bármilyen pillangós növény után vessünk. A szuperfoszfát műtrágyát a búzához mindig a vetés előtti szántásnál kell adni, ugyanígy adjuk a tavaszi növényeknek is, csak abban az esetben nem, ha a föld laza vagy homokos, mert a szuperfoszfát lassan ható műtrágya. Gyorsan ható műtrágya a péti só, ezt a kikelt növényre rá kell vetni esős időben, és ügyelnünk kell arra, hogy levegőhöz ne jusson, mert a levegővel egyesülve tiszta mésszé lesz. A rendesen kezelt trágya háromféle anyagot tartalmaz, úgymint: nitrogént, foszfort és káliumot. A nitrogén a növényeknek a zöld részét fejleszti, a foszfor a szemet vagy a magot fejleszti, a kálium pedig a szárat és a zamatot adja, nagy hatással van a gumós és a gyökeres növényekre. Azután Ambrózi Géza tartott előadást égésről, a gőzgépről és a motorról. Az égés az oxigénnek az éghető anyaggal való egyesülése. Az égéshez kell: meleg éghető anyag és oxigén. A gőzgépet a tűz által felmelegített vízgőz feszítő ereje hajtja. A motort a robbanó anyag robbanó ereje járátja. Azután egy búcsú Karácsonyi Estét rendeztünk a környék lakossága számára. Ez egy mély, megható volt, mert a megnyitó beszédet a református lelkész egy imádság által tartotta, azután volt egy

pár karének közte egy-egy nagyon megható szerep, egy pár vers és két szólóének. Záróbeszédet a tanító úr mondotta a népfőiskola érdemeit hangoztatva. A bevétel 140 pengő körül volt. A rendes takarodó előtt egy kis felfordulás.

Péntek, 1943. XII. hó, 17.

Ébresztő hat órakor, kitűnő mosdás, szobarend, utána reggeli csendes áhítat. Reggeli: tej. Reggeli után kiosztották a déledre szánt szalonnát. Kenyeret és almát, azután elmentünk a városba. Eljöttünk a K.I. E. Házba, ahol egy püspök tartott előadást a magyar ember erényeiről és bűneiről. Elmondotta, hogy a káromkodás a magyar ember kitűnő vallásosságának egy eltorzult formája. Azután még sorra vette az összes nagyobb magyar bűnöket, és sorra rámutatott arra, hogy ezek mind egy jó magyar erénynek az ellenkezője, vagy minél jobban gyakoroltak egy jó erényt, egyesek annál jobban csinálták az ellenkezőjét. Ilyen például az, hogy a magyar ember nem szerette, ha parancsoltak neki, és ebből lett a tartózkodó ember, és így tovább. Minden magyar bűn egy magyar erényből lett.

Ebéd szalonna kenyérrel és alma. Azután egy tanácsos tartott előadást az Oncsa házakról. Elmondotta, hogy az O.N.Cs.A. Házakat csak azok kaphatnak, akinek egyáltalán semmi ingatlana nincs. És legkevesebb négy gyermeke van. Amellett még többen kaphatnak segílyt, tehenet, sertést vagy ehhez hasonlót. Azután karácsonyfa díszítés volt, addig kimehettünk a városba. Utána egy megható kis karácsonyi ünnepély volt, amelyiken egy pap beszélt és egy más úr a városból. Mindketten a mai karácsonyi gondokat hangoztatták. A végén jutalom és karácsonyi ajándék-könyvek, cukorkák kiosztása. Onnan elmentünk a Református Nő Tanítóképző iskolába, ahol egy megható kis ünnepély volt. Azután népdalokat daloltunk, egy kicsit még elszórakoztunk, aztán visszajöttünk, hogy előkészüljünk a hazamenetelre, vagyis a vakációra, amely 18-tól 1944. január 10-ig tartott. Másik reggel nagy nehezen kicipeltük a nagy ládát a kisállomásig, ahol nagy nehezen fel is tettük, és estére változó utazási viszonyok között haza érkeztünk.

Vakáció: 1943. XII. hó 18.-tól 1944. I. hó 10.-ig

Hétfő, 1944. I. hó, 10.

Nehéz utazási viszonyok között megérkeztünk az iskolába. Mindjárt megvolt a reggeli a hazaiból, azután Csanádi Béla az állatok betegségeinek a felismeréséről tartott előadást. Elmondotta, hogy amikor az állat szőre borzos, vagy ideges, ha nem eszik vagy iszik, vagy ha minden ok nélkül bög, az biztos jele annak, hogy az állat beteg. Az állatot helyesen kell táplálni. Szájfájáskor csak híg és folyékony táplálékot adjunk neki. Megezik, hogy az állat vagy répától vagy krumplitól megfullad. Ez esetben fúrjunk ki egy darab deszkát, tegyük a szájába és ezen keresztül egy vessző végére csavart ronggyal lenyomjuk [azt, ami a torkán akadt]. Továbbá egy fejlődő bornyúnak a testéhez képest 8% tej kell. Ha valami baja van az állatunknak azonnal menjünk az állatorvoshoz, és igyekezzünk betartani az állatorvos utasításait. Azután dolgozatírás volt „Élményem a karácsonyi szünet alatt” címmel. Azután szabadfoglalkozás. Ebéd a hazaiból. Délután Turi Sándor igazgató tartott előadást a „Magyar művészet és a magyar ember lelki világa” címmel. Elmondotta, hogy

hogyan építkeztek őseink, és a régi szép magyar házakat mennyire kiszorította a Németországból bejött módszer, és hogy a magyar kanász és a csordás még ma is milyen szépen tud faragni, ami mind a magyar ember kitűnő művészi tehetségét hirdeti. Azután a magyar lélek különös megnyilatkozásáról beszélt, például minek szereti a magyar ember a piros színt. Azért mert a piros szín vért, életet és szeretetet jelent. Ez benne van az ember lelkében anélkül, hogy azt tudná, s hogy a léleknek milyen szerepe volt a barátság megkötésénél, amikor a barátok egymás lélegzetét kellett leszívniuk. A magyar lelket nem tanítani, hanem irányítani kell. És hogy egy embernek mennyi szenvedésen kell keresztül menjen, amíg el tudja érni, amit akar, és ehhez mind nagyon sok lelki erő kell. Azután még több példát mondott, például a kakaskukorékolás, az ember szája ingyen nem ér össze. Azután a tanító úr tanított számolást, hogy osztunk vagy szorzunk százzal vagy ezerrel, tört számmal osztás vagy szorzás, azután a százalékkal való osztás szorzás. Vacsora krumplileves. Utána egy kis fegyelem fenntartására való emlékeztetés. Takarodó nyolckor, ima.

Kedd, 1944. I. hó, 11.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend, csukló, utána a megszokott reggeli csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután az előadás megkezdéséig szabadfoglalkozás. Utána Jákvári Kálmán titkár úr tartott előadást. Először elmondotta, hogy mennyire nincs okunk félni attól, hogy az ellenség le fog győzni bennünket. Azután a levélírásnak a helyességéről beszélt, hangoztatta, hogy ne írjunk a levélbe minden marhaságot, és a levelet a címzett helyzetéhez megfelelően címezzük. Azután még a különböző helyeken való megjelenésről, és a társaságban való helyes viselkedésről beszélt. Még elmondott az illemről egy pár tanulságosabb dolgot, hogy miképpen terítsünk és hogy együnk, az utcán hogy járjunk, a nőekkel szemben hogy viselkedjünk, vendégekkel szemben hogyan járjunk el, hogy azok jól érezzék magukat. Az öltöztünk milyen legyen, hogy az is az illem szabályait kielégítse. Ebéd zöldségleves és mákostészta. Ebéd után szabadfoglalkozás, könyvkiosztás. Kivettem a „Láttam a finn csodát” című könyvet, és azt olvastam, amely a finn ellenállás csodálatos lelki világát állítja elénk. Délután Kondor Lajos hadnagy, levele körzetparancsnok tartott egy beszédet a magyar honvédség életéről. Elmondotta, hogy mennyire alaptalanok azok a beszédek, amelyek közszájon forognak, hogy az újonccal kiájtssanak. Ez csak arra vonatkozik, aki arra érdemes, sőt a honvédség az, ami a korlátlan ifjút korlátok közzé szorítja, és beletöri az életbe, vagy amint mondani szokás, pontot tesz az „i” betűre. Azután arról beszélt, hogy a magyar honvédség még teljesen sértetlen, és hogy a magyar honvédségnek még ezután kell megmutassa, hogy mire képes, mert ebben a háborúban vagy élünk, vagy meghalunk, de mivelhogy élni akarunk, az életet meg kell váltssuk, erre pedig csak a honvédség képes. Ezután a tanító úr a sóskuti ifjúsággal együttvéve a levanteoktatás módszeréről beszélt, utána egy izgatott „bum” játék volt. Vacsora a délről megmaradt zöldségleves és mákostészta. Azután még egy kis olvasás, szabadfoglalkozás. Kilenckor takarodó, ima.

Szerda, 1944. I. hó, 12.

Ébresztő hat órakor, szobarend, mosdás, utána csukló, azután reggeli csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután egész délelőtt számolási gyakorlatok hármasszabálylyal. Ebéd köményleves, törtpaszuly hússal. Délután Dr. Gesztrebéni orvos tartott előadást a betegségek megelőzéséről. Elmondta, hogy ma már az orvostudomány azon fáradozik, hogy a betegségeket megelőzze, ezért vannak az oltások többféle betegség(ek) ellen, és ezért van a zöldkeresztes segélyakció. Azután a kelések és kisebb sebek keletkezéséről beszélt. Elmondotta, hogy mihelyt a bacilusok bekerülnek a bőrbe, a fehér vérsejtek azonnal körülveszik, hogy megakadályozzák a vérbe jutását a bacilusoknak. Ha meg valamennyi belekerül, az(t) a vétagokon lévő mirigy tartóztatja fel. Közben kijött Dr. Váczy Elemér igazgató úr. Továbbá egy városból jött igazgató beszélt a méhészetéről. Először is bemutatta a méhészkedéssel kapcsolatos eszközöket, azután elmondotta, hogy milyen hasznos, és hogy a méhek milyen hasznos munkát végeznek azáltal, hogy a virágokat megterméke nyítik. Utána nótatanulás. Vacsora paradicsom leves. Azután még egy kis népdal tanulás. Takarodó fél kilenckor.

Csütörtök, 1944. I. hó, 13.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend, reggeli csendes áhítat. Reggeli: tej. Azután Ignác Mihály, nyugdíjas igazgató tanító tartott előadást a korai burgonya szakszerű termeléséről. A vetőburgonya kiválasztását a szántóföldön végezzük el, csiráztatásra csak a nyári rózsza és a gülbaba alkalmas, és ezt 2%-os kékköves oldatban megfürösztjük, ezt vesszőkosárba rakjuk, hogy lecsorogjon. A még nedves krumplit rostált fahamuban megforgatjuk, ezáltal megadjuk neki a káliumot, ami a burgonyánál nagyon fontos. Ezek után átrakjuk a csiráztatóba, amelyet napraforgószárból készítünk. A csiráztató tálca hossza 70–80 cm, szélessége 40 cm. Az így elkészített burgonyát száraz szellős helyen egy gazdasági ponyvával letakarva tartjuk. A csiráztatást február vége felé végezzük, és két hét múlva átvizsgáljuk. A burgonya az ősszel jól előkészített talajt szereti. A vetést József napja után kezdjük, előtte jól megboronáljuk, és sorhúzóval 60 cm sortávolságra sorozzuk, a sorokban 40-50 cm-re fészkeket ásunk, és ebbe tesszük a csirázott burgonyát vigyázva, hogy a csira le ne törjék. Minden fészekbe egy fél marék fahamut teszünk. Mikor kikelt megboronáljuk. Kétszer kapáljuk, egyszer töltögetjük. Az ásás után a földbe vethetünk tarlórépát, zöldbabot, zöldborsót vagy rövid tenyészetű tengerit, lehetőleg cinkotait. A tengeri cső két végéről a szemet fejtsük le, mert csak a közepén lévő szemek kelnek ki. A földet megszántjuk, és a barázda oldalába vetünk. 2–3-szor kapálunk, de nem töltögetünk, és elvirágzás után a barkáját a két felső lapujával együtt levágjuk, ezzel gyorsítjuk a beérést. A burgonyát lehet palántálni a szép tövekről száraztól és gyökerektől, és ültető fával elültetjük. Ebéd paradicsomleves és lekváros tészta. Délután vellich Sándor igazgató tartott előadást a trágya helyes kezeléséről. Elmondotta, hogy általában mindenféle növénynek háromféle nyersanyagra van szüksége, úgymint: nitrogén, foszfor és káli. Ez a helyesen kezelt istállótrágyában meg van. Ebből a foszfor és káli megmarad, de a nitrogén, ami az állatok vizeletéből van az ammóniák alakjában, elpárolog, ha a trágyát nem kezel-

jük helyesen. Ehhez kell egy helyesen kiépített trágyatelep, amely vagy betonból vagy téglából vagy pedig kigöngyölt agyagból készül. Ide 1 m² területre minden nap kétszer kihordjuk a friss istállótrágyát, és megtapossuk ezáltal az ammónia a mikroorganizmusnak a hatására salétrom nitrogénné változik, ami már nem párolog el. Amikor az 1 m² rakott trágya már másfél méter magas, akkor leföldeljük, és közvetlen melléje rakjuk a másikat. A trágyát ne hagyjuk, hogy egészen feketére érjen csak felére, mert a másik felét az érésnek már a földben kell, hogy érje. A félérett trágyát tarlószántás után kell hordani, hogy a kikelt növényvel együtt szántuk az őszi az őszi mélyszántáskor alá. Ha télen hordjuk, rakjuk szarvasokba a föld végére és földeljük le, aztán csak következő ősszel szórjuk el. Csak a jól előkészített talajra jöhet aztán a terméshozamot megnövelő műtrágya. Műtrágyát csak arra a földre tegyünk, amely már rendesen elő van készítve, vagyis elég sok szerves anyag van már benne. Azután a tanító úr foglalkoztatott a magyar nyelvtannal. Beszért a mondatról, egyszerű, pusztá vagy töki hagyásos, bővített és az összetett mondatról, azután a különféle írásjelekről és azok jelentőségéről. Utána az evangélikus pap tartott imaórát. Énekeltünk egy református és egy evangélikus éneket, imádkozott, felolvastuk a Bibliából a Lukács 2. rész 41–51-ig terjedő biblia részt, és erről prédikált. Vacsora paprikás krumpli. Takarodó fél kilenckor, ima.

Péntek, 1944. I. hó, 14.

Ébresztő hatkor, mosdás, szobarend, csukló, utána reggeli csendes áhítat, énekeltünk, imádkoztunk. Reggeli: tej. Azután Dr. Csengeri Pál vármegyei jegyző tartott előadást a honvédelmi törvényről. Elmondotta, hogy a honvédelmi kötelezettség tart 12–70 évig a férfiaknál, 16-50-ig a nőknél. A levante kötelezettség tart 12-től a bevonulásig, vagy ha alkalmatlan, akkor a 23 évet betöltött év december 31-ig, ha tanulmány szabadságot kér, akkor addig még bevonul. A hadkötelezettség tart 18–60 évig. Még van a beszolgáltatások kötelezettsége, amely kötelezi a magyar állampolgárokat arra, hogy a honvédség bármely ingó vagy ingatlan tárgyat kiszajdíthat. Továbbá még van a légoltalmi kötelezettség, amely előírja, hogy a 12–70 évesig kötelező légitámadás esetén a lakosság segítségére sietni. Ezt a törvényt 1939-ben hozták. Ehhez tartozik még a lövész, amely kötelezi a leszerelt tartalékosokat a leszereléstől számítva 42 éves koráig, hogy évi 36 óra lövési gyakorlatot tartson. Azután egy pár számolási kérdés(eke)t számoltunk ki, megcsináltunk kb. vagy tízet. Ebéd borsóleves és savanyú krumpli. Utána szabadfoglalkozás. Délután Ambrózi Géza fizikai tanár tartott előadást a mágnesről és az elektromosságról. Elmondotta, hogy a mágneset lehet találni a természetben, de nagyobb részben mesterségesen állítják elő. Minden mágnes darab kétféle mágnesből áll, úgymint déli mágnesből és északi mágnesből. Ennek az a tulajdonsága, hogy az egyféle mágneset csak a másikkéle mágnes vonzza, ellenkező esetben egymást taszítja. Ezt használták fel az iránytű készítésére. Az elektromosságról bemutatta, hogy az üveg és az abanit rúd dörzsölés által a könnyebb tárgyakat magához vonzza. Ez az elektromosság. Pontos műszerekkel megállapították, hogy minden testben van elektromosság, csak egyikben kevesebb, másikban több. Legtöbb elektromosság van a levegőben és a földben. Elektromosság kétféle van, úgymint pozitív + és

negatív -. Ennek a kétféle elektromosságnak az egyesülésekor lesz a villám, vagy kisebb mértékben az elektromos szikra. Vacsora törtpaszuly. Vacsora után szabadfoglalkozás, azután meg egy kis népdaltanulás, amelyen jól elszórakoztunk.

Szombat, 1944. I. hó, 15.

Hat órakor ébresztő, utána mosdás, szobarend és az elmaradhatatlan csukló. Ezután rendszerint reggeli csendes áhítat van, amelyen énekeltünk, imádkoztunk és arra kértük az áldott Istent, hogy a mai napon is segítsen meg bennünket. Reggeli: tej. Azután Belohorszky Ferencz tanár tartott előadást. Előbb a dolgozatokkal kapcsolatban bizonyos kérdéseket vitattunk meg, például, hogy miért nehéz az élet falun és a városon. Mi a falu nehézségeit találtuk nehezebbnek, viszont a tanár úr a városit, és főképpen a köztisztviselőket. Azután arról volt szó, hogy a paraszt ember miért vonakodik gyerekeit felsőbb iskolába járatni. Ezt azzal magyarázta a tanár úr, hogy a paraszt ember bizonyos tekintetben vonakodik az uraktól, mivel már volt idő, amikor a paraszt embert nagyon becsapták. Ez a magyarázata annak, hogy a falusi ember tartózkodik a várostól. Azután az 1943 XI. 28-án és 1943 XII. 12-én tartott előadásokról volt szó. Elmondotta, hogy lényegében mindkét előadás a paraszt nép felemelését vette célul, csak az első az Istenben való hit által képzelte el a falu népének a felemelését, a másik pedig a gyakorlati téren akarja a falu népének a felemelését, vagyis, hogy a falu népe tartsa meg és fejlessze tovább azokat az őstulajdonságokat, amelyeket még Ázsiából hozott. Azután a két előadást a tanár úr hasonlította a Madách Imre által írt „Ember Tragédiájához”. Ebben a legnagyobb magyar színműben Ádámot (a) Lucifer által vezeti a világtörténelem több korszakán át, ahol Ádám meggyőződik, hogy egyik sem jó, és nem érdemes élni. Ezek után Ádám öngyilkos akar lenni, de akkor megszólal Éva, hogy „Hiába leszel öngyilkos Ádám, mert énbennem már új élet van.” Erre Ádám belátja, hogy élni muszáj, mert az élet nem olyan, amilyennek képzeljük. Azért, hogy jólétünk teljes legyen, arra nagyon jó példa egy jó magyar közmondás: „Imádkozzál és dolgozzál!” Ebéd köményleves és mákos tészta. Délután számolási gyakorlatok voltak mégpedig a százalékolással. A többi idő szabadfoglalkozással telt el, olvasgattunk, rádiót hallgattunk, dalolgattunk vagy más egyebet csináltunk. Vacsora rántott káposzta. Időjárás: havazott, estére nagy hideg. Takarodó nyolc órakor, ima.

Vasárnap, 1944. I. hó, 16.

Ébresztő hét órakor, mosdás, szobarend, ünneplőbe való öltözés. Azután szabadfoglalkozás. Ezután lementünk a nyírszőlősi vasúti állomásra kenyérért. Reggeli: tej. Azután elmentünk a nyírszőlősi református templomba. Kezdő ének a 244., azután a 222. felolvasott ige „Mit mondunk tehát ezekre. Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?” Prédikáció közötti ének 34.. Alapige Máté 10. rész 32, 33 és 34. vers. Záróének a Himnusz és a 222. ének utolsó szakasza. Templom után könyvosztás. Ebéd húsleves krumplicival. Azután Waiszer Gyula leánygimnáziumi tanár tartott előadást a két világháborút megelőző eseményekről. Elmondotta, hogy az első világháború okát többféle irányban lehet keresni, úgymint a gyarmatok utáni versengés, gazdasági fellendülés, ipari hatalmas fellendülés, és az államok által felvett

különböző eszmék összeférhetetlensége. A második világháború az első világháború győzteseinek az igazságtalan békefeltételeinek a következménye. Azután Dr. Lázár József gépészmérnök tartott előadást a négyhengeres motorról, vagy az előtte levő előadásának folytatása. Kétféle szelepet ismerünk: álló és belógó szelepet. Álló szelep akkor, ha tányérja főt van és szára lefelé irányul. Belógó a szelep, ha tányérja lenn van és szára fölfelé irányul. A szelepet a vezértengely bütykös tálcája nyitja a szelep emelő segítségével, míg a szelep zárását mindig a szeleprugó végzi. A vezértengelyt mindig a főtengely forgatja, de míg a főtengely négy ütem alatt kettőt fordul, addig a vezértengely csak egyet. Egyet fordul a vezértengely a négy ütem alatt azért, mert a motor egy hengere csak egyszer szív és egyszer pufog ki. De ebből az következik, hogy a szívás és kipufogás alatt a vezértengely csak egy negyed fordul, és így a bütyök a vezértengely tárcsájának egy negyed ívének egy kicsivel többet burkol. Egy hengerhez tartozó két-két bütyök körül a vezértengely forgás irányába mindig a kipufogó bütyök következik előbb, így tehát a két szelep közül a kipufogó nyílik előbb. Hogy a főtengely két fordulata alatt a vezértengely csak egyet forduljon, a vezértengelyre szerelt fogaskerék mindig kétszer akkora átmérőjű, mint a főtengelyre szerelt fogaskerék. A motor lehet alul és felül vezérelt. Felülvezérelt csak abban az esetben lehet, ha minden szelepe belógó szelep. Több hengeres motorokat azért készítenek, mert azok főtengelye mindig egyenletesen forog, mint egy egyhengeresé, és mert mindig könnyebbek egy ugyanolyan teljesítményű egyhengeres motornál. Vacsora paprikás krumpli. Azután egy kis énektanulás kánonban, utána szabadfoglalkozás. Takarodó fél kilenckor, ima.

Hétfő, 1944. I. hó, 17.

Ébresztő hét órakor, mosdás, szobarend, csukló, zászlófelvonás, kihallgatás. Reggeli: tej. Azután csendes áhítat. Az áhítat alatt volt két ének, reggeli ima és egy rész a Márk evangéliumából, utána ismét két ének. Azután Barczó András evangélikus lelkész tartott hittan órát az ember bűnbeeséséről. Elmondotta, hogy az első ember milyen lelki közösségben volt Istennel addig, amíg az első bűnt el nem követte. Azután mindig félt Istentől, és ebből lett az, hogy az ember nem lehet a legjobb akarata mellett sem jó, mert az emberben a bűn vele születik, és mint ahogy a vadalmafa nem teremhet nemes gyümölcsöt, úgy az ember sem lehet jó. Azután Csanádi Béla állattenyésztési szakértő beszélt az állatok emésztési szervében előforduló betegségekről. Elmondotta, hogy a legtöbb baj az állatok takarmányozásánál kereshető. Ha romlott vagy penészes takarmányt etetünk, előfordul a bélhurut. Előjelei: változó hőmérséklet, izzadás, idegesség és a hasa táján erős fájás. Ezen segíthetünk beöntéssel, 10-15 liter langyos víz szappanosan vagy hashajtóval, számos állatnál $\frac{1}{2}$ kg keserűsöt, sertésnél vagy juhnál 50-100 gr-ot. Azután a gyomorgörcs. Ezt a romlott takarmány okozza. Első segítség, hogy hányatót adunk neki, amely egy kifűrt fán egy hosszú szárú tollúval történik. Továbbá beöntéssel enyhítjük, a végbélbe beöntünk 10-15 liter langyos szappanos vizet, juhnál vagy sertésnél fele annyit, vagy ha van, ricinusolajat. Felfűvódás: nem csak a zöld lóherétől, lucernától, hanem a harmatos fűtől is felfűvódik az állat. Ha hamar észrevettük, akkor hideg vizes borogatás, vagy egy hasig érő hideg vízbe állí-

tás használ. De, ha már későn vettem észre, akkor trokárt használok, vagy ha van gumicső, amit a torkán ereszték le egy kifűrt fán. De ennél is jobb, ha van 12 csepp bóvió, amelyet a nyelvére csepegtetünk. Még ha korán észrevettünk rajta valamit, akkor a jászolba állítjuk. A kólikás lovakat kétfelől erősen dörzsöljük. Mérgezési esetek tünetei: rángatják a görcsök. Segíthetünk hányatással és hashajtással vagy beöntéssel. Sebek: rögtön kimosni, mégpedig 1%-os sós víz, 3%-os karbol vagy egy ezrelékes szublimát oldattal. A vadhúst fehéren izzó vassal kiégetjük. Ebéd paszulyleves és mákos tészta. Délután magyar nyelvtan és számolási gyakorlatok. Magyarból az igékről és azok idejéről és a módokról, számtanból az arányos osztás és a százalékolás. Azután egy kis nótatanulás, utána egy kis mértan. Vacsora savanyú krumpli. Vacsora után szabadfoglalkozás. Takarodó kilenckor, ima.

Kedd, 1944. I. hó, 18.

Ébresztő fél hatkor, mosdás, 50%-os szobarend, csukló. Reggeli áhítat, ének, imádság és bibliai felolvasás, Márk evangéliuma 13. rész 33. verstől a végéig. Azután Nagy Sándor, Szabolcs vármegye gyümölcskertészeti felügyelője tartott előadást a helyes gyümölcsstermelésről. Elmondotta, hogy a mai világban milyen kifizető a gyümölcsstermelés, különösen, ha azt rendesen kezeljük. Rámutatott arra, hogy egy katasztrális hold rendesen kezelt gyümölcsös háromszor vagy négyszer annyit fizet, mint más termény. Azután a gyümölcsfák kártevőiről és azoknak irtásáról beszélt. Van rovar kártevő. Ezek ellen arzénos permetezést adunk. Azután van gombabetegség, ezeket bordói lé permetezéssel irtjuk. Lisztharmatot mézskénlével permetezzük. El lehet készíteni házilag is, arány: 1rész méz, 2 rész kén és tíz rész víz. Ez lesz a törzsoldat. Ezt az oldatot téli, azaz rügyfakadás előtti permetezéshez $25 \times 4 = 100$ arányban hígítom, nyáron $25 \times 40 = 1000$ arányban. Különbő levéltetvek ellen szappanos lúgot, vagyis 100 liter vízhez 5 liter fahamu lúgot és két kg szappant adunk, és ezzel permetezünk. Egy újfajta permetezőszer az Új Novencia, amely Denitróorto krezol néven van forgalomban. Ezt a szert 1%-os oldatként permetezzük. Ezt lehet permetezni rügyfakadás előtt is és nyáron almamoly ellen is. A gyümölcsfát még meg kell metszeni is, a száraz ágait levágni, továbbá megkaparni és megkefélni. A mézskénlevet úgy készítjük, hogy a 10 liter vízben előbb feloldjuk egy üstben az egy rész meszet, azután egy más edényben finom péppé kavarjuk a 2 rész ként és hozzáadjuk a már feloldott mézshez. Ehhez hozzátöltjük a megmaradt vizet és főzzük a forrás után még egy óráig. A bordói lé elkészítésénél előbb a meszet oldjuk fel és ahhoz öntjük hozzá a feloldott rézgálic levét. Azután egy kis mértan volt. Szó volt a többféle alakú földek területének a kiszámításáról. Ebéd paszulyleves és krumplis laska. Délután Westsik Vilmos kamarai szaktanár tartott előadást a különböző talajok összetételéről, és hogy a gazdaságban milyen szükséges a talaj porhanyítása. Ezt legjobban az őszi mélyszántással érjük el, ezt március első felében le kell zárni, hogy a tavaszi száraz szelek ki ne szárítsák. A zárást sűrűfogással végezzük. Azután sorra elmondotta a különböző növénynek a vetési módszerét, és végül a különböző szántások mélységeit, azoknak a gyakorlati jelentőségét. Vacsora tört paszuly, utána népdal tanulás, az illemlről való beszélgetés. Takarodó kilenckor, ima.

Szerda, 1944. I. hó, 19.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend, csukló. Reggeli áhítat: ének, imádság, bibliai felolvasás Máté 22 része, utána ismét ének. Reggeli: tej. Azután Jákvári Kálmán titkár úr tartott előadást. Először az állampolgársági jogokról beszélt. Elmondta, hogy egy állampolgárnak az állammal szemben kötelességei vannak, úgy mint: honvédelmi kötelezettség, adófizetés és még sok minden, de ugyanakkor az államnak is kötelessége, hogy az állampolgárok jogát megvédje a csendőrség, a rendőrség, bíróság és más állami hivatalok által, hogy így biztosíthassák a haza függetlenségét, és ezáltal az országban élő állampolgárok jólétét. Azután a Dózsa-féle parasztlázadásról beszélt. Elmondta, hogy annak az oka az volt, hogy egy nagy király alatt a jobbágyságnak jól ment a dolga, egy gyenge király alatt a nemesség pedig ráerősödött királyra és a jobbágyságra annál nagyobb nyomást gyakorolt, és ebből lett egy lázadás, amely irtózatos pusztulást hozott maga után. Ebből lett később a mohácsi vész, és ez hozta maga után a 150 éves török hódoltságot, amely, ha nem lett volna, egész biztos, hogy másként állna most Magyarország. Azután egy kis mértan a kör kerületének és területének a kiszámításáról. Ebből leves, hús és krumpli. Délután Dr. Korompai főorvos tartott előadást a népi betegségekről. Elmondta, hogy az egészséges ember az, amikor az ember minden egyes szervezete elvégzi a maga dolgát. És mihelyt az ember beteg, az már annak a következménye, hogy valamelyik szerv(ezet) nem végezte el a maga feladatát. Azután a tuberkolózis vagy gümőkóról beszélt. Hangoztatta, hogy ez a betegség a legelterjedtebb betegség, ez a betegség a lakosságnak 80%-át eljárja, csak az a jó, hogy ha hamar észrevesszük, könnyen gyógyítható. Legveszedelmesebb a csecsemőknél, egy évben a fertőzöttek között meghal 75%-a, a másodikban 50%-a, a harmadikban 20%-a. Magyarországon meghal évenként 25 000 ember, a meghaltak 10%-a. Ezt a betegséget egy hosszúka alakú bacillus okozza. Legnagyobb ellensége a napfény, nagyon szereti a nyirkos, sötét helyet. Hogy helyesen tudjunk védekezni, igyekezzünk tiszta levegőjű szobában és nagy ablakú szobában lakni. A lakás száraz és magas legyen. Különösen fellép a dohányos és az alkoholos embereknél. A betegség nem öröklődik, csak a gyermekeknek nagyobb hajlama lesz a betegségre. Azután népdaltanulás. Vacsora paradicsomleves, utána szabadfoglalkozás. Takarodó kilenc órakor, ima.

Csütörtök, 1944. I. hó, 20.

Ébresztő fél hétkor, mosdás, szobarend, csukló, kihallgatás, fohász, utána szobaszemle. Azután felvágtam öt darab fát. Reggeli csendes áhítat, ének, ima és bibliaolvasás. Reggeli: tej. Azután Urbán Béla népművelési előadó tartott előadást a Falu társadalmi életének a hibáiról, amelyet a következőképpen foglalt össze:

A falukutatás eredményei (Politikai célzottság)

A falu társadalmi élete és tagozódása

A társadalmi élet ellentétei

Az életet okozó hibák:

a) tanulatlanság, műveletlenség

b) bizalmatlanság a vezetőkkel és fajtánkkal szemben

- c) hiszékenység az idegenekkel szemben
- d) ősi hagyományaink megvetése és elhagyása
- e) könnyelmű, értéktelen szórakozások hajhászása
- f) felekezetieskedés
- g) helyes politikai meglátás hiánya
- h) egyesületek, körök elszigetelt élete (ellentétek)
- i) anyagi különbségek (góg)

Hibák leküzdése

Széchenyi mondja: „A kiművelt emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma.” Azután arról beszélt, hogy ne üljünk fel az ügynököknek és a politikai pártok képviselőinek, mert nagy része csak arra törekszik, hogy az ő tekintélyét növelje, nem pedig arra, hogy a párt panaszait meghallgassa, és azt a kormány előtt feltárja. Meg kell nézni, hogy melyik párt az, amelyik a mi ügyeinket szolgálja, és azt segítsük elő a céljainak elérésére. Azután szó volt a különböző újságok jó és káros hatásáról, és hogy melyik újságnemzeti irányú keresztyén újság, és melyek a zsidó tőkével működő lapok. Ebéd: köményleves és lekváros tészta. Délután Ivánszki László kertiskolai igazgató tartott előadást a korszerű méhészetéről. Elmondotta, hogy a méhészet milyen hasznos a gazdaságban, és mellette még jó jövedelmi forrás is. Továbbá a raj befogásáról, szállításáról közelebbi és messzebbi helyekre. Azután a méhek kezeléséről hátul kezelő kaptárban vagy a nagy kaptárban a keretek elhelyezéséről volt szó. Azután egy református lelkész tartott hittani órát. Énekeltünk, imádkoztunk és az ötödik parancsolatról beszélt a lelkész úr. Utána Biblia-ismertetés, ének, végül énektanulás a sóskuti ifjúsággal együtt. Takarodó után az iskolaterem rendbehozatala, vízbehordás, az előszoba kitakarítása. Utána rádiót hallgatunk egész tizenegy óráig, aztán lefeküdtem.

Péntek, 1944. I. hó, 21.

Háromnegyed hat órakor ébresztő, mosdás, szobarend, szobapucolás, tűzrakás. Reggeli csendes áhítat, ének: 12–54–58., reggeli ima, bibliai felolvasás: János 10. rész. Ének 244–49, Miatyánk, 38. ének. Reggeli: tej. Azután szabadfoglalkozás. Továbbá egy kis népdaltanulás, közte egy pár kánon is. Azután számtan dolgozatot írtunk egy rendest és egy terület-számítást köbölökben. Ebéd húsleves krumplival. Utána szabadfoglalkozás. Délután Westsik Vilmos kamarai szaktanár tartott egy három órás előadást állattenyésztésről és növénytermelésről. Először is felmutatta a különböző állati betegségeket előidéző bacilusok(at) 100 000-szeres nagyításban. Azután ugyancsak bemutatta az állatok nevedését különböző takarmányozás mellett, ahol azt láttuk, hogy a nem rendesen etetett állatnak a feje nagy, nyaka hosszú vékony, a hátgerince görbe és rövid a fara, a lába vékony és általában formátlan. Azután az egyes vitaminok hiányában micsoda különbség van az állatoknál, ha például egyféle vitamin nincs meg, mert minden vitamin külön szervezetre hat: így az A-vitamin a hallásra és a látásra, a B-vitamin a bőrre, a C-vitamin a különböző szervezetre, a D a csontokra, E a nemi élet szervek éérésére. Nagyon sok E-vitamin van a csirázott növényben, és nagyon elősegíti a tyúkok tojáshozamát. Az állatok betegségét a mirigyek által kitermelt ellenméreg akadályozza meg. Kétféleképpen

lehet a betegséget megkapni.. Az állatokat a fertőző betegségek ellen oltásokkal védjük. Kétféle oltás van: védőoltás és gyógyító oltás. Az emberi és az állati szervezetre nagyon fontosak a foszfort, kálit és nitrogént tartalmazó tápanyagok. Foszfort tartalmaz a szemes tápanyag, kálit a cukor és keményítő, főképpen a kukorica. nitrogént vagy fehérjét a hús és ehhez hasonló tápanyagok. Ezekben a tápanyagokban van benne a vitamin, ami az ember táplálkozásában nagyon fontos szerepet játszik, és ugyanúgy az állatoknál is. Vacsora krumplis laska. Azután egy kis szabadfoglalkozás és egy kis nótatanulás. Takarodó kilenckor, ima.

Szombat, 1944. I. hó, 22.

Ébresztő fél öt órakor, mosdás, szobarend, készülődés a városba. Elindultunk a hetes vonattal, bementünk a városba, ahol egyenesen a K.I.E. Házba kellett menni. Ott egy kis szobafoglalkozás, sakk, dominó, malom játékok. Azután Dr. Váczi Elemér igazgató úr kérdezgetett az iskolában való helyzetről, kosztról és egyéb dolgokról. Közben megérkezett Belohorszki Ferenc tanár úr, és ő tartott előadást a magyar költőkről. Elmondotta, hogy a legnagyobb magyar költő, Petőfi milyen példakép lehet a nemzet előtt arra, hogy idegen származásból is lehet olyan ember, amely a nemzet javára lehet. Azután egy pár versét olvasott el, amely mind az igazi magyar értéket jelentik, amelyek mind arról szóltak, hogy hogyan élt a magyarság az elnyomatás alatt. Utána Arany Jánost állította az igazi magyar ember példaképévé, és hosszas ismertetést adott a „Toldi” című verséről. Közben megérkeztek az önképzőkör tagjai, a diákság, és felvetették a kérdést, hogy mi annak az oka, hogy a paraszt ember csak az anyagi javak megszerzésére gondol, vagyis nem törődik az ország vagy más kérdések felől, csak arra, hogy a zabnak milyen ára van. Ebből egy nagy vita lett, amelyben megvitattuk, hogy mik lehetnek azok az okok, hogy a paraszt ember csak a maga gazdasági helyzetének szempontjából nézi a világot. (És) végül abban állapodtunk meg, hogy a hiba ott van, hogy nem elég művelt még a parasztság, hogy fel tudjon fogni olyan dolgokat, amelyek úgy neki, mint az országnak hasznára lehet. Vagyis több szakiskola kellene a falunak. Ebéd: szalonna. Azután kimehettünk a városba. Fél kettőkor elmentünk az evangélikus kollégiumba, ahol Ambrozi Géza tanár bemutatta az elektromos áram gyakorlati jelentőségét. Bemutatta az elektromágnes mozgásának a törvényét, azután a kékkőoldattal előállított áram gyakorlati jelentőségét. Továbbá, hogy lehet áramot fejleszteni, ha mágnes patkó körül egy behúzott dróttal körültekert vasdarabot gyorsan körülforgatunk. Onnan visszamentünk a K.I.E. Házba, ahol Szohor Pál polgármester úr beszélt a falu közigazgatási helyzetéről, kis és nagy községről, anyakönyvvezetésről és a jegyzőségekről. Onnan mi ketten visszajöttünk az iskolába, a többiek elmentek haza egynapos eltávozásra. Vacsora krumplis laska. Azután elmentünk Felsősósokútra egy fosztóba, ahol egy pár óráig elszórakoztunk. Tizenegykor lefeküdtünk.

Vasárnap, 1944. I. hó, 23.

Mivel csak ketten voltunk az egész iskola környékén, csak úgy fél kilenc felé kelünk fel, megmosdottunk, felöltöztünk, megittuk a két liter tejet, és szép lassan

elindultunk a sóstói állomásra, hogy bemenjünk a városba. A városban előbb elbámultunk, és jó nagy kerülővel elmentünk a K.I.E. Házba, ahol már javában folyt a vita a diákság között a tegnapi vitáról. Azután volt egy kis imaóra, közben megérkezett a tanító úr. Az imaóra vége után két diákkal elmentünk a tanító úr szüleinek lakására, közben az oláh uralomról érdeklődtek. Délben a tanító úr vendégszeretetét élveztük, amely egy kitűnő ebédben nyilvánult meg. Onnan a moziba mentünk, ahol megnéztük Móricz Zsigmondnak a „Sári bíró” című filmjét. Ebben a filmben a magyar élet nyilvánul meg a maga csodálatos szépségében, amelyben van egy bíró, aki a gazdagabb barátaival fel akarja oszlatni a község legelőit, ugyanakkor van egy másik bíró jelölt, aki arra kéri a népet, hogy válasszák meg őt, akkor a legelő nem fog feloszlani. A nép ezt pártolja, és mivel a bírónak van egy Sári nevű felesége, aki az urának parancsolni szokott, a nép egy nótát szerkesztett róla, hogy „Sári bíró hum...hum...hum, Nem jó bíró hum...hum...hum. Erre a Sári nagyon dühös lesz, és megver egy embert, aki harmonikával járta a falut, és énekelte a nótát. Közben a bíró fia megszerette a bírójelölt lányát, és annak ellenére, hogy már volt menyasszonya, s hogy a szülei tiltották, sokat találkozott a lánnyal. A lánynak a szülei csak abban az esetben adták volna a bíró fiához a lányukat, ha az apja lemond a bíróságról. A fiú és a lány egy találkozásuk alkalmával meggyőzik a bírót a lemondásról, és ebből alakul egy izgalmas jelenettel gazdag rész, amely végig leköti a nézőt, mert ez a film a magyar életet tárja elibünk, amelyben mégiscsak a szerelem győz. A szülők kibékülésével egymásé lehet a szerelmes pár. A moziból elmentünk a K.I.E. Házba, ahol bibliaórát tartott Barczó András evangélikus lelkész. Onnan az 5:10-es villanyossal visszajöttünk. Vacsora szalonna. Utána befűtöttünk, és a 4 tagból álló társaság a jó meleg szobában átengedte magát az álmok birodalmába.

Hétfő, 1944. I. hó, 24.

Ébresztő hét órakor, mosdás, szobarend, favágás. Közben megérkeztek a többi cimborák, elmeséltük a történeteket, megvártuk, míg mindannyian megérkeznek. Azután Barczó András evangélikus lelkész tartott hittanórát. Beszélt az ember megtérésének a megtörténéséről, mert ha mindig csak halogatjuk, hogy még ráérünk, akkor elkésünk, és akkor majd az Isten nem engedi, hogy megtérjünk. Azután Csanádi Béla tartott előadást az állatok élőködőiről. Ezek a következők: Tetű- ez a növendékállatban nagyon terjed. Higany kenőccsel vagy 2-3%-os kreolin oldattal kenjük; Rüh- a bőr alatt van, nagyon viszket. Ezt 2%-os kreolin, rühzsír, higanykenőccsel kenjük, de nem kézzel, hanem bőr vagy gumikesztyűvel vagy falapátkával; rostféreg=bögölylóval, ez ellen gasztint adunk. Szarvasmarha bögöly-érett korában kinyomjuk, és krolin oldattal bekenjük, a férget elégetjük. Ezt a legelőn a bokorról kapja a marha; májmételyt a legelőn nyirkos nyáron kapja a marha, gyógyítására disztolt adunk; hólyagféreg=kergekör. Kutyaürülék által jut a juhba, ahol az agyvelőt támadja meg. Ismertető jele, hogy a juh arra forog amelyik felében van a hólyagféreg. Védekezés, hogy a kutyát mielőtt a juhokkal együvé eresztjük hashajtóval meghajtjuk, és a férget elégetjük. Gyógyíthatjuk úgy, hogy megkeressük a férget, és egy T alakú vágásban a bőrt lefejtjük, és a férget kivesszük; Borsóka- sertésbetegség. Ismertető jele, hogy a sertés a hátulsó lábát

furcsán kapkodja. Gyógyítható páfránygyökérrel; Trighina=pántlika giliszta. Egy veszedelmes betegség a disznónál, ez ellen gebólt adunk; Legyek is nagyon veszedelmes betegségterjesztők, ezeket is irtani kell. Ebéd paszulyleves, mákos tészta. Délután Turi Sándor igazgató tartott előadást arról, hogy hogyan került a magyar föld idegen kézbe. Elmondotta, hogy a nagy királyok régen idegen papoknak adták a földet, ahol a magyar csak szolga volt, és később is csak azok kaptak, akik vitézségük után megérdemelték, s így a paraszt azaz a jobbágság a legnagyobb igyekezte ellenére sem jutott földhöz. Azután arról volt szó, hogy a paraszt ember a földben az örökös megújulást látja, ezért a magyar földet nem csak munkálni, hanem védeni kell. Élne a hazáért nehezebb, mint meghalni (példázatok: Te benned bízunk, Jézus Atya, De magas a csillagos ég, Úri nő, Jaj Istenem, élve született nem halva). Vacsora savanyú krumpli, takarodó hét óraker. Közben még sokáig elbeszélgettünk a Tanító Úrral.

Kedd, 1944. I. hó, 25.

Ébresztő fél hétkor, szobarend, mosdás, csukló, szobaszemle, szabadfoglalkozás. Reggeli csendes áhítat: ének, ima, ismét ének. Reggeli: tej. Azután Urbán Béla népművelési tanító tartott előadást a gazdákat érdeklő fontos tudnivalókról. 1) Először is a mezőrendőri törvényről, amely kötelezi a gazdákat arra, hogy egymás birtokát tiszteletben tartsák, ha másképpen nem, bíróság által. 2) Hegyközségek, amelyek előírják, hogy a gazdák hogy és milyen távolságra ültetik a gyümölcsfákat, és a hegy törvényeit betartsák, mert csak ez által lehet a hegyeken rend. 3) Erdőtörvény és fairsági kötelezettség a favágás szabályait írják elő. 4) Tagosítás, amelynek útján el lehetne érni, hogy ne legyen például egy 20 hektáros gazda földje 30 darabban. 5) Mezőgazdasági kamarák, szabadtagsulási érdekképviselések (O.M.G.E., E.M.G.E.). 6) Gazdasági felügyelőségek, amelyekhez tanácsért mehetünk. 7) Szövetkezetek előnyei, fajtái: Fogyasztási, hitel, értékesítő, biztosító és munkavállaló (bérlő) szövetkezetek. Ez által azt lehetne elérni, hogy az árakat nem mindig a kereskedők állapítanak meg, hanem a gazdák. 8) Telekkönyv, ezáltal tudjuk meg például, hogy ha földet akarunk venni, hogy terhelt-e vagy nem. 9) Magyar öröklési jog lényege az, hogy ha valaki végrendelet nélkül hal meg, akkor az örökösök egyenlően osztoznak. Az özvegynek a közösen szerzett vagyon fele és a haszonélvezet (jár). 10) Baleseti és öröklési biztosítás a biztonságot segíti elő. 11) Posta és vasút szállításának igénybevétele. Ebéd zöldségleves sült hússal krumplival. Délután Westsik Vilmos kamarai szaktanár tartott előadást először az állatok betegségeiről, továbbá pedig az állatok nevelésére fontos tápanyagok. Először is felmutatta az állatbetegségeket terjesztő (betegség) bacilusok százezres nagyítását. Azután az egyes tápanyagok vitamin tartalma, vagy fehérje, vagy keményítő vagy foszfor tartalmának a helyes etetése. Fehérje tartalmú korpa, bab, borsó, bükköny 22%, olajpogácsa 30%, szójabab 40%. Keményítő krumpli, répa, tengeri 80%, ez válik cukorrá és azután zsírrá. Lecitin nagyon fontos a fejlődő állatnál, nagy mennyiségben előfordul a gyenge fűben. A csont kifejlődésére kell foszforsavas mész és enyv. Csak az a bornyú fejlődik jól, amelyik ősszel ellik, és tavaszig a tejben megkap minden tápanyagot, és tavasszal a zöldre eresztik. Vacsora törtpaszuly, utána még egy kis nótatanulás. Takarodó kilenckor, ima.

Szerda, 1944. I. hó, 26.

Ébresztő fél hétkor, szobarend, mosdás, csukló, szobaszemle. Reggeli csendes áhítat, ének, ima, azután ismét ének. Utána szabadfoglalkozás. Reggeli: tej. Azután Dr. Váczy Elemér igazgató úr volt kinn. Előbb egy sor kérdésre kellett feleletet adni írásban, többek között „Hogy érzem magam a népfőiskolán?”, „Hány könyvet olvastam már, egyben hogy melyik tetszett a legjobban?” és így tovább. Azután a magyar történelemről, a honfoglalástól a mohácsi vészig. Előbb csak úgy vázlatosan elmondotta a kiemelkedőbb eseményeket, egyes királyok nagyságát, azután rátért, hogy mi okozta a magyar nemzet pusztulását. Elmondotta, hogy az 1400-as években egy olyan szakadék keletkezett a magyar nemesség és a parasztság között, amelyet nem lehetett áthidalni, és ez lett a mohácsi vésznak és a későbbi török azután a Habsburg uralomnak a kezdete, amely oda vezette a magyarságot, hogy a nagyrészt kitevő jobbágyság állati sorba süllyed, és csuda, hogy még tudta tartani a magyarságát, és át tudta élni azt a sok szenvedést, amelyet az idegen uralom a nyakára nyomott. Ma már örülhetünk, hogy ha kevesen is, de szabad hazában élhetünk, és abban kell igyekeznünk, hogy megtalálja minden magyar azt, amit a régiek elvesztettek. Ebéd krumplileves (tokán) és krumplis laska. Utána szabadfoglalkozás. Délután Ivánszki László, kertgazdasági igazgató tartott előadást. Előbb visszakérdezte azt, amit az előző órán elmondott, például hogy hogyan kell befogni egy rajt. Hogyan kezdjük meg a méhészetet? Melyek a méhész-szerszámok? Hogyan kell a méheket kezelni? Stb. Azután a méheknek a részeit magyarázta el. Azután arról beszélt, hogy hogyan lehet a méheket nemesíteni, hogy lehet az anyákat nevelni, arra az esetre, ha egyes családokból kipusztulna az anya, és hogyan lehet lefogni a rajokat abban az esetben, ha több raj egybeszáll, és végül, hogy lehet a kasból kivenni a méhet, hogy ne öljük meg. Ezt salétrom oldatba belemártott és megszáritott ruhadarab füstölése által érzük el, mert ezáltal a méhek elkábulnak és lefullnak, de azután mindjárt be kell tenni egy másik kasba vagy kaptárba, és igyekeznünk a megélhetésükről gondoskodni. Vacsora rántott krumpli és krumplis tészta. Takarodó kilenckor, ima.

Csütörtök, 1944. I. hó, 27.

Ébresztő hat órakor, szobarend, mosdás, csukló utána fohász és törvénymondás. Azután reggeli csendes áhítat. Reggeli: tej. Utána szabadfoglalkozás. Azután Gebri Mihály igazgató tanító tartott előadást a méhészetéről és a gyümölcsstermesztéséről. Elmondotta a maga tapasztalatai által, hogy a méhészetet lehetőleg kicsiben kezdjük, mert a gyakorlatlan méhész ha sokkal kezdi, könnyen ráfizet. Azután a méhek életéről beszélt a kikeléstől a rajzásig, arról, hogy egy pete 21 nap alatt fejlődik. Ezek a méhek, amelyek előbb csak a benn lévő munkát végzik el, csak később hordják a vizet, és még később a mézet. Még a telelésről volt szó, és a kezelési szerszámokról. Azután a gyümölcsstermelésről beszélt, elmondotta, hogy a fiatal fákat az ősszel ásott gödörbe tavasszal ültessük, és a nemük szerint különböző távolságra, például: diófa 10–15 m, almafa: 8–10 m, szilva és körte 5–6 m és így tovább. A fákat többször meg kell permetezni nyáron és télen, és mindent el kell követni, hogy a fánk lehető legjobban teremjen, mert az ember csak abban tud

igazán gyönyörködni, amit maga csinál, és a természetben annyi szép és gyönyörű van, amiben mind gyönyörködni lehet, és mégis mennyi ember olyan búsan és olyan egyhangúan éli az életét. Tehát igyekezzünk életünket szebbé és jobbá tenni, mert „Ki-ki a maga szerencséjének a kovácsa”. Ebéd leves krumplival és hússal. Délután Vellik Sándor igazgató beszélt a földbirtok politikáról. Elmondotta, hogy hogyan alakult ki a magyar birtokrendszer. Ez az 1948-as időkhöz alakult, van nagybirtok, középbirtok és törpebirtok. A kormány célja, hogy minél több parasztembert juttasson földhöz, ugyanakkor a nagybirtok azzal védekezik, hogy ő hozta be a korszerű gazdálkodást. Tehát a kisgazda célja, hogy legelőbb tagosítást végezzen, azután pedig kihasználja a mezőgazdaság fejlesztő törvényt, amelyet a kisgazdák javára hoztak, csak az a baj, hogy nem ismeri a gazdatársadalom. Ezt minden gazdaembernek meg kell szerezni, ebből megtudni, hogy milyen kedvezményben részesülhet a gazda, ha valamilyen gazdasági épületet vagy silót vagy trágyatelepet akar csinálni. Ehhez persze előbb tőkére van szükség, amit szintén a helyes gazdálkodással érhet el, úgymint elsősorban tagosítással és a helyes gazdasági gépekkel való munkálkodással. Azután Rözse István evangélikus lelkész beszélt a 9. parancsolatról, arról, hogy a szó milyen nagy hatalom, és egy szóval milyen rosszat tehetünk valakinek. Vacsora paprikás krumpli. Utána ifjúsági öszzejövetel. Takaródó kilenckor, végül ima.

Péntek, 1944. I. hó, 28.

Ébresztő fél hatkor, mosdás, szobarend, készülődés a városba. Reggeli: tej. Azután elindultunk a sóstói állomásra, ahol a villanyoson nótaszóval és vidámsággal beérkeztünk a városba, ahol 11 óráig szabadidőnk volt. Ez alatt az idő alatt megnéztük majdnem az egész várost, és ami szükséges volt, bevásároltunk. 11 órakor az evangélikus tanácsteremben volt a találkozó, ahonnan elmentünk Benczúr Gyula nagy festőművész 100 éves születésének évfordulójára, ahol a polgármester tartott megnyitó beszédet, azután egy úr a festő emlékét méltatta. A tanítóképzősök énekkara énekelt, végül több intézmény megkoszorúzta a festő szobrát. Onnan visszamentünk a tanácsterembe, ahol megebédeltük a szokott városi ebédünket, szalonnát és almát. Azután fél háromig szabadidő, fél háromkor gyülekező Uránia filmszínházba, ahol megnéztük „És a vakok látnak” című filmet. Ez egy nagyon szomorú film volt, ahol a városba kerülő lány hogy veszi el tiszta életét, hogy fogadják azután a faluban, mennyi szégyent kell eltűrjön, és végül a gyermekért mire képes. Ebben a darabban a nézőt mindvégig leköti ez a szomorú, de nagyon tanulságos film. Azután visszamentünk a tanácsterembe, ahol egy kicsit nótáztunk, amíg végre megérkezett Ambrózi Géza tanár, és ő tartott előadást a Föld mozgásáról és a csillagrendszeréről. Elmondotta, hogy a Föld gömb alakú, erre az a bizonyíték, hogy már sokszor körüljárták. A Föld úgy keletkezett, hogy sok millió évvel ezelőtt a Napból szakadtak le a naprendszerünkhöz tartozó csillagokkal együtt, és ehhez sok millió év kellett, amíg kihűlt. Tehát nem úgy kell elképzelni, hogy a mi hét napunk alatt lett a Föld, hanem az Isten hatalmához képest hét nap, amely több millió év lehet. Azután, hogy a Földünkön vannak nagyobb csillagok is, csak a mi naprendszerünkben több mint fele nagyobb, hát még a többi sok naprendszerben.

Még a fényről volt szó, hogy a fény egy másodperc alatt 300 000 km-t halad, és a csillagászok a nagy távolságokat fényévvel mérik. Még a Hold fényváltozásairól beszélgettünk és vitatkoztunk, mert ezek olyan dolgok, amelyek soknál nehezen érthető, és ezáltal nagy vita keletkezett. Azután a 7:10-es villanyossal hazajöttünk. Vacsora paszulyleves. Takarodó fél kilenckor, végül ima.

Szombat, 1944. I. hó, 29.

Ébresztő nyolekcor, mosdás, szobarend, levélírás, csukló. Reggeli: tej és szalonna. Azután szabadfoglalkozás, és ez alatt az idő alatt csak levonóztunk. Ez a levonóláz az egész iskolában tombol. Azután dolgozatírás volt, amely díjazva lesz, címe: „Milyen élményeim voltak a népfőiskolán?” Ennek a megírása után az egész délelőtt szabad délelőtt volt, egyik muzsikált, a másik levelet írt, vagy lehúzóst csinált vagy naplót írt vagy ilyesmi haszontalan dolgokkal töltötte a délelőttöt. Ebéd paradicsomleves és lekváros laska. Utána szabadfoglalkozás. Az idő egészen tavaszias, kinn lehet szórakozni, nagyon jól süt a nap, ki lehet nyitni az ablakot. Délután Aradvári újságszerkesztő tartotta utolsó előadását az újság nyomásáról, szedéséről és kiadásáról. Elmondotta, hogy az újság kiadása nagy felelőséggel jár, és így csak olyan embereknek van megadva az újság kiadása, aki arra a mesterségre letette a vizsgát. Bemutatott több lapot. Vannak újságok, amelyek egy párt dolgait vitatják meg, vannak még szaklapok, folyóiratok, képeslapok és egyes vidék lakosságával foglalkozó lapok. Egy lapban kétféleképpen sorakoznak az újságban levő írások, úgymint: a hírek és a propaganda. Egy újságíró nagyon kell vigyázzon, hogy nehogyan olyan híreket közöljön, amely nem igaz, mert ebből sajtóper lehet. Egy újságot csak úgy lehet kiadni, ha ahhoz megfelelő tőke és előfizető van. Azután Lázár József gépészmérnök tartotta meg az előadását a benzinmotorok porlasztójáról vagy karburátorról, a begyújtó áram fejlesztéséről és a hűtésről. A porlasztó a porlasztócsőből és a levegőszűrőből áll, ebben van a torok, ebbe jön bele az úszóház egy kicsi csöve, amiből a levegő erős szívása által jön ki a robbanóanyag. Azt, hogy jöjjön, azt a túszelep az úszóka által szabályozza. A robbanáshoz 1 liter benzinhoz 12 m³ levegő kell, csak ez a keverék tud jól robbanni. A begyújtó áramot a mágnespatkó körül forgatott puha vasat körültekert úgynevezett elektromágnes adja, amely egyik szára bevezet a gyertyába és ott szikrát ad, amely meggyújtja a sűrített keveréket. A hűtés is nagyon fontos, hűteni kell a hengert és a hengerfejet, ezt hideg esővízzel végezzük, a már beöntött vízüregbe a forgással. Hogy rendesen járjon egy motor, rendesen kell olajozni. Vacsora törtpaszuly. Takarodó kilenckor, ima.

Vasárnap, 1944. I. hó, 30.

Ébresztő hét óraker, mosdás, szobarend, ünneplő(be) való öltözés, pucolás, utána reggeli csendes áhítat, éneklés, reggeli ima, Miatyánk, újra ének. Reggeli: tej. Utána szabadfoglalkozás, újságot olvastam. Fél tízkor elmentünk a nyírszőlősi templomba, ahol szerencsénkre református istentisztelet volt. Fennálló ének az első ének, gyülekezeti éneke a 35. ének. Felolvastam ige Máté 14. rész 22-től a végéig, záró ének, Himnusz és a 35. ének 4. verse. Hazajövet megbeszéltük a városba érkezésünk után a találkozót. Ebéd húsleves, rántott krumpli hússal és egy

bukta. Azután a fél kettős villanyossal bementünk a városba, ahol egy jó ideig szabadidőnk volt. Nagyon szép volt egy csendőrhadnagy temetése, mely egy díszszakaszból, egy 40–50 tagú katonazenekarból egy tábori pap által vezetett gyászmenetből, egy 70 tagból álló csendőr-díszszakaszból és gyászoló hozzátartozókból állott. Fél négykor gyülekező a városházánál, ahol Dr. Vác Elemér igazgató úrral bementünk a városháza nagytermébe, ahol meghallgattuk Dr. Juhász Géza egyetemi tanár és író előadását a magyar irodalom fejlődéséről. Elmondotta, hogy mennyire mások a mai írók, mint az ezelőtt száz évvel élő írók, mert amikor a régi írók csak a megfogható és meglévő tárgyról írtak, addig a mai költők, például Ady a nem lévő dolgokról, a szellemről a vallásos életről írtak. Ezt Makkai Sándor ki is mutatta, hogy amíg Tompa Mihálynak, a papköltőnek inkább a hazafias verseiben vannak bibliai vonatkozások, ugyanakkor Adynak majdnem az összes verseiben megszólal az a mély vallásos érzés, amellyel jóval felülmúlja a régi írókat. Azután arról beszélt, hogy Ady mint városi költő kezdte a munkáit, és csak később jött rá, hogy a magyar falu milyen közel van az ő lelkivilágához. És még sorra felsorolta a parasztírókat és a városi írókat. A városi írókról megállapította, hogy sokszor keresztyén írásként olyan műveket árulnak, ami egy más életmódot élő embernek az életét írják le. Ezzel szemben a parasztírók mind olyan emberek, akik már megpróbálták az életet, és a munkájuk olyan érték, ami megbecsülést jelent. Még a végén kitért a mai ifjúság munkájára és ezt hasonlítva az 1848-i ifjúságra, amely az ifjú íróktól lelkesülve korszakot tudott alkotni. Az öt tízes villanyossal visszajöttünk. Vacsora savanyú krumpli és két bukta. Utána egy kis multság és végül több kimaradás. A kimaradás oka többféle stb. stb. stb. Takarodó kilenckor, ima.

Hétfő, 1944. I. hó, 31.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend, csukló. Csukló után kihallgatás az esti kimaradottaknak, ahol egy heti naposszolgálatot kaptak, utána zászlófelvonás. Reggeli áhítat, ének, ima, s ismét ének. Reggeli: tej. Azután Jákvári Kálmán titkár úr tartott előadást a hivatalokban való jártasságról. Elmondotta, hogy a hivatalokban legyünk udvariasak, de ne legyünk aláztatosak, és emellett legyünk igazságosak, mert ettől függ a kérésünk rendes elintézése. Ha igazságunk, és nem goromba kérésünkért a hivatalnok nem rendezi a kérésünket, ne restelljük feljelenteni a főnökének. Azután Csanádi Béla kertgazdasági igazgató tartotta utolsó előadását az állatok fertőző betegségéről. Sorba vette először a házi állatok fertőző betegségét, milyen a védekezés, milyen bacilusok okozzák, azután ugyancsak a sertés és a baromfi fertőző betegségeit magyarázta el. Vannak olyan betegségek, amelyeket még ma sem lehet gyógyítani csak védőoltásokkal, vagyis amivel az állatot hozzákészítjük a betegséghez csak könnyebb formában. Azután számolási gyakorlat volt. Szó volt a deszka köbtartalmának a kiszámításáról, a kúp és a gúla kiszámításáról, és végül az egyes termények fajsúlyáról, és ezt köbtartalomban való átszámításáról. Ebéd paszulyleves és mákos tészta. Utána szabadfoglalkozás. Ez alatt a fegyelmezett raj zene és tánc mellett vágta a fát. Délután Turi Sándor igazgató tartott előadást a magyar házról, zenéről és táncról. Elmondotta, hogy a falusi parasztház építésében benne van az építő gazda lelki világának a megnyilvánulása. A városi

ember nem tudja, hogy mi az a ház. Ő a házát csak egy olyan helynek tekinti, ahol éppen kipiheni magát. Ezzel szemben a magyar paraszt a házban látja az igazi családi élet megnyilvánulását. A magyar zenéről elmondotta, hogy egy olyan érték, amelynek párja nincs az egész világon. Ez az őshazából sípok, dobok és nádhegedűk által maradtak fenn. A cigánymuzsika a törökökkel bekerülő hindu cigányság által került hozzánk, s ezt a népünk részben elfogadta. A táncról kijelentette, hogy ez a magyar lélek legszebb kifejezője. A táncban a magyar ember ki tudja fejezni minden bánatát és örömét. A magyar táncban meg van az az östörvény, hogy a férfi vezet. A magyar tánc a világon legjobban csodált tánc, mert a magyar tánc a magyar ember művészetét jelenti, amely olyan gazdag, hogy méltó a megbecsülésre. Vacsora: savanyú krumpli. Takarodó kilenckor, ima.

Kedd, 1944. II. hó, 1.

Ébresztő fél hétkor, szobarend, mosdás és egy családi csukló. Utána reggeli csendes áhítat ének és imádságok között. Reggeli: tej és egy karaj zsíros kenyér. Utána szabadfoglalkozás. Azután Ignác Mihály nyugdíjas tanító tartott előadást a kukorica terméséről. Elmondotta, hogy a kukorica legfontosabb gazdasági terményeink egyike. Akkor ad bő termést, ha a vetőmagot megválogatjuk még a mezőn úgy, hogy törés előtt sarlóval levágjuk azokat a szárazakat, amelyen két szép cső van. Ezt külön kell kezelni. Vetésre csak a cső középső részén lévő szemeket használjuk. Megkívánja a talaj jó előmunkálkodását. Mivel rendszeren tarló után jön a kukorica, a tarlót sekélyen lehántjuk, és jól elboronáljuk, hogy a talaj gyommagvai kikeljenek, és ezáltal a kukorica nem fog gazos lenni. Ősszel a betakarítás után a kukorica földjét jól megrágyázzuk, és lehetőleg azonnal szántsuk le, boronálni csak a következő tavasszal fogunk, vagyis lezárjuk a talajt a száraz tavaszi szél elől. Ha szükséges, ezt megismételjük. Vetés előtt a földet négyzetesen lesorozzuk, és a találkozó vonalakba ültetjük a magot. Kapáláskor soha nem kupacolunk és nem töltögetünk. Lehetőleg géppel kapálunk, de ezt megelőzőleg kézzel kapálunk. Ilyenkor először kapáljuk kézzel a sorokat és utána géppel a közöket. Egy kapálást okvetlen adjunk augusztus hónapban is, azután ismét kezdjük előlről. A kukorica szárát lehetőleg közvetlen a törés után hordjuk be, és száraz helyre rakjuk. A napraforgó egy nagyon fontos ipari növény. Fontos a vetőmag megválasztása. Egy kis szárral levágni a szép tányérokot, összekötjük, és a kakasülőre akasztjuk. Jól előkészített talajt kíván, négyzetesen vetjük, háromszor kapáljuk. Tavasszal korán vetjük. Utána számolási gyakorlatok, köbtartalom kiszámítása. Ebéd káposztaleves és krumplis laska. Délután a foglalkozási jegyek leírása után bementem a városba a csomagért, amit szerencsére ki is kaptam, és ugyanúgy ahogy mentem, szép lassan visszasétáltam az iskolába. Mikor hazajöttem, akkor már javában tartotta előadását Vestsik Vilmos gazdasági tanár a tehén takarmányozásáról, hogy a tejhozam jobb legyen. Egy tehén, hogy jó tejes legyen, akkor kedvezőbb, ha novemberben ellik. Egy tehén tejeléséhez nem elég, hogy csak egy tápanyagban dús takarmányt kell adni, hanem olyan összetételű takarmányt, amelyben benne van minden takarmány, amely a tejhozamot előmozdítja. Ezek a takarmányok: répa,

korpa, kukoricadara, borsó dara, jó réti széna, lóhere, bükköny stb. Vacsora paszulylevés. Utána nótatanulás. Takarodó kilenckor, ima.

Szerda, 1944. II. hó, 2.

Ébresztő fél hatkor, mosdás, szobarend. Reggeli: tej. Utána ebédosztás. Azután másodmagammal besétáltunk a városba, ahol először is a fényképészeti műterembe mentünk, ahol kivettük a megnyitókör készült fényképeket. Onnan elmentünk a postára, ahol két levelet kaptam. Azután az evangélikus egyház tanácstermében gyülekeztünk, ahol szabadfoglalkozás volt. Onnan a Magyar Királyi Kertmunkás Iskolába mentünk, ahol Vellich Sándor igazgató tartott előadást az iskola céljáról és a rendeltetéséről. Elmondotta, hogy az iskolának az a célja, hogy az ifjú gazdákat a kertgazdálkodásra s a különböző gyümölcsfák kezelésére oktassa. Azután megnéztük az internátust, a dolgozószobákat. Utána a tanácsteremben Dr. Festrebéni Dániel tartott előadást a legkönnyebben kapható betegségekről, és a vitaminok testre való hatásáról. Elmondotta, hogy négyféle vitamin a legközismertebb, úgymint az A-vitamin, ez megtalálható legfőképpen a csukamájolajban; a B-vitamin – az idegrendszerre van nagy hatással, megtalálható nagyobb mennyiségben az összes szemes terményekben, gyümölcsben, zöldségben és a tejtermékekben; a C-vitamin – vérszegénységet és különböző vérzéseket okozhat, ha hiányzik. Megtalálható legfőképpen citrom, narancs, füge, zöldség és gyümölcsben; a D-vitamin hiánya csontlágylást és ezáltal angolkórt okozhat. Nagy mennyiségben van a napsugárban, azután injekciókban adják télen, csukamájolajban és foszforban. Ebéd két darab fasírt és három darab alma. Ebéd után elmentünk az evangélikus K.I.E. Házba, ahol Pap György görög katolikus püspök tartott előadást a szórvány magyarok sorsáról. Elmondotta, hogy még az 1500-as években alig lehetett találni egy pár oláh családot Erdélyben. Azután lassan mint olcsó munkaerő került be a főurakhoz, s így egy nagy hiba volt az, hogy mindig a műveltebb magyarságnak kellett megtanulnia románul, hogy érintkezésbe tudjon lépni velük. Azután pedig még az is nagy baj volt, hogy az erdélyi görög katolikusoknak nem volt elegendő papjuk, így kénytelenek voltak oláh papokat fogadni, ami arra vezetett, hogy az egész község elrománosodott. Például kimutatta, hogy az 1910-es népszámlálás nálunk, Szilágysámszonban 73 magyar görög katolikust talált és csak néhány román. Végül azt mondotta, hogy a visszatérést elsősorban a magyar görög katolikusok végezhetik, mert ezekkel talál a vallásuk. Azután a Kálvinista Leánytanítóképzőben egy zenetanárral tanultunk magyar nótákat. Öt óra után harmadmagammal gyalog visszasétáltunk az iskolába, ahol elegendő hely lévén, kimostam az ingem úgyahogy. Vacsora rántott krumpli és 2 darab fasírt. Takarodó kilenckor, ima.

Csütörtök, 1944. II. hó, 3.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend, egy betyár csukló, azután körlet rendbehozatal, udvarseprés, utcaseprés, gereblyélés, szemétdomb eltávolítása stb. Reggeli: tej. A tervbe vett reggeli áhítat elmaradt, mivel már itt volt Westsik Vilmos gazdasági tanár, és ő tartott előadást a különböző fajta vetésforgókról. Elmondotta,

hogy négyes vetésforgót csak úgy csináljunk, ha a földünknek egy negyed részét trágyázni tudjuk. Ugyanúgy járunk el az ötös, hatos vetésforgókkal is. Például ha hatos vetésforgót akarunk, akkor a birtokunk egyhatod részét trágyázzuk. Ha még ezt sem tudjuk megtenni, akkor igyekezzünk olyan terményeket termelni, amelyek lehetőleg egymást fedezik, vagyis amelyek nem mindig ugyanazon anyagot használnák a földből. Például búzának nagyon jó előveteménye minden pillangós növény, mert ezek gyökerében olyan anyagok vannak, amelyek a búzára jó hatással vannak. Ha mégis úgy jön, hogy ezt nem tudjuk, alkalmazzunk műtrágyákat mégpedig olyan formán, hogy mindig azt alkalmazzuk, amelyet az előtte lévő növény jobban igénybe vett. Nagyon jó a learatott búza vagy rozs után zöldtakarmánnyként a csillagfűrt, amelyet magzaskor leszántunk. Ebéd húsleves krumplival három porció hús. Utána szabadfoglalkozás. Azután Sédi Tivadar tanácsos úr és Ivánszki László kertmunkás iskolai igazgató tartottak előadást a méhészetéről, és erről szakkönyveket adtak ki. Először Ivánszki igazgató beszélt a méhek beszerzéséről, rajzásáról és a méhek szállításáról. Abban az esetben, ha csak méhészetből akarunk élni, célszerű a vándorméhészet. Azután Sédi tanácsos úr beszélt a pergetésről, a méhek átdobolásáról egyik kasból a másikba, vagy egy kasból egy kaptárba. Azután még egy kis megbeszélés volt, mivelhogy ez volt az utolsó méhészeti előadás. Végül egy szakkönyvet adtak és egy pár méhészeti folyóiratot. Azután a tanító úr beszélt a népfőiskolai szellemről, kitérve a kisebb kilengésre. Hangoztatta, hogy egy vezetőnek nem elég csak mindig dicsérni, de meg kell lássa a hibákat, és ha kell egy kis büntetéssel megtartani a fegyelmet. Azután a nyírszőlősi és a sóskúti ifjúsággal egy kis összejövetelt rendeztünk. Volt ott ének, vers, előadás és úgynevezett rádióközvetítés, szóval minden, amivel jól lehetett tölteni egy estét. Vacsora paszulyleves. Takarodó kilenckor, ima.

Péntek, 1944. II. hó, 4.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend és reggeli csukló zászlófelvonással. Azután körlet rendbehozatal, szobaszemle. Reggeli: tej, menta tea és zsíros kenyér. Utána reggeli csendes áhítat, ének és ima a lelki élet felelevenítésére. Közben megérkeztek az előadó urak, velük együtt egy kiküldött a Magyar Királyi Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumból, amely megnézegette a szobákat, itten a naplót, és azután a magyarságról és eredetéről beszélt. Elmondotta, hogy a legnagyobb létszámú turáni népfajhoz tartozunk, és ha valamely népfajnak van élethivatása, akkor a 600 milliót kitevő turáni népfajnak van. Az a hivatása, hogy vezető szerepet töltsön be. Továbbá a magyarság rokonairól beszélt, végül meglepéssel vette tudomásul, hogy a népfőiskolán csak jó nevelést kaphat az ifjúság. Az Ady „Föl szállott a páva” című versével zárta be a beszédet, amelyet én szavaltam el. Közben vele volt kísérelül Jákvári Kálmán titkár úr is. Azután Nagy Sándor, Szabolcs vármegye gyümölcskertészeti felügyelője tartott előadást a szőlőtermelésről és a borkezelésről. Elmondotta, hogy a szőlőnek kétféle kártevője van: rovar és gomba kártevő. A rovarkártevők ellen rügyfakadás előtt az új, novenda címen forgalomba hozott szer ajánlatos, fakadás után pedig arzénnel permetezünk. A gomba kártévő a peronoszpóra és a lisztharmat. Peronoszpóra ellen bordói lével védekezünk,

mégpedig az első permetezést 1 hl víz $\frac{1}{4}$ kg oltott mész és $\frac{1}{4}$ kg rézgalic (oldattal), azután erősebbel, és mindig akkor, amikor az idő megköveteli. A szőlőt még meg kell metszeni, kötözni és többször kell kapálni. A bort mindig a legelső forrás után le kell fejteni, azután mindig akkor fejtjük le, amikor már megérett arra, vagy valami megmozdulás után. Dohos bort úgy szagtalanítjuk, hogy 1 hl borba 2 dekagramm szitált faszenet fejtéskor hozzáadunk. Ez elveszi a szagát és a színét. Hogy a bor hamar tisztuljon, adunk hozzá hektóliterenként 2–3 gramm kalium-netabiszulfidot. Cukorfok hiánykor 1 kg felfőzött gyümölcshez 1 $\frac{1}{2}$ gramm Benzol savas nátriumot adunk. Ürmös bort úgy készítünk, hogy a leszedett fajszőlőt 4-5 hétig leterítve, azután leszemelve egy üres hordóba tesszük, adunk hozzá 1 hektoliterhez 100 gramm fehér ürmöt, egy kevés narancs és citrom héjat, ginzengyökért, fehér borsot és erre rátöltünk jó minőségű ó-bort. Ez nagyon drága ital. E-vitamin, az ember nemi szervére hat. Megtalálható a salátában, búzacásra, máj. Ebéd köményleves és lekváros tészta. Délután szabadfoglalkozás, favágás, olvasás. Vacsora paprikás krumpli. Utána nóta, takarodó kilenckor.

Szombat, 1944. II. hó, 5.

Ébresztő hat órakor. Ekkor egy kis felfordulás volt de csak tréfából. Mosdás, szobarend, azután szabadfoglalkozás. Mivel az idő pocsék, a reggeli csukló elmaradt. Ez nem nagy akadály, mivel általában a csuklóval nem vagyunk kibékülve. Reggeli: tej, azután az egész délelőtt szabadfoglalkozás. Ennek az az oka, hogy a rettenetes viharban nem jöttek ki az előadó urak. De azért mégis írtunk egy fogalmazást: „Miért van szükség a falusi ifjaknak a népfőiskolára?” címmel. Azután mindenki azt csinált, amit akart, vagy naplót írt, vagy nótát, vagy beszélgettek, egyszóval szép lassan eltöltöttük az időt. Ebéd paradicsomleves és krumplitészta. Ebéd után Ambrózi Géza tanár tartott előadást az anyagokról. Elmondotta, hogy van az anyagok között úgynevezett elem. Az elemnek 92 fajtája van, de ennek csak egy egész kicsi része van használatban, nagy része csak nagyon ritkán fordul elő. Ilyen elemek a következők: vas, réz, alumínium, ezüst, arany, szén, só és még nagyon sok anyag. Vannak még az anyagok között az elemeken kívül vegyületek és keverékek. Tulajdonképpen minden fa vagy növény anyaga nagy része szén és oxigén. Elmondotta, hogy hogyan jöttek rá a műtrágya gyártására, amelyet a levegő oxigénjéből és egyéb vegyi anyagból gyártanak. Végül, mivel már a tanár úr utolsó előadását tartotta, egy pár búcsúszóval arra intett, hogy bár az ő általa elmondott dolgok a mi életünkben nem döntő fontosságúak, mégis jó ha tudjuk, és ha lehet hasznosítsuk az életünkben. Utána Dr. Korányi árvaszéki főügyész tartott előadást a gyámságról, az örökbefogadásról, törvényes és törvénytelen házasságról és az árvaszék dolgairól. Elmondotta, hogy a gyámnak milyen jogai vannak, és hogy milyen jogokat gyakorolhat a gyámságában lévő kiskorú felett, s ha a szabály szerint be nem tartja, akkor az árvaszék lép közbe, hogy az árvának az ügyét megvédje. Az örökbefogadásról annyit mondott, hogy az örökbefogadó és az örökbefogadott között kell legyen 16 év korkülönbség. Még szó volt a törvényes és törvénytelen házasságról. Utána vacsora: törtpaszuly. Azután énektanulás. Azután több kimenő volt, azalatt mink mosdottunk, vasaltunk és készülődünk a vasárnapra. Takarodó után még egy kis játék tréfából, elaludtunk 12 órakor.

Vasárnap, 1944. II. hó, 6.

Ébresztő hét órakor, szobarend, mosdás, pucolás, utána szabadfoglalkozás. Reggeli: tej. Utána reggeli csendes áhítat, ének, ima, bibliaolvasás: Kor I. levele 4. rész, végül ének. A templomba menésig szabadfoglalkozás vagy készülődés az estéli előadásra. Azután tíz órakor elindultunk a nyírszölösi templomba, ahol református istentisztelet volt. Kezdő ének a XXXV. zsoltár, 227. ének. Gyülekezeti ének a 167. Bibliai ige Jób 39. rész 14–20 verse. Ima és prédikáció között a 178. ének. Alapige ugyancsak a Jób könyvéből. Bezáró ének a 167. ének 3–4. verse. Az idő olyan csúnya, szeles, amelyet még nem értem. Templomba menés előtt tízórásként kaptunk egy karéj zsíros kenyeret. Ebéd húsleves, tört krumpli egy darab hússal és egy bukta. Azután szabadfoglalkozás, amely idő alatt egy jót aludtam. Később megérkezett Dr. Lázár József, gépészmérnök, akivel elmentünk egy közeli gazdaságba, hogy megnézzünk egy Fordzon traktort. Ezen bemutatta, hogy hogyan kell kezelni a motorokat, hogyan kell begyújtani, hol helyezkedik el a sebességváltó, hogy megy az áram a különböző hengerekhez. Még elmagyarázta és bemutatta a cséplőgép fontosabb részeit, hogy ebből is tudjunk meg valamit. Végül egy szecskavágón mutatta be a fogaskerekek váltását, azért mert ezen szemléltetően lehetett látni. Onnan visszajöttünk az iskolába, ahol egy kis búcsúbeszédet mondott, felhívta a figyelmünket, hogy a legfontosabb mezőgazdasági gépre, az egészségünkre vigyázzunk, mert ahogy a benzingépeket meg lehet erőltetni, hogy eltörrik, ugyanúgy az ember is meg tudja erőltetni a testét, különösen fiatal korában, s legtöbbször virtusságból. Végül még azt ajánlotta, hogy igyekezzünk megszeretni a gépeket, mert csak ezen keresztül fog a magyar mezőgazdaság felvirágozni és csak így tudja felvenni a versenyt a környező államokkal szemben. Mivel utolsó előadását tartotta, búcsúzóul csak annyit mondott, hogy jó szerencsét kíván a az itt tanultak alapján a munkánkhoz. Este hét óra kezdettel egy műsoros előadást rendeztünk a környék szórakoztatására, amelyen volt három szerep, három vers, több ének és szólóének, végül egy befejező beszéddel a tanító úr rámutatott arra, hogy a népfőiskola mire képes. Ez az ünnepély a befolyt pénzeket a hadba vonultak hozzátartozóinak a felsegítésére fordítja. Takarodó kilenckor, ima. Vacsora rántott káposzta, egy bukta és két alma.

Hétfő, 1944. II. hó, 7.

Ébresztő hat órakor, mosdás, szobarend. A rettenetes szélvihar miatt a csukló elmaradt, ez alatt az idő alatt szabadfoglalkozás. Utána a megszokott csendes áhítat, több ének, imádság és ismét ének. Reggeli: tej és egy karaj zsíros kenyér. Azután Rözse István, evangélikus lelkész tartott előadást a szolgálatételről. Elmondotta, hogy az egyház élő tagjai csak azok, akik a templomba járnak, és az egyház dolgával törődnek. Azután arról beszélt, hogy hogyan indult meg az első K.I.E.-munka, hogy egy ifjú ember belátta, hogy az ifjúság milyen rossz úton jár, és lassan szerzte magának a barátait, és így alakult meg egy ifjúsági egyesület, amely ma már olyan áldásos munkát végez, amelynek kimondhatatlan értéke van. Közben szünet, ekkor kaptunk tízóraira egy darab buktát. Azután arról beszélt a lelkész úr, hogy hogyan lehet otthon a falun az ifjúsági munkát megindítani. Hangoztatta, hogy

elég nehéz, mert még a falu nem áll azon a fokon, hogy megértse a célját, és sok gúnyolódás van a K.I.E. iránt. De először is saját magunk kell ilyen életet éljünk, és lassan rá fognak jönni a többi cimborák is, és fogják követni a megkezdett utat. Ha helység hiánya van, akkor először csak magánlakásokban, ha már többen vagyunk, akkor már bérelhetünk vagy építhetünk olyan házat, amely a mi vágyainkat kielégíti. Végül egy énekkel zárta be az előadást. Ebéd zöldségleves és mákos tészta. Közvetlen utána a szél bevitt a városba, ahol megnéztük a „Cigány” című népszínművet, amely felejthetetlen szépségében örök emlék fog maradni. A színházból elmentünk a Kálvineumba, ahol Porzsoly István igazgató tartott előadást azokról a hibákról, amelyek a háború elvesztését hozhatják. Ő szerinte 5 olyan hiba van a magyar életben: politika, társadalmi élet, katonaság, műveltség és erkölcs. Ez röviden összefoglalva annyit jelent, hogy a magyar politika sok kérdést nem tud megoldani. A társadalom élete előttünk van, és tisztán látjuk, hogy ez mennyire nagy kérdés. Katonáságunk kevés van, műveltség tekintetében gyengén állunk, az erkölcsi élet elég alacsony fokon áll. Van egy reménység, az Istenben való hit, amely már annyiszor megmutatta a magyar népnek, hogy vele van, csak ezzel szemben nekünk is bízunk kell benne. Egy bibliai példával fejezte be a beszédét az igazgató úr (50 hívó, 10 hívó – kénesővel elverette). Takarodó kilenc órákor.

Kedd, 1944. II. hó, 8.

Ébresztő fél hétkor, szobarend, mosdás, utána szabadfoglalkozás. Reggeli áhítat alatt énekeltünk, imádkoztunk, bibliából felolvastunk és végül ismét énekeltünk. Reggeli: tej, utána készülődés a fénykép-csinálásra, közben csináltak egy fényképet a szakasról. Éppen akkor érkezett meg a szekér Vác Elemér, igazgató, Jákvári Kálmán titkár és Glovicki fényképész urakkal és azonnal megcsinálták a fényképet. Azután Jákvári titkár úr felkérdezte a zárőnnepélyre kiadott verseket. Azután még nagyjából átismételte azokat a dolgokat, amelyeket ő mondott el a tanfolyam alatt. Különösen kitért az illemre, és ezzel kapcsolatban a nőekkel való bánásmódra. Ő szerinte a jó házaselet csak az lehet, ahol a családban meg van a vígság, s hogy ezt elérhessük ne legyünk gorombák és főképpen indulatosak. Végül még megmagyarázta, hogy hogyan kell elszavalni egy verset, hogy annak meg lehessen tudni az értelmét. Aztán összeszedte a megírt meghívóleveleket, hogy azokat feladja a postára. Azután ebédig szabadfoglalkozás. Ebéd húsleves tört krumplival és két darab alma. Utána szabadfoglalkozás. Délután Westsik Vilmos gazdasági tanár tartott előadást, mégpedig az összes ő általa elmondottakat sorra minden fiútól visszakérdezte. A szántáson kezdte és végigment a vetésen, a helyes trágyakezelésen, és közben elmagyarázta, hogy a talaj beérését legjobban a tarlószántás segíti elő. Az őszi szántás inkább az elboronálás éleszti fel, a nyári szántáskor inkább nitrogénhez jut a talaj, az őszinél pedig foszforhoz. Azután a különböző növények talaj-előkészítéséről volt szó. A tavaszi növényeknek általában véve csak ősszel szántunk, de jó mélyen, ezt csak tavasszal boronáljuk könnyű, apró fogással a szelek ellen, azután nehéz boronával a gyomok ellen, és ebbe vetjük a növények nagy részét. Ezt persze különböző növényeknél különböző eljárással. Azután megállattenyésztésről volt szó, ahol szemléltető képen láttuk a különböző takarmányon

élő tenyészbikát. Még a tehén tejelő képességéről és az egyes takarmányok a tejre való hatásáról volt szó. Utána nótatanulás. Vacsora: paszulyfőzelék, utána vers és nótapróba. Takarodó előtt egy kis vidám perc a katonaságról.

Szerda, 1944. II. hó, 9.

Ébresztő fél hétkor, szobarend, mosdás, kevéssel utána a várva várt csukló. A csukló alatt csináltak két fényképfelvételt. Azután jött a reggeli csendes áhítat, amely ének, ima és újból énekből tartott. Reggeli: tej. Reggeli után a még megmaradt 120 darab fát osztották ki felvágásra, ebből mi hárman felváltunk 12 darabot. Mivel előadó ismeretlen okból nem jött, hát ezért egy része a fiúknak elment a hadbavonultak családjának megsegítésére. A többi fát vágott vagy egyebet csinált, például írt, olvasott vagy tanulta a záróünnepélyre kiadott anyagot. Azután a könyveket szedtem rendbe, és becsomagoltam, hogy ne legyen vele több baj. Ebéd káposztaleves és lekváros tészta. Azután készülődés az estéli előadásra. Még elfelejtettem írni, hogy tíz órakor kaptunk egy karéj zsíros kenyeret, hogy nehogy megéhezünk már a végén. Ebéd után szabadfoglalkozás. Délután a tanító tartott oktatást a fogalmazási gyakorlatokból, azaz a postautalvány kitöltéséről, a szállítólevél kitöltéséről és a befizetésről, azután ezeknek a gyakorlati használatáról. Azután elpróbáltuk a záróünnepélyre kiadott népdalokat és a verseket. Utána szabadfoglalkozás. Vacsora paprikás krumpli. Azután még egy búcsúestét rendeztünk, ahol a befolyt pénzeket a hadbavonultak hozzátartozójának adományozzuk. Az előadás műsora a következő volt: Hiszekegy éneklése, imát mondott Lipták János, megnyitó beszédet tartott Cérna Sándor, „Szó és tett” című verset szavalta Petrohai Bertalan, Kánon- énekelték a népfőiskolások, „Egy gondolat bánt engemet” című verset szavalta Szilágyi Ferencz, „Népszámlálás” című párbeszédet előadták Cakó Gábor és Lippai Gyula, „Az ünnepnapot megszenteljed” című vallásos színművet előadták Borcsik László, Kukucska István, Kincses János és Sipos János, „Az örvény szélén” című II felvonásos színművet előadták Petrohai Berci, Moravszki Mihály, Mocsán István, Bagdi Károly, Balogh Lajos, Bartha István, Koszta Miklós, Brezina István, Laskai Géza, Szakács Gábor, Simkó Pál, Haklik István, Borcsik László, Varga Bálint. „Él az Isten” című verset szavalta Varga Bálint, „Ember az ekeszarvánál” című verset szavalta Kincses János, „Óh, mily drága név ez Jézus” című éneket harmónium kísérettel énekelte Szilágyi Ferencz. Végül a tanító úr tartott záróbeszédet és Bartha István mondotta a záró imát. A bevétel a vasárnapival együtt majdnem 150 pengő. Lefekvés kilenckor.

Szerda, 1944. II. hó, 9.

Ébresztő hét órakor, mosdás, szobarend, azután, mivelhogy naposok voltunk, a csukló helyett fát hasogattunk, hordottunk és vizet hordtunk. Ezek után reggeli áhítat a következő énekkel és imádsággal: 1, 6, 54, reggeli ima. Máté 4. részének felolvasása, 49. és 58. ének. Reggeli: tej, utána szabadfoglalkozás. Azután Jobb Olivér, evangélikus lelkész tartott Biblia-ismertető órát, főképp az Újszövetségről beszélt. Elmondotta, hogy az Újszövetség evangéliumokból és levelekből áll. Ezek közül

a levelek az idősebbek. Az evangéliumok Jézus életét és tanításait írják le, a levelek pedig az apostolok munkájáról adnak bizonyosságot. 5 evangélium van, 21 levél és 1 prófétai könyv, a János mennyei jelenésekről szóló könyve. Ez a könyv a keresztyén ember jövőjét írja le. Szünet alatt tízóraásra egy karéj zsíros kenyeret kaptunk. Azután tovább folyt az előadás mégpedig Finnországról. Mint Finnországban járt ember, a nagytiszteletű úr elmondotta a finn nép történetén keresztül a finn nép gazdasági életét, különösen kihangsúlyozta a finnek mély vallásos és erkölcsös életét. Őszerinte erre alapul a finn nép ellenálló ereje. Még egy rakás szemléltető képen elmagyarázta a finn-ugor népek hivatását, és a finn parasztságnak az életét. Ebéd húsleves és törtpaszuly. Délután megérkeztek Dr. Váczy Elemér, igazgató, Jákvári Kálmán, titkár és Dr. Korompai Károly orvos igazgató urak, ahol Korompai főorvos úr tartott előadást előbb a népi betegségekről és a világnézetekekről. A gümőkórral kapcsolatban elmondotta, hogy gyógyítható, csak időt kell áldozunk rá. Azután sorra vette a különböző világnézeti eszmék gondolatát, és elmondotta, hogy melyik milyen gondolatokból indultak ki. Azonban ő általa az lenne a helyes, ha az ember a természetből kiindulva találná meg a társadalmi élet kialakulását, mert nagyon furcsa, hogy az ember mindent meg tudott tanulni a természettől, csak éppen azt, ami a legfontosabb, a társadalmi élet természet szerinti beosztását nem. A társadalmi életet úgy kell berendezni, hogy a természet törvényeinek megfelelő legyen. Hogy ezt elérhessük, tudnunk kell a természet törvényeit, és ha azt ismerjük, rá fogunk jönni, hogy sok olyan dolog van, amely már megszokott az életünkben, mind a természet örök törvénye után alakultak. Ilyen természeti törvény a szeretet is.

Leventenapló és hadifogolynapló

1944. IX. 23. Szombat

Korán reggel, egy igen szívre ható búcsú után, elindultunk gyalog Zilahra. A Dódóban megálltunk, hogy visszanézzünk még utoljára, és búcsút intsünk a kis falunknak. Ezek után Balláig gyalog, onnan német szekereken utaztunk. Később elmentünk az „Ócska Laktanya” udvarára, ahonnét közbenjárásra két barátunk Jancsi és Kis A. J. hazamentek. Ez igen rosszul esett mindenkinek. Onnan a csizmadiaszínbe mentünk, ahol megcsináltuk a szálláskörletünket. Este kb. 11 órakor lefeküdtünk.

1944. IX. 24. Vasárnap

6 órakor ébresztő, utána mosdás. Ezek után egész nap beszélgettünk, társalogtunk a ballai fiúkkal, vagy kilógtunk a városba. Az egész társaságnak igen rosszul esik, hogy amíg mi itt búsulunk, addig a „fő” levente és a „lógóparancsnok” odahaza a kiskapuban tele torokkal nevetnek. Délután több látogató volt Sámsonból. Este igen sokat tréfálkozunk.

1944. IX. 25. Hétfő

Ébresztő 6 órakor, majd kimentünk egy vendéglős udvarára mosdani. Azután az egész nap ugyanazzal a társalgással telt el, mint az előző. Igen sok látogatók érkezett hazulról, azokkal igen sokáig elbeszélgettünk. Bejött édesapám is, nagyon örültem, hogy nem feledkeznek meg rólam. Igen megörültem a leveleknek, amit a kis húgaim és Zsuzsanna írt. Ezekre nyomban válaszoltam is. Délután kilógtunk a városba, ahol valami apróságot vásároltam. Takarodó 9 órakor.

1944. IX. 26. Kedd

Ébresztő 6 órakor. Mosdás és reggeli után a szakaszvezető úr szemlét tartott, ezért takarítani kellett. Nap-nap után igen sokan jönnek be. Nincs rossz dolgunk, mivel igen sok bor és pálinka van meg tartalékban. Már eddig is igen sokan szöktek haza. Este azt a hírt kaptuk, hogy reggel megyünk tovább, ezért a látogatók által üzenjük, hogy ha lehet, jöjjenek be. Este igen sokáig eltréfálkoznak a fiúk.

1944. IX. 27. Szerda

Reggel már arra ébredünk, hogy sok látogató érkezett, köztük édesanyám is. Igen búsulnak mindannyian, csak mi vigasztaljuk, hogy még nem megyünk el. Közben jöttek levelek, melyeknek igen megörültem. Ezekre azonnal válaszoltam is. Még mindig bánt a „lógó parancsnokok” hazaengedése. Még elég jól van dolgunk, noha bizonytalan az ittlétünk. Varga Lacival igen könyörgünk, hogy ha lehet, a lányokat küldjék be. A kosztból még nincs semmi hiány, hiszen minden nap jönnek a korsó borok és a sült csirkék. Este igen nagy csetepaté volt, igen sokat nevtünk.

1944. IX. 28. Csütörtök

Már korán reggel az összes szálláskörletek az „Ócska Laktanya” udvarán voltak, ahonnét hosszas készülődés után délután 1 órakor elindultunk, mégpedig a legény-

ség gyalog, a csomagok pedig szekéren. Szerencsére én szekéren utazok. Alig mentünk egy pár kilométert, jött a parancs, hogy vissza az új laktanyába. Este megérkeztek a lányok, köztük Zsuzsanna is. Egy darabig még kellemesen elbeszélgettünk. Késő este majdnem kiszöktünk.

1944. IX. 29. Péntek

Reggel mindjárt ébresztő után ott voltak a lányok, és egy kis utánajárás után, egy oldalkapuban tudtunk egy keveset beszélgetni. Előjöttek az otthoni helyzet alakulásai, a szórakozási lehetőségek és sok minden, ami nem tartozik másokra. Azután egy szívre ható búcsú után „Isten veled”-et mondtunk egymásnak. Azután egész délelőtt foglalkozás volt. Már az „Ócska Laktanyába” járunk ennivalóért. Délután, amíg a többiek a Kerek erdőben voltak, nekem bevásárlásra volt kimenőm. Este többen megszöktek. Takarodó 9 órakor.

1944. IX. 30. Szombat

Ébresztő 6 órakor, azután mosdás és reggeli. Délelőtt foglalkozás, az eddigi levettefoglalkozásnak a folytatása. Délben az „Ócska Laktanyában” voltunk ebédre. Közben sok látogató jött Sámsonból. Pélit is csak a drótkerítésen keresztül engedik beszélni Anikóval. Ez igen nevetséges. Több levelet írok haza. Délután tisztálkodás, mosás. Igen jólesik kibújni a munka alól. Este a laktanya udvarán valami kikötés volt, mi csak a nagy ordítást hallottuk. Takarodó 9 órakor. András megszökik.

1944. X. 1. Vasárnap

Már korán reggel jött a parancs, hogy azonnal tovább fogunk utazni gépkocsin. Mire összecsomagoltunk, már meg is érkeztek a kocsik, és nyomban be kellett szállnunk. Az úton tudtam csak írni egy pár lapot, amit a baksai állomáson dobtam ki. A kényelmes személyszállító gépkocsin igen gyorsan haladunk, az ismerős községek csak úgy maradoznak mellettünk. Nagykároly után Nyírábrányból több bajtársunk megszökik. Ezek után Debrecenben lepett meg az agyonbombázott város pusztulása. Görbeházán igen kedvesen fogadnak a lányok. Először láttam a Tiszát. Estére Ónodon pihentünk meg.

1944. X. 2. Hétfő

Egész éjjel utazunk. Mezőkövesd, Szíhalom, Kápolna után, reggel 5 órakor Gyöngyösön állunk meg. Itt egy laktanyában igen kényelmesen aludtunk egészen 9 óráig. Azután nyomban megkaptuk a reggelinket és a kenyeret. Közben több levelet írtam. A főtelen paszulyból álló ebéd után délután bevagoníroztak a kocsikba, hogy tovább folytassuk utunkat Budapest felé. Estére már Vámogyörkre értünk, ahol kaptunk egy-egy főtt tojást.

1944. X. 3. Kedd

Már nem olyan kényelmes az utazásunk, mint eddig, mivel egy vagonba ötvenegyen vagyunk beszorítva. Egész nap csak lötyögünk egyik állomásból a másikba. Több állomáson kapunk valami harapnivalót. Közben megérkeztünk Hatvanba,

ahol a nagy csodálkozástól nem tudunk szólni, tudniillik az egész állomás egyetlen romhalmaz. Ekkora rombolást még nem láttunk. A bombatölcséreket zsidó munkások töltögetik befelé. Az időjárás hideg és esős, ennél fogva az éjszakai nyugalom igen rossz. Hogy jobban legyen, még a kocsink is becsurog. Már valósággal félünk az estétől.

1944. X. 4. Szerda

Utunkat tovább folytattuk Pest felé. Közben útba ejtettünk több történelmi nevezettségű helységet, ú.m. Gödöllő, Isaszeg. Gödöllő nemhiába királyi nyaraló, igen szép hely. Továbbá Aszódon kaptunk egy ebédet a leventelányoktól. A meleg paszulyleves igen jólesik. Estére már Pest egyik külvárosában, Kőbányán vagyunk, ahol újból csak az irtó nagy kárt és a robbanás által keletkezett roncsokat látjuk. Itt egy kis paszulylevesért igen sokat kellett járni rendkívül rossz és esős időben.

1944. X. 5. Csütörtök

Egy esős őszi reggelre ébredünk, mindjárt meg is kaptuk a reggelinket. Azután létszámellenőrzés, ahol megállapították, hogy ez ideig már kb. százan szöktek meg. Később elindultunk, de igen lassan haladtunk, és ennél fogva csak estére értünk a ferencvárosi teherpályaudvarra. Közben légiriadó volt, amitől alaposan megijedtünk, mivelhogy a vonatunkat a Duna hídján érték az ágyú- és a rakétalövegek. Nem tudtam, melyiket nézzem: a Dunát avagy a rakétalövegeket? De mindjárt leszálltunk a vonatunkról, és a budai villák között rejtőztünk el. Egy óra múlva továbbindultunk. Közben elaludtunk.

1944. X. 6. Péntek

Reggel már arra ébredünk, hogy az ercsi állomáson vagyunk. Itt kiszálltunk és megmosakodtunk. Innen kis álldogálás után tovább mentünk az iváncsa-ferencmajori állomásig, ahol valami uradalomtól ebédet kaptunk, és azután majdnem egész nap ott állomásoztunk. Itt több levelet írok. Az idő igen szép. A vonat tetején üdülünk. Este már tovább indultunk Pusztaszabolcs felé.

1944. X. 7. Szombat

Pusztaszabolcson virradatkor megkaptuk a lekvárból álló reggelinket, és holmi tolatás után, tovább indultunk. Körülbelül egy óráig szaladt a vonatunk, aztán megállt Dunaföldváron, ahol jött a parancs, hogy azonnal kiszállni. Itten egy parkban aludtunk meg, és vártuk az elszállásolást. Innen is több levelet írtam haza. Közben új beosztások vannak. Csak estefelé indultunk el, és közben a leventelányoktól kitűnő vacsorát kaptunk. Még ezek után indulunk a tőlünk hét km-re levő Solt községbe gyalog. Ahogy megérkeztünk, házaknál elszállásoltunk.

1944. X. 8. Vasárnap

A hosszú utazás után igen jólesik az alvás, amit ki is használunk, mivel egészen 9 óráig alszunk. Amint felkeltünk, az öreg háziasszony rendelkezésünkre bocsátotta a tisztálkodási eszközöket. Ma egész nap a hazaiból kosztolunk. Délután el-

mentünk a moziba, és megnéztük a *Sziámi macska* című filmet, azután a községben néztünk szét. A sámsoniak két háznál vagyunk, egymás mellett. Este egy szomszéd háznál elszórakoztunk.

1944. X. 9. Hétfő

Ma reggel már ébresztővel kelünk. Azután a mi századunk, a III. század elindult Dunaföldvárra vagonokat üríteni. Gyalog megyünk a finom betonúton, közben keresztül a Dunán. Különös szép látvány a hatalmas vashíd és a széles és zavaros víz. Az állomáson deszkákat és vasakat pakolunk le. Délben, az ebéd után, elmentünk egy közeli szőlőskertbe, ahol barackot és szőlőt ettünk. A déli szünet alatt több levelet írtam azzal a gondolattal, hátha megkapják még. Este igen későn értünk haza.

1944. X. 10. Kedd

Ébresztő után elmentünk reggeliért, ami kb. két km-re van tőlünk. Azután egy gomomba szakaszvezető vezetésével kimentünk a határba tankfogó árkot ásni. Ahogy megláttam, az 1939-es baksai képet láttam magam előtt. Az összes sámsoniak együtt vagyunk. Az elkeseredett arcok arról beszélnek, hogy mi lehet odahaza. Előjönnek a különböző szokások: karácsony, disznótör stb. Ráadásul az ebédünk is csak 3 óra körül érkezik meg, már ez is kibírhatatlan. Az egész banda lázong. Vacsora után elmentünk Lacival hántani.

1944. X. 11. Szerda

Ébresztő 6 órakor, közben ismét megtettük a két km utat a reggeliért, noha nem igen érte meg. Azután ismét kimentünk oda, ahová tegnap, csak most már más helyen dolgozunk. Az egész banda lázong, Zsigó Feri vezetésével mind a szökésről beszélnek. „Máma este mink egy páran, holnap ti jösztek.” – mondják. Mindenki elégedetlen, különösen a kosztra és az új parancsnokokra. Rosszul esik, hogy a hadnagy úr nincs velünk. Vacsora után mindenki még valamilyen harapnivaló után jár. Többen a katonapéknél éjszakai munkával keresnek kenyeret, mások a malomból lisztet vesznek.

1944. X. 12. Csütörtök

Reggel már 5 órakor kelünk, mivel az előző nap későn álltunk munkába, és ma ezt kell behozni. Ez még jobban elkeserít mindenkit. Miután bevágtuk a feketekávékat, kivonultunk újabb árkot ásni. Már ott vannak a civilek is, még a szomszéd községből is jönnek, úgy látszik, igen sürgős. Munka közben igen sokat tréfálkozunk az öreg Zsigóval. Még a szaki is elhiszi, hogy siket. Ezen olykor jókat nevetünk. Délben tejes kukoricát sütünk. Vacsora: babgulyás. Otthon babbéjon főztünk egy kis krumplit.

1944. X. 13. Péntek

Ébresztő után nyomban elmentünk a lőtérre, a megszokott konyhánkra, reggeliért. Azután kivonultunk a határba. Mindenki éhes, egész nap arról beszélünk, hogy

milyenek a kedvenc ételeink. Erre igen jól beválik egy visszafojtott sóhaj, amely végét veti az egész evési ceremóniának. Szomorúan sóhajtunk, hogy ez mind egyelőre csak álom. De hát milyen a koszt, olyan a munka, mert csak akkor dobunk egy-egy ásóval, ha „légi veszély” van, azaz ha feltűnik valamelyik tiszt. Estére ismét a péknél van a fiúknak egy része.

1944. X. 14. Szombat

Ébresztő 5 órakor, azután meglátogattuk a konyhánkat. Még mindig árkot ásunk, de már nagyon elkeseredetten. Az egész banda lázong. „Nem dolgozunk, kevés a koszt!” – mondják. Mindenfelé elkeseredett arcok. Vannak, akik alig tudnak kimászni az árokból. A tiszt urak is tehetetlenek, belátják, hogy így nem lehet dolgozni. Vacsora után mindenfelé felállott a „lacikonyha”. Mindenki enni akar valamit. Mi is vettünk Lacival 10 kg lisztet. Mások a péknél keresnek kenyeret. Megnyugszunk, hogy holnap már nem kell kivonulni.

1944. X. 15. Vasárnap

Ébresztő 6 órakor, azután nyomban megittuk a finom rumos teánkat. Mivel nem kell kivonulni, az egész társaság mos és tisztálkodik. Nem tudjuk nevetés nélkül elnézni a teknő körül szorgoskodó fiúkat. Délre ketten Lacival főztünk egy négy literes lábas száraztésztát krumplisan, amelyet a rendes ebédünk mellett is farkasétvággal fogyasztottunk el. Délután zsold- és cigarettaosztás, kaptunk 20 napra 54 pengőt és negyven db. Leventét. Itt halljuk, hogy Horthy fegyverszünetet kért. Ennek igen megörültünk, úgyhogy a fürdőbe nótaszóval megyünk be. A fürdés különösen jólesett. Este Lacival elmentünk szórakozni.

1944. X. 16. Hétfő

Ébresztő után nyomban megreggeliztünk, és néhány gépkocsin kimentünk a Dunára hajót pakolni. Egész nap szép élményben volt részünk. Élveztük a Duna vizének szépségét, a hajók és a motorcsónakok járását. Rengeteg ruhát raktunk egy hajóra. Itt látunk először nagyobb hajót, amint vagy négy vontatóhajót is visz. Innen szajréztünk is valamit, amiben Gyurka vezet egy inggel és egy pár kesztyűvel. Még többen hoztunk egy-egy pár kesztyűt. Este is autóval jövünk haza. Két fiút elütött az autó.

1944. X. 17. Kedd

Ébresztő után megreggeliztünk, és újból a határba kellett menni, hogy folytassuk az árokásást. Már-már alig dolgozunk, amelynek az oka, hogy otthonról igen bizonytalan hírek jönnek. Ekkor halljuk, hogy szülőföldünket az oroszok elfoglalták. Csoportokba verődve tárgyaljuk az eseményeket. Az a felvetés, hogy miért dolgozzunk, ha már úgyis odavan Erdély. Már a szökésről is lemondunk. Közben Borbély igen elvágta a lábát. Este halljuk, hogy visszajött a hadnagy úr, és hogy holnap már megyünk tovább. Ennek igen örülünk.

1944. X. 18. Szerda

Reggeli után egy háznál leadtuk a szerszámokat, aztán hazamentünk és összecsomagoltunk. Közben Lacival elmentünk, és a Bözsinek beadtuk a leírt nótákat. Az ebédet még ott ettük meg. Délután indultunk gyalog Dunaföldvárra. Különösen jól esik, hogy a hadnagy úr, ahol csak teheti, könnyíti a fiúk csomagjait. Még szekereket is megállít részünkre. Estére megérkeztünk Dunaföldvárra, ahol ideiglenesen egy istállópadláson alszunk. Este rádiót hallgatunk, közben igen megeredt az eső.

1944. X. 19. Csütörtök

Reggel, miután felkeltünk, megettük a szalonnánkból álló reggelinket, összecsomagoltunk, és vártuk a parancsot a pakolásra. Csak később tudjuk meg, hogy a mai nap nem megyünk. Egész nap csak lógunk. Ebéd után ráakadtunk egy helyre, ahol igen olcsón lehetett almát és bort venni – már ha bornak lehetett nevezni. A szénapadláson kártyapartik alakulnak, közben a szaki elvette a kártyájukat. Délután elmentünk egy házhoz, ahol egy remek pincét néztünk meg. Este még mindig ott alszunk.

1944. X. 20. Péntek

Reggel korán gyorsan összepakolunk, hogy szálljunk fel a vonatra. Közben minden századból kellett harminc fiú vasúti kocsikat tolni. Ezután megettük a finom ebédünket, és nyomban be is szálltunk a kocsikba. Szerencsére az összes sámsoni fiúk ugyanabban a személykocsiban kaptunk helyet. Ezt gyorsan berendeztük, hogy mindenkinek elegendő fekvőhelye lett. Ezt a poggyásztartókra rakott deszkákkal érjük el. Egész nap még mindig ott vagyunk. Igen búsán kérdezzük egymástól, hogy vajon hova fognak vinni újra. Csak késő este indulunk Pusztaszabolcs felé.

1944. X. 21. Szombat

Reggel arra ébredünk, hogy a pusztaszabolcsi állomáson vagyunk. Itt vártuk, hogy tovább induljunk. Közben azonban rázendítettek az állomáson levő szirénák, és menekülni kellett, ki merre tud. Mi egy utcában egy fasor alatt ültünk kb. vagy két óra hosszat. Azután visszajöttünk, és megebédeltünk. Délután ismét légiriadó volt, ekkor egy gazda udvarára szaladtunk be, ahol éppen forgót csépeltek. Hazulról hírek érkeztek. Veress Emil mondja, hogy a visszaszökött fiúkat elfogták, és Zilahon igen elverték, de ennek ellenére, Mátészalkától újból visszaszöktek. Estére továbbindultunk.

1944. X. 22. Vasárnap

Virradatkor arra ébredünk, hogy a vonatunk már a Balaton mellett robot. Végigmentünk a gyönyörű nyugati részen, közben egy alagúton is átszaladtunk. Egészen jó a hangulat, mivel több helyen szüretelőket és sok gyümölcsöt látunk. Az egész Balaton melléke egy gyönyörű nyaralóhely. Igen szép városok és falvak vannak mellette, tele úri villákkal és fürdőhelyekkel. Több bányát látunk. Estére megérkeztünk Tapolcára. Még azután kellett bemenni a városba kenyérért. Tizenöt sámsoni gyerek küzd a kenyérrel.

1944. X. 23. Hétfő

Reggel már Keszthelyen vagyunk, de hogy hogyan jöttünk, azt nem tudjuk, mivel mindnyájan igen jól tudunk aludni. Egész nap itt vagyunk. Itt igen megőrültünk, mivel a többi helyekhez képest igen olcsón jutunk gyümölcsökhöz. Az ebédet a futballpályán kapjuk meg. Az időjárás hűvös és esős. Délután a baptistáktól kért bibliából igen sokat olvasgatunk. Este összeültünk, és hosszan elbeszélgettünk az otthonról, a hegyről, a lányokról és a további sorsunkról. Este még mindig Keszthelyen maradunk.

1944. X. 24. Kedd

Mikor már felébredtünk, ismét a tapolcai állomáson találjuk magunkat. Annak ellenére, hogy a parancsunk annak idején csak Keszthelyig szólt. Hogy hova megyünk, nem tudjuk. Innen egy kis megálló után tovább indultunk, és csakhamar a sümegi állomáson keresztül, Ukra érkeztünk, ahol egész estig álltunk. Délután igen kellemesen eljászkodtunk. Valamivel csak el kell töltenünk az időt, mert máskülönben megöl az unalom. Este közösen egy kis csendes áhítatfelét tartotunk. Valami megmagyarázhatatlan érzés fogja el mindannyiunk szívét a vallás és Isten iránt.

1944. X. 25. Szerda

Másnap tovább mentünk, és közben a jánosházi állomáson álltunk több ideig. Itt az eddig szerzett szalonnámat egy kis tűzön kiolvasztottam, amiből lett majdnem egy liter zsírom. Azután nemsokára tovább mentünk, és a celldömölki állomáson állunk meg, ahol az ebédünket csak úgy három óra felé kaptuk meg, de ebből aztán duplát. Délután két konzervdobozból egy mécesest fabrikálunk, amelybe Gergely szerez petróleumot. Estére a megmaradt paszulyt kitöltöttem, a közelben levő tűzön megmelegítettem, és egy kis zsírral keverve jó étvágygal megettem.

1944. X. 26. Csütörtök

Hajnal felé a fiúk mondják, hogy a pápai állomáson vagyunk. Innen azonnal továbbmentünk, és nemsokára elértük Csornát. Itt igen jó híreket hallunk az ellenség táborával kapcsolatban. Mindenki arról beszél, mi lenne, ha igaz lenne. A tegnap este igen sokat nevettünk, mivel egymást bekenjük boksszal. Délután bementünk a városba, igen rendez város. Este igen sokat beszélgettünk a lányokról, magunkról, a menyecskékről stb. Közben fűjt a sziréna. Juhászék igen gyorsan öltöznek, Balogh kiugrik az ablakon.

1944. X. 27. Péntek

Ezen a reggelen igen sokáig aludtunk. Még mindig a csornai állomáson vagyunk. Mivel ma egész nap esik az eső, nem mentünk sehová. Gergely mindenkit ellátott kolbásszal és kenyérrrel. Több mint tíz kg kolbászt és kenyeret hozott. Közben ruhaosztás volt. Én is vettem egy harisnyát. Könnyű és Szabó László igen el vannak keseredve a finom kékre festett csanájzsák-nadrág láttára. Erre László nyolc pengő bukással eladja. Könnyű hosszú utánajárás és egy kiadós gyaloglás után visszavi-

szi az üzletbe. Délután az egész társaság keresi a bogarat. Különösen az öreg Zsigó és társai vannak elkeseredve. A vacsorát igen későn kaptuk ki.

1944.X. 28. Szombat

Csornáról még az este eljöttünk, és reggelre a szany-rábaszentandrás állomáson vagyunk. Reggeli köményleves volt. Délután irtóhadjáratot indítottunk a hatlábúak ellen. Különösen Bálint jár rosszul. Azután meg szalmát kellett cserélni, közben kész lett a vacsora, amelyből mi dupla adagot eszünk. Délelőtt a fiúk egy kis almaszajré miatt az állomás területén levő „embertojásokat” kellett eltakarítsák. Este megtartottuk a már öt napja szokásos csendes áhítatunkat. Takarodó után egy-néhány társunkat bekentünk. Ezen igen jól neveltünk.

1944. X. 29. Vasárnap

Reggel még mindig a szanyi állomáson vagyunk, de már készülünk a kiszállásra. Egy kis takarítás után ez is megvolt, közben szekerekre pakoltuk csomagjainkat, és elindultunk gyalog az öt km-re levő Sobor községbe. Mikor megérkeztünk, az emberek éppen akkor jöttek ki a templomból. Önkéntelenül is eszünkbe jutott, hogy vajon odahaza szabad-e még templomba járni. Vajon odahaza hogy vannak? Nyugodtan vannak, vagy úgy bolyonganak a nagyvilágban, mint mi? Később elszállásoltak egy házhoz. Az összes sámsóniak együtt vagyunk. Az ebéd babgulyás. Délután sokat beszélgetünk az itt lakókkal.

1944. X. 30. Hétfő

Reggel az ébresztő és a reggeli után az egész társaság abban van, hogy üstöt és fát szerezzen ruháink kifőzésére. A szerencse velünk volt, kaptunk két finom üstöt és elegendő fát. Most aztán „hajrá” mosásra, főzésre. Istenem!... Ha ezt egy pár hónappal ezelőtt csináljuk odahaza, azt hitték volna, hogy bolondok vagyunk. Most sajnós a sors követeli tőlünk, és hol vígan, hol búsulva, nótázva vagy káromkodva, de megy, mert egészségügyi szempontból ez elmaradhatatlan. Délre már az egész udvar tele van kiterített fehérneművel. Ebéd után csavargás a faluban, mindenki enni akar valamit. Mi is vettünk egy sapka nova szőlőt. A vacsora köményleves.

1944. X. 31. Kedd

Az ébresztő – tekintettel arra, hogy Reformáció Emlékünnepe van – 7 órakor volt. Reggelire rumos tea, azután szabadfoglalkozás. Közben táborivécé-építés volt. Később benn a szobában a fiúk varrnak hosszú sorokban a kufferekre ülve. Mind-mind arról beszél, hogy mi lehet odahaza. Hogyan bánnak szüleikkel a megszálló csapatok? Mi van a szőlővel, a borral? Általában véve úgy el vagyunk keseredve, hogy alig tudunk egymásra ismerni. Délután elmentünk a templomba, először, mióta bevonultunk. Mindenki úgy érzi, hogy szüksége van Istenre, és imádkozni akar. Azután öten átköltözünk egy másik házhoz. Este tejet szerezni voltam.

1944. XI. 1. Szerda

6 órakor ébresztő, és hogy csak öten vagyunk, igen könnyen fel tudunk öltözni. Reggeli köményleves. Azután mindenki azt csinál, amit akar. Mi itten Szabó Laci,

Dobozi és én foldozzuk az elszakadt ruháinkat. Pisti mosott. Később a parancski-hirdetésen elosztottak házakhoz gazdasági munkát végezni. Ebéd lencsegulyás, evvel igen jól járnak a gazdáink disznói. Délután ismét foldoztunk. Én saját részemről teljesen meg vagyok elégedve a munkámmal. Tettem olyan három foltot a nadrágomra, hogy megfájdult a szemem. Este megérkezett az első kontós tejünk. Ennek igen megörvendünk. Olyan jó kedvünk van, hogy Könnyű is táncol.

1944. XI. 2. Csütörtök

Már korán reggel felkeltünk, hogy munkába álljunk a háziasszonyunknál. Mosdás után megkaptuk a reggelinket. Azután kimentünk a határba a háziasszonyunk két lányával cukorrépát szedni. Ezt először is meg kellett tanulni, ami elég könnyen megy. Mi négyen vagyunk, Dobozi, Szabó Laci, Pisti meg én. A többi fiúk más gazdáknál vannak. Egy része kivonult. Ebéd zöldségleves és mákos tészta, ez igen jólesik. Munka közben igen sokat beszélgetünk. Mi az otthoni szokásokat, ők az ittenieket mondják el. Mikorra hazaértünk, már várt a finom házi vacsora. Este halljuk, hogy a 22-esek el fognak menni katonának.

1944. XI. 3. Péntek

Még ma is a háziasszonynak megyünk répát szedni. Reggeli tejeskávé és birsalmalekvárral kenyér. Aztán kimentünk és egész délelőtt szépen beszélgetve dolgoztunk. Közben megérkezett az ebédünk, amelyet kitűnő étvággyal fogyasztottunk el. Különösen a buktákhoz láttunk hozzá. Közben haza kellett jönni az orvosi vizsgára. Ezen csakhamar keresztül estünk, és nyomban vissza is mentünk. Doboziéknak, vagyis a 23-asoknak, be kell vonulni. Még nem tudják, hogy mikor. Ebből kifolyólag Dobozitól vettem egy inget ötven pengő értékben. Különösen jólesik, hogy a vacsoránkat nyugodtan, asztal mellett ehetjük meg. Takarodó 8 óraker.

1944. XI. 4. Szombat

6 óraker nagy nehezen felkeltünk, hogy beálljunk a bizonytalannak látszó új munkahelyünkön. Szerencsére valahogy sikerült, úgyhogy miután bevágtuk a tejből és almából álló reggelinket, nekiálltunk a krumplivermelésnek és a favágásnak. Még mindig négyen vagyunk, és rendkívül sokat beszélgetünk az otthon történhető dolgokról. Ebéd: krumplileves és vajas tészta. A tészták különösen jó barátokra akadnak személyünkben. Egy része, akik nem kapnak munkát, azok kivonulnak, és vagy foglalkoznak, vagy játszanak. Délután takarmányrépát szedtünk. A vacsora igen jólesik. Takarodó előtt még sokáig elbeszélgetünk.

1944. XI. 5. Vasárnap

Tekintettel arra, hogy Sopronba utazó gazdánknak megígértük, hogy ellátjuk az állatait, a pontos időre el is végeztük. Reggeli tejeskávé. Aztán a parancskihirdetésen felírták, hogy kinek milyen ruhára van szüksége. Ebéd: húsleves, hús, káposztaleves és tészta. Asztalnál ebédelünk otthoni hangulatban. Kitűnő étvággyal fogyasztjuk el a csirkecombokat. Ebéd közben kb. 200–300 angolszász gép repült el felettünk. Délután kimostuk a reggel levett szennyes ruhákat. Aztán sokáig elbe-

szélgettünk. Vacsora: egy jó darab sonka káposztalevessel. Este egy ismerős falusi fiúval és a házbeli lányokkal sokáig elkártyáztunk. Takarodó 9 órakor.

1944. XI. 6. Hétfő

Reggel 6 órakor ébresztő, miután nyomban elmentünk, hogy megetessük az állatokat. Reggeli tej és alma. Azután kimentünk répát szedni, ahol nyugodt beszélgetés közben repülőtámadás ért, és egy pár pillanat múlva iszonyú vijjogással lecsap két gép. Erre Dobozi sem rest, „*uccu* neki, vesd el magad“, felugrik és rohan a répa közé, mi utána. Közben igen közel felkelepel egy géppuska. A répa között földhöz szegezve fekszünk, amíg a gépek elvonulnak. Később ezen igen jókat neveltünk. Ebéd paszulyleves és prézlis tészta. Délután a házigazdánk apáca lányával sokat beszélgettünk a tájszólásokról. Vacsora prézlis tészta és tej, közben a gazdával a szőlőtermelésről és a borkezelésről beszélgettünk.

1944. XI. 7. Kedd

Ma reggel már nem kell menni etetni, így nyugodtan tudunk tisztálkodni. Amire már odaértünk, már kész volt a megszokott reggelink. Azután kimentünk a megszokott munkahelyünkre. Ebéd: húsleves, hús paradicsomszószt krumplival. Délután megérkeztek az angolszász repülőgépek, és nem messze igen nagy robbanások voltak hallhatók. Este halljuk, hogy kedves szülőföldünk különösebb harc nélkül esett el, és hogy csak Zilahon voltak valami robbanások. Ez részben megnyugtató, azért mégis bizonytalan. Közben ruhákat foldozunk. Takarodó 8-kor.

1944. XI. 8. Szerda

Egy kicsit későn kelünk, mivelhogy az ablakok el vannak sötétítve. Azért mégis segítünk még az állatok körül is. A megszokott reggelink után ismét kimentünk répát szedni. Egészen jó idő van. Az öreg Németh Lajos bácsi rendkívül sokat tréfálgozik velünk. Ebéd: krumplileves és bucinudli (valami száraztészta-féle). Délután munka közben sokat beszélgetünk az otthoni ismerős tájakról. Előjönnek az ismerős emberek szokásai, az otthoni szórakozási lehetőségek. „Hej, ha még egyszer otthon lehetnénk!” – sóhajtunk fel nem egyszer. Vacsora száraztészta és tej. Azután fényképeket nézegettünk.

1944. XI. 9. Csütörtök

Még mindig a régi munkahelyünkön vagyunk, ahova annak ellenére, hogy az idő nem jó, mégis beállunk. Már nem csak négyen, mert velünk van a háziasszony és a lánya is. A kosztunk, amiért tulajdonképpen dolgozunk, igen jó. Egészen jólesik, a régi otthoni szokás szerint, a mezőn körbe ülve, és otthon asztal mellett megenni az ebédünket és vacsoránkat. Különösen sokat beszélgetünk az otthoni körülményekről. Sokszor kérdezzük egymástól, hogy vajon mi lehet odahaza, és vajon ki parancsol. Különösen szép terveket szövögetünk a hazamenetelünkről. Repülőgépről álmodozunk, és lehetőleg karácsonyra szeretnénk haza menni. Este igen sokáig elbolondozunk. Takarodó 8 órakor.

1944. XI. 10. Péntek

Ezen a héten még mindig ugyanarra a munkára járunk, mint eddig, és körülbelül a reggelink is ugyanaz, mint eddig. Ma reggel már igen meggondolkoztat a szél, mivel igen csípősen fúj. Azért mégis jól felöltözve kimentünk a határba, és egy kis előkészület után, nekifogtunk a munkánknak. Engem a jó nagykabát vigasztal, Dobozi és Pisti egy-egy pokróccal helyettesítik. Szabó Lacit egy zsidó kabát menti meg a megfagyástól. Ezzel szemben a lábunk igen fázik. Sóhajtva gondolunk az otthoni meleg családi tűzhelyre. A jó meleg leves és a sütemény igen jólesik. Az egész zászlóalj gazdasági munkán van. Estére halljuk, hogy a 23-asok mégiscsak bevonulnak.

1944. XI. 11. Szombat

Még ma is répaszedni megyünk, annak ellenére, hogy igen meguntuk. Már csak hárman vagyunk, mert Dobozinak be kell vonulni. Igen rosszul esik, hogy ismét négy falunkbelitől kell megválni. Így forgácsol a sors bennünket, és ki tudja, holnap mire ébredünk. Hányszor elbeszélgetünk az itteni sorsot összehasonlítva a hazaival. Bizony csak az vigasztal, hogy egészen hazai kosztón élünk. Ma délből is ugyancsak elbántunk a túrós tésztával, amin ebéd után Lászlóval igen jót neveltünk. Délután esett az eső. Estére elhoztuk egy háztól a kályhánkat. Ez igen megvigasztal.

1944. XI. 12. Vasárnap

Vasárnap reggel van, és egy kicsit későn kelünk. Azután nyomban elmentünk a gazdánkhoz reggelire, ami tejeskávé volt. Utána 9 órakor parancskihirdetés, ahol az új kormányrendszerre letettük az esküt. A háromfogásos ebéd igen jólesett. Délután elmentünk az evangélikus templomba, hogy hálát adjunk Istennek, hogy ez idáig megtartott. A további időt itthon töltöttük. Beszélgetünk... Sok minden előjön. Szomorúan sóhajtunk, ha eszünkbe jutnak az otthoni vasárnap délutánok. Különös, hogy itt csak akkor tudunk jókat nevetni, ha jól teleszedtük a hasunkat. Este Vargával egy új nótát tanultunk. Azután még 9 óráig elkártyáztunk.

1944. XI. 13. Hétfő

Reggel egy igen furcsa álmra ébredtem. Nem tudom, mit jelenthet, de érzem, hogy egészen a hatása alatt állok, és igen rosszra gondolok. Még midig ott dolgozunk, ahol előző héten. Igen sokszor eszembe jut a Vargától tanult nóta, hogy *Bezárult szemekkel csak egy ablak bámul, / Mégis más a világ, / Hiányzik valaki ebből az utcából.* Felsóhajtok!... *Csak még egyszer tudnám eldalolni ott, ahol szeretném!* A hideg mezőn igen jólesik a meleg étel. Különösen a mákos rétes. Este Könnyű mondja, hogy két fiút elzártak, és ő kell menjen őrségbe.

1944. XI. 14. Kedd

Ma reggel kivételesen korán kelünk, mivelhogy Könnyű hazajött az őrségből, és igen kellemesen befűtött. Ezek után egész nap répa-összetakarítással telt el. A gazda reám bízta a két ökrét, amivel igen szívesen eldolgozok. Az ünnepnek is beillő

ebédet kitűnő étvággal fogyasztottuk el. A többi fiúk is mind munkán vannak, egy része helyben, a többiek a szomszéd községben. Annak ellenére, hogy elég jó dolgunk van, mégis igen sokszor felsóhajtunk: Hej! ... Vajon odahaza gondolják-e a szüleink, hogy békés ökörszekéren dőcögünk hazafelé? Vacsora után hazamentünk, és még sokáig olvasgattunk.

1944. XI. 15. Szerda

Nehezen ébredünk ma reggel, és miután elmondtuk, hogy mit álmodtunk, és lassan felöltöztünk, már 7 óra. Azután elmentünk dolgozni, reggeli után szalmát kellett vinni a répaveremhez. Itt sem dolgozhattunk sokáig, mert megeredt az eső, és haza kellett menni. Tekintettel arra, hogy tüzelőspór-csere van, egész nap hideg ételt eszünk. Délután fát vágunk, közben olvastunk is, és a fák alatt almákat kerestünk. Szabó Laci ezt másképpen pótolja, amire szinte ráfizet. Este, amint hazajöttünk, Könnyűt igen elkeseredve találjuk. „Nem megy az üzlet.” – mondja. Azután még a kiskályhánkban sütőtököt sütöttünk, amelyet még sületlen is igen jóízűen fogyasztunk el.

1944. XI. 16. Csütörtök

Ma reggel már közös megegyezésre a volt gazdánk lányához megyünk munkára. Itt is, mint másutt, gazdasági munkát végzünk. A koszt hasonlóképpen igen jó. Este, ahogy hazaszaladtam, Irén, a háziasszony lánya mondja, hogy a szeretettel körülrajongott kályhánkat el akarják venni. Éppen ezért még vacsora után, megsütöttünk egy sütőtököt, és azt igen jóízűen megettük. De még ez sem volt elég, Szabó Laci rájön, hogy derceből jó palacsinta lenne. Ezt kétszer sem kellett mondani, máris kihabartuk, de sajnos még most sem, és talán sohasem fogunk rájönni, hogy mi lett belőle, annak ellenére, hogy kétszer sütöttük meg.

1944. XI. 17. Péntek

Ma korán kelek, mert megyek az állatokhoz etetni. Ezt bevégezve, megreggeliztünk, és elindultunk répát összehordani és vermelni. Ebéd után igen sok angolszász repülőgép vonult el felettünk. Vacsorára a jó krumplileves és a lekváros gombóc igen jólesett. Este átjöttek Zsigó Feriék Szilágyival, hogy sütőtököt süssünk. Amíg a tök sült, arról beszélgettünk, hogy hogyan tudunk enni a házaknál, és hogy közben mennyit híztunk. Mindenki avval dicsekszik, hogy több kilót hízott. Azután igen sokat nevtünk az este süttött árpadara-kétszersültön, mert Feriék elvitték, hogy a többiekkel is megetessék. Hogy jobban legyen, még a tököt is kétszer kellett megsütni, és mégis sületlen ettük meg.

1944. XI. 18. Szombat

Reggel, miután felkeltünk, bementem állatokat etetni. Ugyanakkor Szabó Laci és Pisti még mindig a régi gazdánknál vannak. Könnyű, Zsigó Feri és Szilágyiék vadászatra mentek. Reggeli után én kimentem répát vermelni, ahol éppen vadásztak, és sikerült egy nyulat ejteni. Délután itthon a háznál foglalatoskodtam. Az ebéd és a vacsora igen jólesett. Este Szilágyi, Zsigó Feri meg mink négyen megnyúztuk a

nyulat, abban a reményben, hogy holnap ebből finom ebédet eszünk. Ma este az egész társaság különösen el van keseredve, aminek meg is van az oka. Este 10 órakor nagy búsán lefeküdtünk.

1944. XI. 19. Vasárnap

Ma reggel elláttuk az állatokat, korán megreggeliztünk, hogy idejében el tudjunk készülni a parancskihirdetésre, amely 9 órakor kezdődik. A parancskihirdetésen csak létszámmellenőrzés volt. Azután hazajöttünk, ahol Könnyű mondja, hogy megy Egyedre cipészsegédnek. Hogy minek, nem tudjuk, de annyira hatott ránk, hogy az egész napi hangulat semmit sem ért. Ha nem szégyellnék, hát sírni szeretnék, hogy a sors annyira próbára tud tenni bennünket. Délután mostunk és foldoztunk. Azután elmentünk a régi gazdánkhoz, hogy felvegyük az eddigi munkánk értékét. Vacsora után még sütőtököt sütöttünk, amelyet igen rosszkedvűen fogyasztottunk el.

1944. XI. 20. Hétfő

Különösen kellemes álmok után, hat óra tájban keltünk fel, és nyomban ki-ki elfoglalta az előző napi munkahelyét. Ma még fokozódott a légi tevékenység. A tegnap ugyan dobtak néhány bombát a község határába, viszont ma egész nap jöttek-mentek a gépek. Közben valahol a közelben lehetett a légi harc, mert a géppuskák igen kattogtak. Már alig vagyunk a községben egynéhányan, a többi fiúk a szomszéd községben kerestek munkát. Ma vacsorára, ahol dolgoztam, elkészítették a nyulat, amely igen jóízű volt. Vacsorára megérkeztek Laciék, hogy ők is kivegyék belőle a megérdemelt részt. Ebből aztán igazán jóllaktunk.

1944. XI. 21. Kedd

Reggel 6 órakor felkeltünk, és hozzákészültünk, hogy elfoglaljuk a régi munkahelyünket. Miután az állatokat megettük, megreggeliztük a vacsoráról megmaradt nyúlporköltet. Mivel esik az eső, egész nap itthon dolgoztunk. Délután az itt lakó őrmester úr elvitte a kályhánkat. Ez igen elszomorított, mivel este már hideg szobában kell lefeküdni. Úgy vagyunk itt, mint három árva, akinek senkije sincsen. Összenézünk, és egyetlen szó nélkül sóhajtunk, és ez igen elég ahhoz, hogy mindent megértsünk. Bizony sokszor a némaság többet beszél, mint bármilyen más beszéd. Azután csendesen elaludtunk.

1944. XI. 22. Szerda

Reggel már abban a tudatban ébredek, hogy nincsen munkám, és a századkosztra vagyok szorulva. Miután megkaptuk a drága jó köménylevest, elmentünk az irodához új beosztásra. Szerencsére kaptunk is, amely Rábacsanak, Kovács Imre címre szólt. Nyomban útnak indultunk ketten Kis Ferivel, közben felkerestük Egyeden dolgozó Könnyű barátunkat. Azután továbbmentünk, és délután 1 óra körül megérkeztünk az új gazdánkhoz. Egy jó ebéd után nekifogtunk répát csirázni, később állatokat etettünk. Még úgy látszik, hogy jó helyünk lesz. Este még sokáig elbeszélgettünk.

1944. XI. 23. Csütörtök

Ma reggel, egy igen kényelmes éjszakai alvás után, kb. 6 órakor keltünk fel, utána segédkeztem az állatok megetetésénél. Reggeli után megcsiráztuk a még csirázatlan répát. Délben a jó disznóhúsleves tejfeles szósszal igen jólesett. Délután favágás közben igen szomorúan beszélgettünk. Már-már megnyugszunk a sorsban, de azért mégis minden gondolatunk a hazain van. Sehogy sem tudjuk elfelejteni ezt a bizonytalanságot, amelyben jelenleg vagyunk. Egész nap igen rosszul érzem magamat, s velem együtt Kis Feri is. Mivel csak ketten vagyunk, igen egyhangú az életünk.

1944. XI. 24. Péntek

Miután elvégeztük a reggeli dolgunkat, jól megmosakodtunk, és nekiültünk a nem is olyan szerény reggelink elfogyasztásához. Ezek után szalmát hordtunk a répavermre, s közben a kerti gyümölcsösben almára vadásztunk. Ebéd után elvermeltük a répát, azután pedig az állatok etetéséhez fogtunk. Valahogy nem olyan jónak nézem az egész dolgot. Különösen az nem tetszik, hogy a gazdánk igen nagyon szeret dicsekedni, mintha mi nem látnánk az itteni életlehetőségek nehézségeit. Máskülönben megvagyunk, csak az a bizonyos baráti kör hiányzik, amellyel eddig olyan sokszor elszórakoztunk.

1944. XI. 25. Szombat

Ma reggel nehezen keltünk fel, azért valahogy mégiscsak rávettük magunkat. Eteetés után Feri és a gazda elmentek Celldömölkre, valami katonaságot szállítottak. Ezek után csak én maradtam idehaza, és fát vágtam egész délig. Ebéd után a trágyatelepet igazgattam el, ezt elvégezve az állatok etetéséhez fogtam. Estére sokáig elbeszélgettem a háziasszonnyal a hazai szokásokról, mivel még nem érkeztek haza Feriék, hát hozzáláttam a lefekvés előkészületének. Különösen jól lehet gondolkozni egyedül, szülőföldünkől távol több száz kilométerre. Este igen búsan feküdtem le.

1944. XI. 26. Vasárnap

Reggel még mindig magam vagyok, és így egyedül kell megetetnem az állatokat. Utána elég jól megreggeliztem, ez igen jólesett, mert a reggelim egy tányér kocsonya volt. Ezek után jól megtisztálkodtam. Közben dél lett, de Feriék még mindig nem érkeztek haza. A háziasszony már igen kétségbe van esve, hogy hova lehetnek. Délután csak magam vagyok, és igen sokat írok. Kb. 2 felé hazaérkeztek Feriék, és evés közben elmesélték utazásuk kalandjait. Vacsora ismét egy tányér kocsonya volt. Ezek után a kisfiúkkal és a házigazdával igen sokáig eljátszadoztunk malommal és rákkal.

1944. XI. 27. Hétfő

Már annyira megszoktuk, hogy már magunk látunk az állatokhoz. Még ma reggel is bevágtunk egy tányér kocsonyát. Amikor evvel is végeztünk, Ferivel elégedetten bólintottunk. Akkor a kisfiúval kimentünk répát szedni. Csak ketten vagyunk, de

éppen elegen ahhoz, hogy egész nap el tudjunk beszélgetni. Milyen különös, hogy mindig az otthonról esik a legtöbb szó. Hányszor felsóhajtunk, hogy vajon mikor leszünk már végre szabadok. Ebben a községben csak mi vagyunk, a többi fiúk más községekben kerestek munkát. Ezért olyan egyhangú az életünk, még csak a cimborákkal sem találkozunk.

1944. XI. 28. Kedd

Reggel, miután megetettük az állatokat, megreggeliztünk, és újra kiindultunk a határba répát pucolni. Annak ellenére, hogy rendkívül hideg van, mégis jó hangulatban vagyunk, különösen sokat beszélgetünk az otthoni helyzetéről. Már egészen természetesnek vesszük, hogy nem találkozunk a többi cimborákkal, hiszen mindenki ott dolgozik, ahol munkát kap. Azért mégis úgy érezzük, hogy hiányzik valami, amit nem tudunk megmagyarázni, hogy mi. Vacsora után még sokat beszélgetünk a gazdával a különböző gazdálkodásokról. Este a kellemes álmok reményében ringattuk el magunkat.

1944. XI. 29. Szerda

Ma reggel is, mint szokás, megetettük az állatokat. A reggeli után a favágáshoz fogtunk, közben Feri elment az állatorvosért, én pedig kimentem répát szedni. Csak magam vagyok, s így éppen elég időm van elgondolkozni a sorsunkon. Eltűnődök, hogy ezelőtt egy pár hónappal nem gondoltam volna, hogy egy ismeretlen határban répát fogok szedni. Erre a gondolatra csaknem könny jön ki a szememből. Azután nekifogtam nótázni. Hej... csak itt lehet igazán dalolni, még a nótán sem kell gondolkodni. A vacsora igen jól esett.

1944. XI. 30. Csütörtök

A mi munkánk minden reggel ugyanaz, és pedig az állatok megetetése. Azután megreggeliztünk. Továbbá tekintettel arra, hogy esős idő van, nem megyünk répát szedni, hanem a ház előtt levő akácfákat vettük ki. Közben mellettünk az úton igen sok katonaság vonul el. Aggódva figyeljük, vajon nem látunk-e köztük ismerősöket. Sajnos nem látunk, pedig olyan jól esne már egy földivel beszélni, hiszen már több mint egy hete annak, hogy még a többi fiúkkal sem találkozunk. Nem tudom miért, egész nap nem a legjobban éreztem magam. Feri is ugyanúgy van, és már le is feküdt.

1944. XII. 1. Péntek

Ma reggel, miután elvégeztük a megszokott reggeli munkánkat, nyomban megreggeliztünk.

Reggelink közben igen furcsa híreket hallunk. Azután kimentünk a határba répát szedni. Itt különösen sokat beszélgetünk a reggel hallott hírekkel kapcsolatban, előjönnek a hazamenetel lehetőségei. „Csak ez lesz késő, meg karácsony!” – sóhajtunk fel sokszor. Annyira elbeszélgettünk, hogy észre sem vesszük, már dél van. Délután kijött a gazda, akivel igen sokat beszélgettünk a hazai szokásokról. Este megint halljuk azokat a híreket. A remény újból új erőt ad a bizakodásra. Még sokáig fenn voltunk, közben játszódtunk.

1944. XII. 2. Szombat

Etetés helyett ma reggel fát vágunk, amelyet bármikor szívesebben végeznénk. Egy kiadós reggeli után újra kimentünk répát szedni. Az idő elég szép. Délelőtt igen sok angolszász gép vonult el felettünk, és visszafelé jövet, tőlünk alig egy pár száz méterre, bombát dobott le, és ugyanakkor a szomszéd községre is több bomba hullott. Bizony még mi is összehúztuk a nyakunkat a robbanások hallatára. Önkéntelenül is elgondolkozunk, vajon meddig fog még tartani. Este egy borbélyüzletben megnyiratkoztam, ahol ismét kellemetlen híreket hallok. Azután itthon készülődtem a holnapi parancskihirdetéshez.

1944. XII. 3. Vasárnap

Miután felkeltem, mindjárt meg is reggeliztem, és elindultam a tíz kilométerre levő Sobor községbe a parancskihirdetésre. Tekintettel arra, hogy a parancskihirdetés még a tegnap megvolt, mégis kikaptam a zsoldomat, a 45 pengőt. Azután elmentem a háziasszonyomhoz, ahol kaptam egy ebédet. Később találkoztam Gergely Ferencsel, egy kusalyi ismerőssel, aki az öccse felkeresésére jött. Ezzel indultam haza, közben igen sokat beszélgettünk. Előjön a Ferenc-napi emlék, ő is szomorúan sóhajtott. Ez a találkozás igen jólesett. Egy feledhetetlen emlék lesz. Este kb. 4 óra hazaérkeztem, és közöltem Ferivel az eseményeket. Este a moziban voltam.

1944. XII. 4. Hétfő

A tegnapi találkozás a lelkemre hatott, még az éjszaka is felőle álmodtam. Különös, hogy milyen jólesik, ha valakivel a szülőföldünkről lehet beszélgetni. Még a megszokott munkánk is sokkal jobban haladt ma reggel. Ma ugyanis egész nap fát vágunk. Gazdámék ugyanis készülnek a disznóöléshez, és kell a fa. Az egész nap különösebb esemény nélkül telt el. Az időjárás igen rossz, még darahó is esett. Este igen sok kukoricát morzsoltunk, közben az emberek szórakozási lehetőségeiről beszélgettünk. Kb. 9 órakor lefeküdtünk.

1944. XII. 5. Kedd

Ma reggel korán elláttuk az állatokat, azután nyomban megfogtuk az egyik disznót, olyanformán, mint mi szoktuk. Azután egész délelőtt a felbontás körül segédkezünk. Itt már egészen másképpen szedik szét az egyes részeket, mint nálunk. Itt tulajdonképpen nem „disznótor” van, hanem csak „disznóölés”. Délben az asztalnál is csak négyen ülünk, és igen jóízűen fogyasztottuk el szerény ebédünket. Itt csak egyetlen ember és egyetlen asszony végzi el az összes munkát, és mégis megvan. A vacsoránál hárman vagyunk. Eszembe jut, hogy otthon kb. tízszer annyian szoktunk lenni. Este szomorúan sóhajtunk. Este még sokáig beszélgettünk.

1944. XII. 6. Szerda

Ma reggel egy kicsit későn kelünk, de azért idejére elláttuk az állatokat. Azután a Feri elment a villanydarálóba, én fát vágtam. Reggelire hurka. A tegnap megölt disznónak igen örülünk, mivelhogy finom, disznóöléssel kapcsolatos dolgokat eszünk. Később kimentünk, hogy kiszedjük azt a kevés répát, ami még ott maradt.

Itt igen el vagyunk keseredve, mivel sok minden nem tetszik, ahogy velünk cselekednek. Hazajőve ismét friss töpörtöt ebédeltünk. Utána még délutánra is megettünk az állatokat, közben igen búsán nótázunk. Vacsora után még sokáig eljászdóztunk. Este 7-kor lefeküdtünk.

1944. XII. 7. Csütörtök

Ma reggel már ki volt virradva, ahogy felkeltünk. Mire a jószágokkal végzünk, már 9 óra. Azután töreket és szalmát hordunk. Evvel egy kicsit meggyült a bajunk, mert a gazdánkkal ezzel kapcsolatban csaknem összeveszünk. Sehogy sincs jól, ahogy dolgozunk, és különösen az nem tetszik neki, hogy dicséjünk az erdélyi szokásokat. Bizony mi sem hagyjuk magunkat, és minden áron megvédjük a magunk igazát. Még mindig disznóöléssel kapcsolatos dolgokat eszünk. Este két német katonának bort vettünk, és azok adtak egy-egy pohárral. Bizony már régen nem ittunk. Este ismét, mint sokszor, igen elkeseredve térünk nyugvóhelyünkre.

1944. XII. 8. Péntek

Ma reggel egy kicsit korán kelünk, és így idejében tudunk végezni az állatok etetésével. Reggeli után még egy kis rendet kellett csinálni az udvaron, és máris elég a dologból, mert a gazdáéknak ma ünnepük van. Ők elmentek misére, közben mi egy közeli gyümölcsösben almát tallózni voltunk, ami szerencsére igen jól eredményezett. Mondhatjuk, hogy több zseb almát ettünk meg igen jó étvágygal. Ebédre hurkát ettünk. Délután tovább lógtunk, és csak később fogtunk ismét az állatok etetéséhez. Estefelé igen sok murkot szedtünk. Vacsora után az istállóban bakancsot és ruhákat pucolunk, közben a holnapi programot tárgyaltuk meg.

1944. XII. 9. Szombat

Ma korán reggel elindultunk a parancskihirdetésre Soborba, közben Könnyű Egyeden megvarrta a bakancsomat. Mikor beérkeztünk, mondják, hogy a főhadnagy úr, az eddigi parancsnokunk, bevonult. Erre igen elkeseredtünk, mert igen jó embernek ismertük. Közben megérkeztek a többi cimborák Malomsokról. Valósággal megöleltük egymást, mikor megláttuk egymást. Nem tudjuk miért, de igen hiányzunk egymásnak. A parancskihirdetésen Tóth hadnagy úr, a volt körzetparancsnokunk, ismét felhívta a leventék figyelmét a páncélgránátosokhoz való ajánlkozásra, majd ruhát és zsoldot osztottak. Már késő este volt, mikor visszaindultunk Csanakra.

1944. XII. 10. Vasárnap

Mihelyt felkeltem, összecsomagoltam, hogy otthagyjam azt az átkozott helyet. Úgy jöttem el, hogy még nem is köszöntem. Igaz, hogy még egy reggelit sem kaptam, ez igen elkeserített. Közben bementem Könnyűhöz, és rávettem, hogy foldozza meg a bakancsomat. Ahogy megérkeztem, a fiúktól kaptam egy kis kenyeret. Délután négyen jöttünk Újmalomsokra, keresztül a Rábán csónakon. Először ülünk csónakon. Igen szépen úszik. Ahogy megérkeztünk, nyomban be is álltam a megígért helyre. Este a többi fiúkkal elmentünk a kocsmába, és igen sokáig eldolgoltunk, közben igen búsán gondolunk az otthoni estékre.

1944. XII. 11. Hétfő

Ma reggel már korán felkelünk, és egy öreg béressel nekifogtunk az állatok etetéséhez. A lovakat egy Dénes nevű orosz fogoly kezeli. Azután a Dénessel elmentünk a határba salamálét hozni, közben irtó sok angolszász repülőgép vonult el felettünk. A határban találkoztam Szabó Lacival, aki két szép ökörrel szép csendesen szántogatott. Este vacsora után átmentem Vargához, és hosszasan elbeszélgettünk az itteni sorsunkról, azután pedig az otthoni szokásokról, közben sütőtököt ettünk. Később, ahogy hazajöttem, még itthon is sokáig elbeszélgettünk.

1944. XII. 12. Kedd

A mai reggelen is, mint mindig, megetettük az állatokat, amely nem olyan kicsiny dolog, mivelhogy huszonöt darab van, és ketten vagyunk hozzá. Reggeli után az oroszral ismét elmentünk salamáléért. Bizony nevetséges dolog még hallgatni is, ahogy mi beszélünk együtt. Csak mulatunk, vagy mindketten mondjuk a miénket. Azért valahogy csak megértjük egymást. Ezen aztán jókat nevetünk. Esteli etetéskor halljuk, hogy az itt való leventék készülnek a menekülésre, közben igen furcsa híreket hallunk. Valahogy úgy megnyugtat ez a hír, amiről most mindenféle beszélgetnek.

1944. XII. 13. Szerda

Etetés és reggeli után az oroszral és egy alföldi katonával a padláson kukoricát morzsoltunk. Itt is, mint akárhol, a sorsunkról és az otthon elképzelhető helyzetről beszélgetünk. Azután kb. 11 óra felé disznóölés volt, amelyet újra hárman végzünk el. Olyan jólesik, még itt az idegenben is, megölt disznó mellett szorgoskodni. Az ebéd különösen jólesett, mivelhogy sültkolbászt ettünk. Különösen jólesik, hogy a házbeliek olyan jók hozzám. Este, vacsora után, megint különös híreket hallunk a harctérrel kapcsolatban. Újból felébred bennem a remény, hogy az Isten csak hazasegít talán.

1944. XII. 14. Csütörtök

Egy igen kellemes éjszakai nyugvás után kb. 6 óra felé felkeltünk, és szomorú nótázás közben megetettük az állatokat. Reggeli után én és egy katona elmentünk követ hordani a németeknek. Mikorra odaértem, már több falunkbeli cimborám volt ott. Bizony jókorát nevetünk egymáson, mivel egyik nevetségesebb, mint a másik. Például Szabó Lacit alig ismertem meg a gazdája rossz prémes ujjasában. Később hazafelé jövet igen jóízűen nevetünk az ittlévő sorsunkon. Este egy jóvágású vacsora után a kisfiúval igen sokáig játszadoztunk, később még varrtam is. Este 9-kor a jobb jövő reményében szomorúan lefeküdtem.

1944. XII. 15. Péntek

Ma reggel arra ébredünk, hogy be van borulva, és lassan száll a hó. Mire az etetést elvégeztük, már igen jól esik. Reggeli után a favágáshoz fogtunk, közben megölték egy disznót, amelyet elvittem Pál bácsihoz, a háziasszony édesapjához. Innen még elmentünk a Marcal partjára kukoricaszárért, közben igen erősen esik a hó.

Hazajövet még idehaza is hoztunk szárat. Este elmentem Vargáékhoz, ahol igen szomorúan elnótáztunk, Közben az Irmával sokáig elbeszélgettünk.

1944. XII. 16. Szombat

Ma reggel már abban a tudatban kelek fel, hogy be kell menni Soborba a parancskihirdetésre. Azért még kb. 11 óráig fát vagdaltunk. Már 11-kor együtt vagyunk, és együtt indulunk a bizonytalan útnak. Mivel a Rába annyira árad, hogy csónakkal nem tudunk átkelni, hát kénytelenek vagyunk elkerülni Árpás felé a hídhoz, amely út oda és vissza valami húsz km. A parancskihirdetésen különösebb dolog nem volt, csak egy kis szappant kaptunk. Hazafelé jövet eszembe jut, hogy egy éve boldogabb érzések között gyalogoltam hazafelé, amely igen rosszul esik.

1944. XII. 17. Vasárnap

Ma reggel marhapucolás közben eszembe jutott, hogy most egy éve értem életem egyik legboldogabb perceit. Annyira meghatott, hogy bánatomban megeredtek a könnyeim, erre ráborultam a bikára, és keservesen zokogtam, később még igen búsan nótáztam. Azután még el voltam a tejszernokba. Utána kitűnően megmosakodtam és foltostam. Az ebéd igen jólesett. Vacsora után az összes sámsoni fiúk elmentünk a korcsmába. Szomorúan nézzük, hogy az öreg katonák mind-mind a borban találják vigasztalásukat, közben búsan dalolgatnak, amelyet mi is átveszünk.

1944. XII. 18. Hétfő

Ma reggel már 6 órakor felkeltünk, és hol vígan hol szomorúan nótázva megetettük az állatokat. Reggeli után a röptér építéséhez követ hordtam, közben légiriadó lett, mert felettünk több száz angolszász gép vonult el, erre az egész kórhordás abbamaradt. Ahogy hazajöttem, idehaza foglalatostkodtam. Közben egy gép alacsonyán szállva, igen sokáig géppuskázott. Este elmentem egy cipészhez. Azután egész este Vargáéknál voltunk vagy ötven. Itten sokáig elszórakoztunk.

1944. XII. 19. Kedd

Reggel, miután megetettük az állatokat, elmentem a cipészhez, hogy megcsináltassam a bakancsomat, amely azért nem lett meg, mert egyéb munka volt. Azután újra követ hordtam a határban készülő röptérhez. Ahogy hazajöttem, még elmentünk kukoricaszárért. Azután hozzáfogtunk az esti etetéshez. Igen jól telnek a napok, csak az bánt, hogy így várjuk a karácsonyt. Itt másképpen van. Itt csak az emlék táplál bennünket. Este elmentem Vargáékhoz, és sokáig elbeszélgettünk, közben szomorúan gondolunk az otthoni kellemes estékre.

1944. XII. 20. Szerda

Reggeli etetés után megpucoltam a bakancsomat, és elvittem ahhoz a cipészhez, ahol már kétszer voltam. Szerencsére most sikerült elkapni, és rövidesen meg is csinálták. Onnan a szövetkezetbe mentem, ahol vettem valami cipőkrémet. Mire hazakerültem már 11 óra volt, és nyomban nekifogtam a favágásnak, közben arra gondoltam, hogy odahaza mennyire más még a favágás is. Ebéd közben a házi-

asszony különös hírrel lep meg bennünket. Valami hír jött volna az elfoglalt területekről. Ez igen megvigasztal, különösen jólesik hallani az otthoniakról. Este sokáig Szabó Lacinál voltunk, ahol sokáig elgondolkoztunk és elbeszélgettünk mindenekről.

1944. XII. 21. Csütörtök

Az egész nap különös esemény nélkül telt el. Egész időnk alatt fát vágunk az orrosszal. Este a vacsora után futár útján jött a hír, hogy holnap reggel jelentkezni kell a parancsnokságon. Ez igen elszomorított mindannyiunkat, hiszen már itt a sorsunkhoz képest elég jól éreztük magunkat. Erre elmentünk Szabó Laciékhoz, és a számunkra fenntartott bort nagy szomorúan megittuk. Különös érzések között feküdtem le.

1944. XII. 22. Péntek

Reggel már abban a tudatban kelünk fel, hogy már nem kell az állatokhoz látni. Mindjárt elszámoltunk a háziasszonnyal, elmentem a barátaimhoz, és kb. 8 órakor elindultunk. Bizony jobb volt nem végignézni egymáson, olyan szánalmas állapotban vagyunk. Ahogy beszálltunk a csónakba, hogy keresztül menjünk a Rábán, Varga hogy-hogynem belezuhant a vízbe, és egy fába fogódzkodva jött ki. Ahogy hazaérkeztünk, Könnyű mondja, hogy levelem van Bóbistól. Úgy megörültem, hogy azt sem tudtam, hogyan olvassam. Erre azonnal válaszoltam is, hisz olyan jólesik még levél által is elbeszélgetni valakivel. Estére, nemsokára a vacsora után, irtó sok sztálingyertya világánál légitámadás volt a vidék ellen, közben sok bombát dobtak le.

1944. XII. 23. Szombat

Ma már a századhoz kell menjünk a kosztunkért, amelyért igen sokáig kell várni. Ez már nem is olyan jól jön, mert már igen elszoktunk tőle. Délelőtt fát vágunk a háznál, ezért kölcsönösen Irén kimosta a ruhánkat. Közben karácsonyi ünnepélyre éneket tanulunk. Délután parancskihirdetés volt, ahol elpróbáltuk a holnapi ünnepélyre tanult dolgokat. Igen jólesik, hogy még itten az idegenben is gondoskodnak felőlünk. Estére ismét más istállóban kapunk szállást.

1944. XII. 24. Vasárnap

Reggel, amint felkelünk, mindjárt ahogy felöltöztünk, elmentünk reggeliért, ahol kiadták a kenyeret három napra. Azután megtisztázkodtunk, közben Lacival elmentünk és vettünk három kiló húst. Ebéd után mindjárt sorakozó, és megkezdődött a szentesti ünnepély, amely igen szépen sikerült. Volt betlehemi játék, több ének, bibliai magyarázat, vers, karének és végül a szeretetsomagok kiosztása. Igen jólesett, hogy itten a messze idegenben is vannak nemes érzésű leventelányok, akik átérzik a katonaság nehéz sorsát, és segítenek letörölni a könnyeket. Az ünnepély után Lajos bácsinak segítettünk etetni. Estére minket is megajándékozott a Jézuska: kaptunk diót, almát, tésztát, diós kalácsot, később a háziasszonynál teát ittunk pálinkával.

44. XII. 25. Hétfő (Karácsony)

Korán reggel Pistivel Vargával és Zsigó Ferivel felkántáltuk a háziasszonyunkat. Később, miután rendbe hoztuk magunkat, elmentünk a katolikus templomba, ahol igen furcsa szertartású istentiszteletet láttunk. Délben Lajos bácsinál voltunk ebédre. Továbbá egész délután csavarogtunk. Este vettünk egy pár liter bort, és a háznál több lányismerőssel sokáig elszórakoztunk. Különösen jólesik, hogy még itt is van egy kis örömteljes karácsony esténk.

1944. XII. 26. Kedd

Ahogy felöltöztünk, mondják, hogy templomba kell menni, ahol úrvacsorával élhet, aki akar. Ezt el is végeztük, mégpedig az evangélikusok külön ostyával, mi reformátusok kenyérrel. Egészen megható, hogy végre csak jutott alkalom, hogy itt is élhetünk az Úr testével és vérével. Ebédre a megfőzött pörköltöt ebédeljük. Délután mindnyájan kinn vagyunk a jégen, ki-ki azt csinál, amit akar. Még Borbélyban is felébredt a férfitermészet. Elgondolkoztunk, hogy odahaza ilyenkor nem a jégen csúszkáltunk, hanem másképpen szoktunk szórakozni. Erre nagy búsán hazaandalogtunk.

1944. XII. 27. Szerda

Ma reggel ismét Lajos bácsinál kell jelentkeznek. Miután elvégeztük az etetést, megettük a kitűnő reggelinket. Azután trágyát hordtunk a répavermekre. Este mind együtt vagyunk. Elbeszélgetünk az otthoni karácsonyi szokásokról, közben tréfára terelődik át a beszéd. Feri még meg is kérdi, hogy hány házasember van a bálban. Erre aztán jót nevetünk, majd igen búsán sóhajtunk. Estére már ismét itt alszunk a váciakkal.

1944. XII. 28. Csütörtök

Ma reggel még a Lajos bácsinál kell legyek, ahol etetés után ismét trágyát hoztunk a répaveremre, közben sok fát hoztunk a váciakkal a konyhánk fűtésére. Azután még egyszer jártunk az egyedi út mellé. Mikorra hazaértünk, akkorra itthon volt a Lajos bácsi fia nyolc hónapi távollét után. Láttam a szülők különös örömét, szinte sírt bennem a lélek, hogy mi vajon mikor lehetünk abban a szerencsés helyzetben, s vajon minket várnak-e odahaza a szüleink. Este újra itt voltak Vargáék, akikkel sokáig elbeszélgettünk az aprószenteki szokásokról. Hej!... Vajon mikor lesz újra olyan aprószenteki esténk, mint a tavaly ilyenkor volt. Este 9-kor lefeküdtünk.

1944. XII. 29. Péntek

Ma már nem fogok menni sehova, és erre nekifogtam a foltozásnak. Délre rendbe szedtem az összes ruhánkat, így elégedetten vártam az ebédet. Ebédre még megettük a karácsonyról maradt pörköltöt, és még egy kis túrós tésztát is kaptunk. Délben halljuk, hogy tovább fogunk menni, tehát nem árt, ha rendbe szedjük a ruhánkat és csomagjainkat. Este Lacival sokat nevtünk, persze, hogy magunkat.

1944. XII. 30. Szombat

Reggel mindjárt a reggeli után nekifogtunk a mosásnak és a takarításnak, hogy a váratlan indulás nehogy készületlenül találjon. Közben Vargáék és a többi jó barát áthívtak disznót fogni. Különben többen vettek egy-egy malacot, és azt igen szertartásszerűen csinálták meg. Ezen igen jókat nevtünk. Délután a háziaknak bunkert csináltunk. Este a vacsoránál halljuk, hogy a váci bajtársaknak el kell menni. Ezekről aztán igen olcsón tudtunk vásárolni finom ruhákat. Mivel mi csak ketten vagyunk Lacival, hát nekünk különös szerencsénk volt. Még egy kerékpár is vettem.

1944. XII. 31. Vasárnap

Egész éjszaka keveset aludtunk, mert a váci bajtársaink hajnali 3 órakor már készülődtek. Reggelre úgy kiöltöztünk az új ruháinkba, hogy alig ismerünk egymásra. László a pantallóban úgy fest, mint egy kereskedő, én dettó. Délelőtt eladtuk a nem használható ruhákat, így kapunk annyit, hogy nekem a kerékpár, egy télikabát és egy finom sapka teljesen ingyen van. Délután kimentünk Könnyűvel és Lacival az egyedi útra kerékpározni. Még Könnyű csak megy valahogy, de én csak úgy tudok, ha fogják. Innen is haza kellett jönni, mert erősen havazik. Este egy jó szilveszteri estét tartottunk, közben bor mellett és lányok között sokáig eldalolgattunk, csak Laci járta meg egy kicsit furcsán.

1945. I. 1. Hétfő

Reggel, ahogy megkaptuk a reggelinket, első gondom volt, hogy kimenjünk kerékpározni. Már nem olyan nehéz, mint az előző nap. Délben mondják, hogy őrségbe kell menni, így az ebédet hamar megkaptuk. Délután már a beosztáson vagyunk, de szerencsére valahogy kimaradtam belőle, és így szabad lett a délutánom. Most már kimehetünk kerékpározni is. Nyomban felkészültünk, és Könnyűvel ki is mentünk a csikókertbe. Eleinte nem olyan jól, de később már egészen rendesen mentem. Közben jött Gergely, és ővele egész délután kerékpároztunk. Este már elégedetten jöttem haza, hogy bár ha nem is olyan jól, de már tudok valahogy. Vacsora után felszereltük a dinamót is. 9-kor feküdtünk le Könnyűvel.

1945. I. 2. Kedd

Ma délelőtt a háznál segítettünk bunkert csinálni, ezért jó ebédet kaptunk. Délután a nemrég megszervezett őrségbe lettünk beosztva hárman, Könnyű, én és egy diósadi gyerek. Kétóránként váltjuk egymást, ami épp elég ahhoz, hogy jól el lehessen gondolkozni. Az idő igen hideg és szeles. Én 10-től 12 óráig álltam. A csendes éjszakában messzi ágyúörgések hallhatók. Gondolataim összevisszaságából, mint egy tündérlép elevenedik fel előttem egy tavaly ilyenkori kedd este. Behunyom a szemem, mire gondolatban otthon érzem magam. Végül mégis csak a kutyák ugatása hallható a csendes éjszakában.

1945. I. 3. Szerda

Ezen a délelőttön még kétszer kellett kiállni őrségbe, egyszer éjszaka, egyszer nappal. Bizony a csikorgó hidegben éppen elég két óra hosszát állni. Ez alatt az

idő alatt igen nagy felelőséggel kell leállítani minden idegen járművet és embert leigazolás végett. Délután segítettem a fiúnak bunkert csinálni, azután még kimentünk egy kicsit kerékpározni. Miután ezzel végeztünk, elvittem a kerékpárt, hogy foldják meg. Este átjöttek a többi fiúk, és egy kis beszélgetés után felébredt bennünk a hazai farsangi szokás. Neki hát, mint annyi bolond, táncoltunk, daloltunk, mulattunk úgy, hogy még a szomszédba is áthallatszott.

1945. I. 4. Csütörtök

Ma reggel már a rendes körülményekhez megfelelően kelünk fel. Mindjárt a reggeli után elmentem a kerékpár után. Ahogy hazahoztam, mindjárt ki is mentünk, és egész délelőtt kerékpároztunk. Délben a többiek legnagyobb örömeire otthon az udvaron egy jó nagyot zuhantam, közben eltörött a pedáltengely. Erre ismét elvittem a géplakatoshoz, akit rávettünk a javításra, és nyomban meg is csinálta. Azután ismét kimentem, és sokáig élveztem a biciklizés örömét. Este több nagy-károlyi bajtárs érkezett.

1945. I. 5. Péntek

Reggel, ahogy felvettünk minden ételmezt, elmentünk, hogy megvegyük a már al-kuban levő két darab kövér rucát. Ezzel hamar végeztünk, és egy kis tekergés után, mindjárt gyülekező volt a nagy iskolában. Itten az új parancsnokunk, Karácsonyi Ferenc hadnagy úr felvilágosítást adott az elkövetkező utazásunkról. Ezek után már nem volt titok, hogy Németországba fogunk menni, de megnyugtat, hogy a parancsnokaink a lehető legjobban gondoskodtak, és ígérik, hogy gondoskodni fognak mindenről. Ebéd után kikaptuk a zsoldot, közben Lacival lemértük a rucát. Este Könnyűvel elmentünk egy házhoz, ahol valami ruhaneműt adtam el élelemért.

1945. I. 6. Szombat

Ma reggel már 4 órakor felriasztottak, mert a budapesti első és második kiegészítő parancsnokságot kellett felpakolni. Már korán reggel hozták a kocsonyát, közben megsült az egyik rucának a mája, s így megettük a rendes feketekávé, az apróságot, a kocsonyát és még egy kis szalonnát is. Ezek után még kimentem egy kicsit kerékpározni. Délután is kimentem, de szerencsétlenségemre a hátsó kerék kilyukadt. Erre már harmadszor megyek a géplakatoshoz. Estére igen sok levante érkezett a községbe. Takarodó előtt még igen jó komédiát csináltunk, és még sokat vicceltünk a nagy-károlyi bajtársakkal.

1945. I. 7. Vasárnap

Egy kis dulakodás után nagy nehezen felöltözünk, és azonnal elmentünk a kenyérért és a kávéért. Ahogy hazajöttünk, szépen megtisztálgodtunk, persze előbb elmentünk nyiratkozni. Azután egész délelőtt lógtunk. Ebéd után nekünk is kellett menni a határba, lóherét hoztunk a lovaknak. Vacsorára nem is mentünk, hiszen itt van a sült ruca, és ebből úgy élünk, mint egy bukott báró. Estére a szomszéd házba vagyunk meghívva. A Könnyűék még vonakodnak, azért mégis ráveszik magukat. Ahogy megérkeztünk, egy egész jó kis társaság volt együtt, a többi már magától

megy, kártyázunk, játszunk vagy másképpen szórakozunk. Még Pistiben is felébredt a férfitermészet, különösen ahogy kijöttünk a sötétbe.

1945. I. 8. Hétfő

Ma délelőtt már csak lógunk vagy csomagolunk. Már különös, hogy itt kell hagyni ezt a kis falut. Annyira hozzánőttünk majdnem három hónapig, hogy már fáj, hogy itt kell hagyni. Délután már elhatároztuk, hogy az egész délutánt búcsúzásra fordítjuk. El is mentünk a Boros lányokhoz, a Hordósékhoz, majd pedig a vacsora után a Lajos bácsihoz mentünk el. Este a háznál vagyunk, ahol cserébe emlékképeket adtunk egymásnak, és az eljövendő utunkról beszélgettünk.

1945. I. 9. Kedd

Reggel, miután elbúcsúztunk a háztól, mindjárt gyülekezni kellett a főtéren, ahol a Hiszekegy, Székely Himnusz és a Himnusz eléneklése után a zászlós úr mondott a leventék nevében köszönetet, majd a falu katonai parancsnoka fogadta. Az egész község kinn van, és különösen a lányok igen megkönnyezték az induló leventéket. Már messze vagyunk, és még mindig integetnek. Úgy van, hogy Csornára megyünk, de közben a parancs megváltozott, és Csornán keresztül egy Acsalag nevű községbe értünk, amely bizony nem kevesebb, mint 36 km. Már este volt mire megérkeztünk, és a fiúk igen el vannak fáradva. Én elég kényelmesen jöttem, mert egész úton kerékpáron ültem, s így sokkal előbb érkeztem be, mint a csapat. A körletben igen nehezen jutunk világosságához. Este még huszonkilencen le kellett adni a bakancsot.

1945. I. 10. Szerda

Ma egész nap pihenünk és eszünk, úgy vagyunk, mintha hazulról jöttünk volna. Mindenkinek van egy kis szalonnája, zsírja, kenyeré, s így egész nap csak eszünk. Délelőtt a legnagyobb meglepetésünkre találkozunk Bernát Pistával, akivel igen sokáig elbeszélgettünk. Őtőle igen sokat hallunk az otthoni dolgok felől. Igen jól esik, és látható, hogy ő is igen örül, hogy ismerősökkel beszélgethet. Este halljuk, hogy másnap reggel indulunk Csornára.

1945. I. 11. Csütörtök

Ma reggel korán kelünk, hogy idejében el tudjunk készülni az útra. Mire összecsomagoltunk már kész is volt a kávé. Ezt alig tudtuk meginni, máris kiabálnak, hogy „Mezítlások felpakolni!” Valami katonaszekéren megyünk egy páran. Mi éppen egy hadadi ember szekereére kerültünk, ahogy beszédbe elegyedünk vele, látható, hogy mindkettőnknek jólesik. Rendkívül rossz időben utazunk, a hó úgy vág, hogy az arcunk majd kihasad. A többi fiúk gyalog jönnek. Ahogy megérkezünk, egy üres zsidó templomban kapunk szállást. A kis nyári papucsban igen fázik a lábam, de hiába, ez a katonasors, még csak ki sem lehet panaszkodni senkinek. Ha a sámsoni fiúk nem lennének, nem is tudom, mi lenne.

1945. I. 12. Péntek

Egész nap csak fekszünk az ágyunkon, és a hazaiakról beszélgetünk. Előveszszük a fényképeket, és szomorú arccal nézzük az ismerős arcokat. Bizony nem

maradnak el a megjegyzések egy-egy jó emléket mutató felvételtől. Délután egy százados felhívta a figyelmünket a robbantós alakulat jelentkezéséhez. Erre többen, a hazai vágytól fűtve, ajánlkoznak. Még mi is komolyan gondolkozunk felőle, különösen Zsigó Feri és Varga beszélnek, hogy milyen jó lenne. Bernát fájó szívvel emlegeti az éjszakai kellemes álmait. Takarodó után fájó szívvel emlegetjük az otthoni kellemes estétet.

1945. I. 13. Szombat

Az ébresztő 7 órakor volt, s nyomban ahogy felhúztuk a lábbelinket, kimentünk félig meztelenül a reggeli csuklóra. Ahogy ezt elvégeztük, hólabdával dobálózunk, és végül hóban kellett, hogy megmosakodjunk. Azután egész nap csak ültünk vagy feküdtünk az ágyainkon, közben vártuk a ruháinkat, amit már régen megígértek. Délután ismét kikaptuk a hús napi zsoldunkat, valami 42 pengőt. Igen rosszul vagyok, mivel csak nyári papucsom van, és nem tudok menni sehova, amíg a bakancsokat ki nem adják. Este több sámsoni cimboráimmal igen sokáig eldaloltunk a rendes hazai hangulatban. Addig a fiúk egy része kilógott a városba, a külvárosok esti életet figyelték.

1945. I. 14. Vasárnap

Ma reggel igen különös érzések között kelek fel, mivel igen furcsán álmodok a húgaim felől. Nem tudom, mi lehet velük, de érzem, hogy valami történt velük. Azután egész délelőtt csak henyéltünk. Semmi dolgunk nincs, csak lopjuk a napot. Délután a zászlós úr engedélyt adott, hogy elmehessünk a színházba, ahol a nyilaskeresztes tábori színészek egy kétórás előadásban igen érdekes dolgokkal szórakoztatták a közönséget. Olyan érdekes volt, hogy vacsora után újból vissza akartunk menni, ami tekintettel arra, hogy este már nem játszottak, nem sikerült, így az utcán sétáltunk igen sokáig.

1945. I. 15. Hétfő

Ébresztő után mindjárt megkaptuk a reggelinket, és vártuk a hadnagy urat, hogy megadja a parancsot az öltözésre. Délután csakugyan megérkeztek a ruhák több szekérrel, és nyomban megkezdték a ruhák kiosztását. Az első látásra meghűlt bennünk a vér a drága jó új ruhák láttára. Még szerencse, hogy bakancsot tudtam válogatni, így hát nem szakadt, de ezzel szemben a bal lábra való három-négy centivel hosszabb, mint a jobb, de azért megegyeznek valahogy. 4 órára ki kellett vonulni a főtérré az ezredes úr elé, hogy elbúcsúztasson bennünket. Könnyű az új ruhájában olyan egy „defelaret” vágott, hogy még a lányok is megkacagták. De nincs mit megszólalni, nem néz ki sokkal különbül a többi sem. Még este is sokáig nevetünk egymáson, a különös ruhánk örömeire.

1945. I. 16. Kedd

Reggel már korán felkeltünk, hogy idejében össze tudjunk csomagolni. Mivel a csomagjainkat a hátunkon kell vigyük, az este leadtuk a ruháinkat, amelyet talán el tudnak juttatni Egyedre, majd pedig Soborra. Délelőtt 9-kor indultunk. Az út rend-

kívül nehéz, mert az aszfaltút igen síkos. Azért hamar elértük Farád majd Szárföld községeket, majd tovább mentünk Babót felé. Már alig tudunk menni, úgy kifárasztott az út. Végre elértük Babót, ahol házaknál elszállásoltak, ahol igen jó emberekre találtunk.

1945. I. 17. Szerda

A hosszú út után igen jólesett a nyugalom, amelyet meg is kaptunk, mert igen kényelmesen aludhattunk. Nem tudom, a fáradság okozta-e, hogy olyan kellemes álmok között aludtam. Reggel, miután kikaptuk a kenyeret és a reggelinket, tovább indultunk. Még egy ideig elég jól megyünk, de végül már igen kifáradtunk, így én is kénytelen voltam a csomagot, majd végül magamat is feltenni. Az utunk alatt keresztül jöttünk Kapuváron, ahol több sobori ismerőssel találkozunk, majd Vitnyéd községnél jöttünk el. Már alig várjuk, hogy megérkezzünk Fertőszentmiklósrá, ahol meg fogunk hálni. Azért mégis csak úgy 3 óra felé érkeztünk meg, egy istállóban vagyunk elszállásolva. Vacsora után villanyvilág mellett inváziót indítunk a „vitorlások” ellen, amelyen igen sokat nevtünk.

1945. I. 18. Csütörtök

Reggel csak nagy nehezen vesszük rá magunkat, hogy felkeljünk, hiszen még fel sem öltözünk, és máris fájnak a reggeliért. A reggeli előtt leadtuk a puskát, majd utána megkaptuk a megígért cigarettát. Itt halljuk, hogy ma nem megyünk tovább. Ez igen megvígasztal. Azután elindultam, és eladtam a felesleges civil ruháimat, amelyért jórészt ételmezt kértem. Délután Bálinttal, a szakáccsal egy ismerős solti lánynál voltunk. Este elmentem, hogy egy kis tejet kérjek, amely idő alatt a többi cimboráim játszottak.

1945. I. 19. Péntek

Reggel, mint mindig, először kiadták a reggelinket, és csak azután indultunk el. Az utazás rendkívül nehéz, egyképpen az út és a hófűvás miatt, másképpen, hogy csomagjainkat a hátunkon kell cipelnünk. Komoly gyaloglás után elértük Sopronszécsény nevű községet. Majd hamar Nagycenkre értünk. Itt már mondják a szálláscsinálók, hogy egy sámsoni örvezető érdeklődik felőlünk. Nemsokára csakugyan feltűnik Bántó G. Jóska, akivel igen barátságos kézszerítást fogtunk. Őtőle sok mindent hallunk, többek között találkozott Kis A. J.-val és Jancsival, amikor visszaszöktek, és hogy Dobozi Sanyi meghalt, Kis M. Gyula pedig megsebesült. Különösen meghatók ezek a hírek. Valahogy úgy tetszik, mintha nem is lenne igaz, pedig ki tudja még, kikről jönnek hasonló hírek. Nagycenken házaknál szálltunk meg.

1945. I. 20. Szombat

Ma ugyanúgy, mint a tegnap, reggeli után indultunk tovább. Nemsokára kiértünk a műútra, és hamarosan elértük Kópháza községet, majd később Sopront. Itt már látszanak a bombasújtott házak. Miután egészen végigmentünk a városon, egy lak-tanyába értünk, ahol légiriadó miatt levonultunk az óvóhelyre. Mikor onnan előjöt-tünk, beszállásoltak a 18-as laktanyába, ahol szalmazsákokon jól aludtunk.

1945. I. 21. Vasárnap

Az éjszaka különösen jól aludtunk, annak ellenére, hogy a szobánkban nincs kályha. Az elfogyasztott reggeli után a szobánkban tartózkodunk, mert a városba ki-menni nem lehet. Azonban „semmi sem tart örökké”, mert nemsokára megszólaltak a szirénák, és az egész laktanya legénysége csak úgy özönlik ki a városból. Mi egy közeli erdőbe vonultunk, ahol egy meredek hegy megmászása után láthatóvá lett az egész város. Onnan lejöttünk, és kb. három órai légiriadó után visszajöttünk, ahol már várt az ebéd. Délután az őrseget kellett összeírnom, majd azokat óránként felvezetnem. Éppen ezért csak éjfél után 1 órakor tudtam lefeküdni, mert akkor adtam át a szolgálatot Gergelynek.

1945. I. 22. Hétfő

Ma már 6 órakor volt ébresztő, s így korán el tudtunk készülni mindennel. Dél előtt a szomszéd szobában levő zenekarból egy zenész bejött hozzánk, és igen szépen elhagedülgetett. Később annyira mentünk, hogy ki-ki egy tízpengős ellenében elhúzhatta a nótáját. Bizony nálam is megbánta egy húszas. Mintha csak odahaza bor mellett húznák, olyan jólesik egy-egy jó cigányzene. Még Könnyű is elhúzatta a nótáját, egyszóval a sámsoniak kitéttünk magunkért, csak Szabó Lacinak nem sikerült odaadni a tízesét. Este, vacsora után, Zsigó Feri modern nótákat énekelt, majd azután beszélgettünk, nótáztunk és fényképeket néztünk.

1945. I. 23. Kedd

Ébresztő 7 órakor, nyomban utána megmosdottunk, rendbe hoztuk a körletet, majd később megreggeliztünk. Ezek után a szakaszvezető úr a ruhák kicserélésére hívta fel a figyelmünket, amelyre én is kicseréltem a köpenyt, és kaptam egy zubbonyt. Ezeket nyomban fel is lendítettem magamra, szerencsére elég jól áll. Délután a hadnagy úr az egész századnak kimenőt engedélyezett. Volt aztán öröm, az egész század kinn van a városban, csak sajnos már nem lehet vásárolni semmit, mert be vannak zárva a boltok. Erre mind a mozik felé vettük az utunkat, de itt sincsen velünk a szerencse, mert a jegyek már kifogytak. Ezek után még sokáig csavargunk a városban, majd később bejöttünk.

1945. I. 24. Szerda

6 órakor ébresztő, majd később megettük a feketekávékat, amely nem is olyan édes. Dél előtt a ruhákat pucoljuk, vagy igazítjuk. Ebéd után a hadnagy úr elbúcsúztatta a tőlünk elmaradt fiúkat. Szegény Könnyű olyan bús volt, hogy le kell maradjon, de hiába, itt már csak a 24, 25 és 26-beliek maradhatnak. Ezek után nyomban összecsomagoltak, és Becker szaki vezetésével elbúcsúztak a századtól. Valahogy úgy különösnek tűnik fel, hogy nap-nap után kevesebben kell, hogy legyünk. Hiába! Katonasors... Magyar sors...

1945. I. 25. Csütörtök

Mivel már laktanyában vagyunk, muszáj, hogy alkalmazkodjunk a laktanya életéhez. Éppen ezért az egész század munkában van: vagy a ruháit pucolja, vagy ba-

kancsot javított, vagy mos, hogy a további utazásunk ideje alatt ne kelljen bajlódni vele. Délelőtt a hadnagy úr parancsára szappant kaptunk. Majd később a bakancsomra verettem egy pár patkót. Délután nagyrészt csak ültünk és beszélgettünk. Újból és újból az otthoni viszonyok adódnak elő. Bizony nem maradnak ki a helyen eltöltött kellemes napoknak a visszaidézései sem. Hát még a többi számtalan emlék. Úgy belejövünk, hogy csak valami közbejött parancs ébreszt fel belőle. Este a munkásszázadnál órára vadásztam, de eredménytelenül. Takarodó 9 órakor.

1945. I. 26. Péntek

Ébresztő 6 órakor, utána mosdás és szobarend. Miután megreggeliztünk, a zászlós úr elrendelte, hogy foglalkozást fog tartani, amely nemsokára meg is kezdődött, és 11 óráig tartott. Ebéd után csak pihentünk a körletünkben, közben kimostam egy gatyát és egy törülközőt. Azután tovább pihentünk és beszélgettünk. Már mindjárt egy hete, hogy itt vagyunk, de még nem csináltak velünk semmit. Este különösen sokat beszélgettünk.

1945. I. 27. Szombat

A mai nap éppen úgy kezdődik, mint a többi. Már egészen unalmas ez az állandó heverés. Délelőtt ismét felszólították az egész zászlóaljat az önkéntes alakulatokba való jelentkezésre. Azonban nem sokan jelentkeztek, különösen mi, a sámsoniak nem nagyon kedveljük. Még Zsigó Feri, Juhász és Zoltán tanakodnak, hogy jó lenne, de végül ők is felmondanak. Ma reggel a legnagyobb meglepetésünkre a laktanya udvarán találkozunk Varró Andrással. Örömeinkben nem tudjuk, hogy hogyan rohanjunk hozzá, de sajnós még annyit sem tud mondani, mint a többiek. Ő is, mint mi, nagyon el van keseredve a hazai gondok miatt. Délután kimentünk fáért, közben, ahogy jöttünk hazafelé, egy vendéglőben megvacsoráztunk. Addig a többiek az állomáson voltak havat takarítani. Takarodó 9 órakor.

1945. I. 28. Vasárnap

Ébresztő 7 órakor, azután mosdás és szobarend. Reggeli után újból bejött hozzánk Varró András, akivel igen sokáig elbeszélgettünk. Különös, hogy akárhol vagyunk, akárhol járunk, mindig a kis falunkról esik a legtöbb szó. Ez már emberi természet, hogy minél messzebb vagyunk, annál többször jut eszünkbe az, ami után annyira vágyunk. Délután az egész század az úton voltunk havat hányni, szerencsére csak egy pár óráig dolgoztunk.

1945. I. 29. Hétfő

Ma reggel olyan hideg reggelre virradtunk, amelyet még soha nem értünk, s hogy még hidegebb legyen, irtó sivítással fúj a szél. Mindjárt, ahogy megettük a reggelinket, szaladnak be, hogy húsz ember azonnal menjen egy hófúvásba belemaradt szekér és katona kimentésére. Akik ott voltak, a legborzalmasabbakat mondják, például hogy nem lehet megállni az úton, hogy befagyott az emberek szeme a nagy szél és hideg miatt. Az ebédet is bent a folyosón adták ki. A szobában is felöltözve járunk. Délután mi fát vágunk a konyhán, addig a többiek kimentek dolgozni,

ahonnan hamarosan vissza is jöttek. Ezzel szemben vacsora után vonultunk ki, ahol egy órai munka után, bevonultunk. Ma este a hadnagy úr egy kályhát hozatott. Szerencsére éppen mellé kerültünk Szabóval, csak az a baj, hogy nem melegít.

1945. I. 30. Kedd

Még mindig tart az ítéletidő, azonban mintha egy kicsit szűnt volna. Reggeli után a szakaszvezető úr a téli ruhák felvételezését írta össze, utána pedig a hadnagy úr tartott kihallgatást. Délután az egész század kivonult az állomásra havat lapátolni, és itt volt alkalmunk valamennyi kőszemet szerezni, amelyből este olyan tüzet raktunk, hogy vörös lett a kályha. Most már nem kell a pokróc alatt összehúzódva aludni. Így a jó melegen még beszélgetni is jobban lehet, különösképpen az otthoniakról.

1945. I. 31. Szerda

Ma reggel ébresztő és reggeli után, a hadnagy úr parancsa szerint az összes körletekből ki kell hordani a szalmát, és azt a laktanya udvarán el kell égetni. Azután a szobát separtuk tisztára, hogy felsúrolhassuk. Ebbe aztán beleszólt a sziréna is, amely velőtrázó ordítással elkezdett bőgni mellettünk. Erre mi kiszaladtunk, és rövid három órás légiriadó után, félig megfagyva jöttünk be. Ezek után ásóra, lapátra, és kivonulás az állomásra havat pucolni. Itt is abban jártunk, hogy honnan tudnánk szemet szerezni, amely szerencsére elég szépen sikerült. Este a jó meleg kályhánál sokáig elbeszélgettünk, persze, hogy a legjobb ételeinkről volt szó.

1945. II. 1. Csütörtök

Ma reggel nagy meredezés között öltözködünk fel, mert az éjszaka csak padlón aludtunk, és ennél fogva egy kicsit kemény volt az ágyunk. Ma már nem kell kimenni munkára sem, mert minden harmadnap pihenő van. Azonban a sziréna nem hagy pihenni. Még javában osztják az ebédet, és máris felsivalkodik. Mi is nem rágtuk, csak nyeltük, hogy ne maradjon meg. A légiriadó alatt elmentünk egy közeli községbe, Bánfalvára, ahol egy katonától vettem egy zsebórát 280 pengő értékben. Ahogy hazajöttünk, azonnal átvettem az őrség felvezetését. Este korán lefeküdtem, mert éjfél után ismét fenn kell lennem.

1945. II. 2. Péntek

Ma már éjfél után 1 órakor keltem fel, mert az őrséget kellett minden órában felkelteni. Egy kicsit hosszú az éjszaka, azért a jó meleg kályha mellett valahogy csak eltelik. Továbbá egész nap benn vagyunk a laktanyában. Úgy élünk itten, mint akinek semmi gondja nincs, pedig milyen gond, hogy már nincs semmi tartalék ennivalónk, és teljesen a konyhára vagyunk szorulva, ahol hasonlóképpen nincs egyéb paszulynál és borsónál. Minden gondolatunk a kenyérszerzés, amely Varga közbenjárására sikerül is, de csak cigarettáért. A pénznek semmi értéke sincs, hiszen egy kiló kenyérért 30 pengőt adnánk, és mégsem lehet kapni. Ma szerencsére nem kell menni dolgozni, mert az egész városban razzia van.

1945. II. 3. Szombat

Ébresztő 6 órakor, azután mosdás, körlet-rendbehozatal. Továbbá egész délelőtt fogdostuk a bogarakat, vagy egyéb haszontalan munkával foglalkoztunk. Ebéd: paszulyleves. Már egészen ráuntunk, hiszen már több mint egy hete a reggelin kívül egyebet sem ettünk. Sokan már arról panaszkodnak, hogy nem bírja a gyomruk, ami nem is csuda, mert ami sok, az sok. Délután kimentünk az állomásra havat lapátolni. Ahogy hazajöttünk, már várt a paszuly, amelyet különböző megjegyzések vagy káromkodások között ettünk meg.

1945. II. 4. Vasárnap

Ma reggel kivételesen fél 6-kor volt ébresztő, mert valami szemlét várnak, és el kell készülni idejében. Nyomban ébresztő után egy jó mosdást csináltam, majd utána tisztába öltöztem, abban a reményben, hogy egy pár nap talán nyugodtabban tudok lenni. Később krumplit pucoltunk. Már valósággal várjuk az ebédet, mert végre már ehetünk krumplilevest is. De ezt sem ehattuk meg nyugodtan, mert osztás alatt felbőgött a sziréna, és ész nélkül kellett enni, hogy idejében elmene-küljünk. Ezek után egész délután csak csavartunk az udvarban, vagy a körletben egyéb dolgokkal szórakoztunk.

1945. II. 5. Hétfő

Ébresztő 6 órakor, azután mosdás és körlet-rendbehozatal. Reggeli köményleves. Utána, mint mindig mióta itt vagyunk, csak ülünk bent a körletben, s mindenki saját belátása szerint szórakozik. Már egészen unalmas és egyhangú az élet. Később bejött a hadnagy úr, és újra felszólította a fiúkat az önkéntes jelentkezésre. Ebéd krumplileves véres hurkával. Kenyeret persze még nem kaptunk, pedig elfogyna akár egy zsákkal is. Délután a század kivonult munkára. Mi egy páran nem vonultunk ki, mert szolgálatban vagyunk. Este azon tanakodunk, hogy jelentkezünk-e valamelyik önkéntes alakulatba, vagy sem.

1945. II. 6. Kedd

Ébresztő és reggeli után az egész század kivonult munkára. Mi újra itthon maradtunk egy páran, mert még nem járt le a szolgálat. Ebéd paszulyleves. Utána az egész sámsoni csapat egy életbevágó döntés előtt áll, hogy jelentkezzen-e a Hungarista Légióba, vagy ne. Végül is rávettük magunkat, hogy ha már mind jelentkeznek, hát mi sem maradunk itt. Ezen még igen sokáig élénken vitatkozunk. Különösen a sok babot untuk már meg. Vacsora bableves.

1945. II. 7. Szerda

Ébresztő 6 órakor. Reggeli feketekávé, mindjárt utána sorakozó és kivonulás a város utcáira jeget vágni és takarítani. Közben légiriadó lett, és ki kellett szaladnunk a bécsi dombokra, ahol megvártuk, amíg a gépek elvonultak. Mikorra hazajöttünk, már 4 óra volt, akkor kaptuk meg a paszulyunkat, amit később még meg is dupláztak, mert estére is azt adtak. Az egész emeleten zárlat van.

1945. II. 8. Csütörtök

Ébresztő és reggeli után azonnal kivonultunk egy község határába az erdőbe, ahol fákat kellett összehúzgálnunk. Ma is légiriadó volt. Már 2 óra volt, mikor hazafelé indultunk. Ahogy hazajöttünk, már kész volt a paszuly, amelyet este újra megduplázták. Szomorú dolog ez! Vajon mikor lesz már vége?

1945. II. 9. Péntek

Ébresztő fél 6-kor, majd utána gyorsan mosdás és reggeli. Ezek után gyorsan csomagolás, és indulás a fertőtlenítő vonathoz. Itt mindjárt beraktuk az összecsomagolt és levetett ruháinkat, majd a jó zuhany alatt, finom meleg vízzel, megfürödünk. A fürdés különösen jólesik. Hogyne esne jól, hiszen utoljára 1944. X. 15-én fürödünk. Ezek után átmentünk az öltözőbe, ahol megvártuk, amíg a ruháinkat visszahozták. Ahogy hazamentünk, már készen volt a paszuly. Délután a szobát súroltuk fel. Vacsora paszulyleves. Este egy másik helyiségben alszunk.

1945. II. 10. Szombat

Ma ugyancsak az erdőre megyünk fenyőfákat húzgálni. Még megjárna ez a munka, ha nem lennénk olyan éhesek, mert két, a hazajövetellel együtt három óráig, a kis fekete után, igen megéhezünk. Ebéd babgulyás szalámival. Délután valami képviselő volt itt, és előadást tartottak. Vacsora paszulyleves. Takarodó 9 órakor.

1945. II. 11. Vasárnap

Ma reggel is, annak ellenére, hogy vasárnap van, mégis ki kell vonulni fákat húzgálni. Mivel a munka még fokozódott, az egész század el van keseredve, ami nem is csuda, hisz 25 dkg kenyérral, egy kis köménylevessel nem nagyon bírják. Az ebéd szerencsére elég jó, mert csontleves után galuska is volt, amelyet farkasétvággal ettünk meg. Délután bakancskicserélés volt. Vacsora paszulyleves.

1945. II. 12. Hétfő

Ma reggel ugyanúgy, mint a többi reggeleken, kivonultunk az erdőbe fát kitermelni. Ha jól élnénk, élvezet volna a dolog, azonban 25 dkg kenyérral naponta, a reggeli feketekávéval, délután 3 óráig igen megéhezünk, így nemigen van kedvünk a nagy hegyeken mászkálni. Később riadó is lett, ami azonban nem nagyon izgat. Ebéd babgulyás. Délután a szakaszlajstromot csináltam meg. Vacsora valami paszulylevesféle, amely azonban még az éhes gyomor számára is szinte nem megehető.

1945. II. 13. Kedd

Ébresztő 6 órakor, utána mosdás reggeli és sorakozó újból az erdőre. Már mint szakaszparancsnok megyek az egész zilahi század élén. Az idő igen nehezen telik, nem tudjuk elfelejteni a sok-sok jót, amelyben odahaza voltunk, ha megállunk, mindjárt arról beszélünk. Ma is volt riadó. Ebéd csontleves és babgulyás. Délután a kihallgatáson egy bakancstalpalást kértem. Vacsora paszulyleves.

1945. II. 14. Szerda

Ma is, mint ez idáig sokszor, az erdőre vonultunk ki, már nem csak húzgáljuk, hanem vágjuk is a szép fenyőfákat. A riadó ma sem maradt el. Ebéd krumpligulyás. Ma már félkomiszt kaptunk. Vacsora paszulyleves. Gergely este igen sok kenyeret szerzett, amelyből nekem is adott.

1945. II. 15. Csütörtök

Ma reggel már meg is kaptam a kihallgatáson kért talpat, és így itthon maradhatok, hogy felverjék. Bárhogya is bíráljuk a dolgot, itt benn a laktanyában még éhen is jobb, mint kinn az erdőn. Délben a szokás szerint légiriadó lett, amelyre mindjárt meg is érkeztek a gépek, és valahol, nem is olyan távol, bombákat dobtak le, majd amint az ablakokat nyitottam ki, egy bombasorozat tőlünk alig egy kilométerre esett. Ebéd krumpli és zöldséggulyás. Délután mindenki a maga saját ügyeit rendezi. Vacsora paszulyleves. Takarodó 9 órakor.

1945. II. 16. Péntek

Ma újra kivonultunk az erdőre. Már könnyebben megy a munka, mert csak vágni kell. Ma is volt riadó. Ebéd babgulyás. Azután a kihallgatáson átvettem a napos-tizedesi szolgálatot, amelyet egészen éjfélig 12 óráig kellett tartani.

1945. II. 17. Szombat

Ma újra nem kell, hogy kivonuljak a szolgálat miatt, amely azonban igen sok kötelességet ró az emberre. Bizony, mi tagadás, akárhányszor lekapják az embert a tíz körméről. Ennek ellenére joga is van, különösen a konyha körül forgolódtam sokat. Meg is ettem két adag csontleves és három adag mákos tésztát, amellyel mondhatom, hogy kitűnően jóllaktam, még az estélig paszuly sem kellett. Hiába, ami jó, az jó! Csak lenne sokszor és elegendő belőle.

1945. II. 18. Vasárnap

Annak ellenére, hogy vasárnap van, mégis jön a parancs, hogy ki kell vonuljunk, azonban csak egy pár száz métert mentünk, és egy külön parancsra visszajöttünk. Később a reformátusok elmentünk, hogy egy templomot keressünk a városban, ahol istentiszteletet hallgassunk, azonban ez sem sikerült. Ebéd csontleves és galuska pörkölttel. Mondhatjuk, hogy különös étvággyal láttunk hozzá. Délután több kimenőt engedélyeztek. Vacsora: véres hurka. Takarodó 9-kor.

1945. II. 19. Hétfő

Ébresztő 6 órakor, utána nyomban megettük a csoda jó rántott levest. Azután, mint szokás, hét órakor kivonultunk. A riadó ma sem maradt el. Ebéd: köleskása. Még ilyent nem ettünk, azonban elég jó. Nem bánjuk, akármi legyen, csak ne legyen naponta kétszer paszuly. Még a hangulat sem a múlt heti, mert van valami változatosság az enivalóban. Vacsora babgulyás. Utána, a hadnagy úr jóvoltából, a három írnok és én elmentünk a moziba, ahol megnéztük a *Kalotaszegi madonna* című filmet, amely az erdélyi szokásokat, természeti szépségeket tárta elénk.

1945. II. 20. Kedd

Ma is, mint mostanában minden nap, kivonultunk az erdőre fákat takarítani. A légiriadó már hetek óta minden nap tart. Ebéd krumpligulyás. Délután cigaretta- és dohánykiosztás volt. Vacsora bableves. Ezek után egész este a hazaiakról és otthoni állapotokról beszélgettünk, mondhatom elég szomorú hangulatban.

1945. II. 21. Szerda

Ébresztő után mindjárt megettük a rántott levest, majd kivonulás, de már nem az erdőre, hanem csoportonként más és más helyre. Mi tízen egy raktárban voltunk. Délben légiriadó volt, amely idő alatt a városra több bombát dobtak le. Bizony csak úgy regett az emelet. Ebéd: leves és mákos tészta. Délután újból a raktárban dolgoztunk. Este újból riadó lett, és újból bombázták a várost, engem újból az emeleten ért, és mondhatom, hogy nem a legnyugodtabb állapotban. Vacsora: zöldségleves.

1945. II. 22. Csütörtök

Ma ugyanoda megyünk munkára, ahol a tegnap voltunk. Munka közben eszembe jut, hogy ma tulajdonképpen születésnapom van, mégpedig a huszadik. Hej, odahaza másképpen ünnepeltem, illetve ünnepeltük meg! Itt jó a murekleves, vacsorára a paszuly is. A kürtőskalács, kifli vagy az ilyesmi csak valami jó emlékként tűnik fel előttünk.

1945. II. 23. Péntek

Ma reggel, amint a munkahelyünkre mentünk, a piacon vettünk egy-egy kilogramm almát, amelyet jóízűen elfogyasztottunk. A raktárban lőszert pakoltunk. Ebéd: csontleves és nudli. Délután ugyancsak ott dolgozunk, szerencsére már vagy két napja nem volt riadó. Vacsora zöldségleves.

1945. II. 24. Szombat

Ma már nem oda megyek munkára, mint az előző három nap, de azért ugyancsak raktárban dolgozunk. Itt annyival jobb, hogy közel van, és még nem is kell annyit dolgozni, mint a másik helyen. Ebéd: babgulyás. Délután ugyanott bőrt és talpakat mértünk és raktároztunk. Mennyi bőr és talp egy csomón, és csak egy bomba kell neki, és vége! Vacsora: zöldségleves.

1945. II. 25. Vasárnap

Ma reggel még úgy van, hogy dolgozni fogunk, azonban a raktáros őrmestertől elkérezkedtünk, hogy a templomba mehessünk. A többi csoportok még most is kivonulnak. Mi vagy kilenc, elmentünk a baptista imaházba, ahol a német istentisztelet után az egyik prédikátor külön velünk foglalkozott több mint egy órán át. Ebéd: csontleves és pörkölt krumplival. Délután kimaradást kaptunk, közben több kávéházban megvacsoráztunk. Megettünk összesen három teát és három vacsorát. Utána nagy gyorsan bevonultunk. Vacsora: véres hurka.

1945. II. 26. Héfő

Ma már 8 órakor újra a Frigyesben voltunk dolgozni, ahol lószerszámot és szekeket raktunk. Ebéd: paradicsomleves. Ebédszünet alatt a fiúk élénken tárgyalják a politikai eseteket, például Zsigó Feri két hétre építi fel az egész jövőjét, azonban az ellenzék igen nagy. Délután ugyanott dolgozunk, mint délelőtt. Vacsora: paszulyleves. Este olyan szél fúj, hogy majd eldönti a laktanyát.

1945. II. 27. Kedd

Ébresztő 6 órakor, utána mosdás, szobarend, reggeli és máris sorakozó a munkához. Ez már így van, mióta itt vagyunk. Ma délelőtt is a raktárban dolgozunk. Ebéd csontleves és krumplis laska. Délután elmentünk az evangélikus templomba, ahol istentiszteletet hallgattunk. A fiúk visszajöttek az eltávozásról. Különösen Borbély hozott furcsa híreket, szerinte még csak most kezdődik a tánc. Vacsora: krumpligulyás. Estére újra furcsa híreket hallunk.

1945. II. 28. Szerda

Ezen a napon nem vonulok ki, mivel varrni és mosni akarok. Délelőtt meg is varrtam az összes ruháimat, azonban mosni nem tudtam. Ebéd: krumpli és zöldség-gulyás. Délután ismét készültünk a fertőtlenítéshez. Vacsora paszulyleves. Este elmentünk fertőtleníteni, de a legnagyobb szerencsétlenségünkre, meggyulladtak a ruhák, amelynek nagy része el is égett, úgyhogy tizennyolcunk közül vagy tízen csaknem meztelenül jöttek haza. Szerencsére nekem nem sok károm lett. Éjfélkor jöttünk haza.

1945. III. 1. Csütörtök

Reggel még mindig egymást nevetjük a furcsa tüzeset után. Végre megérkezett az az átkozott riadó is, úgyhogy délután 2 óráig a pincében voltunk. Ebéd: krumpligulyás. Délután mostam. Vacsora: paradicsomleves galuskával. Takarodó 9-kor.

1945. III. 2. Péntek

Ma, ahogy megreggeliztünk, a csoportok elindultak a munkahelyükre, én pedig nekifogtam egy hátizsák csinálásának, mert a másik a fertőtlenítés áldozata lett. Később még elmentünk a 48-as laktanyába, hogy jegyzőkönyvet vegyünk fel a tűzvészről. Ahogy hazajöttünk, megkezdődött a riadó, amely most nem tartott olyan sokáig. Ebéd: csontleves és krumplis laska. Délután varrtam. Vacsora: borsóleves. Este megérkezett Laci az eltávozásról.

1945. III. 3. Szombat

A mai nap különösebb esemény nélkül telt el. Többen kivonultak a raktárakba dolgozni, mi sokan itthon maradtunk. Ebéd: paradicsomleves. Ma szerencsére csak kis riadó volt, így nem kellett szaladni. Délután ki-ki azt csinált, amit akart. Vacsora bableves.

1945. III. 4. Vasárnap

Ma reggel mind igyekeztünk, hogy rendesen álljunk az Úr asztalához, amelyet a magyargoroszlói volt lelkész terített számunkra. Az úrvacsoraosztás délelőtt 10 órakor meg is történt. Délben megszólaltak a szirénák, amelyre kiszaladtunk. Szerencsénkre, mert olyan légitámadást kapott a város, hogy alig lehet ráismerni. Többen közülünk élet-halál között voltak. Szerencsére azonban egy sem halt meg. Még a laktanyánkat is több bombatalálat érte. A mi szobánk valahogy mégis megmaradt. A vacsoráról, jobban mondva az ebédéről, szó sem lehet. Este a kibombázott cimboráinkkal együtt beszélgettünk.

1945. III. 5. Hétfő

Ma korán reggel az egész század együtt áll, hogy induljon a romok eltakarítására. Mi tizenhatalan a Hadapród Iskolában kell, hogy jelentkezzünk. Ahol megyünk, mindenütt csak a pusztulás és rom. Az utcákon nem lehet járni a romoktól és a bombatölcsektől. A Déli Pályaudvar felismerhetetlen, kiborult mozdonyok, égnek meredő sínvasak tanúskodnak a pusztulás szörnyiségéről. De nemkülönben néz ki a Hadapród Iskola környéke sem. Itt egy raktárban dolgoztunk. Ebéd: paradicsomleves. Délután nem kell kivonulnunk. Vacsora babgulyás. Takarodó 9 órakor.

1945. III. 6. Kedd

Ma reggel is a romok eltakarításához megyünk, ahol egy része a Győri Pályaudvaron, a másik része itthon az udvaron dolgozik. Még mindig vannak időzített bombák. Ebéd zöldségleves és krumpliszusza. Délután Hajnal vezérőrnagy úr, az ifjúság országos parancsnoka szemlét tartott felettünk, közben a magyar ifjúság helytállásáról beszélt.

1945. III. 7. Szerda

Ma már az egész század a Győri Pályaudvarra megy dolgozni, ahonnan én haza akartam kísérni a beteg Szabó Andrást, azonban amint a városon átjöttünk, a razzia elkapott, s mivelhogy nem volt igazolványunk, őrizetbe vittek, majd pedig este elkísértek a 48-as laktanyába, ahol egy hideg mosdóban aludtunk. Később a fiúk mondták, hogy az ebéd és a vacsora is paradicsomleves volt. Sajnos mi egész nap nem ettünk.

1945. III. 8. Csütörtök

Az egész éjszakai alvás egy fabatkát sem ért, mert csak ülni tudtunk, azt is szorosan. Bizony, ha odahaza ezt látnák, igen elkeserednének, hisz úgy kezelnek, mint foglyot. A hasunk is igen zakatol. Szerencsére azonban jött a hadnagy úr, és igazolta, hogy kicsodák és hova tartozunk. A fiúk a Déli Pályaudvaron voltak, csak elcsodálkoztak, amikor megláttak. Ahogy hazaérkeztünk, nekifogtunk az evésnek, csak úgy nyeltük a feketekávé. Ebéd zöldségleves és babfőzelék konzervával. Délután riadó volt, és ennél fogva nem kellett menni dolgozni. Vacsora krumpligulyás.

1945. III. 9. Péntek

Ma reggel beteget jelentek, s így nem kell kivonuljak, azonban el kellett menjünk a raktárba ruhákat vételezni. A többi fiúk a Déli Pályaudvaron dolgoznak. Ebéd: csontleves és mákos laska. Délután volt kétszer is riadó, így a délután ismét lógással telt el. Később, ahogy hazajöttem, egy lapot kaptam Bóbistól, amelyet a legnagyobb örömmel vettem át. Vacsora paszulyleves.

1945. III. 10. Szombat

Ma újra a Déli Pályaudvaron dolgozunk. Ebéd leves és babfőzelék konzervával. Délután elmentünk, hogy aláírassuk az elégett ruhákról a jegyzőkönyvet, addig a többiek ugyanott dolgoztak, mint délelőtt. Az állomáson egy 250 kg-os bombát vettek ki, amely nem robbant fel. Ezt sokáig elnézegettük. Vacsora krumplileves.

1945. III. 11. Vasárnap

Ma reggel, annak ellenére, hogy vasárnap van, mégis kivonulunk. Először a Győri Pályaudvarra mentünk, ahol leadtuk a német szerszámokat, utána pedig a Lovassági Laktanya előtt az úton levő bombatöltéseket töltöttük be. Reggel igen rossz idő volt, csak úgy csapkodta a havat a szél. Ebéd leves és pörkölt. Délután szabadidőnk van hagyva. Vacsora véres hurka, azonban a kályhán igen ízletes vacsorákat főztünk.

1945. III. 12. Hétfő

Nem tudom, minek, de minden nap más és más felé megyünk dolgozni. Már a villanyművek szolgálatában vagyunk. A feladatunk a bombák által elszakadt villanykábeleket megkeresni, és annak az útját megcsinálni. Ebéd krumpligulyás. Délután riadó volt. Vacsora bableves. Este a kis mécses mellett a mai helyzetről beszélgettünk.

1945. III. 13. Kedd

Ma újra a villanykábeleknél dolgoztunk. Szerencsére az ebéd előtt nem volt riadó, és így nyugodtan meg tudtuk enni a finom paradicsomlevest és a laskát. Bizony jó, hogy megettük, mert utána már mindjárt fújták is a riadót, és mióta a bombatámadás volt, mindenki menekül. Vacsora krumplileves, amely mellé még olyan krumplislaskát készítettem, amelyet már régen ettünk.

1945. III. 14. Szerda

Ébresztő fél 6 órakor. Gyorsan be kell fejezzünk minden dolgunkat, mert már 7 órakor a munkahelyen kell legyünk. Ma még mindig a villamos művek részére dolgozunk. 11 órakor riadó lett, amely elég sokáig tartott. Ebéd babgulyás. Délután csak egy félórát dolgoztunk. Vacsora pergeltleves tésztával.

1945. III. 15. Csütörtök

Ma reggel kivételesen sokáig aludtunk, mert ma nemzeti ünnep van. Éppen ezért reggelire jó édes kávé t kaptunk. Reggel 8 órakor elmentünk a református istentiszteletre. Itt a prédikáció alatt elgondolkozom, hogy vajon odahaza ünnepelnek-e

március 15-ét, vagy csakugyan igaz az a félhivatalos jelentés, amely szerint Erdély újra a románoké egészen a Tiszáig. Ha igaz, akkor aligha van ma ünnep, pedig milyen szép nap van. Az ebéd korán megvolt, mert tartani kell a riadótól, hiszen alig tudtuk lenyelni a paradicsomos galuskánkat és a pörköltöt, máris fűjták a riadót. Délután már nem dolgozunk. Vacsora pergeltleves, közben a “lacikonyhán” jó krumplit főztem.

1945. III. 16. Péntek

Ma már megint nem kell kivonulni, mert Szabóval a múltkori ügyért állomásparancsnoki kihallgatáson kellett megjelenni. Később a városban voltunk, ahol elért a riadó. Szerencsére fogtunk egy szekeret, amellyel kimentünk Bánfalván túl egy erdőbe. Ebéd: csontleves és krumplistészta. Délután munkaszünet. Vacsora paszulyleves.

1945. III. 17. Szombat

Ma jött a parancs, hogy vége az eddigi hányt-vetett életnek, és nemsokára megyünk a kiképzőtáborba. Ezért már a mai nappal megszűnt a munka is. Mi hárman és a hadnagy úr el kellett menjünk Rábapordányra, ahova meg kellett jelenjen az összes környéken levő leventékből századonként három fő és a századparancsnok. Itt Horváth altábornagy úr tartott szemlét, majd megkaptuk az ebédet és egy kis bort. Ebéd alatt a kivezényelt zenekar magyar nótákat játszott. Később az altábornagy úr hosszan beszélgetett a fiúkkal. Csak úgy áradt belőle a szeretet. Ahogy hazajöttünk, az ott szerzett hat tojásból finom vacsorát készítettem. Este még riadó is volt.

1945. III. 18. Vasárnap

Ma, miután elkészültünk, elmentünk a református istentiszteletre. Ebéd: leves és galuska pörkölttel. Ezek után a hadnagy úr tartott parancskihirdetést, amely idő alatt váratlanul megjelent négy orosz gép, és a menekülő katonaságot el kezdte géppuskázni. Bizony, mi is szaladtunk. Vacsora: paradicsomleves. Estére újra riadó lett, amely elől igen szaladtunk.

1945. III. 19. Hétfő

Reggel kivonultunk, ahol gyakoroltunk és játszódtunk. Közben jött a parancs, hogy azonnal induljunk a Győri Pályaudvarra. Azonban a riadó másképpen intézkedik. Erre futás az erdőbe. Ebéd paszuly. Délután munkán voltunk. Vacsora pergeltésztaleves.

1945. III. 20. Kedd

Ma már újra a Győri Pályaudvaron dolgozunk. Szerencsére nem volt korán riadó, így nyugodtan ehetjük meg a finom paradicsomlevest és a zsíros laskát, amelyen a piszkos csajkákkal sokan megjárták. Később fűjt a sziréna. Már egészen kellemes a riadó, nem mint télen. A tavasz már kezd kibontakozni, már nyílik a hóvirág. Délután már nem megyünk ki munkára a riadó miatt. Vacsora: paszulyleves.

1945. III. 21. Szerda

Ismét a Győri Pályaudvaron dolgozunk, ahol bombatölcséreket kell betölteni. Hazafelé jövet még az útban elkapott a riadó, így futásban tudtuk csak a csomagjainkat kivinni. Ebéd: krumpligulyás. Utána ismét ki kellett szaladni, azonban nem sokáig tartott. Még ezek után kimentünk dolgozni, azonban már nem sokat tudtunk dolgozni. Vacsora pergeltleves. Takarodó 9 órakor.

1945. III. 22. Csütörtök

Ma már erősítési munkálatokra kell kimenni, amely azonban elég jól sikerült, mert nem kaptunk munkát. Már ebéd előtt volt kétszer riadó. Ebéd: paradicsomleves galuskával. Délután átvettem a naposi szolgálatot. A század újból kivonult, azonban egy új parancs szerint el kellett menni egy raktárba cukrot kipakolni. Ez tartott este 10 óráig. Délután ismét háromszor volt riadó. Vacsora pergeltleves. Takarodó 11 órakor.

1945. III. 23. Péntek

Ma a ruhák felvételezése mellett újból ki kell vonuljunk, és pedig harminc fő a tegnapi helyre, harminc fő pedig a villamos művekhez. Azonban, mint ez idáig legtöbbször, a riadó most is megzavarta a munkát. Szerencse, hogy jó idő van, úgyhogy elég jóízűen el tudunk aludni a szép fenyves erdőben. Ebéd babfőzelék kolbásszal. Délután már nem kell kivonulni. Este volt egy kis istentisztelet-féle. Vacsora krumplislaska.

1945. III. 24. Szombat

Ma már rendes laktanya-élet szerint ébresztő után csukló van, majd mosdás, szobarend, utána reggeli. Ezek után a vételezett ruhák kiosztása következett. Ebéd krumpligulyás. Délután ugyancsak az ócska ruhaanyagokkal bajlódunk. Vacsora pergeltleves. Takarodó előtt mindenki tisztálkodik, mert úgy hallik, hogy holnap sorozás lesz. Takarodó 9 órakor.

1945. III. 25. Vasárnap

Ébresztő és a reggeli után felöltözve vártuk a parancsnokság által elrendelt próbariadót, amelyet azonban a templomból való kijövetelünkkor, az igazi riadó vett át, amely ki is tartott vagy négy óra hosszat. Ebéd paradicsomleves és pörkölt kolbásszal. Délután már csak szomorúan emlegetjük az otthoni virágvasárnapok szépségeit, és hogy milyen jó lenne most is odahaza, hiszen olyan szép a tavasz. Vacsora pergeltleves. Takarodó 9 órakor.

1945. III. 26. Hétfő

Ébresztő 6 órakor, mindjárt a csukló és a reggeli után felkészültünk a várható sorozásra. Közben elmentünk egy páran az orvoshoz, amely két napig ágyban hagyott engem. Azonban nem úgy van, ahogy elgondoljuk, mert a riadó, amely 10 órától délután 4 óráig tartott, teljesen megváltoztatta az egész napi foglalkozást. Ebéd krumpligulyás. Utána szabadfoglalkozás. Vacsora paszuly. Este beszedtem az orvosságot, aztán szép csendesen elaludtam.

1945. III. 27. Kedd

Ébresztő és további csukló és reggeli után, készen álltunk, hogy bármelyik percben indulhassunk a 48-as laktanyába, ahol sorozás lesz. Előzőleg azonban megebédeltünk, nehogy majd a várható riadó miatt ne tudjunk megebédelni. Az ebéd csontleves és paradicsomos laska volt. Amikor a sorozásról visszajöttünk, és már éppen a ruhákat akarták kiosztani, fújt a riadó. A riadó után megkaptuk az alsóruhákat. Vacsora bableves. Este az egész társaság élénken tárgyalja a közelgő eseményeket. Takarodó után újból riadó volt.

1945. III. 28. Szerda

Az egész laktanya olyan, mint egy felbolygatott méhkas, egyik ezt a hírt hallotta, a másik amaszt, és kisebb-nagyobb csoportokban élénk tárgyalás vagy beszélgetés folyik. Mindenki aggódva a másiktól várja a vigasztalást. Ebéd: paradicsomleves és babfőzelék hurkával. Különben egész nap csak jövünk-megyünk, beszélgetünk és semmit sem dolgozunk. Vacsora után a várost irtó nagy sztálingyertyázás közben megbombázták az orosz gépek.

1945. III. 29. Csütörtök

Az esti bombázás után még egyszer bombázták a várost, mire álmainkból felriadva kiszaladtunk, úgyhogy egész éjszaka kinn aludtunk. Délelőtt különösebb baj nem volt. Ebéd krumplogulyás. Délután újra megbombázták a várost, szerencsére mi már akkor kinn voltunk a hegyben. Később bementünk, hogy kiösszuk a konzerveket és a felvett anyagokat, azonban ezt is bombázások között tudtuk csak megcsinálni. Később kimentünk, hogy szállást keressünk éjszakára, amelyet a légvédelmi tüzérek bunkerjében kaptunk meg.

1945. III. 30. Péntek (Nagypéntek)

A front közelsége miatt a város annyira veszélyben van, hogy már be sem megyünk a városba, hanem Bánfálván van a gyülekező, innen lesz az indulás is. A városban teljes a fejetlenség. Mindenki hordja a legjobbakat. Az ételmezési raktárakból annyit hoz mindenki, amennyit akar. Miközülünk is sokan vannak oda, hoztak is annyi cukrot, cukorkát, cigarettát, kekszet, borotvapengét és sok mindent, ami eddig nem volt. Annyi a jobbnál jobb cukorka, hogy az már nem közönséges. Később elindultunk, és egy erdőben álltunk meg. Vacsorára finom paradicsomos levest ettünk.

1945. III. 31. Szombat

Még a tegnap este halljuk, hogy be vagyunk kerítve. Ezért már nem is megyünk tovább, hanem visszajöttünk, és egy völgyben szállunk meg. Egész nap várjuk az oroszokat, közben élénken tárgyaljuk az elkövetkező eseményeket. Több légi harc volt. Újból kaptunk kekszet és cigarettát. Estére finom rizskásával kevert paradicsomfőzeléket ettünk.

1945. IV. 1. Vasárnap (Húsvét)

Reggelre igen megfázva ébredünk. Mindenki kíváncsi, hogy mi történt az éjjel, hisz még ágyúszó sem igen hallatszott. Rövidesen megjött rá a válasz. A város

elesett, és már el is vonultak a legelső orosz tankok a községben. Később felszerelődöttünk, és elindultunk, hogy jelentkezzünk valamely parancsnokságnál. A városon keresztül már rengeteg orosz tankkal és gépkocsival találkozunk. Úgy halljuk, hogy Kapuváron kell jelentkezni. Estére már Nagycenken vagyunk, azonban csak Fertőszentmiklóson szálltunk meg.

1945. IV. 2. Hétfő

Reggel korán indulunk, hogy idejében Kapuváron lehessünk. Az úton mindenütt jól felszerelt orosz katonasággal találkozunk. Eleinte a propaganda által terjesztett beszédekre félünk egy kicsit, de végül belátjuk, hogy nincs minek, hisz még csak meg sem állítanak. Kapuváron sem csináltak velünk semmit, így Csornán keresztül Dőr községben szálltunk meg, ahol a lakosságtól igen sok és jó élelmet tudtunk szerezni.

1945. IV. 3. Kedd

Reggel tovább indultunk Győr felé, azonban itt megbomlott a rend, mert már egy része még a tegnap lemaradt, most pedig egy része Sobor felé vette az irányt. Már sámsoniak is csak heten vagyunk. Estére már Győrnél vagyunk, ahol azonban megállítottak, és hosszas jövés-menés után egy utca szélén telepedtünk le, ahol mondhatni nem a legkellemesebben aludtunk.

1945. IV. 4. Szerda

Hosszas készülődés után elvittek egy laktanyába, ahol be is osztottak századokra. Úgy halljuk, hogy hazamegyünk, ezért mindenki türelmetlenül várja, hogy mi lesz már velünk. Délután, a legnagyobb meglepetésünkre találkozunk a Babóton lemaradt négy sámsoni csavargóval, Vargáékkal. Rengeteg ember gyűlt itt össze, becslések szerint vagy 15 000. Úgy hallik, hogy századonként fogunk innen tovább indulni, de hogy mikor, az még bizonytalan. Este élénken tárgyaljuk a várható eseményeket.

1945. IV. 5. Csütörtök

Reggel különös hírekre ébredünk: egyik ezt mondja, a másik am azt, egyszóval mindenki várja, hogy mikor és milyen körülmények között indulhatnánk. A laktanya egész udvarán élénken folyik a rendezés. Igen sokan vagyunk a szobában, úgyhogy alig tudunk mozogni. Még ebédet is főznek, azonban mi még nem kapunk. Mindenkinek meg kell nyíratkozni, és lehetőleg rendbe kell szedni magát.

1945. IV. 6. Péntek

Még mindig itt vagyunk, pedig már messze szeretnénk lenni. Már-már kezd unalmassá lenni az egész dolog. Nem tudjuk elképzelni, hogy mit akarnak velünk. Azonban már kapunk kenyeret és egy ebédet. El-elmegyünk Vargáékhoz is, hogy elbeszélgessünk ezen a mostani helyzetünkön.

1945. IV. 7. Szombat

Már mindjárt, hogy felkeltünk, azzal ijesztenek, hogy reggelit fognak adni, amit nemsokára tényleg meg is kaptunk. Később megkaptuk a kenyeret is, majd pedig

Vargáékat kerestük fel. Délben jött a parancs, hogy teljes felszereléssel sorakozó. Már gondoljuk, hogy elmegyünk, azonban csak egy új beosztás lett az egészből, úgyhogy az eddigi 147-es századból 32-es lett. Utána megkaptuk az ebédet, majd egy másik szobában helyezkedtünk el. Persze Vargáékat elvesztettük, úgyhogy nem is tudjuk, mi lehet velük.

1945. IV. 8. Vasárnap

Még mindig azt az egyhangú életet éljük, amelyet még szerdán megkezdtünk, csak már az a baj, hogy fogyni kezd a Dórból hozott ennivalónk. Igaz ugyan, hogy kapunk kenyeret és naponta kétszer valami ennivalót, de ettől még felférne valami hazai koszt is. Azonban ez is elviselhető, mert egész nap csak fekszünk, és itt már nem kell szaladni a riadó elől sem. Kérdés, hogy mikor megyünk haza.

1945. IV. 9. Hétfő

Reggeli után a századparancsnok úr azzal jött be, hogy lehet levelet írni. Írtam is mindjárt kettőt azzal a boldog reménnyel, hogy csak megkapják, és némileg megnyugosztalja az otthoniakat. Naponként különböző hírek jönnek, egyik szerint hazaengednek, mások szerint nem. Ma is kaptunk kétszer valami kis levét és kétszer kenyeret, amely kitett kb. 60 dkg-t. Este jó hangulatban fekszünk le. Egyedül az Istenben bízunk, talán megsegít.

1945. IV. 10. Kedd

Elég jól telik az idő, hiszen semmi dolgunk sincsen, egész nap csak alszunk, vagy az udvaron sétálunk. Igaz, hogy naponta csak kétszer kapunk enni, de azért ha egy kis kenyér van, megelégszünk vele. Délután elmentünk a fertőtlenítőbe, ahol azonban csak a ruháinkat rakták rendbe, fürdő nem volt. Közben találkoztunk Vargáékkel, már ők is fertőtlenítve vannak, azonban ők kinn alusznak az ég alatt, vagy maguk csinálnak téglából egy kis fészket, amelyben éjjel alusznak.

1945. IV. 11. Szerda

Reggel már besüt a nap az ablakon, mikor kezdünk felkelni. Később megkaptuk a kenyeret, cukrot és a reggelit, és ezek után ismét azt csináltunk, amit akartunk. Egész nap egymáshoz járunk, hol Vargáékhoz, hol pedig Füzesiékhez megyünk. Mert úgy van, hogy Vargáék Szabó Lacival és Zsigó Ferivel külön vannak, ugyanakkor Füzesi és Varró András valami sarmasági és mocsolyai emberrel együtt vannak. Ezekkel beszélgetünk majdnem egész nap. Takarodó szürkületkor.

1945. IV. 12. Csütörtök

A mai nap is majdnem ugyanazokkal a dolgokkal telik, mint a tegnapi. Megnéztük a Vargáék új szállását, őket minden nap más és más helyre helyezték. Most, hogy kijöttek a mézsgödörből, egy padláson kaptak helyet. Ma folyosós voltam, így kétszer kellett sürolni. Aztán vadásztunk vagy játszódtunk egész estig.

1945. IV. 13. Péntek

Általában az egész nap ugyanazzal a dologgal telik, mint a többi itt töltött napok. Reggel alig várjuk, hogy megkapjuk a kenyeret, cukrot és a reggelinket, hogy aztán kedvünk szerint azt csináljunk, amit akarunk. Étvágyunk az kitűnő van, ennélfogva az ebéd mellé még megennénk a vacsorát is, amiről azonban még eddig mindig megfélekedeztek, amelyen nem is nagyon csodálkozunk, hisz így is csoda, hogy ennyi embert ki tudnak elégíteni.

1945. IV. 14. Szombat

Naponként, sőt percenként más és más hírekkel jönnek az emberek. Mindenki élénken tárgyalja a különböző híreket, amelynek jó része a hazamenetelünkről szól. Már jöttek lapok is a táborba, így már tudunk egy keveset az új hazánkban történekekről. Ma délután jól megfürödtünk, amely igen jólesett. A bogarak ellen is nagy hajszát indítottunk.

1945. IV. 15. Vasárnap

Már kinn alszunk a folyosón, mert a szobában nem férünk. Reggel, miután megkaptuk a reggelinket, mindjárt kimentünk az udvarra, ahol Varró Andrásékkal sokáig elbeszélgettünk. Semmi dolgunk nincs. Aggódva várjuk az ebédet, hogy aztán letehessük a gondunkat az evésről. Délután a laktanya udvarán valami előadásféle volt, amelyen igen jókat nevtünk. Később Vargáéknál voltam látogatóban.

1945. IV. 16. Hétfő

Már korán reggel, a tegnapi különböző hírekkel kapcsolatban, bizonytalanul várjuk, hogy mi lesz velünk. De sajnos, amint már tapasztalhattuk is, annyi a kósza hír, hogy már nem is érdemes meghallgatni őket. Később megkaptuk a reggelit, majd pedig a kenyeret, kávé és a cukrot. Ilyen apróságok tartják bennünk a lelket. Ebéd után kimentünk és egy keveset lapátoltunk, ahonnan este nótaszóra kellett bevonulni. A kiosztásra kerülő egy-egy hagymát sokan só és kenyér nélkül ették meg. Hiába: „szükség törvényt ront”.

1945. IV. 17. Kedd

Ma már egészen lehangoltan kelünk fel, mert még mindig semmi kedvező hírt nem hallunk a hazamenetelünkről, és még hozzá csak a szegény hagymalevesünket kaptuk meg, mert kenyér csak délben lesz. Így üres hassal kimentünk napozni, ahol délig mindenki azt csinált, amit akart. Délben aztán megkaptunk mindent: kenyeret, hagymát, cukrot és kávé, persze hozzá a borsógulyást, erre egy kicsit rendbe szedjük a hasunkat. Délután ugyanott voltunk. Estére ismét különböző hírek vannak.

1945. IV. 18. Szerda

Korán reggel még a reggeli előtt elpuccoltuk az udvart, mire megkaptuk a reggelire hozott dolgokat. Azután újra a fertőtlenítőben voltunk. Egész nap rosszul érzem magam, még a hideg is rázott. Délután ismét különböző hírek vannak, amelyre már

nem is igen adunk semmit. Este a takarodó előtt megkaptuk a hagymát, amelyhez most egyáltalán nincs étvágyam.

1945. IV. 19. Csütörtök

Már több mint két hete vagyunk itt, és még csak nem is készülünk, hogy valahova elmenjünk, hanem itt a laktanya melletti részen, direkt arra a célra kiépített napozókba járunk, ahol játszunk, alszunk, vagy más egyéb dolgokkal szórakozunk. Már-már kezdi megszokni a hasunk a kétevéeses rendszert. Bizony, az első héten nagyon rosszul esett. Hányszor elemlegettük a hazai jó ételleket! Még ma is nagyon fáj a fejem, de már érzem, hogy nem tart sokáig. Délután a szél miatt bent maradtunk.

1945. IV. 20. Péntek

Mára már 60 dgr. kenyér van ígérve, amelyet azonban csak aztán kaptunk meg, miután bejöttünk a napozóból. Ez egy kicsit megnyugtat, mert még egy kis cukorral és egy kávéval, továbbá a reggelivel, ebéddel és a vacsorával járó egy fej hagymával valahogy csak kijövünk. Később elmentünk újból a fertőtlenítőbe, onnan pedig a fürdőhelyre, ahol jól megfürödtünk. Csak később halljuk, hogy ez azért van, mert várni lehet a legközelebbi indulásunkat. Erre estére megtették az intézkedéseket, s így boldog reménnyel feküdtünk le. Azt mondják, hogy holnap megyünk.

1945. IV. 21. Szombat

Reggel már sorakozunk is teljes felszereléssel és azzal a gondolattal, hogy már indulunk is. Azonban csak létszám-megállapítás volt, amely után felmentünk a szobába. Azonban a többi századoktól külön vagyunk kerítve, és minden percben várhatjuk az indulást. Este meg is jött a parancs, hogy reggel 7 órakor az egész század menetkészben álljon. Végre, csak hogy már elmehetünk ebből a laktanyából.

1945. IV. 22. Vasárnap

Reggel, csakugyan mindjárt, hogy felkeltünk, teljesen felszerelve lementünk az udvarra, ahol a reggeli után mindjárt el is indultunk Pest felé. Összesen ezren jövünk, vagyis tíz század. Utunkat gyalog tesszük meg egészen Pestig, mégpedig előreláthatólag kisforgalmú utakon. Első napon Ráténylap, Nagyigmánd és Bábolnapuszta községeket érintjük, ahol az utóbbiban 28 km út után megtelepedtünk. Itt már előre el volt készítve a vacsora és a szállás, ahol nem sok biztatás után igen jól kipihentük magunkat. Igaz, hogy ki sem lehet menni az épületből.

1945. IV. 23. Hétfő

Reggel nyomban megkaptuk a kenyeret, cukrot és a reggelit, és tovább indultunk. Itt már csaknem mezei utakon megyünk. Kócs község elhagyása után már kezd a lábunk megmeredni, úgyhogy egy-egy pihenő után alig tudunk megindulni. Ma már többet is kell menni, ennél fogva mire beértünk Környe községbe, már a negyvenedik km-t számoljuk. Itt is már főtt a vacsora. Az egész utunk alatt a háború pusztulásait és a szétlőtt falvakat bámuljuk.

1945. IV. 24. Kedd

Ma újra tovább nyírjuk a kilométereket, azonban most Bánhida és Felsőgalla bányavidékeken igen sok csodálnivalónk van. A két község elhagyása után érzük el Bicskét, ahol megszállunk. A lábunk úgy fáj, hogy szinte kibírhatatlan. Gyurka még jóslatokba is bocsátkozik, azonban a babgulyás és a jó szállás megvigasztal. Éjjél felé verekedés volt valami disznóság miatt.

1945. IV. 25. Szerda

Reggel már újból friss erővel indulunk útnak, már reméljük, hogy ma talán nem fogunk olyan sokat menni. Bia és Torbágy községeket elhagyva várva-várjuk, hogy mikor tűnik már fel Budaörs, ahol a szállásunk lesz. Végre oda is megérkeztünk, ahol a röptéren az egyik laktanyában szálltunk meg. Itt azonban nem volt készen sem a szállás, sem a vacsora, azonban a vacsorát kenyérrel és cukorral pótolták, csak az a baj, hogy cementen alszunk.

1945. IV. 26. Csütörtök

Reggel már mire felkeltünk, készen volt a burizsból készült jó sűrű főzelék, amelyből annyit kaptunk, amennyi kellett. Rövid út után már Budán vagyunk, ahol a szétlőtt városrészt csodáljuk. Azonban már megkezdődött a polgári élet, a belvárosban már az épen maradt üzletek nyitva vannak, a felrobbantott dunai hidakon már megy a forgalom. Különösen nagy az érdeklődés, a civilektől sok cigarettát, kenyeret vagy tésztákat kapunk. Délben megérkeztünk a Ferenc József Laktanyába, ahol új beosztás után vártuk, hogy bemehessünk a fertőtlenítőbe. Vacsora burizs főzelék.

1945. IV. 27. Péntek

Egész éjszakai készülődés után csak hajnalban került ránk a sor, és mire a fürdőssel és ruhák rendezésével készen voltunk, már ki volt virradva. Reggeli után a fekvőhelyet csináltuk meg, majd pedig az ismerősökkel beszélgettünk. Még aznap délután átmentünk a másik lovardába, ahol jól berendezkedtünk. Vacsorára teát hoztak, persze cukor nélkül.

1945. IV. 28. Szombat

Reggel miután megkaptuk a kenyeret és a reggelit, kimentünk az udvarba, ahol lefeküdtünk és beszélgettünk. Közben az udvar másik részében megláttuk Samuka Ferit, aki már régebben itt van a táborban. Őtőle tudjuk meg, hogy egy pár nappal ezelőtt még itt volt Bóbis is. Sajnos már elmentek, pedig de szerettem volna vele beszélni. Ebéd burizsfőzelék. Ez elég ízletes, csak baj, hogy nem adnak belőle eleget. Délután újból napozunk.

1945. IV. 29. Vasárnap

Ma már egészen más az idő, mint a tegnap, olyan hideg van, hogy benn a pokróc alatt fázunk. Az ebéd és a reggeli, amióta Pesten vagyunk, mindig egy és ugyanaz: burizs és burizs. Azért meg vagyunk vele elégedve, mert elég ízletes. Vacsorára

teát kapunk. Ma délután újból voltunk a fertőtlenítőben, ahol jól meg lehet fürödni. Ezt igen szeretjük, legalább nem kell állandóan vadászni, mint Sopronban kellett. Estére már a kenyér mellé cukrot is kaptunk.

1945. IV. 30. Hétfő

Általában véve az egész nap csak heverünk, illetve alszunk. El sem tudtam volna képzelni, hogy ennyit tudjunk aludni. Naponta különböző hírek vannak, amelyekre azonban már nemigen adunk semmit, hiszen már eleget hallottunk, és mégis itt vagyunk. A reggelink és az ebédünk burizs, a vacsoránk tea, mellé egy kanál cukor és 60 dgr. kenyér.

1945. V. 1. Kedd

Ma, mivel május elseje van, azaz munkás ünnep, az egész tábor egy nagy ünnepélyre készül, amelyre már előzőleg megcsinálták az emelvényt. Sajnos, mi nem mehettünk ki, mert el vagyunk kerítve, az összes Győrből jött századok. Azonban megígérték, hogy holnap nekünk is végigjártsszák az egészet. Később egy erkedi emberrel találkozunk, és őtöle halljuk, hogy Péli Sándor a hadikórházban volt Szentgothárdon, ahol állítólag Kis Károly is volt.

1945. V. 2. Szerda

Az ébresztő minden reggel igen korán van, hiszen alig virrad és már itt van a burizs, amelyért mindenki igyekszik felkelni. Délelőtt csakugyan megkezdődött az ünnepély, amelyen először a táborparancsnok úr tartott beszédet, amelyet tolmács útján értettünk meg. Lelkes éljenzés fogadta, amikor megígérte, hogy rövidesen hazamegyünk. Azután voltak még magyar nóták, vers, énekkar oroszul, szlovákul, majd viccek és táncok, még a kapitány úr is táncolt. Délután ismét aludtunk.

1945. V. 3. Csütörtök

Ahogy megkaptuk a reggelinket, nyomban lefeküdtünk, és aludtunk délig. Ebédosztás után találkoztam a mocsolyai Nagy Kálmánnal, akivel sokáig elbeszélgettem. Később a kenyér- és cukorosztást az egész banda lelkes éljenzéssel fogadta, hiszen az ennivaló az egyedüli, aminek örülni lehet.

1945. V. 4. Péntek

Ma újra az egész nap különösebb esemény nélkül telt el. Az idő hűvös, bár a nap süt. Kinn fekszünk az udvaron az összes sámsoniak, szám szerint heten, arról beszélgetünk, hogy mit ennénk meg legjobb étvággyal. Különös, hogy bármit elkezdünk, végül mindig az ennivalókon vitatkozunk a legtöbbet. A kosztunk nem sok, azonban ki lehet vele jönni, hiszen egész nap csak pihenünk vagy alszunk.

1945. V. 5. Szombat

A reggelink olyan korán van, hogy még utána egy jót alszunk virradatig. Azért szívesen felkelünk, hisz az ennivaló az, amiért mindent odaadnánk. Ahogy a nap feljön, kezdődik a mindennapi foglalkozás. Délelőtt alszunk, délután pihenünk.

Sokszor még bajunkra is restellünk elmenni. Csak akkor vagyunk fürgék, ha az ebéd vagy a kenyérosztás jön, ilyenkor aztán ha csak lehet, odafurakodunk a kondér köré, bármibe kerül is.

1945. V. 6. Vasárnap

Május első vasárnapja van, és ha rágondolunk, hogy milyen egy ilyen vasárnap odahaza, a szívünk csupa keserűség. Itt nem is igen tudjuk, mikor van ünnep vagy hétköznap, hisz talán ünnepen van a legtöbb dolgunk, például ma is voltunk a fertőtlenítőben, és ma volt a századunk munkára beosztva. Elfújhassuk, hogy *Szomorú vasárnap*.. Azért bízunk, hogy nemsokára talán vége lesz ennek is. A kosztunk még ma sem változott meg.

1945. V. 7. Hétfő

Reggeli még hajnali 3 órakor megvan, úgyhogy utána még egy jót lehet aludni. Később, minden reggel ébresztő után meg kell tartani a tetővizsgát. Szerencsére már magnak sem lehet látni egyet sem, legalább nyugodtan tudunk aludni, mert aludni aztán igen jól tudunk, hiszen egész nap egyebet sem csinálunk, mint eszünk és alszunk. A táborparancsnokság különösen nagy gondot fordít a tisztaságra. Estére nagy éljenzések között mondják, hogy vége a háborúnak.

1945. V. 8. Kedd

Reggel a századunkat újból beosztották munkára, mégpedig rajonként. Szerencsére csak egy órát kellett dolgozni. Ezek után nekifogtam és megtisztálkodtam, majd pedig kimostam a szennyes ruháimat, amely bizony elég nagy teher volt, de végül is elég jól sikerült. A vacsorakor mondják, hogy a tegnapi hír csak "kacsa" volt, méghozzá sületlen, illetve nem volt igaz.

1945. V. 9. Szerda

Hajnalban arra ébredünk, hogy mindenfelé nagy lövöldözések hallhatók, mindjárt ki is kellett menni a reggeliért, de a lövöldözés csak nem szünetel, csak úgy ropognak a puskák, géppisztolyok, gépágyúk, ágyúk, méghozzá nagyon sok rakétalövedék van köztük. Csak reggel halljuk, hogy az orosz rádió bejelentette a háború végét, és annak az örömeire vannak a lövöldözések. Délben jó kemény burizst kapunk, amely igen jólesett. Máskülönb az egész nap különösebb esemény nélkül telt el. Délután futballmeccs volt.

1945. V. 10. Csütörtök (Áldozócsütörtök)

A reggelink még mindig hajnali 3 órakor van. Később, amikor felkeltünk, szomorúan gondolunk erre a szép ünnepre, de közben mosolygunk azon, hogy milyen gondban vannak most otthon a konfirmálni készülő ifjak. Ezekon a dolgokon sokáig elbeszélgetünk a jó napra kifeküdve. Közben összeírták az utászokat és a vasútépítőket, amelyek állítólag el fognak menni. Az ebédünk ismét jó sűrű volt. Délután meccs volt Erdély/Felvidék és Pest között.

1945. V. 11. Péntek

Általában a napok kevés változással egyformán múlnak egymás után. Az egész tábor kinn fekszik a napon. Leterített pokrócokon meztelen testű emberek ezrei vannak végignyújtózkodva, pedig milyen szép az idő, és hogy lehetne odahaza dolgozni!... De hát bele kell nyugodni ebbe is, mert mást nem tehetünk, azonban reméljük, hogy most már végre csak fognak intézkedni felettünk. Máskülönb en a napi teendőnk minden nap egyforma.

1945. V. 12. Szombat

Reggelink a szokás szerint hajnali 3 órakor van, utána még alszunk, ébresztő 6 órakor, amely után nyomban megvan a tetűvizsga. Szerencsére mióta itt vagyunk, egyáltalán nem találunk, amely nem is csoda, hisz öt-hat naponta fürdünk, a ruhákat meg fertőtlenítik. Délután Nagy Kálmán mondja, hogy őket összeírták, és rövidesen el fognak menni haza, de csak azok, akik nem voltak katonai kiképzés alatt. Valahogy úgy érezzük, hogy nem sok idő van hátra.

1945. V. 13. Vasárnap

Ma reggel kivételesen nem burizst, hanem borsófőzeléket reggeliztünk. Aztán kezdődött a megszokott, egyhangú foglalkozás, alig várjuk, hogy lefeküdhessünk, hogy átaludjuk azt az időt, amely a reggeli és az ebéd között van. Bizony mi tagadás, eléggé megéhezünk ez idő alatt, mert hajnali 3-tól délután 3–4-ig egy falást sem eszünk. Már a délután sokkal hamarabb eltelik, mert már kb. 6 órakor kenyérsztás, majd később cukor és teával eltelik lassan az idő.

1945. V. 14. Hétfő

Ma már meghagytam a burizst reggelire, és csak a megszokott vizsga után ettem meg, így talán nem fogok úgy megéhezni az ebédosztásig. Délelőtt 9–11 óráig foglalkozás van, amelyen századonként egy csomóba leülve hallgatjuk a vicceket, amelyet egyik másik bajtársunk ad elő. Ezután újra jön az alvás. Ebédre jó kemény burizsfőzeléket kaptunk, amely két kanál cukorral különösen jóízű volt. Lassacskán úgy megszokjuk, hogy ha nem is száz százalékg, de megelégszünk, különösen, ha még egy kis dupla is jut. Estére az indulásban levő századokhoz ruhákat cseréltek le. Vacsora tea cukorral

1945. V. 15. Kedd

Ma reggel dupla burizzsal és kb. egy fél kg kenyérral mondhatom, hogy jóllaktam. A tegnap kenyéret vásároltam 20 pengőért egy adagot. Még alig egy pár napja 70 vagy 60 pengőért vettem három adagot, most már lehetne venni rajta hármat is, ugyanúgy vannak a dohány- és cigarettaárak is. Valahogy ezek egyforma áron esnek vagy emelkednek. A kenyér és a dohány az, amiért mindent lehet kapni. Máskülönb en az egész nap úgy telt el, mint az eddigi. Egész nap burizst ettünk.

1945. V. 16. Szerda

Reggel, amint megvolt a napi megszokott ceremónia, kimentünk a másik udvarba, ahol az ott levő vas és bádogroncsokból evőcsészéket csináltunk. Csatornacsövek-

ből olyan csészéket csinálunk, akár egy bádogos. Már jó meleg van, az udvaron levő uszodában már lehet fürödni. Reggeli és az ebéd burizsfőzelék. Estére jönnek az orvosok, és hármass osztályozást kaptunk, és már holnap indulni is kell valahova. Még este el kellett menni a fertőtlenítőbe.

1945. V. 17. Csütörtök

Korán reggel elbúcsúztunk a három pajtásunktól: Szilágyitól, Palitól és Gergelytől, mivel ők továbbra is kettesek maradtak, és már sorakoztunk is az indulásra. Délben indultunk, Pestszentlőrinc, Vecsés után Monor községben szálltunk meg kb. 35 km út után. Egész nap rendkívül meleg van, ezért a szomjúság igen nagy. Egyszer adtak vizet Vecsésen. Monorba késő este érkeztünk, ahol azt mondták, hogy lesz vacsora és víz, azonban erről is megfeledkeztek.

1945. V. 18. Péntek

Reggel megkaptuk a burizst, a cukrot és a kenyeret, vizet vehettünk fel, és tovább indultunk. Egész nap mentünk. Pilis község elhagyása után Albertiben vettünk fel vizet. Sok helyen gyönyörű akácós úton haladunk. Ceglédbercelen sok kenyeret dobáltak a sorba. Estére 38 km út után elértük Ceglédet, ahol egy laktanyában elszállásoltak. Vacsoráról szó sincsen, azonban inkább vizet innánk, mint akármit. A fáradtságtól elcsigázva rövidesen elaludtunk.

1945. V. 19. Szombat

Mikorra felkeltünk, már várt a borsóleves, amelyből mindenki annyit evett, amennyit akart. Itt mondják, hogy ez feljavító tábor, és naponta négyszer adnak enni. Később körletbeosztás, létszámmellenőrzés és motozás volt. Ebéd borsófőzelék. Délután kikaptuk a kenyeret, majd utána a fertőtlenítőben megfürödtünk, ahonnan mire kijöttünk, már osztották is a jó édes kávé. Vacsora borsó, amelyből már annyit ettünk, hogy nem is esik jól.

1945. V. 20. Vasárnap (Pünkösöd)

Ébresztő után nyomban megkaptuk a borsólevest, utána pedig a körletet kellett felsúrolni. Azonban itt már nincs annyi szabadidőnk, mint Pesten. Állandóan hol ide, hol oda kell menni, úgyhogy alig tudunk egy kicsit pihenni. Ebéd: borsóleves. Délután 6 órakor édes kávé kaptunk, vacsorára újra borsót. A sok borsó között alig gondolunk a finom pünkösdi diós kalácsra, pedig ha visszagondolunk, mennyire másképpen töltöttük valaha ezt a szép ünnepet.

1945. V. 21. Hétfő

Az egész nap ugyanazzal az örökös sorakozóval és járáskelessel telt el, mint az előbbi. Délután azonban a felvidékieknek és az erdélyieknek külön kellett állni. Már gondoltuk, hogy valami lesz velünk, azonban később "Oszolj!" lett, és semmit sem csináltak velünk. A koszt teljesen a tegnapi. Már csak négyen vagyunk sámsoniak, beszélgetés közben eszünkbe jut, hogy tavaly ilyenkor a Fenyvesben voltunk kirándulásra. Szomorúan sóhajtunk, hogy most nem lehetünk újra olyan helyen.

1945. V. 22. Kedd

Ébresztő és a reggeli után az udvarban egy kis reggeli fegyelmező gyakorlat volt századonként. Azután egész délelőtt valami ágakat húzgáltunk az egyik garázsba. Egész nap gyönyörű napsütés van. A laktanya udvarán már pirosodik a cseresznye. Talán odahaza már van érve elég. Sajnos itten csak a színével kell jóllakjunk, pedig a borsó után meg lehetne enni egy kis kosárral, még ha menne tőle a gyomrunk, akkor is. Délután már lehet egy kicsit napozni is.

1945. V. 23. Szerda

Ma, ahogy elvégeztük a rendes megszokott dolgunkat, felkészültünk a fürdőbe. Azonban mielőtt bementünk volna, jött a parancs, hogy teljes felszereléssel sorakozni kell, ez még egyszer megisméltődött közben, mégsem lett belőle semmi. Délután újból osztályozták az összes századokat, amelyben mi hárman: én, Gyurka és Zsigó kettes osztályozást kaptunk, Szabó a gyengélkedőn van, így sajnos ő is lemaradt tőlünk. Ha így megy sokáig, a huszonhárom sámsoni közül nemsokára csak magam leszek.

1945. V. 24. Csütörtök

Az éjjel a szatmári fiúk közbenjárására a konyhára kerültem, ahol egy kis munka után, igen jó ennivalót kapunk. Még a fiúknak is jut egy kis maradék. Reggel elfoglaltuk az új szálláskörletünket, azután lefeküdtünk, hogy átaludjuk az éjszakai fáradalmainkat. Különbösen egész nap nem történt különösebb említésre méltó eset. A borsó mellett továbbra is kitartunk.

1945. V. 25. Péntek

Már inkább az éjszakáról lehetne többet írni, mivel egész éjjel a konyhán dolgozom mint éjjeles. Nappal pedig alszunk, de azért közben nem feledkezünk meg a rendes időben elmenni a konyhára, hogy felvegyük a megérdemelt részt. Délután kihirdették, hogy összeírják mindazokat, akik nem voltak katonák. Mi is beálltunk, azonban ránk már nem került sor.

1945. V. 26. Szombat

Már-már kezdek beleszokni a rendes konyhás életbe, úgy a dologba, mint az enni-való szerzésbe, úgyhogy a fiúk sem panaszkodhatnak, hogy nem esznek elég borsót. Ma délelőtt újból megkezdték az összeírást, amely nekem és Szabónak sikerült is, Gyurkának és Zsigónak azonban igazolvány hiánya miatt nem sikerült. Szabó még mindig a gyengélkedőn van, őket még nem is osztályozták. Az egész tábor izgatottan várja, hogy mi lesz már ezek után a sok osztályozás után.

1945. V. 27. Vasárnap

Ma éjjel korán végeztünk a főzéssel, s így még reggelig aludhattunk egy pár órát. A reggeli után ismét az alvásnak szenteltem az egész délelőttöt. Délután már fenn voltam, közben a legújabb híreket beszélgettük meg. Szabó reméli, hogy őket el fogják valahova vinni. A tegnapi esti nehéz záporosó után ma már szép napfényes idő van, csak az a baj, hogy itt nem tudjuk élvezni ezeket a szép vasárnap délutánokat.

1945. V. 28. Hétfő

A mai nap kivételesen elég kellemesen telt el, hisz a többi naphoz képest, a mai nap sehova sem zavarták a századokat, így mindenki annyit alhatott, amennyit akart. A konyhán elég jól megy a dolgunk, a koszt is kijár, persze csak abból, amit főznek, amely nem egyéb, mint borsó. Emellett azonban teát ihatunk annyit, amennyi kell. Valahogy jobban telik az idő, mint más táborokban.

1945. V. 29. Kedd

Ahogy elvégeztük a reggeli kiosztást, mindjárt sorakozni kellett a fürdőbe, ahol jól megmosakodhattunk. Utána szokás szerint lefeküdtem, és délig egy jót aludtam. Délelőtt még volt egy orvosi vizsgaféle, amelyet mi elég korán elfogtunk, így tovább aludhattunk. Délután már egész idő alatt fenn voltam. Ladányi Gerzson kimosta a szennyes ruháimat. Most már jöhet a kenyér, tea és a vacsora, azután pedig újra kezdődött a megszokott dolog.

1945. V. 30. Szerda

Ma hajnalban 1 órakor már végeztünk is a reggeli főzéssel, így még reggelig egy jót aludhattunk. Délelőtt megvolt az összeírás, valami kartonlapokra írták rá az adatokat. Közben amikor csak tudtam el-elszundiztam. Estére visszajött hozzánk Szabó, amelynek igen megörültünk, hiszen már gondoltuk, hogy végképp lemarad tőlünk. Vacsora után felkészültem, hogy ismét bemenjek a konyhára, mert még ma éjjel mi fogunk ott lenni.

1945. V. 31. Csütörtök

Ezen a reggelen is, mint már annyiszor, mihelyt kiosztottuk a reggelit, nyomban lefeküdtem, hogy kipihenjem az éjszaka fáradalmaimat. Aludni rendszerint csak délig szoktam, délután már a fiúkkal vagyok, és lehetőleg együtt töltjük el a napot, amely bizony igen nehezen telik, holott semmit sem kell dolgozni. Estére újból a konyhára mentem.

1945. VI. 1. Péntek

Ma már különösebb változás van a konyhán, mert az eddigi éjszakás szakácsok ezután már nappal fognak lenni, így a mai napot fel kell osztani, úgy hogy mi leszünk az éjszakaival együtt délig, ők pedig holnap reggelig. Itt elég jól megy a sorunk, még a fiúknak is tudok valamit juttatni, amelyet ők igen jóízűen fogyasztanak el.

1945. VI. 2. Szombat

Ma reggel már mint nappalosok megyünk a konyhára. Amint ottan dolgoztatunk, egyszer 11 óra felé kiáltja a tolmács, hogy azok, akik jelentkeztek, hogy nem voltak katonák, sorakozzanak. Itt mindjárt összeálltunk, és megkaptuk a parancsot, hogy egy óra múlva sorakozzunk. Innen kimentünk a városházára, ahol kiadták az igazolványokat, és kiengedtek, ki merre akart menni. Volt olyan öröm, amilyen már régen nem volt. Csak a fiúktól esett rosszul elbúcsúzni. Még aznap vonaton eljöttünk Szolnokig.

1945. VI. 3. Vasárnap

Egész éjjel egy orosz szerelvényen dőcögünk, mégis csak Karcagig érkeztünk, ahol be kell várjuk a debreceni személyvonatot. Délután 3 órakor fel is ültünk, és egy pár óra múlva már Debrecenben is voltunk. Ahol eljöttünk, mindenféle csak a pusztulást lehetett látni. Debrecenből, mivel az állomás tele van mindenféle katonasággal, kijöttünk, és egy tanyán kértünk szállást, ahol még vacsorát is kaptunk.

1945. VI. 4. Hétfő

Reggel korán elindultunk, hogy a vámospércsi állomáson várjuk be a Debrecen–Érmihályfalva között közlekedő vonatot, azonban egy orosz szerelvényre kaptunk, és azzal jöttünk Mihályfalváig. Ezzel jöttünk keresztül a határon is. Itt, ahogy kiszálltunk, a román katonák nyomban megfürdettek, a ruháinkat pedig megfertőtlenítettek. Délután egy tehervonattal eljöttünk Károlyig, ahol a legnagyobb bosszúságunkra mondják, hogy csak holnap délután lesz vonat Zilah felé. Azért ha nehezen is, de belenyugszunk, és hosszas ide-oda hánykódás után egy fa alatt jelöljük ki az éjszakai fekvőhelyünket, és hosszas beszélgetés után nagy nehezen elfogott az álom.

(Szerkesztett formában megjelent
*Napló az 1944. szeptember 23-án
bevonult munkaszolgálatról* címmel:
Hepehupa, 2006. 2. szám, 72–100.)

Félévszázados visszaemlékezéseimből

Karácsonyi szokásainkról

A szilágysámsoni karácsonyi szokások, amelyek tudomásom szerint egyedülállóak az egész magyar nyelvterületen, öt napig tartó ünneppsorozatot ölelnek fel, melynek eredete homályba vész. A vége pedig az 1950-es évek közepe táján, az akkori kommunista vezetők hagyományellenes felfogásának eredménye lett. De lássuk sorjában.

Három utca: Alszeg, Felszeg és Ilbát utcák rendeztek karácsonyi bált. Ezek között csak annyi a különbség, hogy az Ilbát *vágót* nem vágott, egyebekben minden úgy volt, mint a két másik utcában. Ez úgy kezdődött, hogy az utcabeli legénység – a megkonfirmált fiúktól a meg nem házasodottig – valamikor szüret után a leányfonókban összebeszéltek, hogy hányan lesznek bortöltő fiúk, amit egy nagyobb fiú összeszámolt, és általában 15–20 fiú jött ki. Ide csaknem minden fiú beleszámított, annyira, hogy a cselédfiúk úgy egyeztek meg a gazdával, hogy a *bortöltés* ki volt alkudva. Ekkor elosztották egymás között, hogy mennyi bort kell összetölteni, hogy karácsonyra – öt napra – maradjon meg legalább 500 liter tiszta bor. Ezt a kb. 25–30 liter újbort két vagy három vasárnap összehordták egy nagyobb fiú apjának a pincéjébe, amely eseményen ott volt az összes legénység, és végig a hegyen dalolva folyt a *bortölés*. Az is volt a nevük, hogy a *bortöltő fiúk*. Ezt a bort vasárnaponként megnézegették, és karácsony előtt néhány héttel *lehúzták*, hogy legyen karácsonyra tiszta a bor.

Aztán jött a másik nagy dolog, a *vágóvevés*. Éspedig úgy, hogy az egyik pénzesebb fiú apjától kölcsön kérték egy 250–300 kilós tinó árát, amivel legalább egy hónappal előbb el kellett menni a hadadi nagyvásárra, megvenni a *vágónak* valót. Különösen színes volt, amikor a megvásárolt tinónak a farkát a jelenlévő öt-hat bortöltő fiú borral mosták ki, annak a jelképeül, hogy az állat *karácsonyi vágó* lesz. A *vágót* hazahozták, betették egy nagyobb fiú apjának az istállójába, majd szénát és abrakot szedtek össze, hogy karácsony szombatjáig hízzon meg.

Aztán jött a zenekar megfogadásának a gondja. A felszegiek legtöbbször Mocsolyáról Varga Miklós „Csillag” bandáját fogadták meg, mi alszegiek pedig Ákos vagy Bélték felé kerestük meg Ferdi Laci vagy Karcsi bandáját. A banda hat személyből állt, két primás, két brácsás, cimbalmos és bőgős, és bizony elég tekintélyes összeget kellett fizetni az öt napos muzsikálásért.

Ezek után meg kellett keresni azt a verselő embert, aki megírja a *hívogató* verset. Legtöbbször úgy volt, hogy minden utcának megvolt a maga verselő embere, az Alszegezen Rác Feri, a Felszegezen Bántó András, az Ilbáton Dobozi Miklós, de írt még verset Tökfejű Miklós, Zsuzsi Feri és mások is. Ez úgy volt, hogy négy-öt héttel karácsony előtt megkértük az illető személyt, vittünk neki néhány liter bort, és megegyeztünk, hogy két héten belül kész lesz a vers. A *hívogató* vers két részből állt. Az első rész méltatta Jézus születése és a karácsony jelentőségét, a második rész volt lényegében a *hívogató*, amelyben felsorolja, hogy melyik utcában, kinek

a házában lesz a bál, ki lesz a borgazda, kik a zenészek, milyen szépek a lányok, a menyecskék, hogy tudnak táncolni, és végül, hogyan töltsék meg a bugyellárist, mert ezt a sok mindent ki kell majd fizetni. Az elkészült verseket öt pár fiúnak ki kellett osztani, és a falu öt utcájára az öt pár fiút karácsony másodnapjának hajnalán ki kellett küldeni, és a baptistákon kívül minden háznál el kellett mondaniuk. Hosszú pántlikákkal feldíszített hívogató pálcá színezte a jól betanult hívogató verset.

Lassan közeledett a karácsony, de néhány héttel előtte meg kellett fogadni két rátermett szakácsnőt, akik a vágót az ötnapos ünnepekre elkészítette annak rendje és módja szerint. Azután gondoskodni kellett egy borgazdáról, aki egy jókedvű, jó nótás, jó humorú ember kellett legyen, aki az öt nap folyamán kulacsokkal, korsókkal állandóan a vendégek között kellett forgolódjon, hogy senki meg ne szomjazzon. A vágó elfogyasztása után még volt egy gond: a karácsonyi bálház kérése. Nagyjából kialakult, hogy az Alszezen Zsigó Pistánál, a Felszezen Laczi Mihálynál volt a karácsonyi bál. Ehhez kellett egy nagy ház, legalább 5x6, azaz 30 négyzetméteres, ahol a hattagú zenekar és a táncolni akarók voltak, aztán egy másik ház, ahol a férfiak asztal mellett danoltak, beszélgettek stb. A borgazda fizetése az volt, hogy minden bortöltő fiú kellett töltsön nála vagy egy fél kasza-napszámot, vagy egy egész más napszámot. A bálházért ugyancsak járt egy kasza-napszám vagy két más napszám. Ezeket a napszámokat természetesen nyáron kellett letölteni, mikor a bálház gazda vagy a borgazda igényelte. Ilyenkor a cselédet is elengedték, hogy a jövőre nézve is simán menjenek a dolgok.

A karácsony közeledését jelezte, hogy a bortöltő fiúk hajnalban kiálltak az utcára, hogy kipróbálják a karikás ostorokat, hogy dörrint-e jól, nehogy a szombat reggeli vágó hajtáson meglepetés érje őket. Ezek voltak a hajnali *dörgetések*.

Aztán eljött karácsony szombatja, az ötnapos ünnepség leglátványosabb napja. Reggel a tisztára pucolt vágót feldíszítették. Szarvára egy koszorút kötöttek két varrottas *kiskeszkenő*vel (zsebkendővel), de jutott kiskeszkenő a fejére, oldalára is bőven. Ezeket a lányok adták össze. Aztán a feldíszített vágót kiengedték az utcára, elől két-három nagy legény, aztán a vágó, utána a többi legény dörögve mentek végig a falun, hadd lássa a falu népe, hogy nem fog megéhezni, ha elmegy a karácsonyi bálba. Az volt a legszebb, amikor a két vágóhajtó sereg találkozott. Ott kellett megmutatni, kinek a vágója szebb, kinek az ostora dörrönt nagyobb stb. Ezek a kakaskodások legtöbbször békésen értek véget. Sár vagy esős idő a vágóhajtást nem akadályozhatta meg, a magas szárú bőrcsizmák kibírták.

A vágót már várta a bálháznál egy mészáros, aki elkészítette a húst az ötnapos vendégeskedésre, és átadta a két szakácsnőnek, akik erre az alkalomra meg voltak bízva.

Délre megérkezett a zenekar, és megkezdődött a borlehozatal. Két ökörszekér volt elkészítve, egyik két pár ökörrrel a bornak, másik egy pár ökörrrel a muzsikásoknak. A borlehozáshoz már meghívták a fiatal házasembereket is, akik jelen voltak a hegyen az 500 literes hordó szekérre tevéseknél. Itt már szólt a nóta és a zene, aztán elindult a csapat, a felszegiek az Alszeg felé, az alszegiek a Felszeg felé, hadd lássa a falu, hogy a vágóra van mit igyon a vendég. Borlehozáskor elől ment a boros szekér, azután a muzsikások, ezeket is a legények dörrögetéssel kísérték.

A faluba beérve a felfogadott borgazda az utcán báméskodókat megkínálta borral, bemutatva, hogy jó bor lesz a borjúpörköltökhöz. A délutáni borlehozásnál újra találkozott a Felszeg az Alszezzel, most már a zenekarok kellett megmutassák, hogy melyikük jobb. Ilyenkor a primásokat a szekéren kiemelték, hogy hallja a nép, ki húzza jobban, Csillag a felszegieké vagy Karcsi az alszegieké.

Amikor megérkeztünk a bálházhhoz, levettük a szekérről a hordót, átadtuk a borgazdának, de még a zenekarral eldanzoltunk, és megállapítottuk, hogy az első nap szépen eltelt, aztán hazamentünk.

Másnap, karácsony hajnalán ismét együtt volt a csapat, és most már a zenészekkel együtt indultunk kántálni. Az volt a szép, amikor a bortöltő fiúk a zenekarral elkezdtek a szép karácsonyi éneket: „Szívünk vígsággal ma bétölt...”. Ezt kinn fűjtük az ablak alatt, aztán bementünk a házba egy kis pálinkára, sült kolbászra. Nem ültünk sokáig, mert minden bortöltő legényt fel kellett kántálni. Bizony, amire vége lett már jó ki volt virradva, és még aludni is kellett egy kicsit.

Délután aztán megkezdődött a bál. Jöttek a lányok, legények, a házaspárok és megkezdődött a tánc. Akkor még csak a csárdást táncolták, ami lassú dalból és cövekelőből állott. Aztán lassan megtelt a másik ház azokkal az öregebb emberekkel, akik nem táncoltak, bor mellett dalolgattak, beszélgettek, hagyták, hogy a feleségeket mások táncoltassák. De azért olyan is volt köztük, aki egyszer-kétszer felállt táncolni is.

Azt az időt, amíg a tánc tartott úgy mondtuk, hogy *egy pár*, ami 10–15 percig tartott, utána 5–6 perc szünet következett, és ez így ment egész végig. Táncolni mindenkivel lehetett, akit a férfi *felhúzott* (felkért) és elment vele. Így aztán táncoltak férj-feleség, legény a szeretőjével, de legény menyecskével vagy házasember leánnyal is. Akkor még nem volt szokás a „szabad lesz”, aki valakit felkért, az végig kellett táncolja a „párt”. És még volt egy szabály, hogy a *kezesek* – a bortöltő fiúk – azokat a gyengébb táncos leányokat, asszonyokat, akiket nem szívesen táncoltattak mások, fel kellett húzzák, és egy párt el kellett járni velük is, hogy ne mondhassa senki, hogy őket meg sem táncoltatták. Ha valaki táncolt egy menyecskével, és a férje jött be az ajtón, akkor a férfi személy szólította meg az asszony urát, hogy „Laci, gyere táncolni!”, és Laci vagy elfogadta, vagy tovább állt.

Aztán eljött a vacsoraidő. A kezesek szóltak, hogy pár percre mindenki hagyja el a termet, míg behordták az asztalokat, lócákat, leültették a vendégeket, és jött a finom bornyúpörkölt savanyúsággal, kenyérral és minden nyolc-tíz személynek egy korsó bor. Itt lett aztán egy tréfás jelenet: Kati néni és Lenci bácsi magukhoz vették a korsót, aztán: „Na igyál, Kati! Na igyál, Lenci!” A többiek csak nézték, aztán az egyik férfi bekiabált: „Az istenfáját neki, igyál, Lenci... igyál, Kati, de mi is innánk! Adjátok már errébb is azt a korsót!”. A bőséges vacsora után újra indult a bál, és kinek milyen kedve volt, addig táncolhatott.

Karácsony másodnapjának az volt a díszje, hogy hajnalban fogadta a falu népe a hívogatókat. Ez abból állt, hogy minden utcának volt egy verselő embere, akik megírták a hívogató verset. Ezt a verset öt pár fiúnak kiosztották, és a falu öt utcájában el kellett mondani. Így aztán a faluban, ünnep másodnapja hajnalán mindenki várta a hívogatókat, ami azt jelentette, hogy minden házban a három utca hívó-

gatóját kellett fogadni, és az elég hosszú verset meg kellett hallgatni. A hívogatók hosszú pántlikás pálcával érkeztek a lakásokra, és mindhárom utca hívogatói a falu minden házában elmondták a verset függetlenül attól, hogy alszegi, felszegi vagy ilbáti háznál voltak. Így aztán második nap este külön téma volt a bálban menő táncoló férfiaknak, hogy melyik utca hívogatóverse volt szebben megírva. A szép hívogatópálcákat aztán a délelőtti templomozásra ki kellett tenni a kiskarba kétfelől az orgona mellé. Nagyon szép volt a 30 hívogatópálca az orgona két oldalánál a kiskarban kirakva. Ilyenkor szokott a legtöbb nép járni a templomba, volt eset, hogy nem fértek be a padokba. Ilyenkor a zenekarok a bálház kapujában szép zenével várták a templomból hazamenőket, hogy ezzel is ünnepélyesebbé tegyék karácsony másodnapját. Ebéd után ismét *beállt* a bál, ahol megkezdődött a karácsony másodnapi tánc, amely a legrangosabb volt, mert ilyenkor azok is eljöttek, akik csak kevésbé voltak mulatósak, és csak azért vettek részt, hogy ne szakadjon meg egy ilyen szép hagyomány a szilágysámsóni ötnapos karácsonyi szokásokban.

Farsangi szokások 1. „Addig ültem a tüszelyen”

Tanárbarátaim szerint Szilágyi Feri bácsi dalban és mondókákban gondolkozik, innen a cím is.

Az 1930-as években a sütökemence benn a házban volt, azon rajta a fojtott tüzelő, a körül ültünk a kemence tetején, ott melegedtünk. A farsang, Sámsonban *fársáng* vízkeresztől húshagyó keddig tartott, ami teljesen összefonódott a *fonóházakkal*. Itt megkülönböztethetjük a három *leány-fonóházat* (Alszeg, Felszeg, Ilbárt), valamint az *asszony-fonóházakat*, amelyből elég sok volt, és tíz-tizenöt asszony egy-egy fonóban, általában szomszédok. Azért emlékszem ilyen jól, mert gyermekkoromban nálunk is fonóház volt, ennél fogva végigéltem a fonóházak hangulatát.

Szilágysámsónban a farsang csaknem teljesen a *fársángolásban* merült ki, amely abból állt, hogy főleg fiatal, jókedvű férfiak és nők este a fonóban vagy más helyen összebeszéltek, hogy menjenek *fársángosnak*. Úgy alakultak ki a csoportok, hogy ki mit tud utánozni. Egyik csapat felöltözött fiatal házaspárnak. Volt eset, hogy két nő öltözött be, egyik férfi, a másik női ruhába, de lehetett fordítva is, esetleg mehetett három-négy személy is. Ezek az arcukra keszkenőt (fejkendőt) tettek, és így mentek el a fonóházakhoz, ahol *meghajtották magukat*, és várták a nótát, amire táncolhassanak. Ez jött is amolyan *cövekelő* gyorsasárdás dallamra, és ezen táncoltak együtt, de nem volt ritka eset, amikor a fonóasszonyok közül is *felhúztak* egy-két fiatalabb menyecskét. Ilyenkor fújták a nótát, hogy:

*Addig ültem a tüszejen,
Míg kilyukadt a pendelyem.
Csak az az egy pendelyem volt,
Azon is volt háromszáz folt.
Hej, obemárom!*

Vagy:
Ber-ber-ber
Mit ér az olyan ember?
Kinek minden hajnalban
Kinn a gatyamadzaga.
Ber-ber-ber
Mit ér az olyan ember?

Csak két ilyen nótát említek, de lehetett más nótát is fűjni. A végén újból meghajoltak, és szó nélkül távoztak. Aztán jött a találgatás, hogy kik voltak, kinek a ruháját ismerték fel, ki volt a férfi, ki volt a nő stb.

Egy másik csoport, ezek jó humorú férfiak, a pléhfazekat reperáló cigányokat utánozták. Öltözetük rongyos, cigányos ruha volt, hátukon botra fűzött néhány rossz fazék, és már az ajtó előtt kiabálták, hogy: „Pléhfazekat fódozni, reperálni, asszonyok!”. Ahogy bejöttek, letették a rossz fazekakat, és elindultak az asszonyok között, és humoros mondókákkal megkérdezték, hogy van-e reperálni vagy foltozni való? Azután leültek a ház földjére, és kalapálták a rossz fazekakat. Addig nem mentek el, míg elő nem került egy kis szalonna, pár tojás az elvégzett munkáért. Ezek a csoportok sokszor annyi tojást és szalonnát kaptak, hogy a végén jó vacsora alakult ki a farsangolásból.

Laczi Mihály a zsidó saktert utánozta. Elkérte a saktertől a szőrös kalapot, vett egy kézi kosarat, abba egy nagy piros tyúkot, amit zsidósan „rádizlónak” (Rhode Island) nevezett, és azzal szórakoztatta sokáig az asszonyokat, hogyha levágja a rádizlót, kóser lesz-e vagy tréfli. (A zsidó vallás szerint csak a kóser hús volt ehető.)

De utánozták a férfi farsángosok a temetést pappal, kántorral, siratóasszonyokkal. Ezekhez a csoportokhoz már legkevesebb öt személy kellett. Először a halott, akit egy kurta *rajtójára* (létrára) kötöttek, az arcát bekenték fekete szilvaivázzal, amibe apró fehér tollukat szurkáltak, aztán volt egy pap, aki elprédikálta, a kántor, aki fújta, hogy „mint a szép csöves paprika”, aztán a sirató asszonyok, akik valódi temetésre nem éppen odavaló mondókákat ismételték el a fonóházban lévő asszonyok szórakoztatására. A háborúban megfélemlített lányok a mai napig is emlegetik azt a két orosz katonát, amelynek én és egy barátom öltöztünk a fogságból származó köpenyegben, és 1946 telén ezzel mentünk farsángosnak. Egy kicsi bottal hadonászva csak annyit kellett mondani, hogy „Igyi szuda, barisnya!”, és máris neki az ajtónak, és úgy elszaladtak, hogy akkor este vissza sem jöttek. Csak másik nap tudták meg, hogy csak farsangos járás volt. Ezt többször nem is csináltuk, mert veszélyes volt.

A hagyományos farsangi szokásokhoz tartozott a máléfőzés. Ezt csinálták úgy a leány, mint az asszony-fonóban. Ez abból állt, hogy megfőzték a szemes málét, és megcukrozva megették. A leányfonóban előre kihirdették, hogy mikor lesz főtt málé, és azon az estén minden legényt megkínáltak vele. Itt különösen le lehetett mérni, hogy melyik lány kinek a tányérjába lopja bele a néhány kockacukrot, még ha szegény cukorvilág volt is. Jóleső érzés volt jó édes málét enni, és tudni, hogy ki tette bele a cukrot.

A farsang ideje alatt minden leány egyszer kellett vigyen egy jó nagy tál süteményt (kifli, kürtőskalács) és két liter bort. Ezt, miután a fiúk elmentek, a lányok maguk között vidám nótaszó és vicces játék mellett elfogyasztották. Ezt az asszony-fonóban is így csinálták azzal a különbséggel, hogy ott nem kellett várják, hogy a legények elmenjenek.

A legszebb farsangi szokások egyike volt a *csatlak* (minden bizonnyal a csatlakoz szó rövidítése). Vagyis minden lány a farsang ideje alatt meghívta a saját házához a fonóházbeli lányokat fanni, ami kevés fonás, több játék és vendégeskedés volt, mert a csatlakos lányokat el kellett látni bőségesen ebéddel és vacsorával. Ilyenkor, ha egy legény arra járt, és ha volt hó, bizony alaposan meghavazták a lányok. Bármilyen fürge is volt a legény, tíz-tizenöt leánnyal nem bírta felvenni a hócsatát. A legények ilyenkor összebeszéltek, és csoportosan indultak el a csatlakos ház felé. A csatlaknak a legvidámabb része az volt, hogy ebéd után a lányokat meg kellett szánkóztatni. Ezt egy vállalkozó kedvű lovas csinálta, aki a daloló lányokkal végigszaladt a falun, amit a legények vártak, és ki hogy tudta, lapáttal, kézzel havazták a lányokat, akik a nagykeszkenő alá bújva mit sem törődtek a havazó legényekkel. Ha nem volt hó, akkor lószekéren dalolták körbe a falut, és nem volt harag, ha a legények vizes vedrekkel várták a lányokat.

Az asszonyok is csináltak csatlakot, de ez már családiasabb volt: komaasszony, sógorasszony, szomszédasszony gyűlt egybe, ahol vacsorára ott voltak a férfiemberök is. Ezek jó alkalmak voltak a hosszú téli esték kellemes eltöltésére. Természetesen ők már nem vállalták a falu körbenótázását, de azért innen sem hiányzott a nóta.

A farsangot a húshagyó kedd zárta be, amely Sámsonban mind a mai napig elképzelhetetlen túrós béles és töltött káposzta nélkül. Ez a szokás hála Istennek mind a mai napig él, és a töltött káposzta sokszor málékásás, és a hártvyavékonyra elnyújtott tészta közé elsimított tejfeles-túrós rétes (Sámsonban *béles*) olajos sütőn sütvé még sokáig húshagyó keddi eledele lesz a szilágysámsoni népek.

A fonóházak végét a *szegő* jelentette. Ez már nem kötődött a farsanghoz. Minden fonóház maga határozta meg, hogy mikor, de legkésőbb március 15-ig meg kellett legyen. Az asszonyok a szegőre, amit mindig szombatira csináltak, egész nap készülődtek, hogy egy kiadós vacsorával szegjék be a fonóházat, amelyre legtöbb esetben meghívták a férjeiket is, ahol csaknem reggelig elbeszélgettek, eldalolgattak.

A leányfonók szegője már hangulatosabb volt. Itt a szeretős fiúk már kellett gondoskodjanak muzsikásokról és pálinka, borról, a lányok meg egy jó vacsorához való egyéb javakról. Ezekbe a szegőkbe a legényeket meghívták. Ezt a fonóház befogadóképessége indokolta, hogy a vacsora után még reggelig kényelmesen lehessen táncolni. Boldog volt az a legény, akit két vagy három leányfonóházba is elhívtak a szegőre.

Több mint fél évszázados visszaemlékezéseim alapján az 1930–1940-es években ilyenek voltak a fonóházak és a farsangi szokások Szilágysámsonban.

(Szilágysámson, 1997 II. 20. – Szilágyi Feri bácsi, 72 éves)

Farsangi szokások 2.

Szilágysámszonban a farsang és a fonó szokásai egybefonódnak, de azért kezdjük mégis a fonóházakkal. Kétféle fonóházat ismerünk, a leányfonót és az asszonyfonót. A leányfonó három utcára szólt, úgymint Alszeg, Felszeg és Ilbát utcákra, de volt olyan esztendő, hogy annyi leány volt, hogy indokolt volt egy központi leányfonó megszervezése is.

Régen, amikor még csaknem mindenki itthon volt, hisz a nyári hónapok idején minden kézre szükség volt, a leányfonókat csak szeptember 15-én szervezték meg az illető utcában lakó leányok. Négy vagy öt leány elindult, és az utcájukban megkeresték azt az üresen álló házat, amelyben szeptember 15-től másik év március 15-ig fenni járhattak. Ezek után kezdődhetett a fonó. A leányfonóba az a leány járhatott, aki már megkonfirmált, és még férjhez nem ment. A fonóház bútorzata egy darab csikósfűtő és a falak melletti hosszú lócák valamint egy nagyobb petróleumlámpa volt. A szervező leányok számba vették, hogy hány leány van az utcájukban, és szeptember 15-én kezdődött a fonó. Szürkület táján kezdtek érkezni a lányok guzsallyal, rajta egy fej kender, hozzá két orsó. Mindenki hozott még két darab tűzifát a hideg téli esték fűtéséhez. Aztán lassan a legények is megjelentek a napi munka után egy kicsit kiöltözve. A leányok már eleve úgy ültek le a lócákra, hogy legyen egy kis hely az érkező legények számára. A legények nem voltak kötöttek egy fonóházhoz. Általában két-három legény összebeszélt, hogy most menjenek a felszegi vagy ilbáti fonóházba felváltva, és már az utcán végig nótázva mentek a megbeszélt helyre. Sok olyan eset volt, amikor az alszegi legény felszegi leánynak udvarolt, akkor csaknem minden este elmentünk a felszegi fonóba is. Azt a legényt, aki már házhoz járó udvarló volt, a leány kedden és pénteken kikísérte a tornácra, s ott néhány perces intim beszélgetés, néhány csók után engedte csak el. Velem még olyan is megtörtént, hogy az egyik legény, aki udvarolni szeretett volna az én szeretőmnek, a barátjával utánam hajítottak néhány fahusángot.

Az igazi fonóbeli szórakozás a farsang idejére esett. A leányok ilyenkor legalább kétszer málét főztek, és minden legényt megkínáltak egy tányér főtt máléval. Ilyenkor tudta meg a legény, hogy mennyire szereti az a leány, aki neki a főtt málét adta, mert abból aztán nem hiányzott a cukor, ezzel is jelezvén, hogy hasonló édes lesz a csókja, ha majd feleségül veszi. Akinek nem volt szeretője, az megette cukor nélkül, hacsak nem hozott magával egy-két kockacukrot otthonról. Azt minden legény tudta, hogy most az alszegi vagy felszegi fonóban főznek málét, mert azt a lányok előre hírül adták, hogy aztán jöjjenek a jövő hét kedden is, mert málét főznek. Olyankor aztán valóban telt ház volt, szerették a legények a cukros málét, de még jobban azt a lányt, aki beleopta a máléba a kockacukrot.

Volt a farsangnak egy másik alkalma is a szórakozásra. A farsang idején egyszer minden lány meg kellett hogy vendégelje a lánytársait. Ezt mindig közösen megbeszélték, hogy kire melyik nap jut. Ez abból állt, hogy vitt a lány egy tál kiflit vagy *furulyát* és egy korsócska bort, és amikor a legények már mind elmentek, elővették a sütemény és a bort, és elfogyasztották. Ezután a pohár bor hatására előjöttek különböző játékok, mint a seggbálozás, susztákolás, lovazás. Ilyenkor

letették a guzsalyaikat, és nótázva, játszódva vígan eltöltötték az időt, most már csak maguk között, egy vagy másfél órát. Ezeknek a farsangi estéknek aztán volt még egy másik, még vidámabb változata, amikor egy olyan leány csinálta a vendégséget, akinek már volt hivatalos szeretője. Ilyenkor már a legény vitte a bort, és meghívták azokat a legényeket is, akik hasonlóképpen már udvaroltak valamelyik leánynak. Ilyen esetekben az is megtörtént, hogy éjjel felé megjelent a háromtagú parasztzenekar is, aminek aztán táncolás lett a vége. Mivel csak néhány legény volt ott, a leányok egymással táncoltak.

A farsang idejére estek a *fársángolások*. A fársángolásnak több változata volt, az egyik, hogy legények vagy fiatal emberek öltöztek női ruhába párosával egy legény, egy leány, vagy két pár. Ezek felöltöztek szépen, és úgy kopogtak be a fonóházakba. Amikor már bent voltak, meghajtották magukat, és várták, hogy elkezdjék a *cövekelő* (gyors csárdás) dallamára a nótát, amely aztán azonnal jött is ilyen tréfás szövegekkel, hogy: „Tollas kosár az ágy alatt, vesztél volna anyád alatt.” Vagy „Elment a pap ürgézni, elfelejtett füttyölni.” Ezekre a dallamokra jártak a táncot. Az is megtörtént, hogy valamelyik *fársángos* a fonóházból valamelyik menyecskét kérte fel táncolni. A *fársángosok* a szemükre egy *fűrevaló keszkenőt* (fejkendő) tettek, hogy az arcukat ne lássák. Néhány perces tánc után a fársángosok meghajtották magukat, és elmentek. Erre a fonóházbeliek el kezdték találgatni, hogy kik voltak, kinek a ruhájába öltöztek stb.

Másik csoport a kéregető cigányokat alakította. Ezek is főként férfiak voltak, nagy kosárral a karjukon kenyeret, *zsirozót* (szalonnát) és tojást koldultak, s addig nem mentek el, míg a háziasszony nem hozott egy kicsi szalonnát és néhány tojást. Legnevezetesebb az volt, amikor egy temetési jelenetet parodizáltak. Egy rövid *rajtolyára* (létrára) az egyik könnyű ember ráfeküdt, és a két társa bevitte a fonóházba. Ez volt a halott. A kántor tréfás szöveget énekelt egy ismert zsolttár dallamára, pl. „Mint a szép csöves paprika, olyan piros volt az orra” Vagy:

„Siessünk mi is, míg várnak, mert, ha késünk, még kizárnak, okai leszünk a kárnak.” Aztán volt siratóasszony is, aki így siratta: „Pista bácsi, Pista bácsi csináljon koporsót. Hagyjon lyukat rajta, hadd lássunk be rajta, mikor fordul hasra!” Aztán jött a pap, aki aztán mondta: „Ez a szerencsétlen atyánkfia, aki egy zsiros disznótorból hazafelé ballagva beleesett egy mély pocsolyába, mire rátaláltak, lelke a seggén jöve ki, így léssen vége neki.” Erre felvették a halottat, és egy újabb tréfás énekkel eltávoztak.

Csak néhányat említek a gazdag vízkereszt napjától húshagyó keddig tartó farsangi szokásokból. Volt még a „pirosítót” áruló zsidó fársángos, aki a „Megdöglött a pesti zsidó, nem lesz többé pirosító. Gyertek, lányok sirassátok, nem lesz többé szép orcátok!” nótára járta a fonóházakat. Még megemlítem a fafaragó mestert, aki az esztovátához való kellékeket árult: feszítőt, *vetüllőt* (vetélő), kettős, hármas vagy négyes csigákat stb.

Csak néhány fársángos módszert írtam le, de még volt ródizló tyúkot (Rhode Island) vásároló zsidó, fekete zsákba bújó fényképész, kis szamarat áruló cigány, '45 telén „Igyi szuda, bárisnyá!-t” kiabáló orosz katona stb. És ez így tartott több mint két hónapig, és egy kis vidámságot, szórakozást szerzett a fonókban elálmosodó leányoknak, asszonyoknak.

Végére maradt a farsang legszebb szokása a *csatlak*. Én úgy gondolom, hogy a „csatlakozás” szavunknak egy helyi alakja, de lássuk, hogy is volt. A három vagy négy leányfonó tizenöt-tizenhét tagja meghívták leánytársaikat egyszer a farsang ideje alatt a házukhoz fanni, ahol ezen a napon bőséges ebéd és vacsora volt. A fonóházbeli leányok egymás közt megegyeztek, hogy ki melyik napon tartja a csatlakot a több mint két hónapig tartó farsang alatt, és így már előre tudták, hogy mikor kihez kell menni. Ahogy gyülekeztek, volt egy jó tál *furulya* vagy kifli, ezután leültek fanni. Beszélgetve, nótázva jött el a dél, és volt egy jó ebéd. Délután aztán elkezdődött a játék. Ez különösen akkor volt szép, amikor volt hó. Ilyenkor egy-két lány kiállt a kapuba, és ha megláttak egy vagy két legényt arra járnival, akkor kiállították a többi leánynak, és akkor neki a legénynek, „sok lúd disznót győz” alapon meghavazták a legényt. Ez egy délután annyiszor történt meg, ahányszor legény járt az utcán. Volt visongás, jókedv és jó szórakozás! Ahogy vége lett, tovább fontak, végül pedig azzal zárult a csatlak, hogy fogadtak egy lovas szánt vagy szekeret, a lányok felültek, és nótázva körülszánkázták az utcákat. A legények, ha volt hó, lapátokkal, hó híján vízzel havazták vagy locsolták meg a leányokat. Hát bizony, amikor vége lett, alaposan meghavazva vagy elázva szálltak le a szánkóról, szekerről a leányok. Amikor hazaértek, kibújták a nagykeszkenő alól, egy kicsit rendbe tették magukat, és a jó vacsora után vége lett a csatlaknak. Ha belegondolunk, hogy volt vagy 45–50 leány a faluban, akkor elképzelhető, hogy milyen zajos, vidám volt a falu farsang idején. Ha már itt tartunk, akkor el kell mondanom, hogy a farsang a húshagyó keddel ért véget, amikor is Szilágysámszonban minden háznál estére túros *béles* (rétes) sült, és mellette töltött káposzta volt a farsang végi vacsora.

A farsangi időszak másik szép ünnepe volt a *szegő*, amikor lányaink, asszonyaink beszegették a téli hónapokra szokássá vált fonót. Az asszonyfonóknál ezt február végére már megcsinálták, mert az asszonyok ilyenkor tették be az *esztovátát*, mert a tavaszi munkákig meg kellett szőni a család számára az ingnek, gatyának, pendelynek való vásznat. Ezért az asszonyszegők valamelyik február végi szombat estére estek. A szegőbe hivatalosak voltak a férjek is, ahol disznóhús leves, töltött káposzta, kifli, *furulya* volt a vacsora, meg az elmaradhatatlan pálinka, bor. Hogy melyik asszony-fonóban vettek részt a férjek is, azt a fonóházi asszonyok határozták el. A szegőkön is volt vidám nótázás, de itt már tánc nem volt.

Ennél sokkal vidámabb volt a *leányszegő*, amit úgy március hónapban csináltak. A két utca, Alszeg és Felszeg megegyeztek, hogy ne legyen egyszerre a szegő, hogy az alszegi legény, aki felszegi leánynak udvarolt ott lehessen mind a két szegőben. Ezeket a szegőket még az is meghatározta, hogy a Felszegen lakó háromtagú paraszzenekar nem lehetett egyszerre két helyen. A zenekar primása Szabó Miklós volt (Cseterás), a másik két tag Bántó András (Bántrás) és Juhász Márton (Csengős) volt. A leányfonó szegőkre a zenészeket az oda járó leányoknak udvaroló fiúk szervezték meg. A felszegi leányfonóba a felszegi legényeken kívül alszegi legény csak az mehetett, akit meghívtak, és ez így volt az alszegi leányfonó szegőjén is. A szegőket itt is szombat este tartották, de itt már a jó vacsora után másnap reggelig tartott a tánc.

Aratási szokásainkról

A búzaaratási szokásainkat nagyjából meghatározta a sámsoni hármasturós rendszer, amely (szerint) egy több száz holdas területre csak kalásost vagy csak kapásnövényt lehetett vetni. Így alakult ki, hogy csak a búzával bevetett terület összefüggő nagy sárga folt volt búzaéréskor. Még a módosabb gazdák sem mindig egy helyen arattak, mert több helyen volt az a terület, ahová búzát vetettek. Mi akkor úgy neveztük a földjeinket, hogy nyolc vékás, öt vékás stb., vagyis úgy ismertük a földjeinket, hogy a Mihókfejinél van egy nyolc vékás földem, amelybe búzavetéskor nyolc véka búzát kell vetni. Így aztán senki nem mondta, hogy a Dögvényön van egy hold földem, hanem azt, hogy van egy hat vékás földem.

Búzaéréskor az első az volt, hogy a gazda kiment a földjére, végigment a búza közt, és megkereste azt a helyet, ahol a legszebb volt a búza, és meghatározta, hogy ez lesz a kötélnek való. Ez azért volt, hogy ne akkor keressék, amikor már ott lesz az arató. Az aratócsoport legtöbbször úgy állt össze, hogy egy *kaszás* (férfi), *marokszedő* (nő) és egy *kévekötő*, de lehetek többen is, és akkor felosztották a munkát. Az aratók nagyon korán mentek, azért, hogy a kötelet még a harmatos búzából lehessen megcsinálni. A kötélcsinálás elég furcsa munka. Egy vagy két személy (asszony) sarlóval vágta, a kötélcsináló meg felvett egy marék levágott búzát, kétfelé osztotta, és a búza fejét keresztbe tette. Egyet csavart rajta, aztán a búza fejét lecsavarta a két szár közé, még két csavarás, és kész volt egy kötél. Aztán nagyjából azt mondták, hogy ezen a területen lesz 10 kereszt búza, akkor kellett $10 \times 18 = 180$ kötél. Ez a munka eltartott másfél-két óráig, aztán jött a reggeli. Ez legtöbbször kenyér, szalonna, túró, sajt, főtt tojás, ritkábban fasírt, természetesen előtte pálinka és bor.

Kétféle aratócsoportot ismertünk. Az egyik a módosabb gazdáknál, azok *részes aratók* voltak, akik nagyobb csoportot alakítottak, és a learatott búzának egy részét kapták, vagyis minden tizenegyedik keresztet, ez volt a *rész*. A másik csoport a családi aratás volt, ahol a szűkebb családban szervezték meg az aratást. Ha mégis szükség volt egy-két idegen aratóra, akkor a férfinak napjára egy véka, a nőnek fél véka búza járt. Ilyenkor férj-feleség voltak az aratók, úgyhogy kiegyenlítődtől a napszám. Az aratás úgy folyt, hogy a kaszás beleállt a rendbe, de nem úgy, mint a réti fűnél, hanem rávágta a még álló búzára, és a kaszára szerelt *csapó* szépen rárakta a még álló búzára, és a marokszedő könnyen felszedett a sarlóval egy öllel, azt letette a tarlóra, ahol aztán jött a kévekötő, aki a letett kötélbe előbb két vagy három marékkal, aztán még ahogy a kötél kívánta, még egy vagy két marékkal beletett. Ezután felvette a kötél egyik végét, könyökével leszorította, majd elborítva térdével rúgott rajta, majd térdével még egyszer megnyomta, és jó erősen megkötötte. A kévekötés az aratás legnehezebb munkája volt, ezért csak jó erős férfiak csinálták. A nők már öltözködésük miatt sem kötöttek kévét. A bekötött kévéket aztán összehordták *kilencesbe*, ami kilenc kévét jelentett, három kévét egymásra, hármat mellé, kettőt kalászával szembe és egyet a tetejére. Két ilyen kilenc kéve adta ki a tizennyolc kévés keresztet. A kilenceseket hagyták nyomulni, és csak utána fogtak hozzá a búza keresztberakásához. A kereszt az úgy alakult, hogy négy

kévét a kalászával befelé egymásra raktak (4x4-et kereszt alakzatban), az utolsó kettőt pedig a tetejére, úgy, hogy még néhány hétig, a búza asztagba hordásáig, bírjon ki akár néhány esőt is.

Én még az 1920-as évek vége felé láttam az ember hajtotta cséplőgépet, amelyet kétfelől két vaskos ember hajtott. Ezen a gépezeten volt rosta, és a gép alá terített vászonlepedőre hullottak a búzaszemek. Gereblyével lehúzták a szalmát, aztán az asszonyok kézi rostával rostálták ki a búzaszemeket. Ez lassú és nehéz munka volt, és csak olyan helyen használták, ahol csak néhány kereszt búza volt. Aztán az 1930-as években megjelentek a gőzkazánal hajtott cséplőgépek. Legelőször egy Juhász Béla nevű úrnak volt egy kisebb gépe, majd néhány évre aztán egy csoport módosabb gazda is vett egy nagyobb cséplőgépet. Ezeket a gépeket vagy fával fűtött gőzkazánal hajtották, magas kéményekkel, nehogy a kéményből kipattanó szikra felgyújtsa az asztagokat. Ezek mellett a kazánok mellett kötelező volt egy jó nagy kád vizet tartani, egyrészt a gőzkazán miatt, másrészt tűzvédelmi okok miatt. Ezeket a nagy gépeket mindig a búzaforduló egy arra alkalmas egyenes helyén állították fel, és a cséplő mellé hordták az asztagokat. A gép mellé átlag négy nagyobb vagy öt kisebb asztag fért el. A búzahordás idejét mindig a cséplőgép gazdája szabta meg, ahogy elfogyott egy asztag, máris ott volt a következő gazda a búzájával. A hordás úgy történt, hogy ahány hét-nyolc kereszt volt, annyi szekér kellett, mert egy szekérré 2 + 5 + 3 kereszt búzát raktak. Ha közel volt a búza, háromszor, ha messzebb, akkor kétszer jártak a fogatok. Ezek a búzahordások is rokoni alapon történtek. Korán mentek, az első fuvar után egy kiadós reggeli járt ott a géptelepen, végül pedig egy nagyon finom ebéd legtöbbször kakas hússal. Az ilyen búzahordásos ebédéről aztán nem siettek haza, a jól végzett nehéz munkát meg kellett ünnepelni. Még a hordáshoz tartozott, hogy ilyenkor ott volt a mezőkerülő, aki a tíz kereszt búza után egy kévét kapott a búza megőrzéséért.

A cséplés (vagy sámsoniason *gépelés*), ismét amolyan ünnep számba ment. A gazda ilyenkor felrakta a szekérré a felesége legszebb zsákjait, mert szégyen volt a gépeléshez foltos vagy szennyes zsákot vinni, aztán a cséplés kezdetekor a zsákos sorra tette fel a szép háziszóttas, csíkos zsákokat, amelybe 75–80 kg búza is belefért. A megtelt zsákokat azután a két *zsákos* felrakták a szekérré. Az egy másik ünnep volt, amikor a gazda hazavitte az évi munkájának a termését, és a zsákokat sorra lerakta a tornácra, hogy ott meg száradjon a búza egy-két napig.

Volt még egy utolsó munkája a búzának, a *triérezés*, ami egy kézi hajtású gépecskével történt, ami a búzát kiválogatta: a borsót és a tört szemeket külön és az egészséges, tiszta szemeket külön. Itt a csépléskor lejött búza több rostán ment keresztül, hogy aztán a tiszta búza így kerüljön a hombárba. A tört szem vagy borsó külön helyre ment, amit aztán megőröltek az állatoknak.

Később aztán az 1940-es évek „magyar világában” megjöttek a kisebb cséplőgépek, amik könnyűbenzinnel vagy éppenséggel „Fordzon” traktorokkal működtek, ami már vitte is a cséplőgépet. Ekkor már szabad volt nagyobb udvarokba is behordani a búzát. Ez azért volt jobb, mert egyszeri hordással minden az udvaron volt. Itt az volt a szabály, hogy egy udvarra 60–70 vagy akár 100 kereszt búza legyen egyben, hogy a behozott gépet ne kelljen sokszor állítani. Így a kisebb gazdák

odahordták egy nagyobb gazda udvarára, és egy állásból meg volt a cséplés. Az elhullott szemeket felszedték a *majorságok*.

A mai gépesített világban az emberek el sem tudják képzelni ezt a nehéz munkát, de a 70–80 évvel ezelőtti Szilágysámszon 1500 lakosa, egy tucat ember kivételével, itthon dolgozott, és az egész határ gépek híján is meg volt dolgozva. Az 1950-es évek nagy elvándorlási hulláma azt eredményezte, hogy néhány száz lélek hiányzik a faluból, és a határunk fele megműveletlen, és úgy néz ki, hogy még sokáig az is marad, mert az elöregedő emberek már nem tudják megdolgozni. Nagypám, aki egy kicsit csúfondáros ember volt, ha az én gyermekkoromban végigment a szőlőhegyen, és látott egy gondozatlan szőlőt, köpött néhányat, és csak annyit mondott: „Tömlecke a gazdája!” Ha most élne, nem lenne elég a nyála...

Kaláka szokásainkról

A kalákákat főleg olyankor rendezték, amikor nagyobb tömegű épületanyagot kellett rövid időn belül összehordani. Ilyen volt az, amikor valaki építéshez fogott. A gazda elment Ballára, megrendelt 25–30 nagy követ, és amikor a kőbányán jelezték, hogy készen a kő, akkor a gazda elindította egyik közeli rokonát, hogy keressen az erős fogatokkal rendelkező gazdák közül annyi fogatot, hogy egy fél nap legyen hazahozva a kő. A régi jó szokás szerint csaknem minden alkalomra össze is jött a kívánt számú fogat, és a gazda saját fogatával egy jó reggelihez való pálinkát, bort, kenyeret, szalonnát és egyéb jó ennivalót vitt, és ahogy sorra érkeztek a fogatok, amíg sorra ettek-ittak, két markos ember hozzáfogtak a kövek felpakolásához. A ballai bányászok a köveket úgy hasogatták ki, hogy egy darab kő úgy négy-öt mázsa legyen. A fogatos előző este leszedte a szekérről azokat a részeket, amelyek nem kellettek, így csak a két tengelyre két erős fát tettünk, amit átkötöttünk hosszú lánccal, és abba tették bele a nagydarab követ. Ez így ment, amíg az utolsó fogat is megpakolt. Így aztán ahogy jöttek sorban, úgy indultak hazafelé a 12–14 km-es útnak. Hazaérve már várták a házigazda emberei, akik megfogták a két kereket, és egy erre készült rönk segítségével a kő most már a gazda udvarán volt. Ezután a kalákást újból asztalhoz ültették, ahol most már egy jó adag meleg pörkölt elfogyasztása után megköszönték a kalákásoknak a szívességét, és még egy pohár bor, és sorra minden kalákás hazaérkezett, és hogy úgy mondjam, ekkor volt egy házhoz való nagy kő. A házigazda számon tartotta, hogy kik voltak neki segíteni, és azoknak alkalom adtán vissza kellett menni kalákába. És ez így volt jó, nem volt kötelező, még az sem számított, hogy egy gazda hányszor szorul kalákás segítségre, de ez a közösség összefogása volt, hogy egy adott alkalommal kiegészítse a felebarátját egy olyan munkában, amit nehezen tudott volna elvégezni egyedül. Így alakult ki egy közösségi összefogás.

A kalákás segítségnyújtást nem csak a ballai nagyköveknél csináltuk, hanem a ház fundamentumának kiásása után a földbe mocsolyai fehérkövet, vagy Kirvárol hozott követ is kalákában hoztuk, csak azt már az összerakott szekérral. A mocsolyai és kirvai követ csak úgy faragatlanul berakták a már kiásott fundamentumba, vi-

szont a ballai nagy köveket faragva tették a földbe, de már a fehér köre a földszint fölött. Érdekes kő a ballai, csillámpalának mondják. Nagy szakértelmet igényel a kibányászása, és úgy tartják, hogy ez a kő másfelé nem található.

Gyermekkoromban még a sámsoni határban is bányászták a Hegyes erdő alatt, de itt olyan mélyen van a földben, hogy nem érte meg kitermelni, és emiatt abbahagyták a bányászását.

Ezt az építési módszert már vagy 25–30 éve nem használják, mert jött a kavics és a cement fundamentum öntése, és most már helybe hozzák, csak pénz legyen.

A szilágysámsoni kenderfeldolgozás szokásai

„Nem virágzik, magzik,
Virágzik, nem magzik.”

Akik ismerik ezt a mondást, azok tudják, hogy az a kender. Azokban az időkben, amikor még mindenhol önállóan kellett előállítani a vetőmagot, a kendermagot is úgy állítottuk elő, hogy a málé közé ritkán szórtunk kendermagot, és így a málé között csak imitt-amott nőtt egy-egy szál kender, amit *csádénak* neveztünk. A csádét külön szedtük ki, megszáritottunk, kivertük, és ebből lett a következő év kendermagja. Kora tavasszal nagyon jó minőségű földbe sűrűn elvetettük, és a nyár derekán *kinyűttük*. Apró kékébe raktuk, elvágtuk a tövét, és a hegyét kiszárítottuk, ledörzsöltük a *lapuját*. Ezután összekötöttünk tizenhárom kis kévét egy *kitába*. Azért tizenhármat, mert kitánként egy *fű* kellett fizetség (*vám*) gyanánt a kenderáztató tó gazdájának. A tókat úgy készítették, hogy kb. 3x4 méteres, másfél-két méter mély legyen, erős gerendákkal, hogy a kb. harminc kita kender úgy bele lehessen nyomni, hogy a víz teljesen ellepje. A kender azután ott ázott két hétig, mikoris az asszonyok megnézték, hogy ki lehet-e már venni a tóból. Volt egy olyan mondás is, hogy a kendert háromszor kell vetni: először, amikor elvetjük a földbe, másodsor, amikor kivetjük a tóból, és harmadszor, amikor fonalként felvetjük a vetőre, aztán az *esztovátára*.

Miután kivetettük a tóból, hazahoztuk, kitegettük napos helyre, megszáritottuk, és jöhetett a *tilolás*. Két erős cövekre felállítottuk a *tilót*, és a megszáritott kendert kitiloltuk. A tilolást szép napos időben kellett csinálni, hogy a tiló a megszáradt pozdorját minél jobban kiverje a rostok közül. A tilókat úgy készítették, hogy két asszony is tudjon rajta dolgozni. Ha sok volt a kender, akár három tilót is felállítottak, hogy egy délután meglegyen a tilolás. A nem is kevés pozdorját összegyűjtötték, mert az télen nagyon jó tűzgyújtó anyag volt. A tilolást a *téhelyezés* követte, ami arra szolgált, hogy a kendert kifinomítsák. Egy kör alakú, 15 cm-es kemény fába kovácsolt vasszegek voltak verve, ami egy másik deszkára volt erősítve. Ezt az asszonyok ülve az ölükbe fogták, és ebbe a sűrű szöges téhelybe a kendert belecsapkodták és áthúzták, hogy a rostok között maradt apró pozdorját kifésüljék. A téhelyben maradt durvább kendert hívták *csepűnek*, ebből fonták aztán a legdurvább fonalat, és szőtték a csepűvásznat, amiből lepedő, *hammos*, kapca

készült. A téhelyezéssel még nem ért véget a kender finomítása. Aki még finomabb kendervásznat akart, az hívott néhány *ecselő* asszonyt. Az *ecselő* szurokba öntött, rövidre vágott vaddisznó szőr volt. A megtéhelyezett kendert egy jó erős spárgával felkötötték az istállógerendára, és az ecsettel átfésülték. Az így megecsetelt kenderből fonták a legfinomabb fonalat. Az ecsetben megmaradt kendert nevezték *ecsetszősznek*. Ebből már szép puha fonalat lehetett fenni. Az ecsetelés nagyon babramunka volt, csak válogatott asszonyok végezték.

A kenderfeldolgozásnak ezeket az előmunkálatait még kora ősszel el kellett végezni, hogy a hosszú téli estékre legyen kész kender a fonáshoz. A csaknem öt hónapos fonóházba járás és a sütés-főzés mellett az asszonyok, amennyire idejük engedte, napközben is fontak. Elmondhatjuk, hogy a fonás a kenderfeldolgozási munkálatok között a legszaporátlanabb munka volt.

Úgy gondolom, hogy nem véletlen, hogy számos magyar népdal vagy magyar nóta kötődik a fonóhoz, mint például „A fonóban szól a nóta”, vagy „Él-e még az öreg cigány, járnak-e a fonóba, mint régen?”, vagy „Az alszegi fonóházban mindig rólam beszélnek” stb.

A telefönt orsókat aztán le kellett *motollálni* nagy vagy kis *motollákra*. Ezeket már mi, férfiak is csináltuk. A felmotollált fonalat meg kellett számolni. Ahány három szál fonal volt a motollán, annyi *ige* fonal volt. Ezt az asszonyok nagyon jól tudták, hogy ez mennyi vászonhoz elég. A megfont és felmotollált fonalat meg kellett szapulni. A szapulás úgy történt, hogy egy öt-hatvedres dézsába belerakták a fonalat, rá egy *hammosba* fahamut tettek, és arra egész nap öntötték a forró vizet/lúgot, amit a fahamu alakított át barnás lúggá, amitől a fonal szép sárgára változott egy napi szapulás után. A fonalat ezután kimosták, megszáritották, és eltették, hogy kész legyen a kora tavaszi szövéshez. Szövés előtt a fonalat *lecsüllötték*. A *csüllő* a szövés-fonás másik kelléke volt. Ez egy fél méter magas, négy lábú szerkezet volt, amire rostakéregből egy nagy kereket csináltunk, mellé pedig egy kicsi orsóserű kicsi kerék volt vaspálcán. A nagy kerék gyorsan forgatta a kicsit, és így a felmotollált fonalat gyorsan fel lehetett tekerni egy bodzafából készült kis *csüre*. Itt jött a kender harmadik vetése, amikor felvetették a *vetőre*. Ezen határozták meg az esztovátára felhúzott fonal hosszát. Itt is meg kellett számolni a szálakat, azt, hogy milyen széles és milyen tömött bordába fogják be a fonalat.

Az *esztováta* a legfontosabb eszköze a szövésnek. Két méter hosszú, erős talpa van, amelyen hátul a hátsó *szoboly*, elől pedig a rövidebb elsőszobolyt tartó lábak voltak, közbül pedig a csigákat és a bordafogakat tartó kar. Még volt a hátsószoboly alatt és a csigatartó kar mögött egy összekötő fa, ez utóbbi a *lábítót* tartotta. Ezek ékkel voltak összeillesztve az esztováta talpával, hogy minden szilárdan álljon. Erre a jó szilárdan összeékelt esztováta után fel lehetett tekerni a fonalat. Ezt a munkát két személy végezte: a hátsószobolynál egy személy szorosan tekerte, a másik meg az elsőszobolynál erősen fogta, hogy a szálak egyenlően álljanak a hátsó szobolyon. A felhúzott szálakat ezután átvágták, és először a két vagy négy *nyüstbe* fogták be. A nyüstök száma attól függött, hogy mit akartak szőni. Ha csak *egyerű* vásznat szőttek, akkor a két nyüst elég volt, de ha valami szép csíkosat, akkor már négy nyüstbe fogták be, ami már sokkal bonyolultabb volt. Ha zsákot akartak szőni, azt három

nyüstbe fogták. A nyüstökbe befogott fonalat még be kellett fogni a bordába is, de ez már egyszerűbb volt. A négy nyüstbe való befogáshoz nem is minden asszony értett, így az olyan asszonyokat, akik ezt tudták csinálni, elhívták („Gyere csak fogjuk bé, majd én visszasegítek más munkában!”). A Szilágysámszonban még élő asszonyok között ennek a kényes munkának a legjobb ismerője a feleségem, Laczi Kató, aki a napokban töltötte be a 84. évét. A felhúzott, befogott szálakat felkötözték az első szobolyra, és indulhatott a szövés.

Többféle vásznat szöttek, a legdurvább a *tövi-* és *hegyi szöszből* készült, aztán az *ecselt szöszből*, és végül a finom kenderből.

Volt a szövésnek egy másik módja, amikor gyapotot vásároltak, és azt szöttek vegyesen kenderfonallal, vagy szöttek csak tisztán gyapotból is. Inget, gatyát leginkább gyapotvászonból varrtak, de volt olyan is, hogy vegyes vászonból varrtak inget, gatyát, pendelyt. Ezek a háziszöttek vásznak nagyon munkaigényesek voltak, de nagyon erősek is. Ezelőtt hetven-nyolcvan évvel olyan drága volt a posztó vagy a karton méteráru, hogy az alsóruha csak háziszöttek anyagból készült. Jól emlékszem, hogy az első gyári készítésű ingemet 1945-ben, a háború alatt vettem a Rába-menti Sobor községben.

Az, hogy milyen módszerrel adták tovább az édesanyák lányaiknak a szövés-fonás tudományát, azt én leírni nem tudom. Tény az, hogy egy módos sámsoni lány hozománya vagyont ért, és a szekrények alján még most is ott vannak a szép szöttek abroszok, kendők, zsákok és még más szedékes, csikos ruhadarabok. A mai menyecskék már nem szőnek, de az ötvenes éveikben járó vagy annál idősebb asszonyok között tudok néhányat, akik még szőnek, de már csak vásárolt anyagból. A kenderfeldolgozás már Sámszonban is a múlt része.

Végezetül még annyit, hogy hatvan-hetven évvel ezelőtt apámmal még minden kenderfeldolgozáshoz szükséges eszközt megcsináltunk, hogy a két húgomnak is meglegyen minden, ami szükséges. Még apám halála (1993) után is sok mindent megcsináltam a kerek guzsalytól kezdve a különböző csigákig, feszítők, vetüllőkig. Azt, hogy halálom után kire maradnak a guzsalyak, az orsók, a motolla, a csüllő, a vető, a csűfogó és az esztováta, nem tudom. A Kanadában, Németországban, Ausztriában és Budapesten élő családomnak, minden bizonnyal, már nem fog kelleni.

Szilágysámsoni lakodalmi szokások az 1930-as évekből

Hosszabb vagy rövidebb ideig tartó leányokhoz járás után, amikor a lány és a legény elhatározták, hogy összeházasodnak, a legény szólt a leánynak, hogy a következő vasárnap estére legyen otthon az apa is, mert meg fogom kérni a kezedet. Ez nem könnyű feladat volt a legénynek, de ezen mindenkinek túl kellett esnie, azoknak is, akik a régi szép szokásokhoz ragaszkodtak. Természetesen akkor is voltak leányszöktetések, de lényegében nem sok.

Szilágysámszonban nem volt szokás, hogy a keresztapa vagy más személy kérje meg a leányt, ez mindenkor a leányhoz járó legény feladata volt. Ezt követően a le-

ány szülei elmentek a legény szüleihez, hogy közösen megbeszéljék, milyen lakodalmat csináljanak a fiataloknak és mikor. Ez nagyjából azon múltott, hogy milyen volt a két család anyagi helyzete, a módosabbak nagyobbat, fényesebbet, a szegényebbek kisebbet, szerényebbet. Akkoriban kevés kivétellel a lakodalmakat keddi napon rendezték. Ezt megelőző második vasárnap külön a legény, külön a leány részéről egy a rokonságba tartozó fiatalember, bal karján szedékes kendővel, bokrétás kalappal mint *hívogató* meghívta az előre összeírt családokat a lakodalomba, a vőlegény hívogatója a legényes házhoz, a menyasszony hívogatója a leányos házhoz. Sámsonban a leányos ház vendégeit *hérészeseknek* mondták. Ugyanaznap vasárnap délután a menyasszony lánybarátai szorgalmasan csinálták a *bokrétákat*, hogy a lakodalom napján minden férfi vendég kalapjába bokréta legyen. Ez kicsi puszpáng ágra felkötött színes krepp-papír csíkokból állt. Ugyanekkor néhány menyecske elkészítette a két *kokasos vőfipálcát*, amelyek ugyancsak hagyományos sámsoni szokás szerint abból állt, hogy a színes krepp-papírt, rövidre vágott szalmaszálat, *kokast* (pattogatott kukoricát) hosszú cérnára való felfűzés után rákötözték egy gömbös pálcára. Ez lett a *vőfipálca*. Emellett mindkét ház asszonyrokonsága is szorgalmasan gyúrta, sodorta a *bordástésztát* (csigatésztát) a lakodalmi vacsorához. Ekkor már kaláccsal, borral illett megvendégetni a segítéseket.

A lakodalom előtt néhány nappal ünneplőbe öltözött asszonyokat, menyecskéket lehetett látni apró csoportokban az utcán a lakodalmas házak felé menni. Ezek voltak az *ajándékvivők*. Kezükben szép szőttes kendőkbe csomagolva nagy tál liszt, a liszt tetején tíz-tizenöt tojás, hónuk alatt egy élő tyúk vagy kakas, és egy másik zacskóban körülbelül egy kiló cukor és egy fél kiló zsír. Ezeket az ajándékokat mindenki ahhoz a házhoz vitte, ahova hivatalos volt, ezzel tudtára is adják a lakodalmas háznak, hogy a meghívást elfogadták, és el is jönnek a lakodalomba. A lakodalmat rendező szülők ezeket felírták, így csaknem pontosan kiszámíthatták, hogy hány személyre számítsanak. Természetesen még így is akad olyan eset, hogy valaki váratlan okok miatt nem tudott elmenni. Aki ajándékot nem vitt, az így fejezte ki, hogy nem szándékozik elmenni a lakodalomba. Ezzel szemben olyan eset is volt, hogy ha valaki közeli rokon van akadályoztatva, és úgy érezte, hogy tartozik, akkor a lakodalom után néhány nappal a menyasszonypénzt elvitte vagy elküldte.

A következő vasárnap már komolyan neki kellett fogni a süteményezéshez, a kalácssütéshez és a még hiányzó bordástészták elkészítéséhez. Aztán hétfőn már a férfirokonság is hozzáfogott a dologhoz, néhányan a bornyúvágás, disznóvágás körül serénykedtek, nagyobb részük az erdőre ment két vagy három szekér zöldágért, vagy az üres csűröket, szénatartókat takarították, hogy a zöldággal bekerített vagy megnyújtott hely elég legyen a násznép elhelyezésére. Itt különösen a legényes háznak volt jóval több dolga, mert a lakodalom délutánján itt egyesült a két násznép. Estére aztán ünneplőbe öltözött az udvar, hogy egy kiadós vacsora után hosszú órákig tartó nótázás jelezze, hogy másnap ott lakodalom lesz. Ezek az előkészületek úgy a legényes háznál, mint a hérészeseknél folyamatban voltak. A készülődéshez még hozzátartozott, hogy le kellett hozni a hegyről a bort, amit hangos nótázás kísért, vagy hogy az asszonyok össze kellett szedjék a faluból a szükséges főző- és evőeszközöket. En még arra is emlékszem, amikor mindenki fakanállal evett.

Másnap reggel minden meghívott annál a háznál jelentkezett ünneplőbe öltözve, ahová meghívták. Ott azonnal asztalhoz ültették, és az előző nap levágott bornyú, disznó hurkával, kocsonyával, pálinkával, borral ellátták. Közben a vőlegény rokonságából egy fiatal házасember, a *nagyvőf* és egy legény, a *kisvőfi* elmentek a menyasszonyos házhoz a két *vőfipálcáért*. A vőfipálcát már egy kis versikével kellett kikérni, és miután balkarjukra felvarrták a szedéses kendőt és átadták a vőfipálcát a következő versikével köszönték meg:

*Ez a pálcá ez a kendő olyan tarka,
Mint a tarka szarka farka.
Áldja meg az Isten, aki szőtte, fonta, varrta,
Háromszáz édes csók legyen a jutalma!*

A két vőfit elküldték egy kis ajándékkal a paphoz, hogy minden rendben van a 10 órakor kezdődő esküvőhöz. A templomba indulás előtt a vőlegény részéről a vőfik és a násznagy vezetésével a vőlegény és násznépe zeneszó kísérettel elmennek a menyasszonyért. A *bekéreszkedés* a menyasszonyos házba valahogy így ment:

Vőfély: „Szerencsés jó napot kívánok, igen tisztelt jó uraim! Nem rossz szándékból léptük át e ház küszöbét, hanem, ha lennének szívesek egy pár pillanatra bennünket befogadni ezzel a kis csapattal! Ígérem, hogy semmi zavart nem teszünk.” (Erre befogadták.)

A vőlegény násznagya: „Tisztelt násznagy uram! Az önök engedelmén folytán bátorkodtam belépni ebbe a hajlékba, mivel a mi vőlegényünk is ide mutatott bém, hogy itt találta meg az ő élettársát, az ő menyasszonyát, tehát, kérem önöket, azon nőszemélyt nekem átadni, vagyis rendelkezésünkre bocsátani, mivel ma a templomunk harangja is hívja ezt az ifjú párt, hogy tegyenek fogadalmat egymásnak Isten és a gyülekezet színe előtt.

Kedves vőlegény, megérkezett számodra ez a nap, amit régen vártál már. Ez az a nap, amelyen összedobban a ti szívetek, mert azok ma kell, hogy összeforranak a szent esküvésben, amikor kimondjátok a holtomiglan holtodiglant. Köszöntelek benneteket, kik most előttem álltok, hogy elinduljatok életetek legnagyobb útjára. Még mielőtt elindulnátok, arra kérek benneteket, hogy boruljatok szerető szüleitek keblére, búcsúcsókotok legyen eddigi felneveltetésetek bére. Szüleitek, akik itt állnak most mellettetek, áldást kérnek tőletek ezen a szép ünnepen. Az ő sok jó kívánságukat mi is osztjuk, sok örömet, boldogságot és Isten áldását kérjük rátok.

Kedves menyasszony, mielőtt elindulnál ebből a hajlékból, Istennek áldását kérem ezen első utadra. Itt állsz most koszorúval a fejedén, amely összegyűjti ifjúságod minden virágát, s amit rövidesen az oltár elé leraksz. Itt állnak a te szüleid, nagyszüleid, keresztszüleid, leánybarátid, akik mind-mind imádkoznak érted, és Isten áldásai kérik ezen első utadra. Induljunk tehát el Isten szent nevében az esküvőre a rendek rendje szerint!”

Most pedig, hogy minden rendben van, a megkonduló harang szavára elindult a két ház násznépe külön-külön nótaszóval és zeneszóval a templomba. Itt a vő-

legény leült a kistemplom első székébe a két vőfi és a násznagy közé. A násznagy legtöbb esetben a vőlegény keresztapja volt. Itt említem meg, hogy a harangozás előtt egy órával a vőlegény rokonságából egy lány, a *nyüszőleány* és egy fiatal menyecske, a *szompolyasszony* elvitték a leányos házhoz a vőlegény vásárolta menyasszonyi ruhát, cipőt és menyasszonyi koszorút, és a menyasszonyt szépen felöltöztették. A templomba érkezéskor a nyüszőleány és a *szompolyasszony* a menyasszonnyal együtt beültek a leányok első székébe. Amikor az énekek után a pap kiállt az úrasztala elé, akkor a vőlegény násznagya kiállította előbb a vőlegényt aztán a menyasszonyt a pap elé az úrasztalához. A vőlegény és a menyasszony hátához csak a nyüszőleány és a *szompolyasszony* álltak. A templomba érkezéskor a menyasszony rokonságából egy menyecske letett a papi székre, az orgonára és a harangozói székre egy szép nagy szedéses törülköző kendőt, mint a menyasszony ajándékát a papnak, kántornak és harangozónak.

Még előbb kellett volna írnom, hogy a két násznép templomba menet előbb a községháza udvarán egyesült, ahol az előre kiállított iratokat a boldogító „igen” után alá kellett írni. Ez alatt az idő alatt a muzsikások zenéjére már lehetett az udvaron egy keveset táncolni vagy figurázni.

A templomi esküvő után, a most már fiatal házások lementek a lelkészi irodába, hogy az egyházi nyilvántartásba is bevezessék a házasságot, amit aztán a két násznagy keresztapa tanúként hitelesített. Ez alatt az idő alatt a két násznép a templom előtt mulatott.

Mielőtt a lakodalmas nép elindult volna ki-ki a maga vendéglátójához, a menyasszony násznagya megkérte a vőlegény násznagyát, hogy engedje, hogy a menyasszony még egy utolsó ebédet elfogyaszthasson szüleivel, rokonságával. Miután erre megkapta az engedélyt, a násznép elindult. Ha egy felé laktak, együtt vonultak, ha másfelé, akkor kétfelé osztották a zenekart, és ment mindenki a maga vendégségével a vőlegényes vagy menyasszonyos házhoz.

A templomi esküvő után mindkét násznépet várta a gazdagon megterített asztal a maga bőséges ételével, italával. Az ételeket idősebb asszonyok főzték, és fiatalabb menyecskék hordták fel, az italokat a rokonsághoz tartozó jó kedélyű fiatalember, az úgynevezett *borgazda* szolgálta fel. Ebéd alatt szólt a zene, és akik táncosabb kedvűek voltak, már táncolhattak is. Nem nagyon sokáig, mert a vőlegény násznagya felszólította a vendégsereget, hogy most már menjünk a menyasszonyért. Erre csaknem mindenki, vőlegény, násznagy, két vőfi nótaszóval, zenével elindultak a menyasszonyos házhoz. Itt már várták őket, kinn álltak a kapuban, és viccelődve intettek az érkezők felé, hogy menjenek tovább. A kaput bekötötték, amit a vőlegény kellett berúgjon. Végül mégiscsak beérkeztek, a násznagy előadta, hogy egy menyasszonyt keresnek, akit nemrég elengedtek egy utolsó családi ebédre. Amikor aztán mégiscsak befogadták őket, a vőlegényt a két vőfivel és a násznaggal az élen beültették a nagyház padlájára egy bőségesen megterített asztal mellé. Itt egy kis beszélgetés, nótázás után a vőlegény násznagya felállott, csendet kért, és a másik násznagytól kikérte a menyasszonyt emlékeztetve arra, hogy mi megengedtük, hogy még egy búcsúebédet elfogyasszon a rokonsággal, de most érte jöttünk, hogy elvigyük a most már férjeura házához.

Ekkor újból elkezdődött egy kis viccelődés, hogy itt nincs semmiféle menyasszony, de azért megnézik, hátha valakit mégis találnak. Ekkor behoztak egy csúnya vénasszonyt, vagy kevésbé csúnya másik asszonyt, de mivel a vőlegény egyikben sem ismert a menyasszonyára, végül harmadjára előkerült az igazi is. Letültették a vőlegény mellé, megcsókolták egymást, koccintottak az asztal körül ülők, és egy-két nóta után elindultak az ajtó elé, ahol a nyüzőleány elmondta a menyasszonybúcsúztatót.

Menyasszonyi búcsúztató:

*Mielőtt elvinnénk e ház virágszálát,
Elmondom helyette az ő búcsúzását.
Ő nem fojthatja el síró zokogását,
Azért mondom én el szíve óhajtasát.
Becsültre méltó, jeles gyülekezet,
Férfi-, s nőkből álló tisztes felekezet,
Kiket a szeretet ide kötelezett,
Hallgassatok rám, hogy szóljak most veletek.
Most a hegedűknek is álljon meg zengése,
És a sarkantyúknak némuljon pengése,
Mert búcsúzásunknak most léssen kezdése,
Legyünk csendességben, míg léssen végzése.
Utolsó lépcsőjén állok most léptemnek,
Megnyitom tárházát búcsúzó szívemnek,
Szólásnak indítom kerekét nyelvemnek,
És szentséges nevét kérem az Istennek.
Hála légyen néked egeknek királya,
Hogy felvirrasztottál a mai szent napra.
Gondot is viseltél reánk mindnyájunkra,
Segélj reá, kérlek, most búcsúzásunkra!
Mert Ádámot az Isten amikor teremte,
Hogy egyedül éljen, éppen nem engedé.
Évát neki társul csudaképpen szerzé,
Hogy Isten akaróját ő beteljesítné.
Istennek törvénye szorosán kívánja,
Hogy az ember éltét Őneki ajánlja,
Ki-ki az ő párját magának találja,
Kivel Isten házát töltsé, s szaporítsa.
A mi menyasszonyunk is felkért engemet,
Hogy én óhelyette egész tisztelettel
Elmondjam búcsúját, búcsúzó szavait,
Hallgassák meg tehát az ő óhajait.
Látják, hogy a szívét a nagy keserűség,
A nyelvit gátolja szívbéli epedés,
Bétölti a szívét komor kedvetlenség,
Bánat, keserűség, nincsen ebben kétség.*

*Kedves édesapám, legelső szavamban,
Tehozzád intézem a búcsúzásomat.
Ki engem ruháztál, tápláltál, neveltél,
Légy állva mindezért az áldott jó Istennél!
Sok gond nyomta szíved, hogy boldoggá tegyél,
Hogy engem az Úrnak szépen felneveljél,
Tiszta erkölcsökben, szorgos munkásságban,
Legyen életem részes ezek áldásában.
Áldjon meg hát érte a Mennyei Atya,
Aki jó lelkedet így irányította.
Mai menyegzőmben sok örömöd leljél,
Ezen tisztelt körben örömatya legyél!*

*Másodszor tehozzád fordulok, jó anyám,
Aki voltál nékem édes szülő dajkám.
Kilenc hónapokig méhedben hordoztál,
Ily nagy kegyességből leányul fenntartál.
Én ugyan tégedet sokszor bántottalak,
Mint pajkos kisgyermek, szomorítottalak.
Megbocsáss, jó anyám, hogy én most itt hagylak,
Nincs itt több lakásom, többé nem búsítlak.
Anyai jóságod Isten megfizesse,
S majd lelkedért jöjjön szenteknek serege.
Mennyben lakhelyedet örömmel hirdesse,
Örvendezz vég nélkül örökké odafenn!*

*Kedves testvéreim, álljatok elimbe,
Mert most forró könnyek áradtak szemembe,
Hogy nekem tőletek most már el kell válnom,
Kedves testvéreim, ezt nagyon sajnálom.
Hisz a madárkák is, amíg egy fészekben
Felnevelkedének egymásnak örvendő.
Hát mi, mint testvérek, kik jámborul éltünk,
Testvéri hűséget mi sokszor élveztünk.
Szíveitek szerint most megbocsássátok,
Azt, hogy én elmegyek. Az Isten megáldjon!*

*Kedves lánybarátim, mind akik itt vagytok,
Könnyező szemekkel nézek én reátok.
Ne fogjon rajtatok semmiféle átok,
Kedves lánybarátim, így szólok hozzátok.
Szerencse, mint fő kincs, mellettetek álljon,
Életek során veletek sétáljon,
Hogy szerelmes társsal olyannal szolgáljon,*

Akiben szívetek örömet találjon!
Kedves lánybarátim, akik még szerettek,
A Jó Isten legyen nektek vezéretek,
Szép napotok benne öröme derüljön,
Bánat tengerébe soha ne merüljön!
Az én leányságom eztán már nem virít,
Ifjúságom szép rózsája többé már nem nyílik,
Nem számlálom én már leányságom napjait,
El kell felejteni annak örömeit.
Ifjúságom szép rózsáját nyíló bimbójában,
Le kell szakítani a legszebb korában.
Le is szakították, mert eljött az idő,
Ki tudja, mit hoz ránk a jövő esztendő?
Mert a virágot is, ha leszakították,
Akármilyen szépen, szeretve gondozzák,
A megroncsolt szárát nedvekkel táplálják,
Utoljára mégis hervadását látják.
Ehhez hasonlatos leányságom éve,
Az ifjúság fáján többé nem lehetek.
Kérem az Istent, hogy legyen rátok gondja,
S titeket is jutalmazzon egy jó élettárssal!

Álljatok élémbe sok híres legények,
Ti, kik leányságomat gyakran szemléltétek,
Ajándékba nekem mindent ígértetek,
Sajnáljátok most már, hogy nem tettek lettem.

Most a jó szomszédok jönnek elő rendre,
Összes rokonaim a vendégsereggel,
Kik hozzám valátok szíves szeretettel,
Áldjon meg az Isten sok boldog étellel!

Végül pedig hallja, tisztelt násznagy uram,
Kegyelmedhez hangzik az utolsó szavam.
Segélje az Isten mindenféle jóban.
Nekem már mennem kell, követnem kell utam,
Mert im nyílt előttem új életnek útja.
Öröme vagy búra? A jó Isten tudja,
Nekem már mennem kell, ütött már az óra.
El kell válnom immár e végbúcsú szóra.
Isten veled lakom, rám virradt az élet,
Elválok most tőled, Isten, Isten veled!

Ez volt a régi lakodalom legszebb része, amikor a két vőfi legelől a vőfipálcáikat lengetve, utána az ifjú pár, mellettük a két násznagy, a nyüszőleány és a szompolyasszony, utánuk a férfinépség, a zenészek, végén az asszonyok és leányok nótaszóval kivonultak az utcára, hogy elkísérjék a menyasszonyt. Ez a csapat főleg a vőlegény rokonságához tartozott, akik szép lakodalmas nótákat dalolva végig mentek az utcán. Itt most megnevezek néhány lakodalmas nótát, úgy mint: „Kukorékol a kis kakas, hajnal akar lenni”, vagy „Ledülött, ledülött a szénaboglya teteje”, vagy „Egy asszonynak két eladó lánya”, vagy „Esik eső, nagy sár van az utcán”, vagy „Édesanyám adjon Isten jó estét, hazahoztam ezt a barna menyecskét”.

Ahogy megérkeztek a vőlegényes házhoz, a menyasszony ki kellett dobja az ajtó mellé állított seprűt a násznép közé, jelezve, hogy ezzel minden rosszat vagy gonoszsgot kidobott a házból. Utána rövid versikével köszöntötte a vőlegény szüleit, kérve, hogy fogadják lányokul. Megcsókolta őket, aztán tovább a nagyház megterített asztala elé ment, ahol már várta a vőlegény és egy öregebb rokon, az „elfogadó”. A vőlegény násznagya néhány szóban elmondta az elfogadónak, hogy íme nem jártak hiába, végre itt van a menyasszony, fogadják szeretettel. Erre a menyasszony és vőlegény leültek a *padládára*, ahol az elfogadó még néhány tanácsot adott a fiataloknak az elinduláshoz, aztán koccintottak, jókívánságok és egy-két ideillő hallgatónóta következett.

Amíg a menyasszony fogadása történt, a násznép bevonult az elkészített zöldágas csűrbe, és a zenészek ráhúztak egy ropogós csárdásra, és megkezdődött a tánc. De a házi nótázás sem tarthatott sokáig, a rendezők már vitték a cigányállás elé az asztalt, jött a násznagy, menyasszony, vőlegény a vőfikkel, és kezdődött a menyasszonytánc. Előbb a násznagy, az elfogadó és néhány tekintélyesebb férfi az asztal köré ültek, csendet kértek, aztán a kisvőfi elmondta a menyasszonytánchoz való verset:

*Emitt áll előttünk ez ékes menyasszony,
Hogy leányfővel még egyet mulasson.
Táncoljon hát vele mindenki egy kurtát,
Csak el ne tapossák a cipője sarkát.
Gondoljanak arra, hogy drágáért varrták,
Ézért tömjék meg hát bankóval a markát!
Az asztalon van két szép üres tányér,
Én kezdem a táncot, a többi még ráér.
Húzz rá cigány, húzz rá, az új házaspárért!*

Először a kisvőfi, nagyvőfi, szülők, násznagyok járták el a menyasszonyi táncot, utána sorra mindenki, és az ideszánt bankókat mindenki beletette az asztalon lévő tányérba. Amíg a vőlegényes ház vendégei járják a menyasszonytáncot, a két vőfi ismét elindultak a menyasszonyos ház vendégei, a hérészesek után. Néhány fiatal végigdalolta az utcát, és most már a menyasszony vendégei is felkerekedtek süteményes tálakkal, korsókkal, kulacsokkal nótázva mentek be a vőlegényes házhoz. Ehhez tudni kell, hogy a vőlegényes ház állta a már egyesült násznépnek a bőséges

vacsoráját, pálinkát, bort, de éjfél után reggelig a süteményt és a bort a hérésszesek álltják, így a menyasszony szülei sok süteményt és bort kellett vigyenek, ezen kívül a hérésszesekhez tartozó minden családból vitt a férfi egy korsó bort, az asszony egy tál süteményt.

Mire megérkeztek a hérésszesek a vőlegény vendégei végeznek a menyasszonytáncosokkal, és egy kicsi menyasszony-szusszanás után a hérésszesek is megkezdtek a menyasszonytáncot. Most már a menyasszony násznagya és rokonsága ült az asztalhoz. A menyasszonytánc ideje alatt volt idő, hogy ki-ki elvégezze az otthoni esti dolgát, az állatok etetését és egyebet. Ahogy vége volt a menyasszonytáncnak, egy kicsi szünet következett, hogy átöltözzenek. És lassan leszállt az este, jöttek a lakodalmi vacsorához a vendégek. A *fennjárók* (így hívták a rendezőket) most már a menyasszony vendégeit ültették az előkelőbb helyekre. A cövekekre deszkából ácsolva, vagy a faluból összeszedett hosszú asztalok most már megterítve természetesen szép háziszóttos abroszokkal és a zöldszínű désházi tányérokkal várták, hogy a vendégek elfoglalják helyeiket. Ekkor a kisvőfi hangosan szót kért, és kezében két pálinkás üveggel elmondta a pálinkára szóló versikét, majd az üvegeket letette az új pár asztalára.

A pálinkához:

*Azt kiáltja a szám, hogy legyünk csendesen,
Hogy elvégezhessem dógomat rendesen.
Annak szolgálok e házban szívesen,
Aki szépen mulat és becsületesen.
Mint házaitoknál ígéretet tettem,
A házigazdával jól megérteztem,
Önöknek ételt, italt szívesen ígértem,
Amelyet immár a kezembe felvettem.
Kezemben az üveg, jó pálinka benne,
Várná a menyasszony, hogy rákerülhetne.
Tudom a vőlegény urunk is rálenne,
S más is hozzányúlna, ha előtte lenne.
Az én bizodalmas gazdám azt kívánja,
Aki ebből iszik, egészség utána!
S hogy a hideg csömör ne essen hasába,
Azt kívánom én is: Egészség utána!*

Utána a borgazda és a fennjáró férfiak felszolgálták minden asztalra a pálinkát, amihez tettek fel valamilyen süteményt is, főleg kiflit. Egy kis pálinka melletti beszélgetés, nótázás következett, mert a hattagú zenekar az aztán húzta. Ezután újra jött a kisvőfi most már a leveses tállal, újból szót kért, és elmondta a leveshez illő verset, és ezt is letette az új pár asztalára.

A leveshez:

*Istennek nevében, íme megérkeztem,
Tudom, azt mondják, hogy jól is cselekedtem.*

*Íme, itt a leves, az étkek alapja,
Tisztelt násznagy uram a példát mutatja.
Kedves vendégsereg, jó vacsorát hoztam,
Elég ideje, hogy mindig hazudoztam.
Bornyúhús levesnek gyönyörű a színe,
Tudom, megdicsérnek, ha esznek belőle.*

Utána a gazdasszonyok sorra feltálatták a levest. A leves elfogyasztása alatt a fennjárók leszedték a megmaradt pálinkát, és újból („Halljunk szót!”) szót kért a kisvőfi, és ezúttal két borosüveggel a kezében elmondta a borhoz illő versikét, majd ezután felszolgálták a bort is kulacsokban, korsókban, üvegekben. Akkor még poharakat nem tettek fel, mindenki ivott az üvegekből, ahogy tudott.

A borhoz:
*Az ördög a fiát úgy megvendégelte
Egykor, hogy a hideg utána kilelte.
Mert enni elég vót, de inni nem vala,
Emiatt a szegény veretlen meghala.
Hogy így ne járjanak, én azért bort hoztam,
Mindaddig futottam, míg csak rátaláltam.
A pincében baj vót, igen nagy baj esett,
A boroshordóra egy szúnyog láb esett.
Kilenc mázsa volt a szúnyognak a lába,
Jó vacsora lesz belőle a vendégek számára.
De a boroshordó, bezzeg összeroppant,
S a drága borocska a földre kiloccsant.
De én egy vashordóba csakhamar fölszedtem,
S a kakasüllőre egy pár rúdra tettem.
Tíz akós borhordó borral legyen tele,
Ha vesztemet érzem, abba ülök bele.
Kitátom a számat, foly a jó bor belé,
Ha meg elfogy, lelkem repül az ég felé.*

Közben szólt a muzsika, a nóta, folyt a beszélgetés, és várták újból a kisvőfit az egyben megfőzött, felbontatlan kakassal és az ehhez illő versikével, melynek elmondása után, letette a menyasszony elé, amit aztán a menyasszony kellett fel-daraboljon.

A húshoz:
*Hallgasson meg engem minden becsületes,
Ez a gyenge kakas meg csak három hetes.
Meggyilkolták szegényt, ó, be rettenetes,
De a húsa jó ám, igen természetes.
Ó, te gyenge kakas, gyere búcsúzóra,*

*Jaj, de hamar intett neked a végóra.
Tessék, szép menyasszony, metéld hát apróra,
Aztán egy darabka nekem is jó vóna.*

Az akkori szokás szerint minden személy kapott egy porció majorsághúst, utána bornyúhúst krumplival. Ekkorra már emelkedett a hangulat, zengett a nóta, kísért a zenekar, a táncosabb kedvű férfiak figurázót jártak, vagy egyszerűen csárdást vagy cövekelőt táncoltak. A *párok* (így nevezték a táncok közti szüneteket) között a jobb hangú, főleg férfiak, kört alkotva szép régi hallgatónótákat fújtak, amelyet a primás (legtöbbször Csillag volt) szépen kísért mindaddig, míg a kisvőfi újbóli „Halljunk szót!” kiáltására megjelent egy nagy tál töltött káposztával elmondván a töltött káposztához illő versikét.

A töltött káposztához:
*Tekintélyes étel a töltött káposzta,
Kivált, ha asztalra szép menyecske hozza.
De én nem dicsérem, dicsérje meg magát,
Mert, hogy belevágtunk tíz oldal szalonnát.
Tizenkét disznónak elejét, hátulját,
Keresse meg benne ki fülét, ki farkát!*

Itt jegyzem meg, hogy az akkori falusi társadalom olyan fegyelmezett volt, hogy úgymond néma csendben, nagy tisztelettel hallgatták meg ezeket a különböző italokhoz, ételekhez írott verseket. A töltött káposzta után az akkori szokás szerint még jött a tejbekása, hasonlóan versikével megdicsérve.

A kásához:
*Uraim, asszonyim, itt a cukros kása,
Az asztalra viszem, hogy mindenki lássa.
Szakácsné asszonyom nem főzte kozmásra,
Akinek nem tetszik, nézzen a padlásra!
Nincsen lakodalom ludaskása nélkül,
A szakácsné erre különösen készül.
Mert ha megégeti ügyes kis kacsóját,
Mindjárt összeszedi szenvedése díját.*

A *ludaskása* elfogyasztása után a főgazdasszony végigjárt az asztalok között bekötött karral, egy levesmerő kanállal, és abba néhány aprópénzt kért azt jelezvén, hogy a kásafőzés közben elégette a karját. Ezek után egy kis tánc és nótázás közepette a vőlegényes ház fennjárói leszedtek az asztalokról mindenféle ételt és italt, és következett a menyasszonyos ház süteményeinek és borainak a felszolgálása. A kisvőfi még elmondta a süteményekhez illő versikét, és ezzel egész reggelig a menyasszony családja látta el süteménnyel és borral az egész vendégsereget.

A süteményhez:

*Itt van a finom, friss jó diós sütemény,
Nincs benne se ánizs, se mustár, se kömény.
Cukorral vegyítve nem is olyan kemény,
Aki ilyennel él, nem bántja a köszvény.
Tudom, hogy szeretik az itt lévő hölgyek,
De ennél még inkább az öregek és ősek.
Lehet bátran enni, gyomornak nem nehéz,
Fogjon meg hát minden darabot kilenc kéz!*

Itt kerül sor a menyasszony rokonsága által hozott egy tál sütemény és egy korsó bor a már táncoló vagy nótázó vendégsereg közötti kínálgatására. Ez már egy kicsit amolyan bemutató is volt, hogy ki tud jobb süteményt vagy jobb bort kínálni. Aztán folytatódott a reggelig tartó multság, táncolás, nótázás, evés, ivás.

Így zajlott le ezelőtt hatvan-hetven évvel egy 100 vagy éppen 300 személyes szép családi lakodalom, ahol még nem annyira a sok százmilliós bevétel volt a fontos, hanem az egész hetet kitöltő, a hagyományokat ápoló, tiszta érzelmeket keltő, szívet-lelket gyönyörködtető családi, közösségi ünnep.

A tréfás versek, beszólások sorában hadd álljon még itt egy a házasságról írt tanítás versbe szedve:

A házasságról:

*Tudjuk, hogy a házasságot az Isten szerezte,
Mivel Ádámot és Évát bölcsen teremtette.
Hisz dolgos csak az lehet, kinek feleséget adott,
Mert az neki igaz segítségre vagyon.
Kinek nincsen neje, lustaság az ára,
De nem is virágozik ott boldogságnak fája.
Nőtlennek nehezebb ezerszer a dolga,
Aki tapasztalta, mindenki jól tudja.
Egy nőtlen egész nap dolgozik hiába,
Vagyona elpusztul, mindennek kél lába.
Olyan a jó asszony, mint ajtón a lakat,
Nélküle a férfi dolgában nem halad.
Igaz, hogy akad ám sok rendetlen asszony,
De okos embert ez soha ne aggasszon.
Azért van a férjnek gondolkozásra esze,
Hogy az alkalmakat mindig megkeresse.
Jó dolog a szépség, édes gyönyörűség,
De az idvességhez, bizony ez nem elég.
Legfőbb, hogy az asszony legyen szorgalmas és dolgos,
De mindennek felett legyen takarékos,
Hogy amit a férje keres keservesen,
Ne eressze azt ki könnyen a kéményen.*

*Amit megszereztünk, meg is takarítsuk,
Sok cifra ruhákban magunk ne tarkítsuk,
S ne nyújtózzunk tovább, mint a takarónk ér,
Akkor nem veri el vetésünket a jég.
Pazarló asszonynál nagyobb csapás nincsen,
Minden igaz embert tőle Isten mentsen!
De mondom, a jó nő nagy Isten áldása,
Annak életünkben sehol sincsen mása.
De azért legények, ne gondolkozzatok,
Sőt mentül hamarabb megházasodjatok.
Ám jól szétnézzetek, azért van szemetek,
Ha jól választotok, boldogok lehetek.
Ti pedig leányok és özvegy menyecskék,
Legyen a szemetek fekete avagy kék,
El ne felejtsétek, amiket mondtam,
Amelyeket itt most elétekbe tártam,
Szépségnél többet ér szorgalom és hűség,
Ezekből ki nem kél soha keserűség.
Aki cifrálkodik, henyél, lustálkodik,
Azt az egész világ megveti, neveti,
Szavokba nem veszik, jóval nem illetik.
Többet ér egy rendes, dolgos, takarékos,
Mint száz ugrifüles, dologtalan, lompos.
Most pedig mindnyájan szépen csendben legyünk,
Te meg húzz rá, cigány, a gondot feledjük!*

Temetési szokásainkról

Ha Szilágysámsonban a rövid reggeli harang elhúzása után újra megszólalt a harang, rögtön tudtuk, hogy halott van. Ha a nagyharangot húzták, akkor férfi volt, ha a kisebbiket, akkor nő. Az első harangozást megismételték háromszor, azután a két harangot összehúzták. Ha már a reggeli harang szólott, az azt jelentette, hogy a másik nap már lehetett temetni. Bár Sámsonban három harang van, a legkisebb harangot már kb. negyven éve nem húzzák. Az akkori papunk nem akart három harangot húztatni, mert az új harangozó a három harang húzását drágábban vállalta volna.

De inkább lássuk a régi szokásokat!

Ha megszólalt a reggeli harang, azonnal kérdeztük egymástól, hogy ki halt meg, és rövid időn belül az egész falu tudta a hírt. A halott családjából egy közeli nő rokon elment a rokonokhoz, komákhoz, hogy a halottas házhoz hívja őket segíteni. Egy férfi elment az erdőszhez, hogy adjon egy megfelelő fát, amiből kilegyen egy szép *gombfa* (fejfa) meg a szükséges *padmolydeszkák*. A fát régebben hazahozták, és ott az udvaron faragták ki, később már körfűrészsel kivágták, és elvitték

a gombfa-faragó mesterhez, aki másnap délre megcsinálta a gombfát, feketére lefestve szépen rávéste a halott nevét, életkorát stb. Ezt onnan tudom, hogy én is elég sokat csináltam. Még az is benne volt a szabályban, hogy külön motívum (díszítési forma) járt a férfiaknak, külön a nőknek. A férfiaké az írások felett egy kaláris, egy csillag, egy kaláris, egy körte, egy kaláris, egy fej. A nőké annyiban változott, hogy a körte helyett még egy csillag volt. Régen a gyermekeknek a gombfáját égszínkékre festették.

A meghívott asszonyok első dolga az volt, hogy egy kemence kalácsot süszenek, hogy a már meghívott rokonság déli ebédjéhez legyen a pálinkához friss kalács. Egy-két asszony a halottat tisztába tette, és egy ágyba tették, amíg megérkezett a koporsó. Az egy férfi dolga volt, hogy megszólítsa a sírásót, megjelöljék a sír helyét a temetőben.

Ebéd után az idősebb férfiak még az asztalnál maradtak, méltatták a halott érdemeit, a nők egy része süttött-főzött, vagy éppenséggel kenyeret süttöttek a másnapi temetés utáni nagy torhoz. A család legközelebbi két asszony tagja előkészültek az esti ajándékhozáshoz. Ez a szokás még most is él, de régebben még hangsúlyosabb volt. Ez abból állt, hogy egy fiatal lány írta, hogy ki hozott ajándékot és mit. A közeli rokonság részéről egy tál liszt (kb. 1 kg), öt-hat tojás, egy tyúk illett, a távolabbiak csak lisztet és tojást hoztak. Voltak olyan idők, hogy több zsák liszt vagy több száz tojás is összegyűlt. Az ajándékszedés nagy része másik reggelre maradt. Az ajándékhozók a kiürült lisztes tálba kaptak egy karéj kalácsot. Altalában az ajándékot a legszebb háziszóttos kendőkbe kötötték, ezzel is jelezték, hogy az ajándékhozó jó vászonmunkás volt, mert szép szedéses csikú kendőbe kötötte a tálát. Az asszonyok többsége meg szorgalmasan kopasztotta a tyúkokat, hogy jó leves főjön a temetés után megtartott torra.

A szokásos déli harangzó után a halott tiszteletére szóló harangozás alatt tették a halottat a koporsóba, ekkor a hozzátartozók örök búcsút vettek, lefedték a halottat, és a koporsó leszegezése után ki is vitték a halottat az udvarra, és várták a temetés megkezdését. A koporsót két sima székre tették, a koporsó mellé két-két lócát tettek, hogy a halott női hozzátartozói a temetési szertartás alatt azon üljenek. A temetésre gyülekező harangot fél óráig húzták, addig összegyűltek a temetésre érkező férfiak és nők. A koporsó úgy van elhelyezve, hogy lábbal a kapu felé, és a fej felőli oldalon egy asztal volt a pap részére. A pap innen vezette a temetési szertartást. A régi papok a felolvasott alapige magyarázata mellett még a halott érdemeit is megemlítették, a mostani csak az alapige bibliai igazságot mondja el az elég hosszú prédikációban. A hozzátartozók akkor jönnek a koporsó mellé, amikor elkezdődik az ének. A legközelebbi férfirokon jön elől, megáll a lócák mellett a halott feje felől, aztán egy sorban a többi férfiak kétfelől. Azután jönnek a nők, akik leülnek a lócákra. Így kezdődik a temetési szertartás.

A régi temetések ünnepélyesebbek voltak, különösen akkor, ha jelen volt a nagy múltú négyszólamú férfi dalárda, akkor csak a férfiak énekeltek. Még gyermekkoromban a kántor diktálta az éneket. A férfiak külön álltak a pap hátához, és csak ők énekeltek. A dalárda nem is az énekeskönyvből énekelt, hanem inkább négy szólamra írt, klasszikus gyászdalokat adott elő. Ez nagyon ünnepélyessé tette az

akkori temetéseket. Azért is több volt a férfi a temetéseken, mert a temetőről haza jövő férfiakat mind meghívták az azt követő halotti torra.

Az 1950-es évekig minden férfit, aki a halottat felkísérte a temetőbe, meghívták a torba, és azt mindenki el is fogadta. A temetőbe nem ment fel néhány távolabbi rokon, ők az asztalokat, lócákat állították be, és még néhány távolabbi rokon nő, akik a toros vacsorát elkészítették. A vacsora tyúkhúsleves volt egy porció főtt tyúkhússal és töltött káposzta. Ahogy letelepedtek már ott volt az asztalon a pálinka és kalács, de ehhez senki nem nyúlt, amíg egy jó szájú ember el nem mondta a toros asztali áldást. Ez pedig így hangzott:

*Nagykegyelmű Isten, ki bírsz mindenekkel,
Mennyen és a földön minden népeiddel,
Mi élni akarunk ez eledelekkel,
Hogy gyarló testünket tápláld ezekkel.
Szenteld meg hát Urunk ez eledeleket,
Az e felett való beszélgetésünket,
Adjad nekünk a te kegyelmedet,
Bocsássad meg a mi vétkeinket!
Fiadért az Úrjézus Krisztusért,
Ámen.*

Ezt az imádságot mindenki a helyzet komolyságához illően végighallgatta, aztán a már előre kitett pálinkából és kalácsból fogyasztott. Akkor hozták a menyecskek a jó húslevest, és megkezdődött a toros vacsora. A főtt tyúkhúst a főgazdasszony osztogatta csak úgy kézzel egy nagy fazékból. Itt már fenn állt néha egy kis protekciózás, amikor a rokonának combját vagy farát adott, másnak meg egy szárnyát vagy mellehúsát. Azután jött a töltött káposzta, úgyhogy mindenki jól lakott. Ezután az imádkozó ember ismét felállt, és a következő szavakkal kezdte a záró imádságot:

*Elvett áldásodért Szent Úristen,
Hogy jóltartottál eggyen-eggyen,
Neved legyen dicséretben,
Most és mindörökké,
Ámen!*

Megköszöntük az Istennek hozzánk való nagy kegyelmét, most köszönjük meg ezen megboldogult keresztény atyánkfia hozzátartozóinak, hogy érdemes asztalához nem csak letelepített, hanem étel és italbéli javaikkal el is láttak minket. Kérem az Úristent, hogy ezen ránk költötteket pótolja vissza ezer-és ezerizziglen. Azon keresztény atyánkfiának pedig, akit ma kikísértünk a temetőbe, kívánom, aludja síri álmát csendesen, lelkét pedig örvendeztesse az Isten a minden élők seregében, a mennyek országában. Ezt kívánom. Ezután jött egy néhány ének, sokszor még a régi zsoltárból, vagy éppenséggel egy zsoltár dallamára népi írók szövegei, mint például a „Boldog aki jó órában jutott Isten országába, hol már annyi szentek Régtől fogva mind elmentek.

Gondjaiktól lettek mentek. Siessünk mi is míg várnak, Mert ha késünk majd kizárnak, Okai leszünk a kárnak”.

Néhány ilyen ének után a torozók illendően felálltak, kezet fogtak a kapuban álló valamelyik családtaggal, és ezzel véget ért a temetés. Az 1950-es években aztán módosult a torozás, már csak a közeli rokonságnak csináltak tort. A temetőre felkísérő férfiakat ott a temetőn kínálták meg kaláccsal és borral. Legújában már a temetkezési vállalat készít egy kis tort a kultúrházban. A régi hagyományos nagy toroknak a kommunizmus kezdetekor szakadt vége.

A szilágysámsoni zsidóságról

Szilágysámsonban hat-hét család alkotta a zsidóságot: a népes Samu család, a két Mandel, a Kain és egy magányosan élő vénkisasszony, Berger Etel és még a sakter negyedmagával. Néhány évig élt még Sámsonban egy zsidó suszter is. A nagyszüleimtől tudom, hogy a századforduló előtt volt még egy Berkovics nevű tyúk-és tojáskereskedő is, de én őt már nem ismertem. A leggazdagabb és legnépesebb Mandel Bendu családja volt, akinek a felesége Berger Eszter, az Etel testvére volt. Mandel Bendunak korcsmája, pálinkafőzője és sok szőlője volt, és még olyan kisbankárként is működött, aki a megszorult embereknek pénzt adott kölcsön szép hozammal. Ő tartott a négy gyermekének egy tanítót, aki még a többi zsidó gyermekeket is tanította héberül. A Mandel Bendu gyermekei Vilmos, Sándor, Gyula és Éva voltak. Mandel Bendu testvérei pedig Sándor, Ernő, Emil és Rózsika voltak. Ez utóbbi egy szilágysomlyói úri szabóhoz ment férjhez. Mandel Ernő és Emil a zsidó deportáláskor annak köszönhették a megmenekülésüket, hogy a háború alatt munkaszolgálatra voltak behívva. Emil végül is ott halt meg, de Ernő megszabadult, és a háború után a zsidó gabonabegyűjtőnél lett nagyfőnök, de néhány év múlva kiment Izraelbe. Még írták, hogy haza szeretne jönni látogatóba Mandel Gyulával, de aztán erre nem került sor.

Az 1930-as és 1940-es években még nagyon tartották a zsidó hagyományokat. Volt zsinagógájuk, ahova szombatoként a férfiak elmentek, és héberül hosszasan imádkoztak. A zsidók még azokban az időkben nagyon őrizték a mózesi hagyományokat: a szombat volt az ünnepük, amely már péntek este az első csillag megjelenésekor beállt, és szombat estig tartott. Ilyenkor már péntek este sem szolgáltak ki a boltokban, szombat este viszont a csillag megjelenése után már újra szabad volt árulni. A zsidó szokásokhoz tartozott az is, hogy disznóhúst nem ettek, más állatok húsból is csak az állat elejéből ettek. Emiatt nagyon sok libát, kacsát, tyúkot tartottak. Az állatot a sakter vágta le és állapította meg, hogy ehető vagy nem. Az ehetőt a sakter *kóser*nek nevezte, a nem ehető volt a *tréfli*. Ha valamelyik állatra a sakter rámondta, hogy tréfli, azt legjobb esetben valamelyik szomszédasszonnyal kicserélték, vagy odaadták olcsón a szomszédnak. Ez így ment a nagyobb állatnál esetében is. Ha borjú, bárány vagy gidó volt az állat, annak is a sakter kellett elvágja a nyakát, és kellett kimondja rá, hogy kóser.

Mandel Sándornak mészárszéke volt, és mi gyermekek végignéztük, ahogy a sakter elvágja a bornyú nyakát, a nyúzó ember kivette az állat tüdőjét, azt felfújta, és a sakter dörzsölgette az ujjával mindaddig, amíg ki nem mondta, hogy kóser vagy tréfli. Mivel nem volt minden faluban sakter, a környező községek zsidói is ide hozták az állataikat levágni, és ha éppenséggel nem volt kóser az állat, olcsón eladták a szomszédoknak, ismerősöknek.

A sámsoni sakter egyben a papjuk is volt. Szombaton a zsinagógába csak a férfiak mentek, a nőknek évente csak egyszer volt szabad menni, éspedig az egyiptomi rabságból való kiszabadulás emlékére tartott egy hetes *pászka ünnep*. Ez alatt az egy hetes ünnep alatt a zsidók kenyér helyett pászkát ettek, amiből a zsidó fiúk nekünk is hoztak. A sakter két fia, Tuli és Mendi zsidó szokás szerint meghagyták a fülük mellett a hajukat, amit hosszúra növesztettek, feltekercesltek, és hosszú tincsben az arcuk előtt csüngött. Ezt úgy hívták, hogy *pájszi*.

A zsidó gyermekek között két évfolyamtársam is volt, Mandel Gyula és a Samu-családban Rózenfeld Ibolya. Ibolya nagyon szép zsidó leány volt. 1944 nyarán a deportáláskor 19 évesen Auschwitzban a német tiszték magukhoz vették, és így túlélte a borzalmakat. Szabadulása után férjhez ment egy aradi emberhez. Dobrai Ferenc sámsoni barátom többször meglátogatta, beszélgetés közben emlékezett rám, de Sámsonba soha nem jött vissza. A másik évfolyamtársam, Mendel Gyula története még érdekesebb. Erős, 19 éves fiatalként valahol Szilágysomlyó környékén megszökött, és a sámsoni alsó faluvégén lévő erdőben bujkált. Megkereste a közelben élő volt cselédjük házát, és valahogy kihúzta azt a néhány hónapot, amíg a háborúnak Sámsonban is vége lett. Azután a hatalom hamar jó állásokba tette az ilyen embereket. Így került Gyula egy érmihályfalvi állami gazdasághoz felelős beosztásba, azonban néhány év múlva Németországon keresztül kiment Izraelbe, és a Földközi tenger partján lévő kikötővárosból, Haifából írt nekem néhány levelet. Legutóbb azt írta, hogy a bátyjával, Ernővel és két fiával hazajönne, hogy lássák a fiai, hogy hol született. Nem csinálnának belőle semmi botrányt, csak szeretné, ha a fiai látnák, hogy hol élt, hol járt iskolába. Én írtam, hogy néhány napra fogadom, de aztán elmaradt a levélváltás és a látogatás is.

Így történt, hogy a csaknem huszonöt fő lélekszámú zsidó közösségből három személy élte túl a háborút. A túlélők a házaikat eladták. Hallottuk, hogy Gyula megtalálta az elrejtett ékszereiket. Az igásállatokat előbb a még két-három hónapig tartó magyar hatalom emberei, később a kommunista hatalom emberei addig leltározták, hogy csaknem minden „elkopott”. A házon és telken kívüli ingatlant: a szántókat, a szőlőt és erdőterületeket az ötvenes évek kommunista vezetői nagyrészt egymás között elosztották. Így aztán a zsidók könnyen szerzett nagy vagyona még könnyebben úszott el. Erre mondja a magyar közmondás „Ebül szerzett vagyonnak ebül kell elveszni”.

A zsidóság csaknem százéves szilágysámsoni jelenlétéhez tartozik, hogy többnyire a falu közepén lévő sarki házakat vették meg, mert így tudtak eredményesen kereskedni. A zsidó kereskedés ellensúlyozására jött létre az 1920-as években a Hangya Szövetkezet Nagyenyed központtal, amelyet a módosabb sámsoni emberek részvényeiből hoztak létre. Történetesen egy ugyancsak sarki zsidó házat vettek meg székhelynek, és eredményesen működtek, úgyhogy év végén még osztalé-

kot is tudtak adni a tagoknak. A Hangya Szövetkezet a háború után még továbbra is szövetkezetként működött, az épületet viszont a későbbi vezetés a sámsoni emberek tudta nélkül eladta

A szilágysámsoni férfidalárda története

A sámsoniak dalos kedve a nyolcszázas évek homályába vész. Nagyapámtól és édesapámtól tudom, hogy a kilencszázas évek elején már szervezett formában énekeltek Szilágysámson népe, az úgynevezett „Majális Ódalárda”, és hogy az EMKE Dalárdának mindkét ágbeli nagyapám és dédapám már tagja volt. Ez a dalárda az első világháború kitörésekor megszűnt, mert akkor néhány ember kivételével minden 18–60 év közötti, katonai szolgálatra alkalmas férfinak be kellett vonulni. A doberdói és galíciai harcterekről vagy az orosz hadifogságból hazakerült emberek nem sokáig vártak, és már 1919-ben Rencz János tanító új alapokra helyezve szervezett formába fogva a sámsoniak dalos kedvét, megalapította a későbbi nagy múltú, négyzólamú férfidalárda magját.

Az akkori törvények szerint a magyar református falvakban az állam magyar református kántortanítókat kellett, hogy kinevezzen. Így került Sámson is abba a szerencsés helyzetbe, hogy a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban végzett Éltető János és Éltetőné Lengyel Irén lett a falu két magyar tanítója, valamint Éltető a református egyház okleveles kántora. 1923-ban Éltető János újjászervezte a Rencz-féle dalárdát, ahol elsődleges követelmény volt a jó zenehallás és énekhang. A mintegy 45–50 tagot be kellett osztani hangmagasság szerint az első tenor, a második tenor, az első basszus és a második basszus csoportokba. A közgyűlésen megszerkesztettek egy szigorú alapszabályt, megválasztották a szólamvezetőket, és elhatározták, hogy minden héten szerdán és szombaton este próbálni fognak az állami iskola egyik tantermében. Éltető János rugalmas politikájának köszönhető, hogy egy református férfikórus a román állami iskolában gyakorolhatott. A faluban a kórustagság lett a legnagyobb dicsőség, igaz, hogy ennek elengedhetetlen előfeltétele volt a makulátlan erkölcsi magatartás. Természetesen a falu előljárói mind kórustagok voltak. Gyenge hangú emberek is lehettek tagok, de csak mint pártoló tagok, ők is részt vehettek a közgyűléseken és az évente többször, a dalárda által megrendezett ünnepeken.

A következő feladat volt egy jó harmónium, valamint négyzólamú férfikarra írt zeneművek beszerzése volt, de Éltető igazgató úrnak ez sem volt gond. A Fövényesi Bertalan által szerkesztett *Nagy Karénektár* tele volt Fövényesi, Rényi, Kapi és más akkori zeneszerzők darabjaival, amelyből az igazgató úr vegytintával minden szólamnak 8–10 példányt lehúzott, hogy senki ne maradjon kotta nélkül. Ehhez tudni kell, hogy a próbák előtt egy rövid zeneelméleti oktatás is volt, amikor meg kellett tanulni a violin és a basszus kulcs jeleit, a hangjegyek értékét, szünjeleket, a crescendo, a pianó, a forte jeleket. Ezek alapvető követelmények voltak ahhoz, hogy a szólamok könnyen és pontosan gyakorolhassanak.

Először csak templomi szolgálathoz való énekeket tanultak karácsonyra, húsvétra, pünkösdre, de hamarosan szükségessé vált más kulturális rendezvényekre népdal-egyvelegek tanulása is, így aztán rövid időn belül megjelentek a népies műdalok is a repertoárban: úgymint *Juhászlegény*, *Magasan repül a daru*, de voltak klasszikus darabok is, mint a *Barcarolla* vagy Csokonai Vitéz Mihály *Tihanyi Echoja*.

A 1920-as évek második felére esik a nagylélegzetű népszínművek betanítása (*A betyár kendője*, *Piros bugyelláris*, *A falu rossza*), melyeket ugyancsak az Éltes-tő házaspár irányított, természetesen a férfikórus bevonásával. Ezek az előadások olyan nagy közönséget vonzottak, hogy az iskola tantermébe már csak úgy fértek be, hogy vasárnap délután mentek az öregek és a gyermekek, este pedig a felnőttek. A színdarab előtt és után fellépett a Dalárda, a végén pedig a jól megérdemelt batus bál következett. Ezek az alkalmak adták az ötletet ahhoz, hogy jó lenne egy kultúrház. De hogyan? Hát csináljunk egy borkölcsönzöt, azaz Borbankot! Lévén, hogy a presbitérium nagyobbik része dalárdistákból állt, könnyű volt keresztülvinni azt az ötletet, hogy a régi kántori lakás és felekezeti iskola dűledező épületéből építsünk a szőlőhegyen lévő papi szőlő aljába egy szép nagy pincét, ahol meg lehet kezdeni a borkölcsönzést. A pince a 1930-as évek elején elkészült, csináltattak néhány hordót, és megkezdődött a dalárdisták által felajánlott borok összegyűjtése. Már csak a közgyűlés által megválasztott 2 borkezelő kellett, hogy átvegye a pincekulcsot, és beinduljon a Borbank működése, ami abból állt, hogy akinek tavasszal vagy nyáron elfogyott a bora, az kérhetett kölcsön *új fejibe*, vagyis szüretkor másfél annyi mustot adott vissza. Például elvitt 100 liter bort, ősszel pedig 150 liter mustot adott vissza. Ez a módszer olyan jól bevált, hogy rövid időn belül sok ezer liter bora lett a Dalkörnek. Ekkor már komoly irattára, kottatára és pecsétje is volt a Dalárdának, és a két borkezelő szigorú elszámolást adott a közgyűlésnek, melyen Éltes-tő igazgató úr és karmester elnökölt. Itt említem meg, hogy a 1920-as évek vége felé készült a dalárda fényképe, ekkor még Pálúr Miklós református lelkész volt az elnöke.

Ugyancsak megemlítem az Éltes-tő családot ért nagy tragédiát. 1932. szeptember 10-e táján az Éltes-tő család nagyobbik fia, Zoltán pótérettségi előtt a sámsoni Hegyes erdőrészen az édesapja pisztolyával öngyilkosságot követett el. A holttestre napok elteltével találtak csak rá. A temetés 1932. szeptember 15-én volt az iskola udvarán a Dalárda és az egész falu mély részvéte mellett. Ez a nap az én iskolába menésem első napja lett volna.

A harmincas évek derekára tehető a sámsoni Dalárda legdicsőségesebb korszaka. Kádár Géza, zilahi református esperes egyre-másra szervezte a zilahi kórusversenyeket, amelyre külön kellett benevezni a férfikórusoknak, valamint a vegyes- és más kórusoknak. A tagok nagy lelkesedéssel tanulták a kötelező és a saját maguk választotta versenyszámokat, annak a tudatában, hogy még van az egyházmegyében jó néhány férfikórus, többek között a szilágycsehi Barkász Dániel vezette négyszólamú férfidalárda, amely az egyik esélyes versenytárs volt az első díjra. Ekkor nyilatkozta Barkász Dániel, hogy a sámsoni tenorral és a szilágycsehi basszussal világversenyre is mehetne. A sámsoni dalárda megelégedett az még mindig

igen előkelő második. díjjal. A második évben aztán még odaadóbban készülődtek a megmérettetésre, lázban égett az egész falu, hogy most már első díjas lesz a dalárda. Olyan nagy volt a készülődés, hogy még a módosabb tagok feleségei is elmentek a versenyre, hogy együtt osztozzanak a már el nem vitatható első díj örömeiben. Sajnos, az elbizakodottság megbosszulta magát. A *Zengj éneket, zengj vígan* kötelező énekszámot annak ellenére, hogy a szólamok egy hangból indultak, a sámsoni dalárda olyan rosszul kezdte, hogy le kellett álljon, és újra kellett kezdeni, ami aztán sikerült is, de az eredményhirdetésen Kádár esperes úr sem mondhatott egyebet, mint hogy „Adom nektek a harmadik. díjat, mint Jézusnak a töviskoronát”. Az azt követő gálaesten a népdalegyveleg nagyon jól sikerült, de ez már nem változtatott a helyzeten. Aztán a következő években még sikerült első díjat is hozni, és folytatódott az a dicsőséges szakasz, ami meghatározta a következő évekre, sőt, talán évtizedeket is.

Természetesen ezzel párhuzamosan szólt a nóta a pincékben, a lakodalmakban, esküvőre menéskor az utcán, disznótorokban, a névnap és más alkalmakkor. Nem állok messze az igazságtól, ha kijelentem, a Dalárdától indult el a sámsoni emberek ének- és nótaszeretete.

Ide kívánczok, hogy akkoriban még lovas szekereken és elég rossz utakon lehetett csak a zilahi versenyekre eljutni. Volt úgy, hogy egy-egy versenyre hat-hét szekér indult, és több mint kétórás rázós utat kellett megtenni. Közben a Borbank nyereségéből 1937–1938-ban a vezetőség a jövő kultúrházhoz csináltatott a helyi cigányokkal 140 000 jó minőségű téglát. Most már arról is kellett gondolkozni, hogy hová épüljön a kultúrház. Szóba jött a református parókia melletti üres telek, amelyet Pálúr Miklós, a református lelkész megakadályozott. Aztán felvetődött az, hogy megkéri Kövér Sándor földbirtokost, hogy adjon a falu közepén levő 6–7 holdas telkéből egy negyed holdnyi helyet. Azt válaszolta, hogy a Dalárda nem osztozó testvére. Így nem maradt más hátra, mint hogy megvásárolták id. Varró Sándortól azt a kicsi telket, amelyen a mostani Kultúrház fel is épült. Az állami iskola, ahol a Dalárda gyakorolt és a kulturális ünnepeket szervezte, azért volt alkalmas az Éltető házaspárnak, mert alig száz méterre volt a református templomtól, és egy nagyon kényelmes igazgatói lakás is volt benne. A Dalárda hálából megtanulta az akkori román himnuszt (*Traiasca Regele*), és hivatalos ünnepeken elő is adta azt. Megtörtént, hogy még a templomban is elorgonálta Éltető igazgató úr. Ilyen és hasonló kompromisszumokra volt szükség ahhoz, hogy a dalárda zavarmentesen működhessen.

Az 1940-ben történt rendszerváltozás új távlatokat nyitott a Dalárda előtt. A már jól összeforrott közösség sorra tanulta meg a *Himnuszt*, a *Szózatot*, a *Hiszekegyet*, valamint hazafias dalokat: pl. a *Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország* címűt és még sok mást, és olyan nagyszabású ünnepeket rendeztünk immár a Levente Egyesülettel közösen, hogy alig fértünk el az iskola udvarán. Például a március 15-e megünneplése úgy zajlott le, hogy néhány mozsárágyú-durránás után megkezdődött az igazi ünnepség, a templomozás után pedig a Dalárda a Levente Egyesülettel több órás műsorral tette magasztossá a több száz ünnepelni vágyó néző napját, amit délután és este valamelyik három felvonásos népszínmű előadása követett, majd hajnalig tartó batyusbál zárt.

A borkölcsonzés eredménye az lett, hogy kezdtek megvásárolni a követ Szilágyballáról, amit aztán főleg a dalárdisták szállítottak haza kalákában. Egyre sürgetőbbé vált az új kultúrház megépítése, így jött az első ötlet egy közös leventetothon és kultúrház építésére. Ehhez el is készült egy nagyszabású tervrajz, amely mind a mai napig megvan a saját irattáramban. Ez az épület általam ismeretlen okokból nem valósult meg, ellenben készült egy másik tervrajz is Éltető kisebbik fia által, amelyet a közgyűlés elfogadott. Ennek alapján 1946 nyarán fel is épült a kultúrház a mai formájában.

A negyvenes évek első fele a sorozatos rendezvények megszervezése mellett a kultúrház felépítési költségeinek az összegyűjtésével telt. Jó ára volt a bornak, egyenesen Pestre vitték a jó sámsoni bort. Az 1944 októberében átvonuló háború nem okozott nagyobb gondot, mert a dalárda pincéjének a tartalma már ott volt az új telek udvarán épületanyag formájában, és így az 1945-ös év kicsi megtorpanása után, 1946 tavaszán a Dalárda vezetősége megegyezett Sipos Ferenc hadadnásdai kőművesmesterrel a Kultúrház felépítésében.

Visszatérve a harmincas évek telekvitájára: a Dalárda vezetősége visszavonta Pálúr Miklós református lelkésztől az elnöki megbízatást, és egy fiatal sámsoni értelmiségit, Szabó Miklós jegyzőt választotta meg elnöknek. Különösen szép színfoltja volt a Dalárda életének, hogy évente egyszer testületileg felköszöntötte a két vezetőjét, Éltető Jánost karácsony másnapjának estjén (János nap előtt), az elnököt pedig december 5-én este, Miklós nap előtt. Csodálatos élmény volt a decemberi éjszakában hallgatni a Dalárda tagjainak ajkáról az erre az alkalomra begyakorolt névnapi köszöntőket és más klasszikus darabokat, amit aztán az ünnepeltek egy finom vacsorával háláltak meg, és ami aztán néhány órás szép nótázással zárult.

Amikor 1945 nyarán hazajöttem az orosz fogságból mindjárt én is beléptem a Dalárdába, és 1946 nyarán, az alapkő-szenteléskor már öreg dalárdista voltam. Az alapkő-szentelést Kun László mocsai református lelkész végezte egy nagyon szép, bensőséges ünnepség keretében, ugyanis a már említett telekvita miatt Pálúr tiszteletes nem vállalta azt. Az alapkő-szentelés előtt a Dalárda vezetősége egy papírtekercsre gondosan felírta az adakozók nevét és az adomány értékét, és az egész gyülekezet szeme láttára a tekercset beletették egy ágyúhüvelybe, amit belehelyeztek egy kifaragott csapókő kivájt üregébe. Ezt cementes habarccsal lezárták, és ezt a csapókövet a kultúrház délkeleti sarkába helyezték el. Ezután kezdődött az alapkőszentelés, sok énekkari számmal, szavalattal. Őszre tető alatt állt a ház. Elképzelhető, hogy mennyi anyagot kellett megmozgatni kézi és igavonó erővel! De gépek híján volt akarat. Mi itt voltunk a szomszédban, öt erős felnőt, és alaposan kivettük a részünket a munkából, de elmondhatom, hogy hasonlóképpen a falu minden tagja.

1947-ben még volt annyi pénze a Dalárdának, hogy a mocsolyai Bartha Károly asztalosmesterrel elkészíttette és felrakatta az ajtót és ablakokat. Nekem személy szerint azért is nevezetes a Kultúrház építése, mert 1948 február 22.-én, vasárnap az én lakodalmam volt az első rendezvény az akkor még belül is pirosban lévő kultúrházban.

A Dalárda mint a sámsoni énekkultúra megtestesítője, tovább működött. Még a háború utáni gondok mellett is sikerült a belső falak pucolását, valamint a termek lepadlózását megoldani. Ezeket a kiadásokat a maradék borkölcsönzésből és a most már az új kultúrházban megrendezett színdarabok bemutatásának bevételéből, a Dalárda fellépéseiből származó jövedelemből sikerült kifizetni.

1951 februárjában nagy változás állt be a Dalárda életében. Éltesítő igazgató úr nyugdíjba vonult, és engem szemelt ki utódjául. Én egy néhány hónapos zenekurzus elvégzése után letettem egy énekvezéri képesítő vizsgát, és 1951. február 1-én elfoglaltam a református kántori állást és vele együtt a Dalárda vezetését. Ekkor már csak kimondottan templomi és temetési szolgálatot láttunk el. A Borbank is bezárt, vele együtt a nagy pince is az üres hordókkal.

A kultúrházat az új hatalom az 1950-es évek derekán államosította, de ettől még az éneklés és a színjátszó kultúránk nem hanyatlott le, mert kultúrház igazgatójának, Szilágyi Andrásnak az irányításával a színjátszó csoportunk egészen Bukarestig eljutott. Ilyen kettősségben énekeltünk még mintegy tíz évig, mígnem a hatalom olyan groteszk helyzetbe hozott bennünket, hogy egy alkalommal a régi dalárda Corul barbatesc CAP Samsud néven vett részt a sarmasági elődöntőn, a baptista fúvószenekar pedig Orchestra Viticulturii Samsud néven. A verseny után egyházi zenével (*Drága név, áldott légy*) vonultunk végig Sarmaság főutcáján a lakosság nagy ámulatára. A milicista megrökönyödve ránk szólt, hogy miféle tüntetés ez? Akkor azzal mentettük meg a helyzetet, hogy azt válaszoltunk, hogy ez a *Cantarea Romaniei*. Erre boldogan továbbengedett a rendőr bennünket, mi meg énekeltük tovább, hogy „Égi öröm, reménység”.

A megmaradt hordókat Püskök József tiszteletes elárverezte, a szép nagy pincét a sámsoni kollektív (mezőgazdasági termelősövetkezet) a maga részére lefoglalta. Utolsó egyházi fellépésünk Incze László temetésén, a kultúrházban pedig 1966. március 14-én egy a környező faluk közötti versenyen volt. Erről a fellépésről jelent meg egy cikk a *Művelődés* 1970. októberi számában *Felcsendül még a dal Szilágysámszonban?* címmel.

A Dalárda nagy értékű irat- és kottatáráról szólnék még egy pár szót. Az ötvenes évek közepén a nagy kulákvándorlások idején, az akkori lelkészünk, Tatár Mihály, aki nagybirtokos felesége miatt kuláklistán volt, megkért arra, hogy a szekrénynyi anyagot hozzam el, így évekig volt alkalmam tanulmányozni a sok kottát, a Borbankkal kapcsolatos elszámolásokat, valamint a kultúrház építésével foglalkozó jegyzőkönyveket. Ezeket az iratokat később visszavittük a templomba, és 1966-ig, a nagy múltú dalárda felszámolásáig még megvoltak. Hiba kértem többször is, a mostani gondnok még nem ért rá megmutatni. Dicsőséges fél évszázados énekkultúránkból az lett, hogy elnémult egy harangunk, három kórusunk, elnémult a református templom orgonája és a sámsoni szőlőhegyen oly szépen szóló nótázás is.

„Orgona zendüljön, örömeinek csendüljön!” (*CL. Zsoltár*). De boldog lennék, ha úgy lenne!

(Szilágyi Ferenc nyugdíjas kántor)

Nagyapám nótája

(Avagy a kényszer, ami az örökségből rám maradt)

Nagyon régen történt az, amit most el szeretnék mesélni...

A harmincas évek eleje volt, olyan öt-hat éves legényke lehettem. Azért emlékszem úgy rá, mert ez még akkor történhetett, amikor a faluban lakodalom idején, még ökrösszekéren vitték a násznépet a templomba. Így történhetett meg az, hogy alkalommal, talán azért, mert éppen jó nagy sár volt az utcán, a nagyapám maga mellé ültetett az ülésre, ahonnan az ő csengő, nagy hangján a lakodalmas nótát irányította: „A hatökröm, a Virág, / Megette a rezedát, / Ha rezedá, rezedá, / De rétes a viola. / Este, babám, gyer' oda, / Várlak a kiskapuba'.

Ez volt az első nóta, amit tőle tanultam...

Azután ahogy elteltek az évek, nagyapám beteg lett, és akkor a betegágyához rendelte nem kevés számú unokáit. Hagyakozott. Nem emlékszem, hogy mi más ingó vagy ingatlan tulajdont bízott ránk, de arra jól emlékszem, hogy a sok szép nótáját, amiről faluszerzte híres volt, ott ünnepélyes, kemény szavakkal ránk, az unokákra bízta azzal, hogy ne hagyjuk azokat elveszni. Mi pedig meg is ígértük, hogy hűséges őrizői leszünk az örökségnek.

Nem is volt baj az ígéret betartásával, hiszen az éneklés sohasem állt messze a sámsoni embertől. Szólt a nóta a szőlőhegyen, mezőn, munka közben, meg szórakozásképpen a pincékben, disznótoron, lakodalomban, ünnepségeken, sőt szervezett keretek között is zengett már az ének az 1923-ban megalakult négyyszólamú férfidalárda ajkán. A dalárda olyan szép eredményekkel működött akár egyházi, akár egyéb ünnepi rendezvényeken, hogy harminc éves működése alatt „összedalolt” egy kultúrházra való anyagi alapot, s amit 1946-ban fel is építettek. Aztán hogy a kultúrház ténylegesen a kultúra otthona legyen, a fiatalság nagy lelkesedéssel fogott hozzá előadások szervezéséhez, nagylélegzetű, három felvonásos népszínművek betanulásához. Öröm volt nézni, vagy éppenséggel részese lenni a pezsgő kulturális életnek. A kultúrház csak úgy zengett a sok szép nótától! Mindez nem éppen véletlenül történt, hiszen az élénk művelődési élet lelkeként és irányítójaként ott állt előttünk Éltető János kántortanító, aki felismerte a lehetőségeket, meglátta az emberekből feltörő igényt, és erejét, tehetségét, idejét rááldozva felszínre tudta hozni azt a sok kincset, amit e kis falu közössége rejtgetett magában.

Az ezt követő négy-öt évtized úgy maradt meg a falu történetében, mint néhány, egy kultúrára éhes és arra áldozni tudó nemzedék sora. Ezeket az éveket nemcsak a helyileg színre vitt előadások tették értékessé, hanem ekkor már országos hírű együtteseket, színházakat is vendégül tudtunk látni. Felléptek Sámsonban a marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi, csíkszeredai és kovásznai népi együttesek, környező magyar színházak csoportjai, író-olvasó találkozók olyan neves erdélyi irodalmi egyéniségek jöttek el hozzánk, mint Sütő András, Hervay Gizella, Beke György, a néprajzosokról nem is szólva, akik a földrajzilag viszonylag elszigetelt tövisháti faluban valóságos aranybányára leltek, ami a régi dalokat, szokásokat, tárgyi eszközöket illette. Ilyen alkalmakkor életre keltek a régi nóták, zengett a falu az énekléstől, tánctól, s aki eljött hozzánk, messzire vihette hírét annak, hogy a szilágysági dombok között elrejtve él még nagyapánk kultúrája, asszonyaik még

szőnek-fonnak, a férfiak pedig a jó bor készítése mellett még faragással is foglalkoznak, temetőjükben még hagyományos a gombfa (kopjafa) állítása. Hagyományaikban gyökerező, de talán éppen ezért is életerős közösség volt Szilágysámszon ebben az időben.

Az ötvenes évek elején, amikor az állami tanítók nem vállalhattak többé egyházi szolgálatot, Éltető igazgató úr engem szemelt ki a templomi munkára. Egy kántori tanfolyam elvégzése után 1951. február 1-én vettem át tőle a református kántori szolgálatot, valamint a nagy múltú férfikórus vezetését. Elmondhatom, hogy hamarosan beleszoktam a felelősségteljes munkába, nem volt megszakítás sem a templomi orgona működtetésében, sem pedig az énekkar munkájában. Az elkövetkezendő években a kultúrigazgató és néhány lelkes tanár, tanító irányítása alatt olyan szinten működött a kulturális élet, hogy a későbbiekben megrendezésre kerülő *Megéneklünk Románia* versenyek során színjátszó csoportunk még Bukarestbe is eljutott. Kórusaink is tovább gyarapodtak: egy háromszólamú ifjúsági és egy kétszólamú gyermekkórus alakult, melyek minden alkalommal részt vettek a kultúrház rendezvényein. Erről az időről a *Művelődés* című folyóiratban jelent meg egy 1970 októberében *Felcsendül még a dal Szilágysámszonban* címmel. Az itt említett szereplés volt a férfidalárda utolsó fellépése.

A hetvenes évek közepétől aztán irányt váltott a falu kulturális élete. Talán felsőbb utasításra, vagy éppen azt kiszolgáló, az egyházi vezetőség feloszlatta a dalárdát, sőt rengeteg egyházi iratnak, kottának és néhány szimbolikus tárgynak (például EMKE zászló) is ez időben veszett nyoma. Személyemre ekkor már akkora nyomás irányult, hogy végül is kétes körülmények közepette, személyes okokra hivatkozva, sikerült eltávolítaniuk a kántori állásomból, melyet a lelkész felesége feltűnő gyorsasággal foglalt el. Kántori szolgálatát a gyülekezet nem a legnagyobb meglepődöttséggel fogadta, s ez idő alatt – kórusvezető hiányában – az általam alapított, jól működő asszonykórus is széthullott.

A nyolcvanas évek, gondolom, mindnyájunk emlékezetébe mélyen bevésődtek. De még a felsorolt és ki nem mondott nehézségek ellenére is tovább élt a dal szeretete a sámsoni emberekben- Szólt a nóta még ekkor is a pincékben csukott ajtók mögött, néhány még a kemény büntetést is kockáztatva.

A sors ironiája talán az, hogy a rendszerváltás idejére és az azt követő évekre már alig maradt daloló ember Sámszonban. Nem gondolom, hogy csak a megnövekedett szabadság szegte volna az emberek nótás kedvét, annál inkább a faluban egyre inkább elburjánzott álszenteskedő hangulat, amely elítélni volt hivatott minden művészeti megmozdulást. Nem sokon múlt, hogy az 1995-ben Sámszonban megrendezett *Szilágysági gyerek vagyok* című népdalvetélkedő rendezési jogát is elveszítsük. Amikor Tőkés püspök úr arra bízta a híveit, hogy ápolják és adják tovább népművészeti kincseiket mint a nemzet fennmaradásának zálogát, nálunk a hivatalos szónoklat megbélyegezte azokat, akik erre saját erőből vállalkoztak. Bizonyára e hamis büntudat kábulatában történhetett meg, hogy valaki megállapította: „Sámszonban a legtöbb magyar nótát egy román legény tudja”. Talán ő nem járt annyit a templomba, hogy neki is elmenjen a kedve a nótázástól.

1999-ben a lelkész és felesége nyugdíjba vonulásával az orgonánk is végleg elnémult. Úgy érzem, ez még az énekkarok feloszlásánál is megrázóbb volt. Az emberek most már a templomban sem találták meg az éneklés és a zene nyújtotta lelki áhítatot vagy éppenséggel felszabadult örömet.

Nem hiszem, hogy ennek feltétlenül így kellene maradnia. Ha az ötvenes években, amikor a kommunizmus szorítása nehezedett ránk, volt előrelátó vezetőnk, aki gondoskodott az egyházi és világi énekkultúránk fennmaradásáról, most, amikor nincs politikai akadály annak, hogy a dolgainkat rendbe hozzuk, ne lenne valaki, aki gondoskodjék a lélek igényeiről? Talán egy kis időre elhalkult a nóta, de él még a szívünkben a vágya annak, hogy újra felcsendüljön a dal a tövisháti dombok között. Nem is lennénk teljesen magunkra hagyva, hisz még itt vagyunk néhányan, akik szívünkön viseljük a ránk bízott örökség sorsát, Ha valakinek úgy tűnne, hogy személyes érdekből tenném ezt, ne essen tévedésbe, ne essen a kicsinyes vádaskodások hálójába. Én a magam részéről elnótáztam már mindent, amit csak tudtam, a sámsoni népdal szépségéről, egyediségéről tanúságot tettem sokfelé már, legtöbbször a magam erejéből, családom és barátaim segítségével olyan híveket és megbecsülést szerezve a nótáinknak, hogy nagyapám még a sírjában is büszke lehet rá. Ahol felléptem a dalainkkal, mindenhol megemlézték Szilágysámson nevét is, a Kossuth Rádióban, a Duna TV-ben, Budapest rangos népdalversenyein, a Román TV-ben, Szatmárnémetiben és sok más helyen. Népdalkultúránknak olyan rangos híveket sikerült szerezni, mint Budai Ilona népdalénekes, Dr. Magyar Zoltán, a Magyar Tudományos Akadémia néprajzkutatója, vagy Modesta Liugaite vilniusi néprajzos, aki nemrég keresett meg.

Nem tudom, hogy egy Éltes János formátumú vezetőre van-e szükségünk, vagy csupán egy kis jóindulatú összefogásra? Ahogy már említettem, az örökségünk nem veszett el. Ha más nem, a technika jóvoltából felidézhetők a régi népdalok gyűjtésekből, alkalmi felvételekről, de nem hiszem, hogy nekünk sámsoniaknak, archívumokból kellene újra tanulni a dalainkat. Időn is lenne még néha-néha összejönni, ha másért nem, a magunk és remélhetőleg gyermekeink, unokáink, netán dédunokáink gyönyörűségére. Talán még az orgonát is meg tudnák szólaltatni fáradt ujjaink... ne adj, Isten, hogy még akadna is valaki, aki megtanulna játszani ezen a csodálatos hangszeren. Egészen a mennyországig szólna a hálaadás!

Tőkés püspök úr szerint "Az igazat mondani kell!" Én most valamennyit elmondtam belőle. A nagyapámnak tett ígéret kénszere mondatta el velem ezt? Meglehet... de ez csak egy árnyalata lenne az igazságnak. Valahol mélyebben mindnyájunkban élnie kell a jobb iránti vágynak, és gondolom, hogy inkább ez indíttatott írásra. Nagyapám hetven évvel ezelőtt csak hagyakozott, de én még úgy érzem, hogy tenni is tudnék valamit, ha Isten is úgy akarja.

Szilágyi Ferenc 76 éves ny. kántor, Szilágysámson.

(Megjelent: *Romániai Magyar Szó*, 2001. november 8.)

Magyar Zoltán

Egy szilágysági hagyományörző

A folklorisztikai kontextus

A népi írásbeliség 19–20. századi elterjedésével körvonalazódó új folklórműfaj, a paraszti önéletírás jellegéről, mibenlétéről, funkciójáról seregnyi elemzés és kiadvány született az utóbbi fél évtizedben.¹ A néprajzi szakirodalomban közkeletűnek tekinthető nézet szerint ezek az önéletrajzok „olyan néprajzi, történeti, szociológiai források, amelyek egy-egy kor, egész társadalmi osztály élet- és gondolkodásmódjának mélyebb megismerését biztosítják”.² Számos paraszti önéletírás azonban – nem csupán stiláris jellemzőinél fogva – valamelyest több és más, mint egy-egy – főként a 20. század mikrotörténelmére fókuszáló – élettörténet, életút-interjú, vagyis elsősorban a forrásértéke miatt a történészek által is kultivált oral history, hanem több is, mint pusztán lokális kordokumentum, egy jelentős hányaduknak ugyanis esztétikai aspektusuk és alkotói szuverenitásuk is van. És e tekintetben egyik figyelmen kívül nem hagyható előzményük a magyar folklorisztikában nagy jelentőségű egyéniségkutató iskola (irányzat),³ amely jeles mesemondók kapcsán fogalmazza meg máig hatóan⁴ az alkotó típusú történetmondó egyéniségek repertoárjának jellegzetességeit (a mesélők életrajzát is közreadva és a kutatás tárgykörébe vonva), sőt e módszert idővel a népi kultúra más műfajaira, műnemeire, egyéb részterületeire is kiterjesztve (lásd: nótafák, táncosok, parasztmuzsikusok, tárgyalkotó népművészek, továbbá a vallásos élet jeles népi alakjai: szentemberek, búcsúvezetők).

Az önéletírások kapcsán a szakirodalomban emlegetett ún. narratológiai fordulat az élettörténetek forrásértéke és egyéni, biografikus aspektusa mellett (esetenként helyett) azok performatív módját, kommunikációs célzatát hangsúlyozta ki,⁵ a paraszti önéletírást is elsősorban célzatos cselekvésként, az egyéniség reprezentációjának egyik primer terepeként értelmezve.⁶ Ez a megközelítési mód sok tekintetben ugyancsak az egyéniségkutatás felől szemlélve nyer új értelmezési keretet, azzal az esetenként nem elhanyagolható különbséggel, hogy míg egy az éle-

¹ A teljesség igénye nélkül: HOPPÁL Mihály–KÜLLÖS Imola–MANGA János szerk., 1974; AGAR, Michael, 1982; PILLICH László–VETÉSI László, 1987; BAUSINGER, Hermann, 1988; HOFER Tamás, 1988; NIEDERMÜLLER Péter, 1988; KÜLLÖS Imola, 1988; BECSKEHÁZI Attila, 1991; KESZEG Vilmos, 1995; NAGY Olga, 1999; APPADURAI, Arjun, 2001; VEREBÉLYI Kincső, 2001; ABBOT, Porter H., 2002; Z. VARGA Zoltán, 2002; KESZEG Vilmos, 2002; LEJEUNE, Philippe, 2003; KESZEG Vilmos szerk., 2005–2006. I–II.; Szöcs Levente, 2011.

² KÜLLÖS Imola, 1988. 266. Vö. HOPPÁL Mihály–KÜLLÖS Imola–MANGA János szerk., 1974. 401.; PILLICH László–VETÉSI László, 1987. 7.; NIEDERMÜLLER Péter, 1988. 377.; HOFER Tamás, 1988. 49.

³ Lásd: ORTUTAY Gyula, 1940.

⁴ Mára a magyar folklorisztikában mintegy félszáz olyan tudományos monográfia, illetve népköltészeti gyűjtemény ismert, amely egy-egy jeles mesemondó repertoárját örökíti meg.

⁵ Z. VARGA Zoltán, 2002. 253.; KESZEG Vilmos, 2002a.

⁶ Lásd a *Helikon* című folyóirat 2002/3. tematikus számát.

tét végiggondoló és megfogalmazó naplóíró, önéletíró a társadalmi státusza ellenére is tudatosan nyomot kíván hagyni, az oralitásban „megragadó” társát, ha ösztönzi is hasonló szándék, a hagyományátadás, illetve a megújítva megörzés során többnyire ösztönösen cselekszik.

A magyar néprajzi irodalom a jászladányi szeptember, Orosz István önéletrajzát tekinti az első paraszti önéletírásnak, melyet Ortutay nyomán immár az egyéniiségkutatás jegyében Bálint Sándor adott közre 1942-ben.⁷ E tanulmány nem vállalkozhat arra, hogy az 1970-es évektől megsokasodó hasonló műveket szisztematikusan számba vegye, mindazonáltal több mint figyelemre méltó, hogy a romániai magyar könyvkiadás élen jár ezen írásművek közzétételében, és a szerzők között is felülreprezentáltak az erdélyi alkotók. Nem állítva, ám teljesen el sem vetve azt a gondolatot, hogy mindez a nagy múltú 17–18. századi nemesi önéletírással (Bethlen Miklós, Apor Péter, Árva Bethlen Kata stb.) is valamiképpen látens összefüggésben lehet. Tamási Gáspár szépirodalmi erényekkel is bíró *Vadon nőtt gyöngyvirág* című kötetét⁸ a széki mesemondó, Győri Klára rendkívül nagy visszhangot kiváltó, ám a saját falujában ellenérzésekkel fogadott önéletírása (*Kiszáradt az én örömem zöld fája. Emlékezés*) követte,⁹ és még az 1970-es években adta közre Salamon Anikó is *Így teltek hónapok, évek* címmel azt a válogatást, amely öt erdélyi paraszti életút leírását tartalmazza.¹⁰ Hasonló válogatást adott közre Gazda József is *Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete*,¹¹ továbbá Pillich László és Vetési László *Leírtam életem. Női önéletírások*¹² címmel. Ugyancsak a kommunista rendszer végnapjaiban jelent a szintén széki Kocsis Rózsi *Megszépült szegénység* című műve,¹³ amely még a szép emlékü gyerekkort idézi fel, és melyet az életút további fő szakaszainak önálló kötetekbe foglalt ismertetése követett.¹⁴ A magyarói parasztasszony, Zsigmond Erzsébet naplószerű önéletírása *Sirató. Életem panaszos könyve* címmel már az 1989-es politikai változásokat követően a Kriza János Néprajzi Társaság gondozásában jelent meg.¹⁵ Külön színfolt a vonatkozó művek sorában az a három önéletírás, melyek a két legkeletibb magyar etnikai csoportról szóló híradásnak is tekinthető: egy gyimesi és két moldvai csángó férfi visszaemlékezései (Tankó József Jáni: *Ilyen volt...*; Erdős Szászka Péter: *Emlékféli... (Levelek Szabófalváról)*; Laczkó István: *Emlékezések egy moldvai csángómagyar életéből*).¹⁶ A szerzői tudatosságot jelzi, hogy ez utóbb említett művek többsége egy-egy néprajzi/honismereti pályázatra benyújtott pályamű.

Az ezredforduló utáni évek erdélyi terméséből két női hagyományörző önéletírása emelendő ki. A népi költőként is tevékenykedő magyarvistai András Erzsi

⁷ BÁLINT Sándor, 1942.

⁸ TAMÁSI Gáspár, 1971.

⁹ GYŐRI Klára, 1975.

¹⁰ SALAMON Anikó szerk., 1979.

¹¹ GAZDA József, 1980.

¹² PILLICH László–VETÉSI László, 1987.

¹³ KOCSIS Rózsi, 1988.

¹⁴ KOCSIS Rózsi, 1997, 2000.

¹⁵ ZSIGMOND Erzsébet, 1995.

¹⁶ FORRAI Iboyla szerk., 1994. A kötet recenziója: MAGYAR Zoltán, 1995.

Erdei gazdag folklorisztikai szövegbetétekkel dúsított élettörténete az *Emberk és kontextusok* című sorozat nyitóköteteként jelent meg (*Kedvemre való, hogy meséljek*).¹⁷ Az ő közvetlen példája inspirálta egy 2008-ban tartott közös könyvbemutatót követően az ördögösfüzesi népi énekest és mesemondót, Hideg Annát is, hogy a maga élettörténetét megörökítse – mely írásmű végül is daloskönyvének függelékeként látott napvilágot.¹⁸ A szilágysámsoni nótafa énekrepertoárját közreadó kötetben szintén olvasható egy rövid, önvallomásszerű áttekintés a jeles hagyományörző addigi életéről,¹⁹ a paraszti önéletírások egyik leginkább figyelemre méltó darabja azonban valamivel később, zömmel már a 2010-es években íródott.

Biografikus kontextus

E kötet szerzője, Szilágyi Ferenc 1925. február 22-én látta meg a napvilágot a Szilágyság északkeleti csücskében fekvő, máig színmagyar tövisháti községben, a szőlő- és borkultúrájáról is nevezetes Szilágysámsonban. Az elemi iskolát (a hét általánost) 1939-ben végezte el, ugyanezen évben konfirmált a helybeli református templomban. Mivel akkoriban továbbtanulásra nem volt lehetőség, a szüleivel és két húgával a családi gazdaságban talált magának munkát. Az 1940 őszen bekövetkező „kicsi magyar világ”, Észak-Erdély visszacsatolása Szilágyi Ferenc életében is változást hozott: levonteként, majd levanteoktatóként kinyílt előtte a világ: 1942 nyarán többhetes kolozsvári táborozáson vett részt, majd 1943. november 15-től 1944. március 15-ig a helybeli kántortanító ajánlásával a nyíregyházi Bessenyei Társaság népfőiskolai kurzusának a hallgatója lehetett. A népfőiskolai közeg, az ottani előadások kitágították világnézetét és általános műveltségét, és ezekben a hónapokban bontakozott ki a szépirodalom iránti érdeklődése is.

A második világháborús front közeledtével 1944 szeptemberében a még huszadik évét sem betöltött szilágysámsoni parasztfiút több falubeli társával együtt az akkori hatóságok a Dunántúlra vezényelték, hogy majd ott kiképezve, később bevezethetők legyenek a szovjetek elleni harcokban. Erre végül is nem került sor, és Magyarország megszállását, majd a különféle magyarországi fogolytáborokban eltöltött kényszerű heteket követően tíz hónapnyi távollét után térhetett csak haza. A háború utáni években is együtt dolgozott a Szilágyi család, s noha szegényes esztendőik voltak azok, a községben ekkor épült fel a kultúrház, amelynek építésében Szilágyi Ferenc is tevékenyen részt vett.

Szilágyi huszonhárom évesen, 1948. február 22-én nősült, fiatalkori szerelmét, a szintén falubeli Bóbis Zsuzsannát véve el. Az ifjú párnak az elkövetkező években három leánygyermek született (Izabella 1948-ban, Éva 1954-ben és Anna 1956-ban). Az 1950-es évek elején a helybeli iskola tevékeny igazgatója, Éltető János felismerve a fiatalember zenei tehetségét és érdeklődését, megtanította őt orgonálni, és mivel ő maga a kommunista érában már nem lehetett tovább kántor, az

¹⁷ ANDRÁS Erzsébet, 2008.

¹⁸ HORSÁ István–HANUSZ Zoltán szerk., 2015. 20–25. A kötet recenziója: MAGYAR Zoltán, 2016.

¹⁹ MAGYAR Zoltán, 2005. 12–14. Lásd még: SZÉMAN Péter szerk., 2009. 23–25.

egyháznál beajánlotta maga helyett. 1951. február 1-től több mint három évtizeden keresztül Szilágyi Ferenc lett a szilágysámsoni református egyház kántora, ami némi mellékkeresettel is járt, ám olyan hátránya is volt, hogy mint osztályellenséget, 1953 nyarán őt is elvitték három hónapos munkaszolgálatra a Duna-csatornához. Az 1950-es évek egyébként is nehéz idők voltak a Szilágyi család számára az állandó zaklatások, a beszolgáltatás, a kuláküldözés miatt.

Az 1961 őszén Szilágysámsonban is megalakuló termelőszövetkezetbe kényszerűen bár, de Szilágyi Ferenc is belépett, ami annyi könnyebbséget hozott a család életében, hogy már legalább a beszolgáltatással nem zaklatták őket naponta, csak teljesíteni kellett a dolgozók számára előírt normát, a kántori fizetésből pedig a lányai taníttatására is jutott valamennyi pénz. Legnagyobb lánya, aki fizikakémia szakos tanárnőként végzett, egy nagykárolyi agrármérnökhöz ment hozzá 1972-ben. Éva lánya a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban járta ki a tanítóképző iskolát, és 1979-ben férjhez ment egy Kanadában élő magyarországi származású fiatalemberhez, majd némi nehézség árán maga is kiköltözött Amerikába. A legkisebb lánya a szilágysómlyói agráripári iskolában könyvelői szakon végzett, évekig a szilágysámsoni téészen dolgozott, majd Nagybányára ment férjhez, azonban fiatalon, alig harminchét évesen meghalt egy súlyos betegségben. Szilágyi Ferencnek első két lánya után négy unokája (és hét dédunokája) született, azonban már egyikük sem él Erdélyben, sőt többségük Magyarország határain is kívül (Németországban, Ausztriában és Kanadában) kezdett új életet.

Szilágyi Ferenc első házasságának megromlásával is összefügg, hogy az akkori református lelkész pressziójára kénytelen volt feladni a kántori állását, majd felesége egy évvel később (1983-ban) bekövetkező halálát követően 1984 tavaszán házasságot kötött egy nála jóval fiatalabb falubeli özvegyasszonnyal. A gazdálkodás mellett beszolgáló kántorként folytatta az egyházi szolgálatot is a szatmári Ákoson, valamint a közeli Sarmaságon. Mivel az idő múlásával a második házassága is megromlott, az újabb kapcsolat is válással végződött. Még ugyanazon évben, 1989-ben harmadszor is megnősült, a szintén özvegyen maradt Laczi Katalin véve feleségül. Az azóta eltelt közel harminc esztendő (és egyben a nyugdíjas éveit) Szilágyi Ferenc élete legboldogabb, legkiegyensúlyozottabb időszakának tartja. Lelki és szellemi egyetértésben, valamint a hagyományápolás iránti elkötelezettségben, amelyben méltó társa a harmadik felesége (Szilágysámsonban Laczi Katalin is jeles hagyományőrzőként – szövöként és népi költőként – ismert). Számos népművészeti rendezvényen a legutóbbi évekig közösen is felléptek.

A népművészeti tevékenység mellett azonban Szilágyi Ferenc a nyugdíjas éveibe lépve is aktív gazdálkodó maradt, sőt, az 1990 utáni reprivatizációval a visszakapott földeken és szőlőkben intenzív kisparaszti gazdaságot működtetett. Immár a harmadik feleségével közösen a szőlőhegyen új pincét-présházat épített, és hetvenkét éves korában tanuló meg traktort vezetni, még egy általa csak „zöld bihal”-nak nevezett minitraktort is beszerzett. Az ezredforduló körüli évektől a környékbeli borversenyeknek is állandó résztvevője. S noha az évek súlya alatt a családi birtok szükségszerűen megkisebbedett, még kilencvenhárom évesen is az ő felügyelete alatt zajlott le a családi pincénél lévő szőlőben a szüret. Szilágyi Ferenc élénk

szelleme, tájékozottsága és világlátottsága részben összefügg az ifjúkori leventé-évekkel, mikor a Nyírséget és a Dunántúl számos táját megismerhette. 1989-ben középső lánya meghívására három hónapot Kanadában (Calgaryban) töltött el, az utóbbi húsz évben pedig nem lankadó kedvvel és életerővel aktív népművészként jutott el Magyarország legkülönbözőbb városaiba, vidékeire.

A hagyományőrző népművész

Szilágyi Ferenc hagyományőrző tevékenysége már csak életkorából adódóan is tekintélyes múltra nyúlik vissza. Néprajzi felfedezése, vagy fogalmazhatunk úgy, „önmaga felfedezése” igazából az utóbbi bő két évtized, tehát már nyugdíjas éveinek a hozadéka. Nótafaként maga is a hajdan virágzó szilágysámsoni éneklő kultúrából nőtt ki, amit a tájegység szerte méltán híres többszólamú férfikórus, majd népdalkör fémjelzett, és amelynek ő maga is hosszú évekig a tagja volt.

Szilágyi Ferenc lényegében egész életét a szülőfalujában élte le, tehát hosszú élete során folyamatosan szembesülhetett a község népzenei és népköltészeti anyagával. Zenei érdeklődését és műveltségét elmélyítette a több mint három évtizedes kántori szolgálat, valamint a falusi énekarban való aktív részvétel, mindazonáltal a helyi népdalkultúra iránti tudatos érdeklődése jóval későbbre, már az 1960-as évekre esik. Bizonyára betudható ez annak is, hogy 1963-ban egyik legfőbb helyi segítője és adatközlője volt Almási Istvánnak, aki a *Szilágysági magyar népzene* című, immár klasszikus műnek számító kötetéhez gyűjtött adatokat a Tövisháton is.²⁰ 1969-ben Martin György volt a Szilágyi-porta vendége, aki elsősorban a helyi táncanyagot vizsgálta, de Szilágyi Ferenc adatokkal gazdagította Gazda József *Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete*,²¹ továbbá *Mindennek mestere. A falusi tudás könyve* című könyvét²² is. Az említettekén kívül Budai Ilona és a litván Modesta Liugaite főként népdalokat és népballadákat, a japán Onagaki Norió táncokat gyűjtött Szilágyi Ferencről. Czégényi Dóra és Turai Tünde a népi hiedelmekre, illetve a társadalomnéprajzra vonatkozó adatokat jegyezte fel tőle, Major Miklós pedig a helyi szőlő- és borkultúrával kapcsolatosan faggatta több ízben. Karácsony Molnár Erika, továbbá kolozsvári néprajz szakos hallgatók sora a helyi népszokásokkal kapcsolatban kereste fel. A település szokáshagyományát ő maga is több kisebb írásában összefoglalta, melyek szintén olvashatók e kötetben.

Szilágyi Ferenc mint népi énekes 1994-től évről évre részt vett a *Szilágysági gyerekek vagyok* című népdaléneklő vetélkedőn, majd a Szatmárnémetiben megrendezett *Hajnal akar lenni* című versenyen, mind rangosabb helyezéseket érve el. Bizonyára e sikereknek is betudható, hogy a továbbiakban is állandó résztvevője lett a hasonló jellegű erdélyi és magyarországi rendezvényeknek (melyek eredményeiről a szilágysámsoni szőlőhegyen, pincéje falán sorakozó oklevelek tanúskodnak). 1998-ban a Kolozsvár melletti Györgyfalván versenyzett a *Vass Lajos Országos*

²⁰ ALMÁSI István, 1979.

²¹ GAZDA József, 1980.

²² GAZDA József, 1993.

Népzenei Verseny elődöntőjében, ahonnét továbbjutva, azon négy hagyományörző egyike volt, akik Erdélyt képviselték a következő év tavaszán a Magyarok Házában megrendezett budapesti döntőn. Ugyanezen években volt a meghívottja az utóbbi évtizedek legnagyobb népzenei vállalkozásának, az *Utolsó óra Programnak*, illetve azzal összefüggésben a Fonó Budai Táncházban rendezett ötnapos fellépésnek. Harmadik feleségével és négy másik helybeli táncossal együtt Szilágysámsont képviselte a *X. Népzenei és NéptáncTalálkozó*n, ahol a község táncaiból és dalaiból adtak elő egy csokorra valót. Elsősorban mint népi énekesről készült róla portréfilm 2006-ban Karácsony Molnár Erika rendezésében.²³ Ilyen minőségében (továbbá fafaragó és táncudásáért) vehette át 2002. augusztus 20-án Görgey Gábor kulturális minisztertől a kimagasló hagyományörző tevékenységért kapható Életfa díjat.

Szilágyi Ferenc tehát hagyományörzőként sokáig főként mint nótafa öregbítette faluja és szűkebb-tágabb tájegysége hírét és népi kultúráját. Ennek a népi énekesi tudásnak leglátványosabb dokumentuma a Kriza János Néprajzi Társaság gondozásában Kolozsváron kiadott *Dalol Szilágyi Ferenc. Szilágysámsoni népdalok és egyéb énekek* című kötet,²⁴ amely két és félszáz, az adatközlő által mikrofonba énekelt szilágysámsoni népdalt, népballadát és más műfajú zenei darabot tartalmaz. Hasonló népzenei egyéniségmonográfiára alig néhány példát mutat fel Erdély és a Partium kultúrtörténete. A szilágysámsoni szőlőhegy azonban nem csak dalokban, hanem számos epikus műfajban, prózaepikai szövegekben is rendkívül gazdag, a pincesor és a borkultúra áldásos hatásaként kivált a különféle tréfás népi elbeszélésekben, melyeknek a szilágysági nagytájon ugyancsak Szilágyi Ferenc a leginkább avatott ismerője. Tőle származó mondák szerepeltek már a 2000-ben publikált *Rákóczi a néphagyományban. Rákóczi és a kuruc kor mondavilága*,²⁵ majd a *Magyar Népköltészet Tára VII.* köteteként 2007-ben megjelent *A Szilágyság mondahagyománya*²⁶ című monográfiákban is, legnagyobb szabású és folklórtörténeti szempontból is nagy jelentőségű adatközlői teljesítménye azonban a 2009-ben a marosvásárhelyi Mentor Kiadó által megjelentetett kötet (*Szilágysági dekameron. Szilágysámsoni tréfás népi elbeszélések*),²⁷ amely szülőfaluja adomázási alkalmait és tréfás népi elbeszélés repertoárját mutatja be széles merítéssel. E népköltészeti monográfia közel négyszáz folklóralkotásának kétharmadát (270 tréfás mesét, rátótiadát, adomát, anekdotát és igaz történetet) Szilágyi Ferenc mondta el, mely szám a következő évek intenzív gyűjtései által mintegy 550-re emelkedett. E szám mennyiségi tekintetben a magyar folklórtörténet legjelentősebb történetmondói teljesítménye (az eddig ismert legnagyobb szövegfolklór repertoár, Nagy Olga széki mesemondójának, Győri Klárának tudásanyaga Szilágyi Ferencénél száz szöveggel kevesebb²⁸). E 2009–2017 között tőle rögzített folklórszövegek a *Magyar*

²³ A film operatőre Kötő Zsolt, néprajzi szakértője Magyar Zoltán volt. A film bemutatása még várat magára.

²⁴ MAGYAR Zoltán, 2005.

²⁵ MAGYAR Zoltán, 2000.

²⁶ MAGYAR Zoltán, 2007.

²⁷ MAGYAR Zoltán, 2009.

²⁸ FARAGÓ József, 1970. 942–943., 1971. 441.

Népköltészet Tára sorozat részeként egy átfogó, teljes körű népköltészeti gyűjteményben kapnak majd helyet.

Szilágyi Ferenc azonban hagyományörzőként a jelzett folklóralkotásokon kívül is figyelmet érdemel, ugyanis nyugdíjas éveire a népi fafaragó-művészetnek is mesterévé vált. Jelenleg már csak ő készít Szilágysámszonban faragott fejfákat (gombfákat), különféle faragott pincehasználati tárgyakat, szőlőprést, kenderfeldolgozáshoz kellékeket, valamint szintén a tradicionális motívumkincs alapján asztalokat és fonott-faragott székeket. Faragványaival több környékbeli kiállításon és más rendezvényeken (borversenyeken, falunapokon) is részt vett. 2006 óta rendszeres résztvevője a magyarországi Földesen évente megrendezett *Kárpát-medencei Vőfélytalálkozó*nak is. Az önéletírásában is részletezett, kiemelkedő eseményként élte meg, hogy 2004 februárjában egyhetes turné keretében több más szilágysági hagyományörzővel a Dunántúl különböző városaiban tanított táncokat és népdalokat az érdeklődő helybelieknek.

Aligha túlzás tehát, ha azt állítjuk, hogy Szilágyi Ferenc a Szilágyság jelenleg élő legjelentősebb népi hagyományörzője, aki ráadásul tudatosan teszi azt, amit tesz. Mint említettük, addigi életútját és hagyományörző tevékenységét 2002-ben a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Életfa díjjal ismerte el. 2009-ben regionális elismerés is érte: a szilágysomlyói Báthory István Alapítvány oklevelét vehette át. Élete és hagyományörzői pályafutása legrangosabb kitüntetését azonban már túl a kilencvenegyedik életévén, 2016 augusztusában kapta meg a népi kultúra művelőinek Kossuth díjaként is felfogható a Népművészet Mestere díj odaítélésével.

Noha ez utóbbi említett életműdíj a jeles szilágysámszoni hagyományörzőt a nemzeti kulturális kánonba is beemelte és összmagyar szinten is ismertté tette, személye már addig sem volt ismeretlen – mint azt az említett kiadványok, versenyek és fellépések is jelzik. Rádió- és tévéinterjúk, újság- és könyvinterjú,²⁹ róla szóló hírlapi írások³⁰ egyaránt jelzik az országos és regionális média érdeklődését. Szilágy megye kulturális és közéleti lapjaiban ő maga is közreadott az ezredforduló utáni években kisebb írásokat,³¹ melyek ma már dokumentumértékkel bírnak, és kiváló íráskészségről tanúskodnak. E készség, valamint a kiemelkedően hosszú és tartalmas életút ismerete ösztönözte e sorok íróját arra, hogy a 2010-es évekbe elérkezve jeles adatközlőjét az életútjának megszövegezésére, egy könyvnyi terjedelmű önéletírás megalkotására biztassa. E külső (néprajzkutatói) inspiráció,³² valamint a nagyfokú hagyományörzői öntudat eredménye az e lapokon olvasható paraszti önéletírás, amely fél évtized alatt, a szőlőhegyi présházban készült el, és amely 2017 derekán, a kilencvenkettedik születésnapot is nyugtázva fejeződik be. Az életút azonban remélhetőleg még sokáig tovább tart majd, hiszen a Szilágyi Ferenc a 20. század olyan még velünk élő tanúja, akinek néprajzi és történelmi ismeretanyaga szinte kiapadhatat-

²⁹ FEKETE Réka–FERENCZ Csaba, 2013. 17–21.

³⁰ SIKE Lajos, 2000, 2006, 2015; JÓZSA László, 2016; (T), 2016.

³¹ SZILÁGYI Ferenc, 2000, 2002, 2006.

³² Vö. KÜLLÖS Imola, 1988. 262.

lan, szellemi frissessége és életkedve pedig jószerével mit sem változott 1999-ben történt megismerkedésünk óta.

Az írásművek közreadásáról

Szilágyi Ferenc *Visszanézek életemre...* című önéletírása valójában több egy átlagos paraszti memoárnál, hiszen függelékként a szerző fiatalkorának naplóit, valamint a már nyugdíjas korában írt közéleti cikkeit, néprajzi dolgozatait is tartalmazza. A kötet legnagyobb részét kitevő önéletíró tevékenység, mint említettük, a szerző nyolcvanas éveinek a második felében vette kezdetét, és 2016. október 3-án zárult le.³³ A 168 oldala, sűrűn írt spirálfüzet egészült ki a rá következő fél év általa legfontosabbnak ítélt eseményeivel, melyeket azonban már magnószalagra mondvá juttatott el a könyv szerkesztőjéhez. E két auktori szövegegység szerkesztett változata az itt olvasható önéletírás. A kéziratot a szövegformázás folyamán csak minimális szerkesztői beavatkozás érte: kimaradt néhány ismétlődő tartalmi szövegrész, ezek esetében az első előfordulást, illetve a legteljesebb kifejtést vettük alapul. Az eredeti stiláris jegyeket megtartva szinte kizárólag a helyesírási hibákat és következtlenéseket javítottuk, továbbá azon mondatokon belül végeztünk korrekciót, ahol az a tagmondatok viszonyrendszerében grammatikailag indokolt volt.

Szilágyi Ferenc önéletírása egy kivételesen tehetséges és nagyfokú alkotói és intellektuális öntudattal bíró parasztember személyes vallomása és lokális kordokumentuma. Noha az életút minden részlete precízen adatolva van, mintegy felét (a második felét) az utolsó húsz-huszonöt év hagyományörzői karrierjének a bemutatása képezi. Az élet megtalált értelme, a magas kultúra, a néprajztudomány világából érkező megannyi visszaigazolás okán ez az önéletírás egyszerűen olyan vádirat is, mint amelyhez talán csak Győri Klára élettörténete fogható. A jelet hagyás elemi készítésén túl a szerzőt e mű megalkotására az a lépten-nyomon kiütőző – jogos és méltánylandó – szándék ösztönözte, hogy a majdani változás reményében a helyi közélet anomáliát, emberi kisszerűségeit is szóvá tegye, különösképpen az egyház képviselői által elkövetett mulasztásokat és tőlük eredeztethető személyes sérelmeket. Ez a harcos közéleti szerepvállalás Szilágyi Ferenc számos nyilatkozatában és a két újraközölt újságcikkben is visszaköszön, ez a muszáj-herkulesi szerep azonban túlnő a személyes attitűdön: miközben szülőfaluja kulturális közéletének leromlását panaszolja, azt is kihangsúlyozza, hogy az nem volt szükségszerű. S habár meglehet, hogy e kritikus sorokból már egy korábbi generáció felfogása és ízlésvilága rajzolódik ki, a falujáért aggódó és tenni akaró

³³ Az itt közreadott önéletírásnak mindössze egyetlen párjáról tudunk a Szilágyság területéről: egy szilágygörcsöni parasztembernek *Szilágysági sors. Ferkó bácsi visszaemlékezései* címmel a *Romániai Magyar Szó* lapjain 1995. június 13–szeptember 19. között 74 részben közreadott, majd könyvben is megjelent (FAZEKAS KIS Ferenc, 1998) visszaemlékezése. Hasonló, folytatásokban megjelent paraszti vallomás a *Művelődés* című folyóirat hasábjain is napvilágot látott (Csibi Istvánné Siklódi Mária: *Pontot, vesszőt nem ismerek, de a szó mind igaz* – utal rá: KESZEG Vilmos, 1995. 130. Önálló kötetben: CSIBI Istvánné, 1985.

jó szándék napjainkban is méltánylandó, az utókornak szánt üzenetek pedig megfontolandók.³⁴

Hogy folklór-e az élettörténet, az ezen lapokon is releváns kérdésként tolu elő. Átmeneti műfaj, hiszen az írásos forma okán a szóbeliségtől már elszakadt, és noha számos szegmensében közösségi vonatkozású, összességében és főbb részeiben is egy egyéni sorsot jelenít meg. Keszeg Vilmos idézve: „az élettörténet műfajában, valamint létrejöttének folyamatában mind a folklór, mind a hivatásos művészet sajátosságai megtalálhatók. A szerző nem ismeri közönségét, a mű elszakad az alkotófolyamattól, de hordozza alkotója nevét, rögzített, definit jellegű. Olyan tényezők ezek, amelyek a műfajt a hivatásos irodalom felé tolják el. Az irodalom szférájába azonban nem olvad bele. A szerző nem ismeri az irodalom hagyományait, műveltségét és ízlését többnyire a folklór alakította ki. A műalkotás tudatos tartalmi formai megszerkesztésével szemben az élettörténetre egyfajta szinkretizmus, lazaság jellemző. S továbbá: az élettörténet a népi epika szemlélete, szövegszerkesztési szabályai szerint jött létre. A műfajt s eddigi termékeit tehát a szépirodalommal való külső rokon vonások (szerzőség, könyvforma) ellenére a folklórhoz kell sorolnunk. Pontosabban annak újabb területéhez, a népi írásbeliséghez. S minthogy az alkotási folyamatot elindító kihívás, érdeklődés a közösségen kívüli, idegen, s a művet is a közösségen kívülre szippantja, a folyamat végtermékét a folklorizmus megnyilatkozásának tekinthetjük.”³⁵

Szilágyi Ferenc önéletírásának stiláris-szerkezeti jellegzetessége (amely egyébként korántsem szokatlan a rokon művek sorában), hogy kronológiailag lineáris módon indul, azonban az írásmű kb. felénél az egyenes vonal megtörik, és a hagyományörzői tevékenység bemutatása már csak nagyvonalakban követi az időrendet, sőt, esetenként az életút korábbi epizódjaira is reflektálás, visszacsatolás történik. A témák és idősíkok ezen váltakozása természetesen nem tudatos íróim szándék eredménye, az emlékek felidézése és szövegszerű beépítése többnyire véletlenszerű, azonban mindez a mű tartalmi és esztétikai koherenciáját lényegében nem befolyásolja. Míg az önéletírás első felét a szilágysámsoni életképek: az ifjúkor, a párválasztás, a házaselet árny- és napfényes oldalai, a paraszti munkavégzés és az egyházi szolgálat képei, epizódjai teszik ki, és a családtagok, barátok és ellenségek arcélei kísérik, az írásmű második felében az átlagemberek sorából kiemelkedő öntudatos én nyilvánul meg, s noha Szilágysámson továbbra is a büszkén kihangsúlyozott népművészi karrier féltve szeretett háttéré, a hagyományörzői kontextus összmagyar szintre emelkedik. Ami már csak azért is indokolt, hiszen – csak kisebb részt a kitüntetések okán – Szilágyi Ferenc valóban a magyar folklórtörténet egyik legjelentősebb hagyományörzőjének, folklór specialistájának tekinthető.

Az önéletíráshoz függelékként társuló két fiatalkori napló viszonylag kevés néprajzi relevanciával bír, ellenben rendkívül értékes és beszédes kordokumentum. Míg a *Népfőiskolai napló* a Bessenyei Társaság szervezésében 1943. november közepétől négy hónapon keresztül tartó „szabadegyetem” eseményeinek napról-napra precízen rögzített emléke, a *Levente- és hadifogolynapló* az 1944. szeptem-

³⁴ Vö. SALAMON Anikó szerk., 1979. 34., 393.

³⁵ KESZEG Vilmos, 1995. 133.

ber 23. és 1945. június 4. közötti kilenc hónapos dunántúli és alföldi hányattatások pontos megörökítése – alulnézetben, egy szilágysági parasztleány szemével. Ez utóbbi füzet vezetését nyilvánvalóan inspirálta a nyíregyházi napló példája, amelynek szövege többszörös szerkesztés eredménye: mi itt a népfőiskolai vezető tanár által kijavított, majd a naplóíró által letisztázott változatot adjuk közre. A *Levente-és hadifogolynapló* ennél jóval fésületlenebb, ugyanakkor érezhető rajta, hogy egy az írásban már stiláris tekintetben is gyakorlatot szerzett ember vetette papírra. A helyesírási hibák és következetlenségek azonban a könnyebb olvashatóság végett e második napló esetében is javításra kerültek.

Létezik kéziratos formában egy harmadik olyan napló is, amelyet Szilágyi Ferenc állított össze. A kanadai útinapló, amely 1989 első negyedében, Szilágyi észak-amerikai látogatása idején íródott. A maga nemében ez is kuriózum, amely arról tanúskodik, hogy egy szilágysági parasztember miként csodálkozott rá a nyugati világra, s vetette össze a már akkor is modern Kanadát saját többé-kevésbé még tradicionális környezetével. Mivel azonban az önéletírásban – lényegében a napló alapján – e kanadai út is részletes kifejtést nyert, az ismétlések elkerülése végett ez utóbbi feljegyzések nem kerültek be a kötetbe.

A könyv utolsó nagyobb tartalmi egységét *Félévszázados visszaemlékezéseimből* címmel Szilágyi Ferenc kisebb, honismereti jellegű írásai alkotják. Többségük a hagyományos paraszti életrendnek Szilágysámszonban az 1950–1960-as évekig organikus módon dívó szokáshagyományára reflektál, azok menetét és egyes mozzanatait egyaránt precízen számba véve. A hajdani népelet ünnepi alkalmainak ilyenén bemutatása számos más paraszti önéletírásban is felfedezhető, így hosszú oldalakat szentel neki a már említett magyarvistai András Erzsi Erdei is.³⁶ Szilágyi Ferenc leírásában a karácsonyi ünnepkör és a farsang évtizedeken keresztül személyesen is megtapasztalt népszokásairól esik szó (az utóbbit két, egymást kiegészítő dolgozatban is megörökítve). Különösen terjedelmes az átmeneti rítusok közül a néhai szilágysámsoni lakodalmas szokások ismertetése (azok két világháború közötti formája a fiatalkori emlékek alapján), továbbá a temetkezési szokások leírása. Külön-külön írás ismerteti a munkavégzéssel kapcsolatos egyes szokásokat (kaláka, aratás, kenderfeldolgozás), valamint a helybeli kis létszámú zsidóság és a szilágysámsoni férdfalárda történetét. E blokkot a nyomtatásban is megjelent esszéisztikus és helyenként szépírói erényeket is felvillantó *Nagyapám Nótája* című írás zárja, amelynek alap gondolata (az őstől kapott kulturális örökség megőrzése és továbbadása) az önéletírásnak is leghangsúlyosabb üzenete.

A kötet végén található képmelléklet első lapjai egy sok tekintetben unikális archív képanyagot adnak közre az amerikai ősök portréjától az 1940-es magyar bevonulás vizuális megjelenítéséig. E tabló azonban végigkíséri Szilágyi Ferenc életútját éppúgy, mint az általa megélt és maga mögött hagyott kilencvenkét életév. A személyes életsors egyes mozzanatait, a családi képek által a privát szférát, a pincézések formájában történt baráti összejövetelek önfeledt óráit, s mindazon népművészeti fellépések alkalmait, melyeknek a 2016-os Szent István-napi budavári fellépés volt az egyik utolsó, és Szilágyi Ferenc által felejthetetlen közösségi eseménye.

³⁶ ANDRÁS ERZSI ERDEI, 2008. 96–116., 120–155.

S ami ezeken a képeken és sorokon túli, az már valójában a tisztelt olvasó terénuma. Noha azt nem állíthatjuk, hogy a kötet szerzőjét írása fogadtatása és szakmai visszhangja közömbösen hagyja, az esetleges kisszerű reflexiók bizonyosan. Mint azt Keszeg Vilmos egy magyaróri parasztasszony visszaemlékezései kapcsán írja, „a szöveget egy olyan elemi, elháríthatatlan indíték vetette felszínre, amely évezredek óta munkál szakadatlanul”.³⁷ Ezúttal egy a közösségéből kiemelkedő, ám abból nem kilépő szilágysámsoni parasztember által. „Sic fata volunt” – így akarta a sors.

Irodalom

- ABBOT, Porter H.: Önéletírás, autográfia, fikció: kísérlet a szövegtípusok osztályozására. *Helikon* XLVIII. (2002) 3. 286–304.
- AGAR, Michael: Történetek, témák és háttérismeret: az életrajzi elbeszélés elemzésével kapcsolatos kérdések. In: KÜLLÖS Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer.* 99–117. (Documentatio Ethnographica 9.) Budapest, 1982.
- ALMÁSI István: *Szilágysági magyar népzene.* Bukarest, 1979.
- ANDRÁS Erzsébet: *Kedvemre való, hogy meséljek.* (A szövegeket válogatta, gondozta, az utószót írta AMBRUS Judit.) Marosvásárhely, 2008.
- APPADURAI, Arjun: A lokális teremtése. *Regio* XII. (2001) 3. 3–31.
- BÁLINT Dezső–KOVÁCS Pisoska–BALÁZSI Dénes: *Lámpások voltunk... Udvarhelyszéki pedagógusok élettörténete.* (Sajtó alá rendezte és a kísérő tanulmányt írta: OZSVÁTH Imola.) Marosvásárhely, 2009.
- BÁLINT Sándor: *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza.* Budapest, 1942.
- BAUSINGER, Hermann: Construction of life. In: HOFER Tamás–NIEDERMÜLLER Péter (eds.): *Life History as Cultural Construction/performance.* 477–488. Budapest, 1988.
- BECSKEHÁZI Attila: Valóságfelépítés az élettörténetekben. *Valóság* XXXIV. (1991) 7. 65–73.
- BEREKMÉRI István Andrásé: *Minden poklon keresztül.* (Sajtó alá rendezte és a kísérő tanulmányt írta: VAJDA András.) Marosvásárhely, 2008.
- CZIRJÁK Gergely: *Havasi gyopár. Visszaemlékezések.* Marosvásárhely, 2000.
- CSIBI Istvánné: *Pontot, vesszőt nem ismerek, de a szó igaz. Csibi Istvánné Siklódi Márka önéletírása.* Budapest, 1985.
- FARAGÓ József: Nagytudású mesemondók. *Igaz Szó* 12. (1970) 939–944.
- FARAGÓ József: Story-tellers with Rich Repertoires. *Acta Ethnographica* 20. (1971) 439–443.
- FAZEKAS KIS Ferenc: *Életemet elmesélem.* Bukarest, 1998.
- FEKETE Réka–FERENCZ Csaba: *Forrásvidékeken. Beszélgetések erdélyi adatközlőkkel.* Sepsiszentgyörgy, 2013.
- FORRAI Ibolya (szerk.): *Csángók a XX. században. Élettörténetek.* (Néprajzi Közlemények XXXIII.) Budapest, 1994.

³⁷ KESZEG Vilmos, 1995. 133–134.

- GAZDA József: *Így tudom, így mondom. Egy régi falu emlékezete*. Bukarest, 1980.
- GAZDA József: *Mindennek mestere. A falusi tudás könyve*. Budapest, 1993.
- GYÖRI Klára: *Kiszáradt az én örömem zöld fája. Emlékezés*. (Sajtó alá rendezte és előszóval ellátta NAGY Olga.) Bukarest, 1975.
- HOFER Tamás: Life Course as Cultural Construction: Anthropological Approaches. Summary. In: HOFER Tamás–NIEDERMÜLLER Péter (eds.): *Life History as Cultural Construction/performance*. 48–49. Budapest, 1988.
- HOPPÁL Mihály–KÜLLÖS Imola–MANGA János (szerk.) *Emlékül hagyom az unokáknak, dédunokáknak, lássák, hogyan élünk, s hogy az ő életük szebb legyen egyszer...* Budapest, 1974.
- HORSA István–HANUSZ Zoltán (szerk.): *Annus néni daloskönyve. Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai*. Komárom, 2015.
- JÓZSA László: Szilágysági magyar kultúrkincs. Szilágysági Ferenc. *Szilágység* 37. (2016) 1. 4.
- KESZEG Vilmos: A népi élettörténet műfajáról Zsigmond Erzsébet kézírata ürügyén. In: *Zsigmond Erzsébet: Sirató. Életem panaszos könyve*. (Sajtó alá rendezte KESZEG Vilmos.) Kolozsvár, 1995.
- KESZEG Vilmos: *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. Kolozsvár, 2002.
- KESZEG Vilmos: Homo narrans. In: *Keszeg Vilmos: Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. 5–27. Kolozsvár, 2002a.
- KESZEG Vilmos (szerk.): *Specialisták. Életpályák és élettörténetek I–II*. (Sapientia Könyvek 41.) Kolozsvár, 2005–2006.
- KOCSIS Rózsai: *Megszépiült szegénység*. Bukarest, 1988.
- KOCSIS Rózsai: *Remények és kétségek között. Egy asszony életútja*. Székelyudvarhely, 1997.
- KOCSIS Rózsai: *Nyitott könyv a lelkem. Egy anya vallomása*. (Szerkesztette FAZEKAS Zsuzsa. Sajtó alá rendezte és bevezetővel ellátta NAGY Olga.) Budapest, 2000.
- KÜLLÖS Imola: Igaz történet, élettörténet, önéletrajz. In: VARGYAS Lajos (főszerk.): *Magyar Néprajz V. Népköltészet*. 251–266. Budapest, 1988.
- LEJEUNNE, Philippe: *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatott tanulmányok*. (Szerkesztette: Z. VARGA Zoltán.) Budapest, 2003.
- MAGYAR Zoltán: Csángók a XX. században. *Ethnographia* CV. (1995): 370–371.
- MAGYAR Zoltán: *Rákóczi a néphagyományban. Rákóczi és a kuruc kor mondavilága*. Budapest, 2000.
- MAGYAR Zoltán: *Dalol Szilágysági Ferenc. Szilágysámsoni népdalok és egyéb énekek*. Kolozsvár, 2005.
- MAGYAR Zoltán: *A Szilágység mondahagyománya*. (Magyar Népköltészet Tára VII.) Budapest, 2007.
- MAGYAR Zoltán: *Szilágysági dekameron. Szilágysámsoni tréfás népi elbeszélések*. Marosvásárhely, 2009.
- MAGYAR Zoltán: Annus néni daloskönyve. Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai. *Honismeret* 2. (2016) 109–110.

- NAGY Olga: Asszonyok emlékei szóban és írásban. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7. Írás, írott kultúra, folklór.* 57–63. Kolozsvár, 1999.
- NIEDERMÜLLER Péter: Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Ethnographia* XCIX. (1988) 3–4. 376–389.
- ORTUTAY Gyula: *Fedics Mihály mesél.* (Új Magyar Népköltési Gyűjtemény I.) Budapest, 1940.
- PILLICH László–VETÉSI László: *Leírtam életem. Női önéletírások.* Bukarest, 1987.
- SALAMON Anikó (szerk.): *Így teltek hónapok, évek... Öt életrajz.* (A szövegeket válogatta és gondozta, az előszót és a jegyzeteket írta SALAMON Anikó.) Bukarest, 1979.
- SIKE Lajos: Menjenek e sorok Szilágysámsónba, de ne csak Szilágyi Ferihez! *Romániai Magyar Szó* (2000) február 29.
- SIKE Lajos: Iskolapadban. A jókedvű ember idős fejjel is könnyebben tanul! *Új Magyar Szó* (2006) március 28.
- SIKE Lajos: Dalolj még sokáig, Szilágyi Ferkó! *Szilágyság* 8. (2015) február 27.
- SZILÁGYI Ferenc: Nagypám Nótája (Avagy a kényszer, ami az örökségből rám maradt). *Romániai Magyar Szó* (2001) szeptember 8.
- SZILÁGYI Ferenc: A szilágysámsóni férdfidalárda története 1–2. *Szilágyság* 18. (2002) 5., **25. szám, 5.**
- SZILÁGYI Ferenc: Napló az 1944. szeptember 23-án bevonult munkaszolgálatról. *Hepehupa* 2. (2006) 72–100.
- SZÉMÁN Péter (szerk.): *XVII. Báthory Napok.* Szilágysomlyó, 2009.
- (T) Szilágyi Ferenc, a sámsóni népművész. *Szabadság* (2016) szeptember 23.
- SZÖCS Levente: *20. századi gyergyói népi önéletrajzok. A népi önéletírás funkciói.* (Kriza Könyvek 37.) Kolozsvár, 2011.
- TAMÁSI Gáspár: *Vadon nőtt gyöngyvirág.* Bukarest, 1971.
- TÖZSÉR KAPCSOS Anna: *Palócul tanított imádkozni anyám.* Egy kazári asszonyi önéletírása. (Sajtó alá rendezte: BALOGH Balázs–FÜLEMILE Agnes–STEFÁNY Judit.) Budapest, 2004.
- VARGA Zoltán, Z.: Az önéletírás-kutatások néhány aktuális elméleti kérdése. *Helikon* XLVIII. (2002) 3. 247–257.
- VEREBÉLYI Kincső: „...mert az idő nem vár semmit, hanem telik...” Jegyzetek a paraszti önéletírásokról. In: HÁLA József–SZARVAS Zsuzsa–SZILÁGYI Miklós (szerk.): *Számadó. Tanulmányok Paládi Kovács Attila tiszteletére.* 521–534. Budapest, 2001.
- ZSIGMOND Erzsébet: *Sírató. Életem panaszos könyve.* (Sajtó alá rendezte KESZEG Vilmos.) Kolozsvár, 1995.

A képek jegyzéke

1. Szilágyi Ferenc nagyszülei: Szilágyi Sándor és Péli Julianna (középen ülve) Amerikában (Cleveland, 2015).
2. Családi csoportkép: Szilágyi Ferenc és első felesége, Bóbis Zsuzsanna bal felső sarok), mellettük Szilágyi Ferenc húgai, Rózsa és Zsuzsanna, a kép előterében Szilágyi Ferenc szülei, Szilágyi János és Péli Piroska (Szilágysámson, 1960-as évek második fele).
3. Szilágysámsoni lakodalom (1939).
4. Szilágysámsoni konfirmandusok (1939).
5. Az Észak-Erdély visszacsatolásakor a bevonuló magyar katonákat váró szilágysámsoniak (1940).
6. Szilágysámsoni utcai mulatság – az egyik leventesapkás fiú Szilágyi Ferenc (1943).
7. A nyíregyházi népfőiskola részvevői – a harmadik sor közepén Szilágyi Ferenc (1944).
8. Szilágyi Ferenc és Bóbis Zsuzsanna esküvői képe (1948).
9. Szilágyi Ferenc a református templom régi orgonája mellett a lányaival (Izabella, Éva) és az akkori harangozóval (1957).
10. Szilágyi Ferenc és első felesége, Bóbis Zsuzsanna, valamint harmadik lányuk, Anna (1981).
11. Szilágyi Ferenc „állattenyésztő” a teheneivel (Szilágysámson, 1950-es évek).
12. Szilágysámsoni férfiak csoportképe Szilágyi Ferenc régi pincéje előtt: a felső sorban balról a második Szilágyi Ferenc, mellette jobbra a barátai: Széles András, Bálint István (Dalos Pista) és Varró Miklós, alul középen Széles Balázs (Szilágysámson, 1980-as évek eleje).
13. Szilágyi Ferenc és első felesége (a kép jobb oldalán) szilágysámsoniak társágában (Szilágysámson, 1980 körül).
14. A *Megéneklünk Románia* c. népdalverseny szilágysámsoni résztvevői – a jobbról második férfi Szilágyi Ferenc (Zilah, 1981. március 15.).
15. A szilágysámsoni táncsoport a *X. Népzenei- és NéptáncTalálkozón* – középen Szilágyi Ferenc és harmadik felesége, Laczi Katalin (Sepsiszentgyörgy, 1998. november 14.).
16. A szilágysámsoni táncsoport a sepsiszentgyörgyi kultúrház színpadán (1998. november 14.).
17. A szilágysámsoni táncsoport a bogdándi falunapon – jobb oldal Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin (2000 körül).
18. Laczi Katalin a saját versét szavalja a szilágysámsoni kultúrház színpadán (1995. június 10.).
19. Szilágyi Ferenc énekel a szilágysámsoni kultúrház színpadán (2005). Magyar Zoltán fotója.
20. Szilágyi Ferenc Budai Ilonával a Fonó Budai Zeneházban (1998).

21. Filmforgatás közben a „zöd bihalon”: Kötő Zsolt és Szilágyi Ferenc (2006). Magyar Zoltán fotója.
22. Szilágysámson látképe a szőlőhegygel (2016). Magyar Zoltán fotója.
23. A Hegyes a szilágysámsoni szőlőhegyről (2013). Magyar Zoltán fotója.
24. Szilágysámson látképe a szőlőhegyről (2008). Magyar Zoltán fotója.
25. A szilágysámsoni pincesor (2008). Magyar Zoltán fotója.
26. Régi szilágysámsoni parasztház (2006). Fülemile Ágnes fotója.
27. A régi zsidó vegyesbolt, majd a Hangya Szövetkezet épülete Szilágysámson központjában, Szilágyi Ferenc házának szomszédságában (2006). Fülemile Ágnes fotója.
28. Szilágyi Ferenc az általa faragott díszpréssel (2001). Magyar Zoltán fotója.
29. Szilágyi Ferenc a saját fejfájával (2008). Magyar Zoltán fotója.
30. Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin kötözés közben a szilágysámsoni szőlőhegyen (2006). Fülemile Ágnes fotója.
31. Laczi Katalin kötözés közben a szilágysámsoni szőlőhegyen (2006). Fülemile Ágnes fotója.
32. Szilvaszedés közben a szilágysámsoni határban – Laczi Katalin, Szilágyi Ferenc és Nagy Éva (2000 körül).
33. Pincézés közben Szilágyi Ferencnél a szilágysámsoni szőlőhegyen – Bálint Postás Ferenc, Bálint Dalos István, Szilágyi Ferenc (2000). Magyar Zoltán fotója.
34. Néprajzi gyűjtés közben Szilágyi Ferenc pincéjében – Bálint Postás Ferenc, Szilágyi Ferenc és Turai Tünde (2000). Magyar Zoltán fotója.
35. Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen – Szilágyi Ferenc, Kiss Gyula és Vicsi Levente (2008). Magyar Zoltán fotója.
36. Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen Széles Balázs pincéje előtt – Szilágyi Ferenc és Széles Balázs (2008). Magyar Zoltán fotója.
37. Adomázás közben a szilágysámsoni szőlőhegyen – Szilágyi Ferenc és Széles Balázs (2008). Magyar Zoltán fotója.
38. Adomázás közben a szilágysámsoni szőlőhegyen – Szilágyi Ferenc és Széles Balázs (2008). Magyar Zoltán fotója.
39. Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen – Szilágyi Ferenc és Vicsi Gyula (2008). Magyar Zoltán fotója.
40. Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen – Szilágyi Ferenc és Bántó K. Gy. Gyula (2008). Magyar Zoltán fotója.
41. Szilágyi Ferenc egy magyarországi vendéggel a szilágysámsoni pincesoron (2017). Magyar Zoltán fotója.
42. Szilágyi Ferenc régi pincéje (2017). Magyar Zoltán fotója.
43. Szilágyi Ferenc az új pincéje kapujában (2008). Magyar Zoltán fotója.
44. Az új pince építése. A fénykép hátoldalának felirata: „Épül az új pince... Adja Isten, hogy sokáig élvezhesse, s hogy még nótázhassunk mi is benne” (1993).
45. Szilágyi Ferenc új pincéje (2000 körül). Nagy Éva fotója.
46. Szilágyi Ferenc a legidősebb lányával a pincéje előtt (2010 körül).
47. Szilágyi Ferenc borszívás közben a pincéjében. A fénykép hátoldalának felirata: „Bor, bor, bor, jaj de jó a fehér bor” (1997).

48. Magyar Zoltán és Szilágyi Ferenc a szilágysámsoni ház nyári konyhájában (2005).
49. Magyar Zoltán és Szilágyi Ferenc a szőlőhegyi pincében (2011). Fancsali Alpár fotója.
50. Magyar Zoltán és Szilágyi Ferenc a szőlőhegyi pincében (2011). Fancsali Alpár fotója.
51. Szilágyi Ferenc a Mihók feje nevű határrészen a Hegyes oldalában (2000).
52. Szilágyi Ferenc és Turai Tünde a szőlőhegyi pince bejáratánál (2000). Magyar Zoltán fotója.
53. Szilágyi Ferenc a középső lányával és az új traktorral, a „zöd bihallal” (1997).
54. Szilágyi Ferenc a kanadai Calgaryban a református templom orgonája mellett (1989).
55. Bálint Postás Ferenc és Szilágyi Ferenc a szilágysámsoni szőlőhegyen (2005). Magyar Zoltán fotója.
56. Laczi Katalin, Szilágyi Ferenc és Bálint Postás Ferenc a Szilágyi-porta udvarán (2009). Magyar Zoltán fotója.
57. Szilágyi Ferenc mesél a szőlőhegyi pincéjében (2016). Magyar Zoltán fotója.
58. Szilágyi Ferenc mesél a szilágysámsoni szőlőhegyen (2017). Magyar Zoltán fotója.
59. Szilágyi Ferenc történetmesélés közben szilágysámsoni otthonában (2011). Magyar Zoltán fotója.
60. Szilágyi Ferenc és egyik helybeli tanítványa, Szilágyi Brigitta a szilágysámsoni szőlőhegyen (2009). Magyar Zoltán fotója.
61. Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin a szilágysámsoni ház nyári konyhájában (2001). Magyar Zoltán fotója.
62. Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin a szilágysámsoni ház nyári konyhájában (2015). Nagy Éva fotója.
63. Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin a házuk udvarán (2011). Magyar Zoltán fotója.
64. Szilágyi Ferenc a háza kapuja előtt (2017). Magyar Zoltán fotója.
65. Szilágyi Ferenc házának tisztaszobája (2006). Fülemile Ágnes fotója.
66. Szilágyi Ferenc a szilágysámsoni templom előtt (2015). Nagy Éva fotója.
67. Szilágyi Ferenc a saját fejfáját faragja (2008). Magyar Zoltán fotója.
68. Szilágyi Ferenc Almási István lakásán (Kolozsvár, 2004. január 6.).
69. Szilágyi Ferenc kolozsvári vendégekkel (Kántor Lajossal és Buchwald Péterrel) a háza udvarán (2013).
70. Magyar Zoltán és Szilágyi Ferenc a budai várban a Bécsi kapu téren (2015). Nagy Éva fotója.
71. Szilágyi Ferenc a budapesti Columbo szobornál a Falk Miksa utca elején (2015). Nagy Éva fotója.
72. Az önéletírás első lapja Szilágyi Ferenc kézirásos füzetében.
73. Szilágyi Ferenc a színpadon a kitüntetést követően adott gálaműsor keretében (Budapest, 2016). Nagy Éva fotója.

74. Rétvári Bence államtitkár és a Népművészet Mestere díjban részesült hagyományörzők (Budapest, 2016). Nagy Éva fotója.
75. Szilágyi Ferenc szilágysámsóni háza kapujában (2017). Magyar Zoltán fotója.
76. Szilágyi Ferenc a Népművészet Mestere díj oklevelével (2017). Magyar Zoltán fotója.
77. Szilágyi Ferenc Rétvári Bence és Kelemen László társaságában a kitüntetés előtt (budai vár, 2016). Nagy Éva fotója.
78. Szilágyi Ferenc családja körében a kitüntetést követően (Budapest, 2016).
79. Szilágyi Ferenc Magyar Zoltán, Balogh Balázs és lányai társaságában a kitüntetést követően (Budapest, 2016).
80. Szilágyi Ferenc átveszi a Népművészet Mestere díjat Rétvári Bence államtitkártól (Budapest, 2016. augusztus 19.). Nagy Éva fotója.

Képmelléklet

1. kép

Szilágyi Ferenc nagyszülei mint amerikai magyarok (középen ülve)

2. kép

Családi csoportkép Szilágyi Ferenc szüleivel és első feleségével

3. kép

Régi szilágysámsoni lakodalom

4. kép

Szilágysámsoni konfirmandusok a második világháború előtt

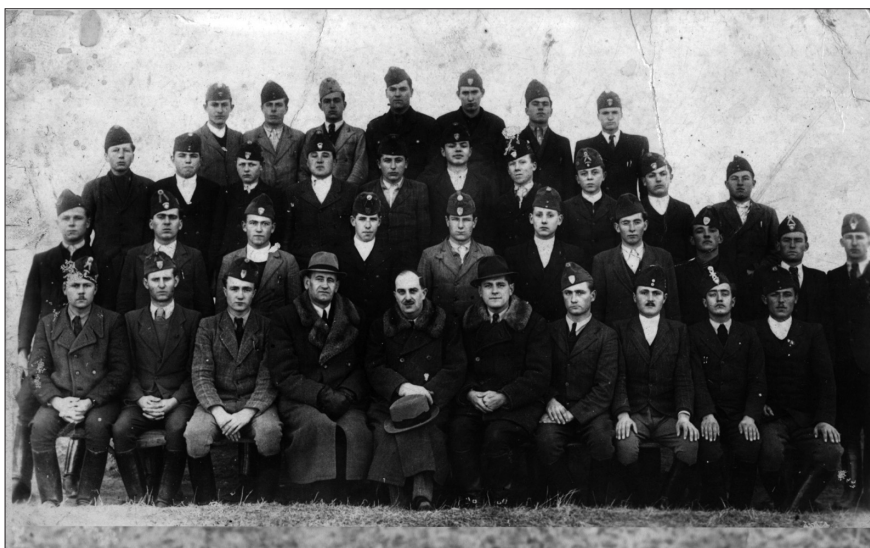
5. kép

A bevonuló magyar katonákat váró szilágysámsóniak (1940)

6. kép

Szilágysámsoni utcai mulatság a 20. század közepén

7. kép

A nyíregyházi népfőiskola résztvevői

8. kép
Szilágyi Ferenc és Bóbis Zsuzsanna
esküvői képe

9. kép
Szilágyi Ferenc mint kántor

10. kép
Szilágyi Ferenc az első feleségével és harmadik lányukkal

11. kép

Szilágyi Ferenc a teheneivel

12. kép

Szilágyi Ferenc baráti társasága a szőlőhegyen

13. kép
Szilágyi Ferenc és első felesége szilágysámsoniak társaságában

14. kép
A Megéneklünk Románia c. népdalverseny szilágysámsoni résztvevői

15. kép
A szilágysámsoni táncsoport tagjaként Sepsiszentgyörgyön

16. kép
A szilágysámsoni táncsoport a sepsiszentgyörgyi kultúrház színpadán

17. kép

A szilágysámsoni táncsoport a bogdándi falunapon

18. kép

Laczi Katalin a saját versét szavalja

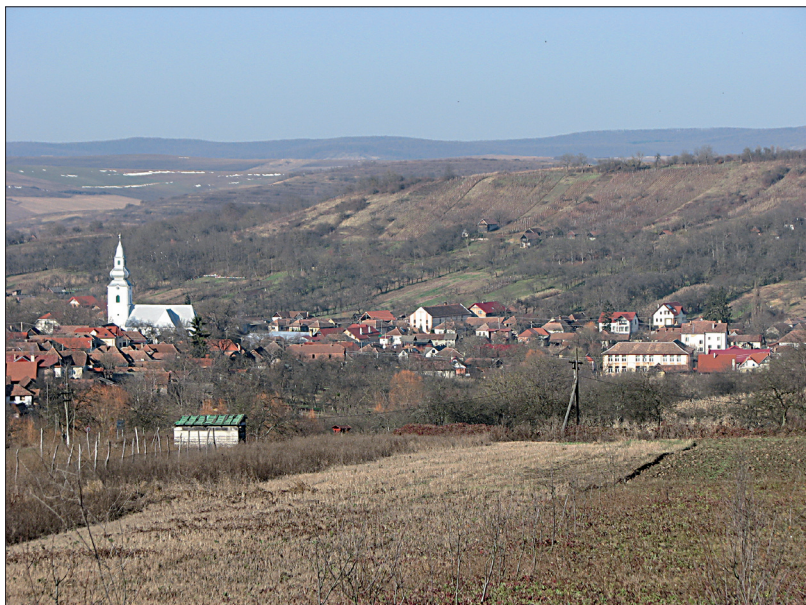
19. kép
Szilágyi Ferenc énekel a
szilágysámsoni kultúrház színpadán

20. kép
Szilágyi Ferenc Budai Ilonával
a Fonó Budai Zeneházban

21. kép
Filmforgatás közben a szilágysámsoni határban

22. kép

Szilágysámson látképe a szőlőhegyel

23. kép

A Hegyes a szilágysámsoni szőlőhegyről

24. kép

Szilágysámson látképe a szőlőhegyről

25. kép

A szilágysámsoni pincesor

26. kép

Régi szilágysámsoni parasztház

27. kép

A volt Hangya Szövetkezet épülete Szilágysámson központjában

28. kép

Szilágyi Ferenc az általa faragott díszpréssel

29. kép

Szilágyi Ferenc a saját fejfájával

30. kép

Kötözés közben a szilágysámsoni szőlőhegyen

31. kép

Laczi Katalin kötözés közben

32. kép

Szilvaszedés közben a
szilágysámsoni határban

33. kép
Pincézés Szilágyi Ferencnél a szilágysámsoni szőlőhegyen

34. kép
Néprajzi gyűjtés Szilágyi Ferenc pincéjében

35. kép

Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen

36. kép

Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen

37. kép

Adomázás a szilágysámsoni szőlőhegyen

38. kép

Adomázás a szilágysámsoni szőlőhegyen

39. kép

Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen

40. kép

Pincézés a szilágysámsoni szőlőhegyen

41. kép

Szilágyi Ferenc a szilágysámsoni pincesoron

42. kép

Szilágyi Ferenc régi pincéje

43. kép

Szilágyi Ferenc az új pincéje
kapujában

Az új pince építése

44. kép

Szilágyi Ferenc új pincéje

45. kép

46. kép
Szilágyi Ferenc a legidősebb lányával
a pincéje előtt

47. kép
Szilágyi Ferenc borszívás közben

48. kép
Magyar Zoltán és Szilágyi Ferenc a nyári konyhában

49. kép
Magyar Zoltán és Szilágyi Ferenc a szőlőhegyi pincében

50. kép
Magyar Zoltán és Szilágyi Ferenc a szőlőhegyi pincében

51. kép
Szilágyi Ferenc a Mihók feje nevű
határrészen

52. kép
Szilágyi Ferenc és Turai Tünde
a pince előtt

53. kép
Szilágyi Ferenc a középső lányával és
az új traktorral

54. kép
Szilágyi Ferenc Calgaryban
a református templom orgonája
mellett

55. kép

Bálint Postás Ferenc és Szilágyi Ferenc a szőlőhegyen

56. kép

Laczi Katalin, Szilágyi Ferenc és Bálint Postás Ferenc
a Szilágyi-porta udvarán

57. kép

Szilágyi Ferenc mesél a szőlőhegyi pincéjében

58. kép

Szilágyi Ferenc mesél a szilágysámsoni szőlőhegyen

59. kép

Szilágyi Ferenc történetmesélés közben az otthonában

60. kép

Szilágyi Ferenc és Szilágyi Brigitta a szilágysámsoni szőlőhegyen

61. kép

Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin a nyári konyhában

62. kép

Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin a nyári konyhában

63. kép

Szilágyi Ferenc és Laczi Katalin a házuk udvarán

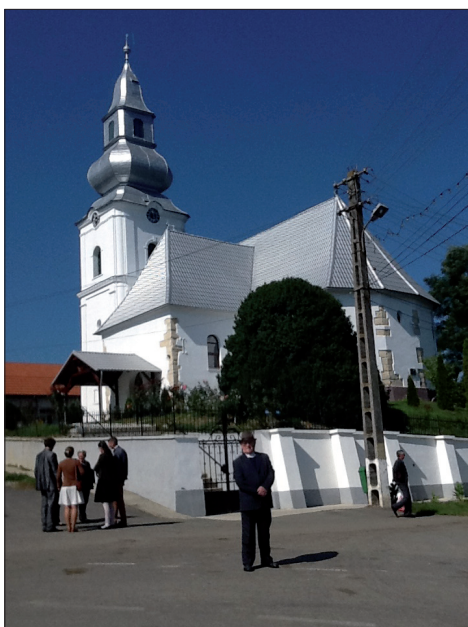
64. kép

Szilágyi Ferenc a háza kapuja előtt

65. kép

Szilágyi Ferenc házának tisztaszobája

66. kép

Szilágyi Ferenc a szilágysámsoni
templom előtt

67. kép

Szilágyi Ferenc a saját fejfáját faragja

68. kép

Szilágyi Ferenc és Almási István Kolozsváron

69. kép

Szilágyi Ferenc és kolozsvári vendégei
(Kántor Lajos és Buchwald Péter)

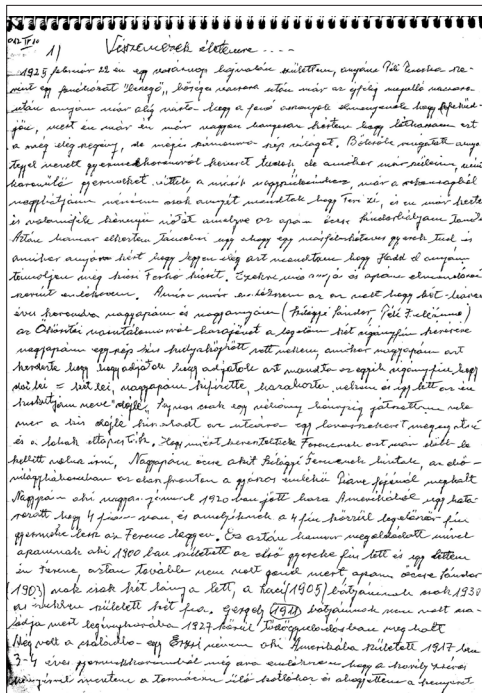
70. kép

A budai várban Magyar Zoltánnal

71. kép

Szilágyi Ferenc a budapesti Columbo szobornál

72. kép

Az önéletírás első lapja

73. kép

Szilágyi Ferenc a kitüntetést követő gálaműsoron

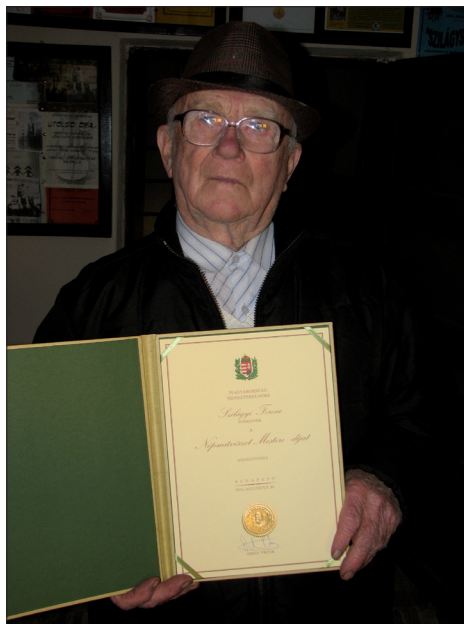

74. kép

A Népművészet Mesterei a díjátadást követően

75. kép
Szilágyi Ferenc szilágysámsoni háza
kapujában

76. kép
Szilágyi Ferenc a Népművészet Mestere
díj oklevelével

77. kép
Szilágyi Ferenc Rétvári Bence államtitkár és Kelemen László társaságában

78. kép

Szilágyi Ferenc családja körében a kitüntetést követően

79. kép

Szilágyi Ferenc lányai, Magyar Zoltán és Balogh Balázs társaságában

Szilágyi Ferenc átveszi a Népművészet Mestere díjat

80. kép